

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ

Н. С. АКІМОВА, О. О. ГОВОРУХА,
О. В. ТОПОРКОВА, Т.О. ЄВЛАШ

**ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ОСНОВНИХ
ОПЕРАЦІЙ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА :
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Монографія

Харків
ХДУХТ
2016

УДК 657.1:334.722.8

ББК 65.052.24

О 16

Рецензенти:

д-р екон. наук, проф. А.П. Грінько,
канд. екон. наук, проф. І.Б. Чернікова

Рекомендовано до друку вченою радою Харківського державного університету харчування та торгівлі, протокол №7 від 25.02.2016 р.

А38 Обліково-аналітичні аспекти основних операцій акціонерного товариства: теорія і практика : монографія / Н. С. Акімова, О. О. Говоруха, О. В. Топоркова, Т. О. Євлаш. – Х. : ФОП Бровін О.В., 2016. – 306 с.

ISBN 978-617-7256-46-4

Монографія присвячена дослідженню теоретико-методичних та практичних проблем обліку та аудиту акціонерних товариств. Питання, що вирішуються, ґрунтуються на розробці теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій з обліку та аудиту основних операцій акціонерного товариства з метою підвищення ефективності управління діяльністю.

Зокрема, теоретично обґрунтовано удосконалення нормативно-правової бази, на рівні окремого товариства, шляхом розробки макету внутрішнього стандарту підприємства «Фінансовий облік власного капіталу»; запропоновано комплексний підхід до проведення внутрішнього аудиту акціонерних товариств (за етапами); удосконалено облікову політику акціонерного товариства в частині визначення її складових та оптимізації структури її оформлення (у вигляді Положення) та організацію обліку нарахування, оподаткування та виплати дивідендів учасникам товариства (за видами акцій, статусом власника корпоративних прав, джерелами виплати). Розроблено комплексний програмний модуль з аудиту основних аспектів діяльності акціонерного товариства.

Монографія пропонується студентам та аспірантам вищих навчальних закладів, які навчаються за економічними спеціальностями, слухачам установ підвищення кваліфікації, керівникам підприємств, підприємцям, спеціалістам у галузі торгівлі та науковцям.

УДК657.1:334.722.8

ББК65.052.24

© Акімова Н. С., Говоруха О. О.,
Топоркова О. В., Євлаш Т. О., 2016
© Харківський державний
університет харчування та торгівлі,
2016

ISBN 978-617-7256-46-4

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОБЛІКУ ДІЯЛЬНОСТІ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	7
1.1. Історичний розвиток та організаційно-правові аспекти функціонування акціонерних товариств.....	7
1.2. Корпоративна система управління вітчизняних акціонерних компаній	18
1.3. Теоретико-методичні аспекти власного капіталу акціонерного товариства.....	29
1.4. Організаційно-методичні аспекти облікової політики акціонерного товариства	58
РОЗДІЛ 2. УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ОПЕРАЦІЙ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА.....	74
2.1. Методика обліку власного капіталу акціонерного товариства	74
2.2. Організаційно-методичні аспекти обліку цінних паперів акціонерного товариства	100
2.3. Розрахунки з учасниками акціонерного товариства: облікові підходи та податкові наслідки.....	115
2.4. Фінансова звітність акціонерного товариства: шляхи удосконалення.	132
2.5. Комп'ютерні технології в умовах автоматизації обліку діяльності акціонерного товариства.....	148

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АКЦІОНЕРНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ.....	161
3.1. Аудит в організації системи внутрішнього контролю акціонерного товариства	161
3.2. Теоретико-методологічні аспекти формування програми аудиту підприємств акціонерної організаційно-правової форми господарювання	183
ВИСНОВКИ.....	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	210
ДОДАТКИ.....	237

ВСТУП

Сучасний стан економіки України під впливом світової економічної кризи характеризується нестабільною ситуацією, супроводжується постійними змінами законодавства, що негативно впливає на розвиток багатьох суб'єктів господарювання та послаблює здатність підприємств до конкурентоспроможного функціонування. Не є виключенням і підприємства акціонерної організаційно-правової форми підприємницької діяльності, ефективність діяльності яких безпосередньо залежить від якості інформаційного забезпечення системи управління, що потребує удосконалення шляхом підвищення інформативності організаційно-методичного забезпечення облікового відображення та аудиту основних аспектів діяльності товариства.

Достовірне відображення основних операцій акціонерного товариства в обліку та фінансовій звітності сприятиме підвищенню інформативності даних щодо фінансово-майнового стану підприємства, що є запорукою прийняття обґрунтованих управлінських рішень як на рівні окремого підприємства, так і на державному рівні. Результати аудиту підтверджують достовірність відображення товариством в обліку здійснених операцій та розкриття інформації про них у фінансовій звітності, що в свою чергу підвищує ефективність менеджменту підприємства, сприяє своєчасному виявленню зловживань і помилок та забезпечує оперативне їх попередження й усунення.

Теоретичні та практичні аспекти розвитку методології й організації обліку і аудиту на підприємствах акціонерної організаційно-правової форми діяльності висвітлено у працях провідних іноземних та вітчизняних вчених-економістів. Зокрема, до вітчизняних науковців, які зробили вагомий внесок в удосконалення обліку і аудиту акціонерних товариств, слід віднести: М.Т. Білуху, Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, Г.М. Давидова, Н.І. Дорош, Т.О. Каменську, Г.Г. Кірейцева, Є.В. Мниха, М.М. Мосійчука, Л.В. Нападовську, І.В. Орлова, В.П. Пантелєєва, О.А. Петрик, І.Р. Поліщук, М.С. Пушکارа, В.С. Рудницького, В.В. Сопка, В.О. Шевчука та інші.

Найбільш відомі зарубіжні дослідники, які присвятили свої роботи даній проблематиці: В.Д. Андрєєв, Е.А. Аренс, В.Е. Ануфрієв, Дж.К. Лоббек, Р. Додж, Ф. Палій, В.І. Подольський, Дж.К. Робертсон, Я.В. Соколов, В.П. Суйц.

Водночас, незважаючи на значні напрацювання, у монографії акцентовано увагу на проблемних питаннях, які потребують подальшого розвитку. Зокрема: не достатньо розкриті питання стосовно класифікації, методики та організації обліку цінних паперів акціонерного товариства; потребує уточнення перелік складових та структура облікової політики для підприємств даної організаційно – правової форми; відсутні дослідження щодо розрахунку розміру дивідендів за видами акцій, організаційних і методичних підходів до обліку нарахованих, але не одержаних дивідендів (з вини акціонера); діюча система обліку не задовольняє повною мірою потреби управління, звітності і контролю за здійсненням основних операцій акціонерного товариства.

Актуальність зазначених проблем, їх практичне значення і недостатнє теоретичне й методичне опрацювання обумовили вибір напрямку дослідження, яке знайшло своє відображення у монографії.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОБЛІКУ ДІЯЛЬНОСТІ
АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ
ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. Історичний розвиток та організаційно-правові аспекти функціонування акціонерних товариств

Розвиток ринкової економіки в Україні зумовлює появу різних форм власності. У процесі трансформації відносин власності суттєвого теоретичного і практичного значення набувають проблеми становлення і розвитку акціонерної форми господарювання, вирішення яких в умовах України може принести суттєвий економічний і соціальний ефект.

Акціонерні товариства як форма підприємницької діяльності з'явилися в історії світового господарства в XV-XVII століттях, але провідною господарською структурою вони стали лише в другій половині XIX століття.

Деякі дослідники та історики відносять виникнення акціонерних товариств до епохи стародавнього Риму, де першими попередниками акціонерних компаній були римські товариства, які формувались на «джентльменських» засадах. В Італії та Голландії на початку XVIII ст. почали виникати торговельні акціонерні товариства – «морские товарищества», які створювались декількома учасниками – компаньйонами для організації торгових морських перевезень Середземним морем. А в Європі перше акціонерне товариство виникло в Англії на початку XVII століття з метою концентрації капіталу для торгівлі з Індією. Найбільш відомою англійською компанією того часу була компанія БАРДІ, яка тримала майже всю світову торгівлю у своїх руках [250].

У Росії в епоху Петра I – на зламі XVII та XVIII століття почали з'являтися біржі, фабричні та торгові компанії як прототипи акціонерних товариств. Відомо, що перша російська біржа була заснована Петром I у 1703 році у Санкт-Петербурзі. А першою акціонерною компанією можна вважати засновану 24

лютого 1757 року «Российскую в Константинополе торгующую компанию», капітал якої складався з часток, що іменувались акціями. Уже з 1827 року акції почали з'являтися на біржах, які з товарних перетворювались у фондові.

У цей час виникають акціонерні об'єднання в Україні, що відіграло досить важливу роль у поширенні акціонерного підприємництва в Російській імперії. Так, у 1830 році імператор Микола I затвердив положення комітету Міністрів «Про заснування в Малоросії компанії для виробництва цукру з буряка». Створена компанія займалась виключно виробництвом цукру та реалізовувала свою продукцію на ярмарках за умови обов'язкової виплати «гильдійских повинностей», виступаючи як єдиний купець [44].

Поступово українські цукровари захопили всі існуючі ринкові ніші, проте необхідність технічного переобладнання цукроварень зумовила концентрацію капіталу в найоптимальнішій формі – у акціонерних товариствах, яких у 1881 році нараховувалося 71.

На рубежі двох сторіч акціонерні товариства займають вирішальні позиції в господарському житті країни. Уже в жовтні 1917 року кількість крупних акціонерних товариств перевищувала 600, а їх спільний капітал складав 5 млрд. рублів. До кінця 1917 року процес розвитку акціонерних товариств припинився і торгівлю цінними паперами було заборонено. Лише в 1921 році відновила діяльність біржа в Саратові, а в 1922 році відкрився перший після революції акціонерний банк в Ростові. Нова економічна політика відродила акціонування, почали виникати трести, наділені господарською самостійністю, які об'єднувалися у синдикати. В 20-ті роки, в період багатуукладності економіки, основну роль в утворенні акціонерних товариств відігравав державний капітал. Існували не просто акції, а державні акції, продаж яких підтримувався на біржі. При цьому акціонування приватних підприємств не заохочувалось, оскільки відволікало капітал від державних інтересів. Державою застосовувались такі дії для заохочення збережень населення, як виплата частини заробітної платні акціями.

17 серпня 1927 року було прийнято Положення про акціонерні товариства, яке детально регулювало діяльність останніх та діяло протягом

30 років. Відповідно до цього Положення, акціонерне товариство – це юридична особа, що діє згідно з особливим статутом із статутним (засновницьким) капіталом, який розділено на певну кількість рівних частин – акцій. Акціонерні товариства поділялись на державні, змішані та приватні. Акціонери не відповідали за зобов'язаннями акціонерного товариства, а воно не відповідало за зобов'язаннями акціонерів [44].

Наприкінці 20-х та на початку 30-х років всі акціонерні товариства були ліквідовані або перетворені в державні об'єднання. Збереглося тільки два акціонерних товариства: Банк для зовнішньої торгівлі колишнього СРСР (створений в 1924 р.) та Всесоюзне акціонерне товариство «Інтурист» (1929 р.).

З 1989 року, у зв'язку з відродженням акціонерного руху, питання акціонування знову стає об'єктом підвищеного інтересу.

У країнах Східної Європи відродження товариств почалось з 1983 року, що було обумовлено необхідністю організації гнучкої системи перерозподілу коштів в економіці, їх концентрації в більш ефективному напрямку.

Виділимо основні етапи розвитку акціонерного товариства як економіко-правової конструкції (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Етапи розвитку акціонерного товариства
як економіко-правової конструкції**

Етап розвитку АТ	Період і регіон	Основні характеристики
1	2	3
<i>Етап зародження</i>	II тис. років до н.е. Ст. держави Месопотамії Ст. Китай	Виникнення об'єднань, які засновуються та існують тільки згідно з волею осіб, які до них входять, у сфері морської торгівлі, землеробних та виробничих об'єднань, які є, по суті, прототипами сучасних АТ
<i>Античний</i>	XVII ст. до н.е. – V ст. н.е. Ст. Греція Ст. Рим	Подальший розвиток принципу колективного підприємництва у сфері морської торгівлі; залучення до участі в торгових «спекуляціях» широких мас населення, законодавче оформлення поняття юридичної особи та закріплення принципу обмеженої відповідальності осіб, що входять до кола його засновників

Продовження табл. 1.1

1	2	3
<i>Колоніальний</i>	XV –XVII ст. Англія, Нідерланди	Розвиток підприємництва на основі об'єднання капіталів пов'язано з активізацією морської торгівлі, яка зумовлена Великими географічними відкриттями
<i>Етап становлення</i>	к. XVII – 20 рр. – поч. XIX ст. Зах. Європа, Північно- американські колонії Англії	Проникнення принципу акціонерного товариства зі сфери торгового підприємництва до фінансового, а також в промислову сферу у зв'язку з прискореними темпами НТП; виникнення «мільних бульб» як економічного явища; завоювання акціонерною формою організації підприємництва домінуючих позицій в Західній Європі та Південній Америці
<i>Етап залізничних компаній</i>	30-р.р. XIX ст.-поч. XX ст. Зах. Європа, США	Переважне розповсюдження акцій залізничних акціонерних компаній, які створили на поч. XX ст. широку мережу залізниць; процвітання «пустого» засновництва та фінансових спекуляцій; зако-нодавче втручання в процес акціонування
<i>Державно- монополістичний</i>	Поч. XX ст.-50-рр. XX ст. Зах. Європа, США	Використання акціонерної форми для створення великих монополій, вплив яких виходить за рамки окремих ринків і розповсюджується на всю економіку окремих країн; посилення державного втручання до економіки; розвиток анти-монопольного законодавства; націоналізація крупних підприємств у ряді країн
<i>Сучасний</i>	з 50-х рр. XX ст.	Закріплення акціонерної форми власності в світовій економіці; реалізація принципу «народного капіталізму»; учасниками акціонерних відносин стає значна частина населення

На сучасному етапі акціонерна форма організації підприємства є невід'ємною частиною світового господарства та, перш за все, великомасштабного виробництва. У США, Японії та Західній Європі акціонерні товариства стали провідною організаційно-правовою формою підприємств у промисловості, системі страхування та інших галузях економіки. В сучасних країнах зі змішаною економікою провідну роль відіграють акціонерні компанії, діяльність яких розрахована, як правило, не тільки на національний, але й на світовий ринки.

В Україні акціонерна форма господарювання почала формуватися з часу проголошення незалежності. Поштовхом для цього стала необхідність мобілізації та концентрації індивідуальних капіталів для розбудови економіки й формування власного виробничого потенціалу, створення умов для поєднання безпосереднього виробника із засобами виробництва шляхом перетворення його на співвласника підприємства, а також роздержавлення та приватизації власності з метою формування багатокладної економіки й ефективного власника [73, с. 327]. Після прийняття Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» від 18 червня 1991 р. № 1201-ХІІ (який було змінено на Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.06р. №3480-IV), Закону України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. № 1576-ХІІ акціонерна власність отримала законодавчу базу, що й визначило її подальший розвиток.

Акціонерні товариства в Україні сформувались під дією трьох основних чинників: приватизації державної власності, створення нових акціонерних товариств юридичними та фізичними особами та реорганізації існуючих недержавних юридичних осіб (рис 1.1).

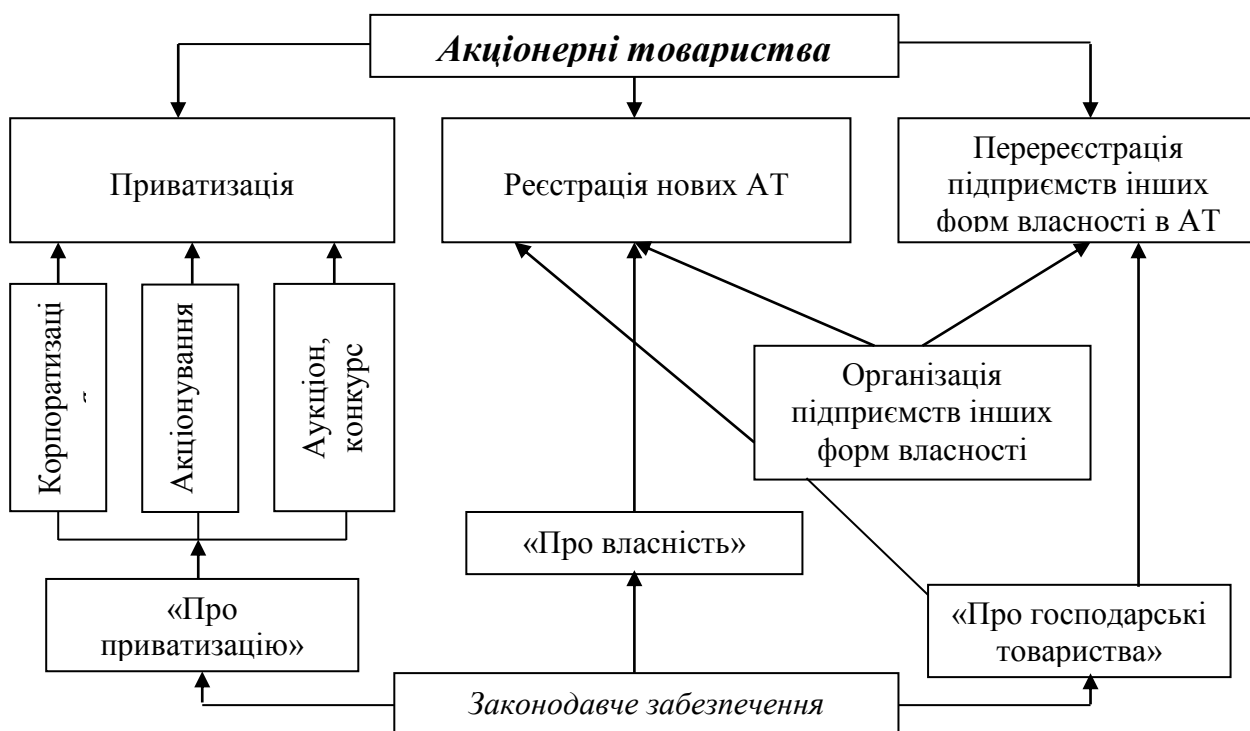

Рис. 1.1. Формування акціонерних товариств

У сучасних умовах становлення ринкової економіки в Україні, відбувається ряд процесів, що обумовлюють перехід до нового виду економічних відносин. Для більшості підприємств народного господарства перехід до ринкової економіки неминуче супроводжується зміною форми власності. Одним з елементів переходу до ринкової економіки є зміна монопольної, що вже зжила себе, державної форми власності на більш прогресивну.

З переходом державної форми власності в колективну, а саме акціонерну, підприємства одержують більше свободи в прийнятті управлінських рішень, пов'язаних з напрямком діяльності підприємств і використанням коштів, отриманих як фінансовий результат, а також ряд інших переваг у порівнянні з іншими формами підприємництва. Акціонерне товариство, як організаційно-правова форма, принципово відрізняється від інших господарчих товариств і інших форм комерційних організацій можливістю залучати інвестиції необмеженого кола осіб на відкритому ринку. Поряд з позитивними моментами, негативним можна назвати й те, що до теперішнього часу так і не вдалось сформувати ефективні стимули економічного зростання, залучити широкі кола інвесторів у фінансування і управління акціонерними товариствами, що перш за все пов'язано з повною відсутністю конкурентного середовища.

Проте, незважаючи на всі перешкоди, у результаті приватизації протягом 1992-2001 рр. змінили форму власності 76 721 об'єкт, у тому числі 21 672 об'єкти державної власності і 55 049 об'єктів комунальної власності [218, с. 23]. Майже 30% акціонерних товариств (10 400) сформувались у процесі приватизації майна державних підприємств.

Галузеві структури роздержавлених об'єктів України в цілому та окремо по Харківській області дуже схожі. Питома вага підприємств торгівлі та громадського харчування в загальній кількості об'єктів, які змінили форму власності, протягом 1992-2001 рр. склали по Харківській області та Україні відповідно 47,9 і 44,8%, побутового обслуговування – 16,2 і 17,8%, промисловості – 11,1 і 11,4%, будівництва – 7,2 і 4,9%, сільського господарства – 5,5 і 4,6%, інших – 12,1 і 17,5%.

За даними Держкомстату України та НКЦПФР України, станом на кінець 2014 р. зареєстровано 22 852 акціонерних товариств як юридичні особи (у т.ч : ПАТ – 3501; ПрАТ – 4209; ВАТ – 2917; ЗАТ – 12225) (рис. 1.2.) [109, 176].

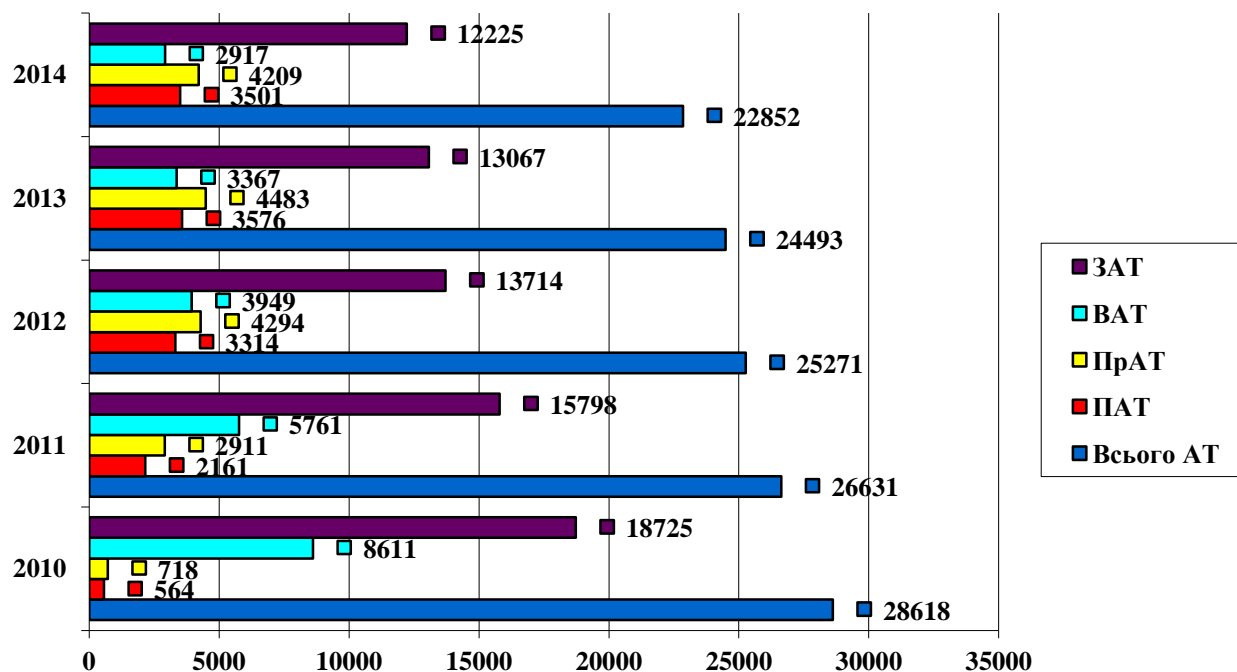

Рис. 1.2. Динаміка розвитку акціонерних товариств в економіці України у 2010-2014 роках (станом на кінець року)

По Харківській області, станом на 01.08.2015 р., подали фінансову звітність до Головного управління статистики у Харківській області - 1286 акціонерних товариства, з яких: ПАТ – 335; ПрАТ – 206; ВАТ – 265; ЗАТ – 480. Як видно, більшість з них є закритими (37% від загальної кількості зареєстрованих), що зумовлено процесами роздержавлення і приватизації власності, яка передбачала передачу майна на першому етапі приватизації переважно трудовим колективам, а це більше відповідало вимогам функціонування ЗАТ (рис. 1.3) [175]. Хоча останнім часом внаслідок поступової реорганізації акціонерних товариств в інші організаційно-правові форми (переважно в ТОВ), та неможливістю з боку підприємств створених в процесі приватизації та корпоратизації, а саме ЗАТ та ВАТ, підтримувати цю найскладнішу форму бізнесу, спостерігається суттєве зниження їх кількості.

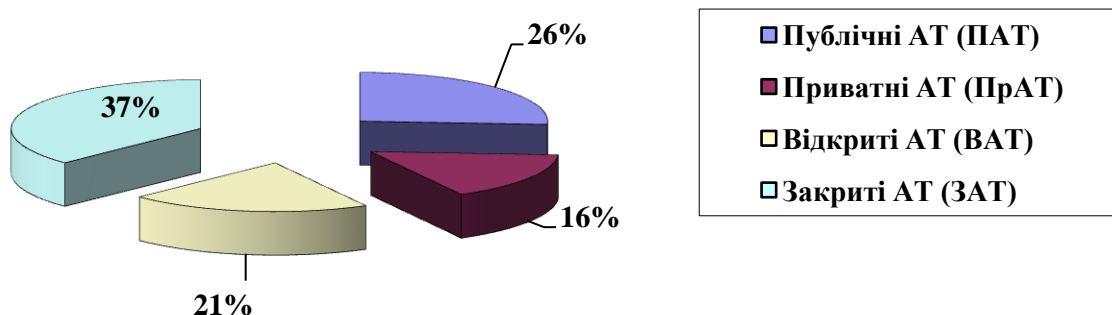

Рис. 1.3. Структура акціонерних товариств Харківської області [175]

У цілому чисельність акціонерних товариств у період з 2010-2014 рр. включно зменшилась на 5766 одиниць (рис. 1.4), що пов'язано не тільки з їх реорганізацією, але й з наявною економічною кризою в державі, недосконалістю законодавчої бази, переважно в частині відсутності необхідних норм і нормативів, відсутністю підтримки держави у вигляді пільгового оподаткування, дотацій, кредитів.

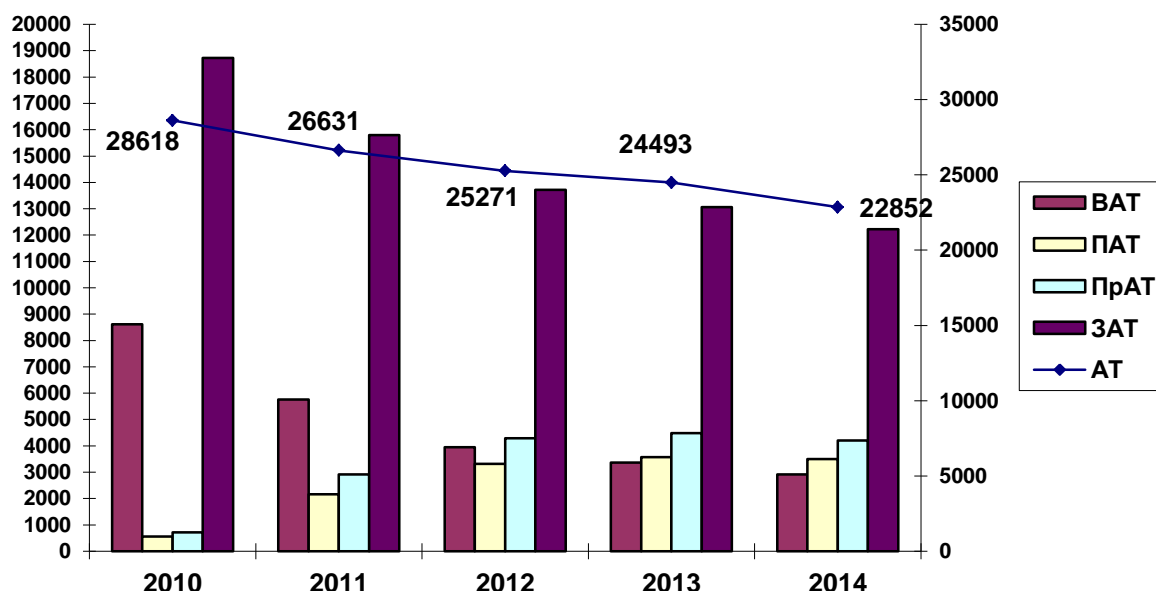

Рис. 1.4. Динаміка розвитку акціонерних товариств різного типу по Україні [176]

У сучасних умовах господарювання діяльність акціонерних товариств регламентується Законом України «Про акціонерні товариства» від 17.09.08 р. №514-VI, який визначає порядок створення і діяльності акціонерних

товариств, припинення та виділу акціонерних товариств, їх правовий статус, а також на законодавчому рівні закріплює права і обов'язки акціонерів. Крім того, Законом передбачено регламентацію діяльності державних акціонерних товариств і державних холдингових компаній [206].

Поняття «акціонерне товариство» можна розглядати в кількох контекстах, і в зв'язку з цим воно набуває особливих значень, які дають уяву про певні аспекти, доповнюють загальні погляди на це явище.

Дослідження діючої нормативної бази стало підґрунтям для висновку, що офіційно в Україні термін «акціонерне товариство» було введено в 1991 р. Законом України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. № 1576-ХІІ, де зазначалося, що акціонерним визнається товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки своїм майном.

За сучасних умов, відповідно до статті 3 Закону України «Про акціонерні товариства», акціонерне товариство – це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями [206].

Щодо тлумачення поняття з нормативної точки зору – все зрозуміло, проте серед вчених-економістів (і вітчизняних, і зарубіжних) на сьогодні не існує єдиної думки стосовно визначення як самого поняття «акціонерне товариство», так і його змісту.

Трактування цього поняття розглядали у своїх роботах: Ю.О. Лупенко, П. І. Гайдуцький, В.О. Рибалкін, І.В. Лазня, Г.І. Башнянін, П.Ю. Лазур, В.С. Медведєв, С.В. Мочерний, Я.І. Функ, Г. Шерневич, Г.Н. Борц і В.Г. Борц, О.М. Годін, І.С. Кононов, , О.В. Русинська, В. С. Голодаєва та інші (Додаток А).

Проте в жодному з них не згадується про корпоративну власність і корпоративні права учасників товариства, що на даний момент є актуальним у світлі прийнятого Закону України «Про акціонерні товариства». Тому пропонуємо наступну інтерпретацію даного поняття: *«Акціонерне*

товариство – господарське товариство, засноване на добровільних засадах державою, юридичними та/або фізичними особами, із засновницьким (статутним) капіталом, який поділено на частки (акції) однакової номінальної вартості, межами яких визначається відповідальність та корпоративні права кожного учасника», яке відповідає особливостям діяльності підприємств даної форми власності та інтересам його власників.

Акціонерні товариства за типом поділяються на публічні та приватні акціонерні товариства [206]. Чимось це нагадує ще існуючі (діючі), теперішні ВАТ та ЗАТ (відкриті та закриті акціонерні товариства).

У зарубіжній практиці також існує поділ акціонерних товариств. Наприклад, у США такий поділ існує у вигляді неофіційної класифікації компаній на «публічні» та «приватні», у Нідерландах законодавство поділяє акціонерні товариства на «анонімні акціонерні товариства» та «закриті акціонерні товариства», у ФРН такий поділ фактично існує, але спеціальних назв для таких товариств немає [267].

Згідно з Законом, приватним є акціонерне товариство, яке розповсюджує випущені акції серед обмеженого й заздалегідь відомого кола осіб (у нашому випадку – лише серед засновників). Публічне ж акціонерне товариство пропонує акції для придбання широкому колу осіб. Практично їх може придбати будь-хто, а не тільки засновники чи акціонери товариства [206].

Перше розміщення акцій будь-якого новоствореного акціонерного товариства обов'язково має бути лише приватним. Тобто акції першої емісії мають викупити самі засновники. А от порядок наступних емісій (якщо такі будуть) залежить від типу акціонерного товариства. Приватне акціонерне товариство може здійснювати тільки приватне розміщення акцій. Натомість публічне акціонерне товариство може здійснювати як публічне, так і приватне розміщення акцій. Але особливо є цінним те, що акціонерам публічного акціонерного товариства новий Закон надає право відчужувати належні їм акції без згоди інших акціонерів товариства.

Аналізуючи діяльність акціонерних товариств, було виокремлено основні переваги і недоліки їх функціонування (Додаток Б) і встановлено, що більш суттєві переваги переважають недоліки.

Слід зазначити, що функціонування акціонерних товариств згідно із законодавством передбачає наявність учасника або учасників – фізичних або юридичних осіб, які заснували це товариство і мають відповідні права й обов'язки. Крім того, підприємства акціонерної форми власності відрізняються досить розгалуженою структурою управління, вищим органом якої є загальні збори акціонерів, в роботі яких мають право приймати участь всі акціонери товариства незалежно від кількості й виду акцій, що їм належать. Однак слід враховувати, що не всі акціонери можуть голосувати. Наприклад, власники привілейованих акцій мають право голосу тільки щодо питань, перелічених у ч. 5 ст. 26 Закону України «Про акціонерні товариства».

Загальні збори акціонерів скликають не менше одного разу на рік, якщо інше не передбачено статутом, для розгляду та затвердження підсумків роботи товариства за звітний період, обрання членів наглядової ради, виконавчого органу та ревізійної комісії, затвердження розміру річних дивідендів та визначення стратегії і тактики роботи товариства на подальший період. Голосування на зборах здійснюється за принципом «одна акція – один голос».

Таким чином, можна дійти висновку, що в сучасних умовах господарювання акціонерні товариства відіграють істотну роль в економіці України, мають певний вплив на формування товариств і фінансових ринків та інші важливі економічні процеси у державі. Проте, як показали дослідження, подальшого вдосконалення потребують питання правового регулювання діяльності акціонерних товариств, їх прозорості й відкритості, а також загальний стан корпоративних відносин в країні.

1.2. Корпоративна система управління вітчизняних акціонерних компаній

Останнім часом корпоративне управління стало однією з найбільш обговорюваних тем в українських наукових й ділових колах. Високий інтерес до даної проблематики в Україні викликаний необхідністю вирішення таких задач, як забезпечення успішного довгострокового розвитку української економіки, залучення інвестицій та підвищення довіри зі сторони інвесторів.

Упровадження ефективної системи корпоративного управління, як показує досвід передових країн, надасть змогу підвищити ефективність діяльності акціонерних товариств і пожвавить інноваційні та інвестиційні процеси. Саме тому проблема корпоративного управління має особливе значення в економіці України.

Проте, не дивлячись на значимість даного питання, досі корпоративне управління компаній таких країн, як Україна, Росія, Казахстан, перебувають на ранній стадії розвитку, що пов'язано з порушенням на початку створення акціонерного сектору економіки загального принципу акціонування – об'єднання різних капіталів для досягнення певної мети (А. Маршал, Дж. Ст. Міл, А. Сміт) [282, 283].

У кожній країні система управління акціонерним товариством має свої особливості. На сьогодні у світі відомі три основні моделі корпоративного управління: англо-американська, німецька та японська, які різняться за своєю структурою (однорівнева, дворівнева або трирівнева система органів управління) та мали значний вплив на формування так званої «української» моделі.

Фактором вибору системи управління є кількісний склад акціонерів: у товариствах з кількістю акціонерів – власників простих акцій – 10 осіб і більше створення наглядової ради є обов'язковим [95, 126, 138, 206].

Так, у практиці Англії та США функціонують дворівнева структура, у якій функції наглядової ради виконують загальні збори та правління

лкомпанії ; у Франції – дворівнева та трирівнева структури, відповідно до яких органи управління можуть обирати між прямою взаємодією між правлінням і загальними зборами та підвищенням рівня контролю над діяльністю загальних зборів. Для Німеччини та Білорусі є характерною трирівнева структура [95].

Для України є характерною дворівнева структура корпоративного управління, яка складається з наглядової ради та виконавчого органу і схематично може бути представлена наступним чином (рис. 1.5):

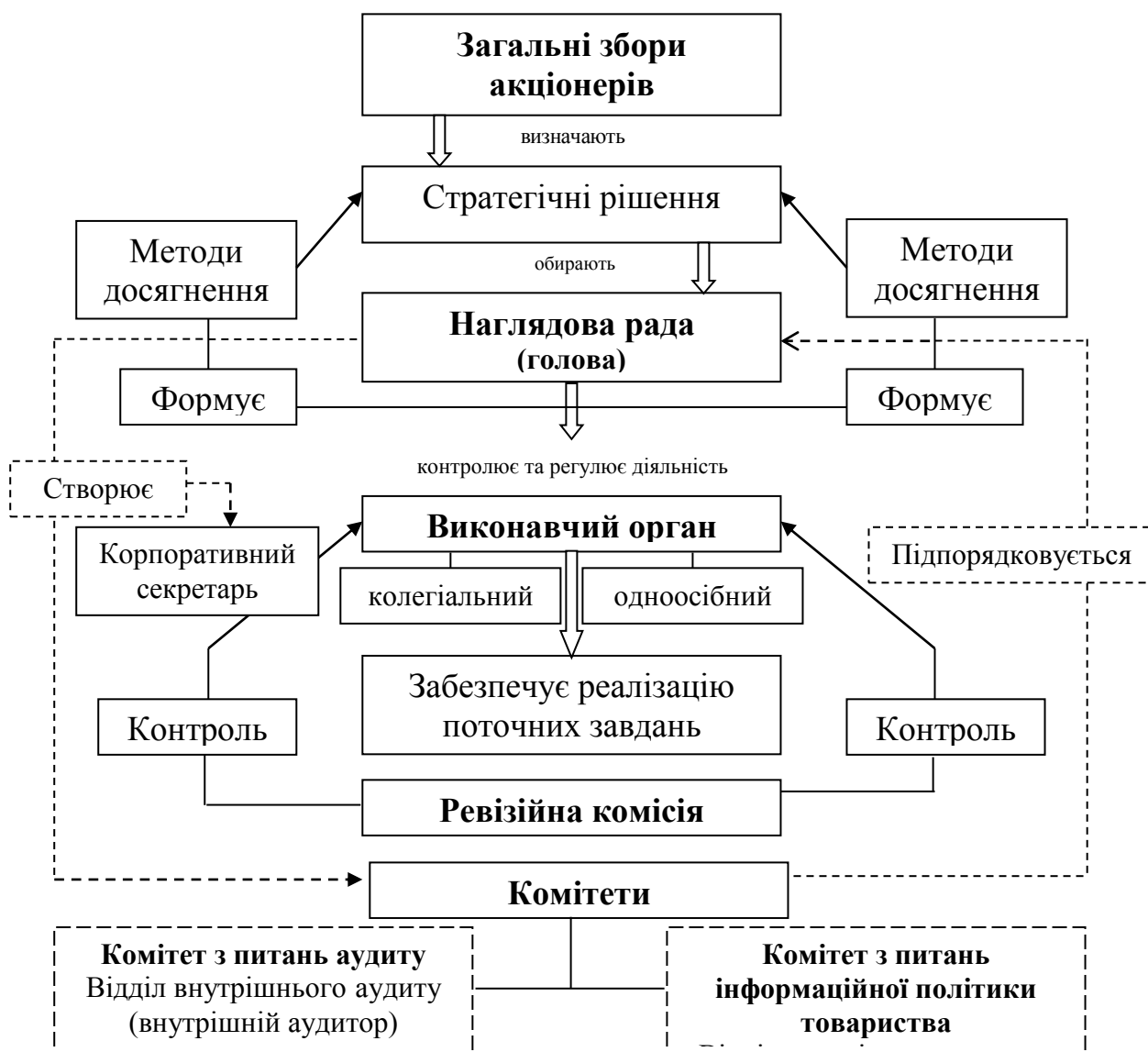

Рис 1.5. Структура корпоративного управління підприємствами України

За законом Наглядова рада є органом, що контролює та регулює діяльність виконавчого органу, відповідає за порядок утворення і діяльність комітетів товариства (зокрема служби внутрішнього аудиту) та обрання корпоративного секретаря. За відсутності наглядової ради (кількість акціонерів – власників простих акцій 9 осіб і менше) її повноваження здійснюються загальними зборами.

Членами наглядової ради акціонерного товариства можуть бути як фізичні особи, так і юридичні особи – акціонери. До того ж, член наглядової ради повинен виконувати свої обов'язки особисто, без права передачі своїх прав іншій особі. Дане обмеження не стосується членів – юридичних осіб, що може призвести до втрати контролю акціонерами за своїми правами в товаристві, що суперечить основному завданню Закону – захист прав акціонерів.

Повноваження члена наглядової ради дійсні з моменту його обрання загальними зборами товариства. Обрання членів наглядової ради приватного акціонерного товариства здійснюється за принципом представництва у складі наглядової ради представників акціонерів (залежно від кількості належних акціонерам простих акцій) або шляхом кумулятивного голосування. Обрання членів публічного акціонерного товариства – виключно кумулятивним шляхом.

Одна й та сама особа може обиратися до складу наглядової ради неодноразово, проте не може одночасно бути як членом наглядової ради так і членом виконавчого органу та/або членом ревізійної комісії.

Голова наглядової ради акціонерного товариства обирається її членами – простою більшістю голосів та може бути переобрана у будь-який час за рішення її членів.

Виконавчий орган товариства повністю підпорядковується загальним зборам і наглядовій раді товариства, забезпечує реалізацію поточних завдань. Даний орган може бути як колегіальним (дирекція, правління), так і одноосібним (директор, генеральний директор), що визначається статутом товариства.

Членом виконавчого органу може бути будь-яка дієздатна фізична особа, яка не входить до складу наглядової ради чи ревізійної комісії товариства. Порядок роботи членів виконавчого органу прописано у контракті, що укладається з кожним з них і затверджується головою наглядової ради, або іншою уповноваженою особою.

Щодо ревізійної комісії (ревізора) її обрання відноситься до компетенції загальних зборів товариства, які залежно від кількості акціонерів – власників простих акцій запроваджують або посаду ревізора (до 100 осіб), або створюють ревізійну комісію (більше 100 осіб). Члени ревізійної комісії обираються виключно кумулятивним шляхом на період до дати проведення чергових річних загальних зборів або інший строк, але не більше ніж п'ять років.

Діяльність служби ревізійної комісії спрямована на підтвердження достовірності та повноти даних фінансової звітності товариства за відповідний період, та виявлення фактів порушення законодавства, порядку ведення бухгалтерського обліку та подання фінансової звітності. За наявності служби внутрішнього аудиту (аудитора) забезпечує доступ до інформації щодо фінансово-господарської діяльності товариства в межах, визначених статутом або іншими внутрішніми положеннями.

Зокрема запровадження в товаристві посади внутрішнього аудитора (служби внутрішнього аудитора) покладається на наглядову раду товариства і є підпорядкованим та підзвітним безпосередньо члену наглядової ради – голові комітету з питань аудиту.

Також до компетенції наглядової ради входить створення та контроль комітету з питань інформаційної політики товариства (за даними НКЦПФР, найчастіше створюються комітети стратегічного планування (36,31% від загальної кількості АТ що подали інформації щодо наглядової ради за 2013 р) [109].

Крім того, наглядова рада має право обирати корпоративного секретаря на якого покладено функції взаємодії між учасниками корпоративних відносин – акціонерного товариства з акціонерами та/або інвесторами.

Вимоги щодо обрання особи, яка може займати посаду корпоративного секретаря діючим Законом «Про акціонерні товариства» не визначені, на противагу міжнародному законодавству, де чітко встановлено, що корпоративним секретарем може бути виключно особа, яка є членом професійного співтовариства корпоративних секретарів.

У той же час вітчизняним законодавством пропонується засади створення такої посади, її функціональні обов'язки та відповідальність викладати в Положенні про корпоративного секретаря товариства.

Наявність даної посади на товаристві підтримується на законодавчому рівні, зокрема НКЦПФР, за підтримки якого відбувся Перший Всеукраїнський форум корпоративних секретарів України (07.11.2012 р.). Проте, станом на кінець 2013 року лише у 7,34% акціонерних товариств було створено зазначену посаду.

Загалом, останнім часом спостерігається підвищення інтересу до стану корпоративного управління в товариствах, що обумовлено його впливом на економічний розвиток та життєдіяльність компаній. Кількість товариств, які розкривають інформацію щодо стану корпоративного управління в Україні невинно зростає, за винятком 2013 року (рис. 1.6).

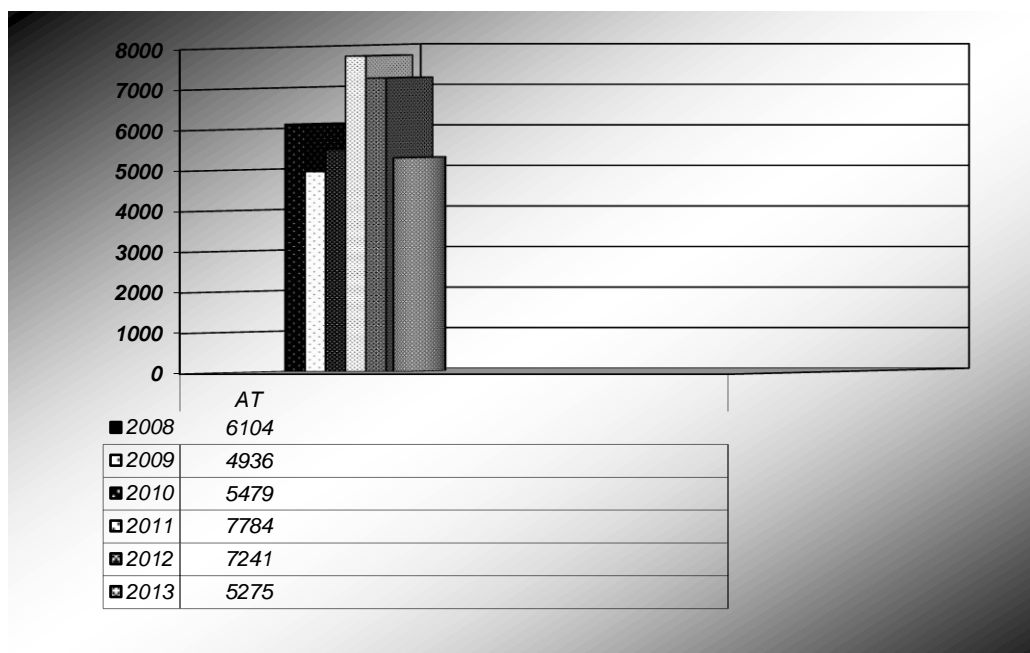

Рис. 1.6. Кількість товариств, які розкрили інформацію щодо стану корпоративного управління (на кінець року)

Факт зростання інтересу акціонерних товариств до вдосконалення корпоративних прав, корпоративних відносин і корпоративного управління перш за все пов'язаний з бажанням як вітчизняних так і іноземних інвесторів забезпечити надійний захист прав власності учасників корпоративних відносин, які є показником рівня корпоративного управління.

Акціонерні товариства в Україні формують систему корпоративного управління відповідно до Принципів корпоративного управління Організації економічного розвитку та співробітництва, Принципів корпоративного управління, Закону України «Про акціонерні товариства», а також інших нормативно-правових, методичних рекомендацій та документів у цій сфері, прийнятих НКЦПФР, які вибрали в себе світову практику корпоративних відносин та спрямовані на приведення внутрішніх документів акціонерних товариств до норм чинного законодавства (напрацювання типових статутів ПАТ, ПрАТ, Положення про корпоративного секретаря, Положення про інформаційну політику товариства тощо).

Проте, зазначеними нормативними документами не визначено єдиної моделі корпоративного управління. В Кодексі Організації економічного розвитку та співробітництва наведені принципи корпоративного управління, зокрема: справедливість, прозорість, чесність і підзвітність [127], які покладені в основу Принципів корпоративного управління затверджених ДКЦПФР (з 21.01.12 НКЦПФР), що носять суто рекомендаційний характер і розраховані на добровільне застосування, хоча їх поява дозволила сформувати якісно новий рівень взаємовідносин між зацікавленими особами, які мають легітимний інтерес у діяльності підприємства.

Крім того, на протипагу міжнародному досвіду, зокрема Німеччини (Кодекс найкращої практики для німецького корпоративного управління), Англії (Кодекс Код Бері у Великобританії), Бразилії (Кодекс найкращої практики корпоративного управління Бразилії), Греції (Кодекс найкращої практики Греції), Росії (Кодекс корпоративної поведінки Російської Федерації), в Україні поки не існує національного кодексу корпоративного

управління, що підтверджує необхідність впровадження власного Кодексу корпоративного управління, який має не копіювати повністю Кодекси інших країн, а залучати світовий досвід управління, не оминаючи адаптації його до реалій української економіки із врахуванням специфіки її сучасного економічного, соціального та політичного становище.

Так, останнім часом спостерігається бажання підвищити значущість свого АТ шляхом розробки Кодексу корпоративного управління на рівні підприємства, з метою забезпечення впевненості інвесторів, щодо вигідності здійснення їх вкладів (інвестицій) в АТ з можливістю як одержання прибутків, так і здійснення своїх прав на управління. Тільки за період з 2007 по 2013 рр. таких підприємств налічується 677 (рис. 1.7). Крім того, упродовж 2013 року серед 5275 акціонерних товариств, які надали інформацію щодо стану корпоративного управління, у 4834 акціонерних товариств (91,64%) проводились загальні збори акціонерів, у тому числі позачергові – у 1622.

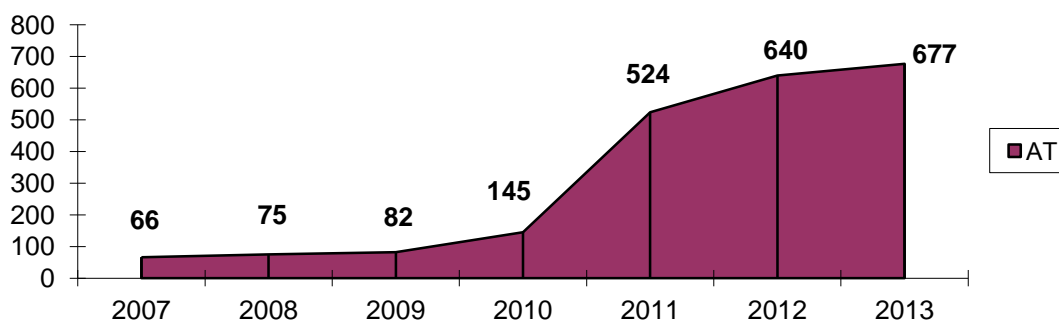

Рис. 1.7. Кількість АТ, які мають власний кодекс (принципи, правила) корпоративного управління (на кінець року)

Наведене свідчить, про необхідність запровадження Кодексу корпоративного управління на державному рівні, з урахуванням характерних ознак компанії української економіки та прагнень суб'єктів корпоративних відносин.

Як зазначалось вище, у світовій практиці застосовуються три основні моделі корпоративного управління: англо-американська, німецька та японська, характеристика яких наведена у Додатку В.

На основі проведеного дослідження світових моделей корпоративного управління, а саме: англо-американської, німецької (західноєвропейської), японської (азіатської) було визначено, що національна модель корпоративного управління поєднує розрізнені компоненти моделей, однак має власні характеристики й підходи (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Загальна характеристика національної моделі корпоративного управління

Наведені дані свідчать, що національна модель корпоративного управління включає компоненти всіх традиційних моделей, а саме :

1) неефективна, відносно розпорошена структура акціонерного капіталу, тобто великі пакети акцій не сконцентровані в руках вузького кола інвесторів (окремих осіб, кланів, держави), що притаманно англо-американській системі;

2) важлива роль головного управителя, важлива роль головного управителя, що є характерним для англо-американської системи;

3) явна і стала тенденція до концентрації власності і контролю, запровадження елементів перехресного володіння і формування складних корпоративних структур різного типу, що властиво німецькому та японському стилю управління;

4) держава – діючий акціонер, що є характерним для японської системи;

5) система орієнтована не на банки, що є відмінним від моделей країн Континентальної Європи, наприклад Німеччини та Японії, але походить на англо-американську модель з економікою, орієнтованою на ринок. При цьому розвиток фондового ринку незначний, що притаманно як західноєвропейській, так і японській моделям.

Слід зазначити, що в українському варіанті, на відміну від німецької та японської моделей, роль банків відіграють великі акціонери – інсайдери, які майже повністю дістали контроль над українськими акціонерними товариствами.

Хоча створення корпоративного сектору економіки відбувалося з оглядом на міжнародний досвід, слід констатувати, що сучасний стан корпоративного управління в Україні характеризується: відсутністю прозорості в діяльності АТ, недостатньою координацією дій органів державного управління у сфері регулювання корпоративних відносин, недостатнім рівнем корпоративної культури, невідповідністю теперішньої практики корпоративного управління загальноприйнятим принципам та неготовність діючих АТ до їх опанування, що призвело до непрофесійних схем управління АТ.

Проте законодавством, зокрема НКЦПФР, постійно ведеться робота з удосконалення корпоративного управління, з метою покращення інвестиційного і корпоративного іміджу країни.

По-перше, НКЦПФР було розроблено нову редакцію Принципів корпоративного управління, з метою максимального наближення українського законодавства до правил та рекомендацій Європейського союзу, враховуючи Принципи корпоративного управління ОЕСР.

По-друге, при НКЦПФР був створений постійно діючий дорадчий орган — Експертна рада з питань корпоративного управління. В межах її компетенції протягом 2013-2015 рр було розглянуто низку важливих питань щодо організації роботи органів акціонерного товариства та корпоративного секретаря, внесення змін до законодавства, шляхів вирішення проблеми «мертвих душ» як наслідку масової приватизації, механізмів спадкування акцій, методології оцінки системи корпоративного управління компаній аудиторами та інше. У той же час, для покращення системи корпоративного управління та підвищення якості діяльності емітентів цінних паперів Комісія підготувала та прийняла низку нормативно правових актів. Серед них:

- Порядок реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, що створюються у процесі приватизації та корпоратизації;
- Порядок реєстрації випусків акцій акціонерних товариств, створених до набрання чинності Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок», та переведення таких випусків у систему депозитарного обліку;
- Порядок здійснення емісії та реєстрації випуску акцій акціонерних товариств, які створюються шляхом злиття, поділу, виділу чи перетворення або до яких здійснюється приєднання;
- Порядок заміни свідоцтва (свідоцтв) про реєстрацію випуску (випусків) емісійних цінних паперів у зв'язку зі зміною найменування емітента та/або зміною форми існування цінних паперів;
- Порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства;

- Зміни до Порядку реєстрації випуску акцій при зміні розміру статутного капіталу акціонерного товариства;

- Порядок анулювання викуплених акціонерним товариством акцій без зміни розміру статутного капіталу.

Комісія має намір продовжити покращення законодавчих актів «корпоративного» профілю, зокрема, тих його аспектів, які спрямовані на посилення механізмів захисту інтересів інвесторів у напрямку Євроінтеграції та впровадженні міжнародних стандартів.

А саме, планується підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах шляхом удосконалення механізму визначення ринкової вартості емісійних цінних паперів, а також запровадження механізму зобов'язання власника пакету акцій акціонерного товариства у розмірі більш ніж 75 відсотків простих акцій запропонувати всім акціонерам цього товариства придбати у них прості акції. Також розглядається норма щодо можливості прийняття загальними зборами акціонерного товариства рішення про право запровадження механізму обов'язкового продажу акцій акціонерами на вимогу акціонера – власника 95 відсотків акцій товариства; введення до вітчизняного законодавства одного з найефективніших інструментів захисту учасниками товариств своїх порушених прав – похідного позову тощо.

Крім того, оскільки Комісія є ключовим регулятором корпоративного сегменту планується підвищити на законодавчому рівні відповідальність емітентів облігацій і приділити більш активну комунікацію з судами з питань корпоративних суперечок.

Отже, проблеми, що належать до сфери корпоративного управління, постійно генеруються сучасністю, і саме належне корпоративне законодавство здатне не тільки забезпечити швидке економічне зростання та загальне покращення економічної ситуації в країні, а й очистити ринок від компаній, діяльність яких не відповідає вимогам чинного законодавства та директивам Європейського союзу.

1.3. Теоретико-методичні аспекти власного капіталу акціонерного товариства

Сучасний етап розвитку української економіки надає можливість кожному суб'єкту ринкових відносин застосовувати власний підхід стосовно формування його фінансових ресурсів, за допомогою яких підприємство може займатися виробничою чи комерційною діяльністю.

Безумовно, основу фінансових ресурсів підприємств акціонерної власності складає власний капітал, структура і динаміка якого є найсуттєвішим показником, що визначає фінансовий стан підприємства. До того ж, власний капітал виступає виробничим і інвестиційним ресурсом підприємства, основним джерелом добробуту його власників (акціонерів) та вимірником ринкової вартості акціонерного товариства.

Враховуючи визначальну роль власного капіталу як об'єкта обліку, спробуємо дослідити його природу, сутність якої наукова думка досліджує протягом століть.

В історичному аспекті, власний капітал як одна з фундаментальних економічних категорій розглядалася представниками різних економічних шкіл з різних позицій : ототожнення капіталу з грошовою формою – золото, гроші й інші цінності будь-якого роду («меркантилізм» – У. Стаффорд, Де Сантіс, Г. Скаруффі) [179]; ототожнення капіталу із землею і вкладеними в нею засобами («фізіократи» – Ф. Кене, А. Тюрго) [179, с. 30-31; 233, с. 184]; як сукупність матеріальних благ та речей, тобто засобів виробництва, що призначені для подальшого виготовлення товарів (А. Сміт [278], Д. Рікардо); як вартість, що приносить додаткову вартість (К. Маркс) [155]; як сукупність уречевлених благ – засобів виробництва, прав та можливості контролю (Дж. М. Кейнс, К.Р. Макконелл, П. Хейне); як частка неспожитого нагромадження, що бере участь у процесі виробництва (Е. Бем-Баверк, П. Сраффа) [259]; як нагромаджене багатство в результаті різної оцінки існуючих і майбутніх економічних благ («маржиналізм»), як грошова вартість джерел формування майна, відображена на

рахунках бухгалтерського обліку (Дж. Р. Хікс); як гроші у формі кредитних грошей («монетаристи») [39, с. 200]; як сукупність капіталів (власного і позикового) у грошовій матеріальній та нематеріальних формах (з появою акціонерних товариств к. ХІХ – поч. ХХ ст.) [135; 277].

Незважаючи на значну увагу дослідників до цієї категорії в історії бухгалтерського обліку, сучасні вчені-економісти продовжують дослідження сутності даного поняття як з теоретичної, так і практичної точки зору, намагаючись винайти найбільш універсальне, логічно обгрунтоване трактування визначення «власний капітал». Проте вивчення і узагальнення економічних джерел щодо тлумачення власного капіталу свідчить про неоднозначність його дефініцій.

Так, проведений аналіз літературних джерел дозволяє розділити думки науковців з приводу визначення поняття «власний капітал» на декілька частин:

- власний капітал як сума вкладеного капіталу засновниками (учасниками) і накопиченого капіталу в процесі діяльності підприємства (Бутинець Ф.Ф., Коваленко Л.О., Кужельний М.В., Лінник В.Г., Райзберг Б.А., Сопко В.В, Терещенко О.О.) [122, 140, 242, 247];

- як обсяг прав та інтересів власників підприємства (Білуха М. Т., Капля І.В., Нідлз Б. І., Сопко В.В.) [42, 242];

- як джерело утворення майна (Загородній А. Г., Кірейцев Г. Г., Краснова Л.П., Терещенко О.О., Ярцева Н.М.) [137, 247];

- як чиста вартість майна (частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань) – Азрілян А.Н., Бете Йорг, Бернстайн Л.А., Бутинець Ф.Ф., Пархоменко В.М., Пушкар М. С., Саблук П. Т.,) [37, 38, 46, 59, 60, 219].

Зокрема останній підхід є найпоширенішим тлумаченням власного капіталу, оскільки визначений на законодавчому рівні – національними стандартами бухгалтерського обліку (НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»), проте, на наш погляд, не розкриває економічну

сутність власного капіталу (структуру і величину складових), а скоріше характеризує його сукупну величину.

Визначення сутності даної категорії як суми вкладеного капіталу (фінансових ресурсів) засновниками (власниками) товариства вважаємо не досить повним, так як дане трактування більше відноситься до визначення статутного капіталу як сукупності внесків засновників у майно товариства для забезпечення його статутної діяльності. Визначення власного капіталу як джерела утворення майна товариства не є достатньо досить повним і конкретним, оскільки джерелом утворення майна можуть бути як власні, так і позикові кошти.

Наголошення на правовій основі даної категорії є суттєвим з юридичної точки зору, оскільки розмір власного капіталу визначає межі матеріальної відповідальності, які несе суб'єкт господарювання за своїми зобов'язаннями, засвідчує права кожного власника на майно товариства і на участь у його прибутках, відповідно до частки інвестованих коштів, проте недостатнім, з точки зору бухгалтерського обліку.

Проаналізувавши та узагальнивши різні точки зору вчених та підходи щодо трактування власного капіталу як об'єкта обліку, можемо сформулювати наступне його визначення : «власний капітал» являє собою чисті активи підприємства, що належать його акціонерам (учасникам) на правах власності та є основою для початку і продовження господарської діяльності.

Структуру власного капіталу можна представити залежно від того, як трактується природа самого капіталу [65, с.38].

Аналіз праць вітчизняних науковців свідчить про неоднозначність трактування складових власного капіталу, що, насамперед, зумовлено його різноспрямованими функціями.

Капітал класифікується : за складовими елементами (за балансом); за фактом оплати (оплачений, неоплачений); за джерелами утворення (власний і позичений); за формами власності (приватний, державний, інвестований); за

організаційно-правовими формами діяльності (акціонерний, пайовий та індивідуальний); за характером використання (споживчий і реінвестований) тощо.

Найпоширенішою класифікацією серед науковців є класифікація капіталу на власний і залучений (А. Афанасьєв, І. Балабанов, І. Бланк, М. Коробов та ін.), а серед практиків - за його складом, що визначено на законодавчому рівні – НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», та відповідно до якого дана категорія включає наступні структурні елементи:

- 1) зареєстрований (пайовий) капітал;
- 2) капітал у дооцінках;
- 3) додатковий капітал;
- 4) резервний капітал;
- 5) нерозподілений прибуток (непокритий збиток);
- 6) неоплачений капітал;
- 7) вилучений капітал [195].

Щодо міжнародної практики, структура власного капіталу досить різноманітна. Складові власного капіталу, що відображаються в балансах різних країн, наведено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

Складові власного капіталу в зарубіжних країнах

№ з/п	Країна	Складові капіталу
1	2	3
1	Австрія	1) акціонерний капітал; 2) резервний капітал; інші резерви; 3) прибуток; 4) неоподатковані податками резерви: переоцінки, амортизації, ін.; 5) резерви зобов'язань і витрат: вихідних допомог, пенсійний, податковий тощо
2	Бельгія	1) акціонерний капітал; 2) емісійний дохід; 3) резерви і прибуток; 4) фонд реорганізації; 5) резерви: відстроченого оподаткування, резерв позовів і збитків; 6) пенсійний фонд

1	2	3
3	Великобританія	1) власний (акціонерний) капітал; 2) резерви: емісійний дохід, резерв переоцінки, ін., прибуток; 3) резерви зобов'язань і витрат (відстроченого оподаткування, вихідних допомог, пенсій, реорганізації)
4	Республіка Білорусь	1) статутний фонд (капітал); 2) резервний капітал; 3) фонди накопичення; 4) інші фонди спеціального призначення; 5) цільове фінансування та надходження; 6) нерозподілений прибуток (збитки) минулих років; 7) нерозподілений прибуток (збитки) звітного року
5	Республіка Молдова	1) статутний капітал; 2) додатковий капітал; 3) резервний капітал; 4) фонди накопичення та споживання; 5) нерозподілений прибуток (непокриті збитки); 6) вилучений капітал; 7) неоплачений капітал
6	Республіка Польща	1) статутний (засновницький) капітал (фонд); 2) неоплачений капітал; 3) капітал (фонд) резервний (запасний); 4) залишковий резервний капітал; 5) нерозподілений фінансовий результат минулих років; 6) фінансовий результат звітного року
7	Російська Федерація	1) статутний капітал; 2) додатковий капітал; 3) резервний капітал; 4) фонди накопичення та споживання; 5) нерозподілений прибуток минулих та звітних років
8	США	1) акціонерний капітал; 2) емісійний дохід; 3) нерозподілений прибуток; 4) пенсійний фонд, конвертаційні різниці; 5) нереалізовані доходи по інвестиціях; 6) пенсійний фонд
9	Греція	1) статутний (акціонерний) капітал; 2) додатковий капітал; 3) резервний капітал; 4) інші резерви

1	2	3
10	Туреччина	1) статутний капітал; 2) додатковий капітал; 3) резервний капітал; 4) нерозподілені прибутки (непокриті збитки); 5) інші резерви
11	Франція	1) акціонерний капітал; 2) емісійний дохід; 3) конвертаційні різниці; 4) оціночні різниці по цінних паперах; 5) чистий прибуток; 6) відстрочене оподаткування пенсійні резерви
12	Чеська республіка	1) статутний капітал (фонд); 2) додатковий капітал; 3) резервний капітал; 4) нерозподілені прибутки (непокриті збитки); 5) фонди
13	Швейцарія	1) статутний капітал; 2) резервний капітал; 3) нерозподілені прибутки (непокриті збитки); 4) інші резерви
14	Швеція	1) акціонерний капітал; 2) резерви законодавчі; 3) нерозподілений прибуток; 4) пенсійні резерви, відстрочене оподаткування, непередбачений дохід; неоподатковані податками резерви (по заробітній платі, запасах, інвестиціях)
15	Японія	1) акціонерний капітал; 2) резервний капітал; 3) резерв законодавчий; 4) інші резерви: урядових грантів, по страхових ризиках, ініціативні резерви; 5) нерозподілений прибуток; 6) резерви на ремонт, варанти, збитки, страхування, специфічний ремонт

Узагальнення даних щодо складових власного капіталу дає змогу констатувати, що у більшості країн до структури власного капіталу відносять статутний (акціонерний) капітал; резервний капітал (утворений відповідно до

законодавства та утворений відповідно до установчих документів), нерозподілені прибутки (збитки).

До того ж, порівнюючи структуру власного капіталу України з іншими зарубіжними країнами, видно, що їх складові майже подібні. Зокрема це стосується таких країн як Естонія, Республіка Молдова, Російська Федерація. Спільним є віднесення до власного капіталу – статутного, додаткового, резервного, вилученого (тільки Естонія та Молдова), неоплаченого (Молдова) капіталів, нерозподілених прибутків підприємства. Безперечно, між ними є й відмінності. Так в Молдові, існує два види капіталу: додатковий і неосновний, що пов'язано з обліковим відображенням переоцінки як складової саме неосновного капіталу. А в Естонії – виділяються деякі об'єкти обліку в окремі рахунки, які в нашій державі знаходяться у складі інших, більш загальних рахунків.

Безумовно, серед складових власного капіталу, визначених на законодавчому рівні, основним, базовим є зареєстрований (статутний) капітал, з обліку якого і починається формування акціонерного товариства. Поняття «статутний капітал» в економічній практиці трактується досить широко і різнобічно (Додаток Г).

Відповідно до НП(С)Б 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» статутний капітал (зареєстрований) – це зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства» [195].

Законом України «Про акціонерні товариства» визначено статутний капітал як капітал товариства, що утворюється з суми номінальної вартості всіх розміщених акцій товариства [206].

В європейській господарській практиці статутний капітал визначають як «...зареєстрований в установленому законом порядку та закріплений в установчих документах грошовий еквівалент майна, яке слід передати товариству у вигляді внесків для забезпечення його господарської діяльності та як оплата придбаних учасниками корпоративних прав» [217, с. 139].

З погляду вітчизняних вчених-економістів (Дихал І., Лебедь Н., Лінник В., Мендрул А., Кужельний М., Поліщук І.) «статутний капітал» - це зафіксована установчими документами товариства сукупність вкладів, що об'єднуються учасниками при створенні підприємства для забезпечення його діяльності» [91, 140, 177, 191]. Це визначення вважаємо не досить повним, адже воно обмежується лише констатацією факту щодо створення товариства за рахунок внесків засновників, а про корпоративні права учасників товариства не згадується взагалі. Дане зауваження стосується і визначення наданого Ф.Ф. Бутинцем, який трактує даний капітал як стартовий, що формується за рахунок внесків засновників та випуску акцій, і необхідний підприємству для його виробничої діяльності з метою отримання в подальшому прибутку [56, 63].

За визначенням А.М. Мороза – «статутний капітал – це сукупність матеріальних та грошових коштів, які надаються засновником (державою, організацією, установою, трудовим колективом, фізичною особою) в постійне розпорядження підприємства і є прийнятим для підприємств різних організаційно-правових форм» [26]. Дане визначення також не є повним через те, що не врахована мета формування статутного капіталу.

Виходячи з вищезазначеного сформульовано наступну узагальнену інтерпретацію даної економічної категорії, яка дозволить найбільш повно охарактеризувати сутність статутного капіталу в сучасних умовах господарювання. *Під статутним капіталом слід розуміти зафіксовану в установчих документах конкретну вартісну величину, що обліковується на балансі підприємства, яка відображає загальну вартість активів, які є вкладками його засновників (засновника), внесених внаслідок придбання ними акцій (корпоративних прав), визначає мінімальний розмір майна товариства і гарантує інтереси його кредиторів.*

Слід зазначити, що статутний капітал є незмінною, стабільною величиною, яка забезпечує юридичну й економічну можливість існування підприємства. Тобто, з одного боку, він надає можливість розпочинати діяльність, з іншого – його наявність підтверджує легітимність створення товариства.

Принципи формування статутного капіталу акціонерних товариств регламентуються чинним законодавством, зокрема Господарським кодексом України [82], Цивільним кодексом України [260], Законом України «Про акціонерні товариства» [206]. Їх аналіз і порівняння дозволили визначити наступні основні критерії, якими повинен бути наділений статутний капітал акціонерного товариства, а саме: бути поділеним на визначену кількість акцій (часток) однакової номінальної вартості між учасниками товариства; бути сформованим з грошових коштів (у т.ч. в іноземній валюті), майна, нематеріальних, благ, що мають грошову оцінку, цінних паперів (крім боргових емісійних цінних паперів); бути не менше розміру встановленого законодавством.

Щодо останнього, то, згідно з ст. 14 Закону України «Про акціонерні товариства» [206], для акціонерного товариства статутний капітал не може бути меншим 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи зі ставки мінімальної зарплати, що діяла на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства.

Враховуючи, що з 01.01.2014р. мінімальна заробітна платня в Україні складає 1218 грн., а з 01.09.2015 р. – 1378,00 грн. відповідно мінімальний розмір статутного капіталу буде складати – 1 522 500 тис. грн. та 1 722 500 грн. на момент створення.

Ця вимога поширюється в Україні однаково на публічні і приватні акціонерні товариства і полягає у захисті інтересів кредиторів, які теоретично можуть задовольнити свої вимоги до товариства за рахунок його статутного капіталу. Натомість європейське законодавство дозволяє не поширювати вимогу про мінімальний розмір статутного капіталу на приватні товариства. Зокрема друга Директива Європейських співтовариств встановлює вимогу до мінімального статутного капіталу лише щодо публічних товариств, який має складати не менше 25 тис. євро (тобто орієнтовно 720 тис. грн.) [215].

На перший погляд вітчизняні суб'єкти господарювання видаються більш захищеними порівняно із європейськими. Проте у державах Євросоюзу передбачено досить суттєвий важіль захисту суб'єктів корпоративних відносин, який полягає у тому, що Рада Євросоюзу має переглядати

мінімальний розмір статутного капіталу кожних п'ять років з урахуванням інфляції та інших економічних чинників.

Крім того, існує низка країн (наприклад, США), які відійшли від встановлення вимог щодо обов'язкової підтримки визначеного розміру статутного капіталу. Розмір статутного капіталу конкретної корпорації (акціонерного товариства) фіксується у заяві про її створення, що обумовлено тим, що з часом ринкова вартість акціонерного капіталу не завжди відповідає його номінальній вартості.

Слід зазначити, що на вимогу Закону України «Про акціонерні товариства» при заснуванні акціонерного товариства статутний капітал повинен бути сформований повністю. Це є більш жорсткою вимогою порівняно з вимогою Європейської спільноти. Так, друга Директива дозволяє сформувати лише 25 відсотків від мінімального розміру капіталу, в той час як решта несплаченого капіталу залишається не обмеженим у часі обов'язком засновників щодо товариства. Проте скористатися цією можливістю не можна у разі, якщо внесок засновника до статутного капіталу виражений не в грошовій формі (внесок повинен бути здійснений протягом 5 років з моменту інкорпорації (початку бізнесу) компанії).

Для встановлення дотримання визначеного законодавством мінімального розміру статутного капіталу було проведено дослідження статутного капіталу підприємств акціонерної форми власності Харківської області (Додаток М), яке показало, що всі досліджувані підприємства мають сформований статутний капітал у повному обсязі, тобто 100 %.

Слід зазначити, що потреба встановлення мінімального розміру статутного капіталу обумовлена реалізацією його основних функцій: стартової, регулятивної, гарантійної (рис. 1.9).

Зазначені функції є найбільш поширеними в економічній літературі та окреслюються наступними авторами : Бутинцем Ф. [61], Кашаніною Т. [116], Кривоносовою О. [173], Педьком А. [182], Пилипенком А., Хом'як Р. [58], Щербиною В. [188] та ін.

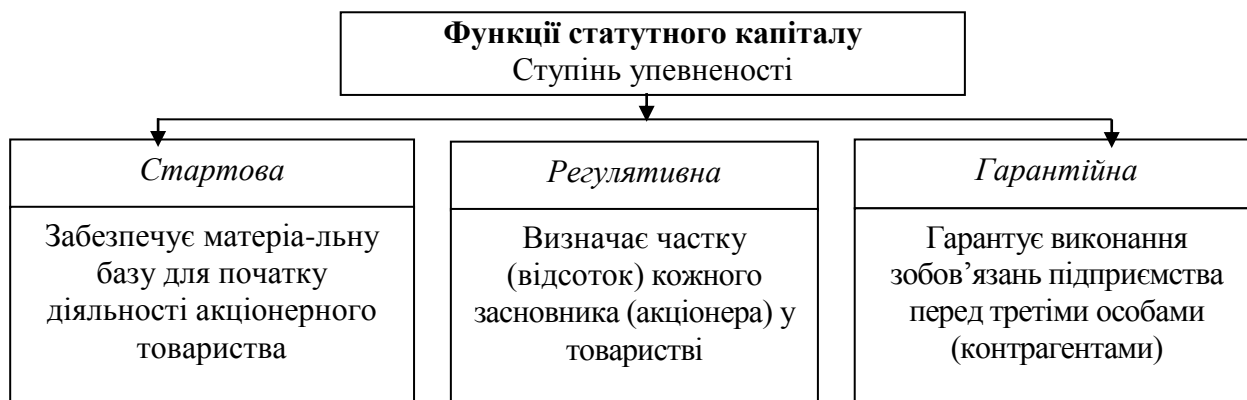

Рис. 1.9. Функції статутного капіталу

Більш того, деякими науковцями, крім вказаних функцій, виокремлюються такі функції як кумулятивна [129], капіталотворча [50], довгострокового фінансування (забезпечення ліквідності) [75, 76, 86], організаційна (управління та контролю) [58, 61, 92, 191, 247], результативна, вирівнювальна [158], самостійності та влади [69], рекламна [247].

Серед перелічених заслуговують на увагу функція управління та контролю й рекламна.

Функція управління та контролю визначається організаційною структурою підприємства, що цілком впливає як на управління товариством так і на здійснення контролю в ньому. Рекламна функція показує величину капіталу: чим більший статутний капітал підприємства, тим вище довіра до нього не тільки з боку інвесторів, а й з боку постачальників, споживачів готової продукції (наданих послуг). Хоча дані функції є опосередкованими, проте не менш важливими для ефективного функціонування підприємства.

Враховуючи вищевикладене, пропонується наступна класифікація функцій статутного капіталу акціонерного товариства: стартова, регулятивна, гарантійна, управління та контролю й рекламна, де перші три є основними, інші – опосередкованими.

З правової точки зору формування статутного капіталу полягає в тому, що товариство стає власником активів, внесених засновниками, які, в свою

чергу, отримують у власність частку статутного капіталу, що відображає: ступінь впливу акціонера на управління товариством (кількість голосів, що має учасник при голосуванні, залежить від розміру його частки в статутному капіталі товариства); розмір одержуваного ним доходу (дивідендів); частку в майні товариства, що виділяється при поділі майна між учасниками при ліквідації акціонерного товариства.

Відповідно до діючого законодавства, вкладами засновників та учасників товариства можуть бути: грошові кошти (у т.ч. в іноземній валюті); різні види майна (нерухомість, обладнання, техніка, транспортні засоби та ін. матеріальні цінності); майнові права (права користування землею, водою та іншими природними ресурсами, права на об'єкти інтелектуальної власності); цінні папери (крім боргових емісійних цінних паперів та векселів); нематеріальні активи, що мають грошову оцінку.

Не можна вносити до статутного капіталу: бюджетні кошти; кошти, отримані в кредит і під заставу; земельні ділянки, призначенні для ведення сільського господарства; векселі; особисті немайнові права інтелектуальної власності (ч.4 ст. 423 ЦКУ); майно, обмежене для обігу на території України згідно з постановою №2471 [260].

Додаткові обмеження визначені для акціонерних товариств, які провадять страхову діяльність, і полягають у формуванні статутного капіталу виключно за рахунок грошових коштів [214].

Розмір статутного капіталу реєструється в установчих документах і в статуті, в яких повинен чітко оговорюватися внесок різних видів активів. Крім того, зазначені вище документи повинні містити відомості про розмір частки кожного акціонера, розмір, склад та порядок внесення ними вкладів.

Надходження внесків від засновників (учасників) товариства та їх документальне оформлення можна представити у вигляді такої схеми (рис. 1.10.):

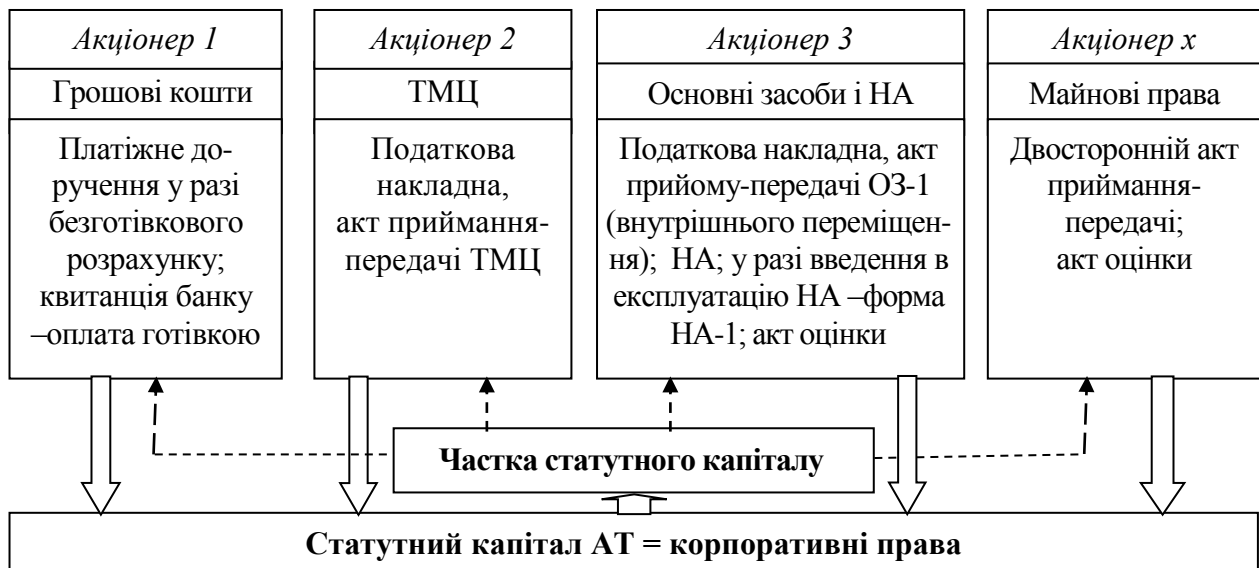

Рис. 1.10. Модель формування статутного капіталу

Як свідчить дослідження емісій акціонерних товариств Харківської області (Додаток М), результати якого наведені на рис. 1.11, при першій емісії превалюючою формою внесків (65%) є грошові кошти, необоротні активи (основні засоби і нематеріальні активи) складають 24%, 7% припадає на товари та лише 4% – малоцінні оборотні і необоротні активи.

Грошові кошти необхідно вносити (перераховувати) на спеціальний тимчасовий банківський рахунок, який після держреєстрації підприємства може функціонувати як поточний рахунок, якщо до банку подати документи, перелічені в п. 3.2 Інструкції «Про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті» [213]. Підтвердженням внесення засновником вкладу до статутного капіталу є банківська довідка.

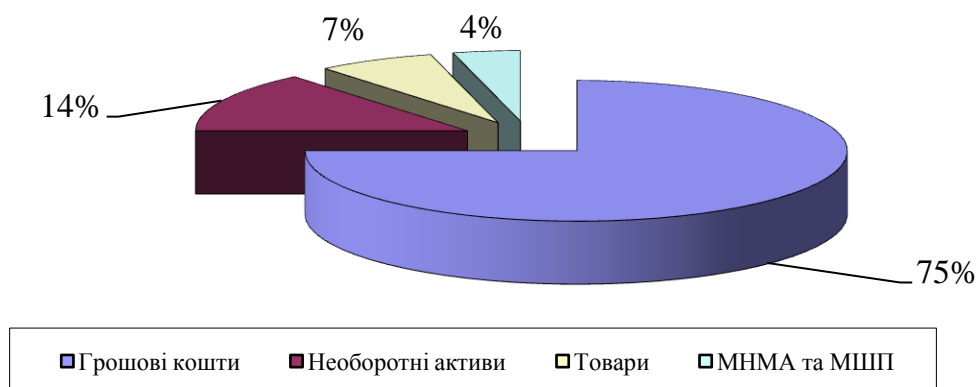

Рис. 1.11. Структура внесків учасників у АТ Харківської області

Передачу майнового вкладу, як правило, оформлюють актом приймання-передачі майна з обов'язковою попередньою незалежною оцінкою, проведеною відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність.

Дана практика залучена з країн Європейського союзу, де вартість майнових внесків до акціонерного капіталу підлягає обов'язковій незалежній експертній оцінці та подальшій її офіційній публікації до моменту реєстрації товариства, що дозволяє уникнути завищення вартості вкладу та уникати корпоративних конфліктів між засновниками.

До прийняття НКЦПФР змін, стосовно оцінки майна, в Україні обов'язковій незалежній експертній оцінці підлягало тільки майно, що перебувало в державній або комунальній власності. Така законодавча обмеженість, в свою чергу спонукала до виникнення «правомірних махінацій» засновників товариства в частині необґрунтованого завищення вартості вкладу.

Як уже зазначалось, внаслідок формування статутного капіталу в товариствах акціонерної форми господарювання, у засновників (акціонерів) виникає право власності на частку майна, рівну номіналу емітованого цінного паперу – акцій власної емісії.

З огляду на важливість цінного паперу як економічної категорії, вважаємо за доцільне розглянути їх сутність через дефініції.

Так, відповідно до Закону України від 23.02.2006 р. № 3480-IV «Про цінні папери та фондовий ринок» цінні папери - документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають із цих документів, іншим особам [216].

Аналогічної думки дотримуються й вчені-економісти Загородній А. Г., та Вознюк Г. Л., а саме: цінні папери – це грошові документи, що засвідчують право власності чи відносини позики, визначають взаємини між особою, яка їх

випустила та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходів у вигляді дивідендів або процентів, а також можливість передавати грошові та інші права, що випливають з цих документів іншим особам [13, с. 53].

Досить просте та лаконічне, на наш погляд, визначення цінним паперам дає Й. С. Завадський: цінні папери – грошові, або товарні документи, що мають юридичну силу, складені у встановленій формі і надають їх власникам майнові права та право на отримання грошового доходу [98, с. 344]. Такої самої думки дотримуються і О. Мартинова [251, с. 5] та А. Каратуєв [115, с. 7], які акцентують свою увагу на правах набутих власниками від володіння цінними паперами у відношенні до особи, яка їх випустила, проте не підкреслюють, що цінний папір може також засвідчувати відносини позики (облігації).

Окремі науковці [19, 45, 166, 226] визначають цінний папір як документ, що засвідчує з дотриманням встановленої форми та обов'язкових реквізитів майнові та немайнові права, здійснення або передача яких можлива тільки за умови його пред'явлення.

Узагальнюючи думки науковців щодо ознак, які виділялися при визначенні поняття «цінні папери» (табл. 1.3), можна зробити висновок, що практично всі автори наголошують на таких ознаках цінних паперів, як дотримання встановленої форми (57%), фіксації прав, які мають грошову оцінку (100%), можливості отримання доходу (43%), здійснення прав, що випливають з цінних паперів лише у разі їх пред'явлення (29%).

Інші притаманні цінним паперам ознаки (обіг на ринку і те, що в їх основі лежить певний тип активу), враховуються тільки окремими вченими (2 з 14).

Виступаючи засобом платежу і засобом обігу, цінні папери ефективно замінюють у цій якості готівкові кошти, матеріальні активи (товари, готову продукцію, нерухомість), різні види реального капіталу без самостійної внутрішньої вартості, оскільки понесені витрати на виготовлення сертифікату цінних паперів не визначають його вартість, а визначають вартість його бланку.

З огляду на це, цінні папери містять у собі вартість тих активів, які вони замінюють (рис. 1.12).

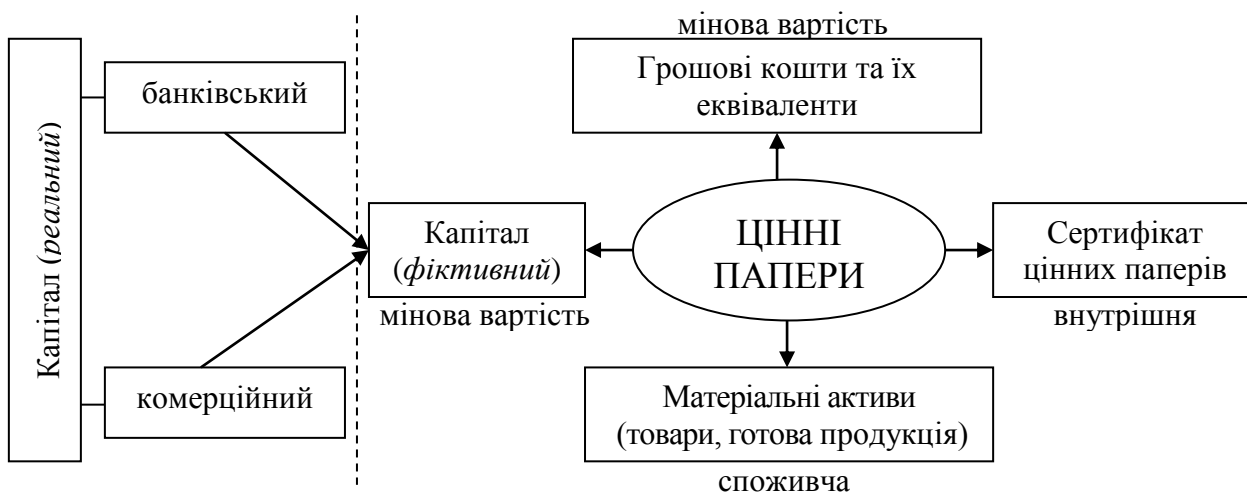

Рис.1.12. Цінний папір як універсальний засіб обігу

Таблиця 1.3

Змістовне навантаження терміну «цінні папери» в літературних джерелах

№ з/п	Джерело	Дотримання встановленої форми	Фіксація прав	Приносять дохід	В основі мають певний актив	Можливість передачі прав, що випливають з цього документа	Надають права, що випливають з цінного паперу, лише при його пред'явленні	Вільно обертуються на ринку	Закріплені законодавчо
1	Цивільний кодекс України [260]	+	+	-	-	+	-	-	-
2	Податковий кодекс України [190]	+	+	-	-	-	-	-	-
3	Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» [216]	+	+	-	-	+	-	-	-
4	Алпатов А.А. [19]	+	+	-	-	-	+	-	-
5	Бойко В.М., Вашків П. Г. [45]	-	+	+	-	-	-	-	-
6	Завадський Й. С. [98]	+	+	+	-	-	-	-	+
7	Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. [13]	-	+	+	-	+	-	-	-
8	Каратуєв А. Г. [115]	-	+	-	-	+	-	-	-
9	Килячков А.А, Чалдаєва Л. А. [118]	+	+	-	+	-	+	-	-
10	Кіперман Г.Я. [226]	+	+	-	-	-	+	-	-
11	Мозговой О. М. [166]	-	+	+	-	-	-	+	-
12	Пилипенко І.І., Жук О.П. [189]	-	+	+	-	+	-	-	-
13	Пилипко В.А., Булавина Л.Н.	+	+	-	-	-	+	-	-
14	Шарп У., Бейлі Дж. [264]	-	+	+	-	-	-	-	+
	Всього	8	13	6	1	5	4	1	2
	Питома вага, %	57	100	43	7	36	29	7	14

Необхідно також зазначити, що основна користь від володіння цінними паперами для їх власника полягає у правах, які він набуває (рис. 1.13).

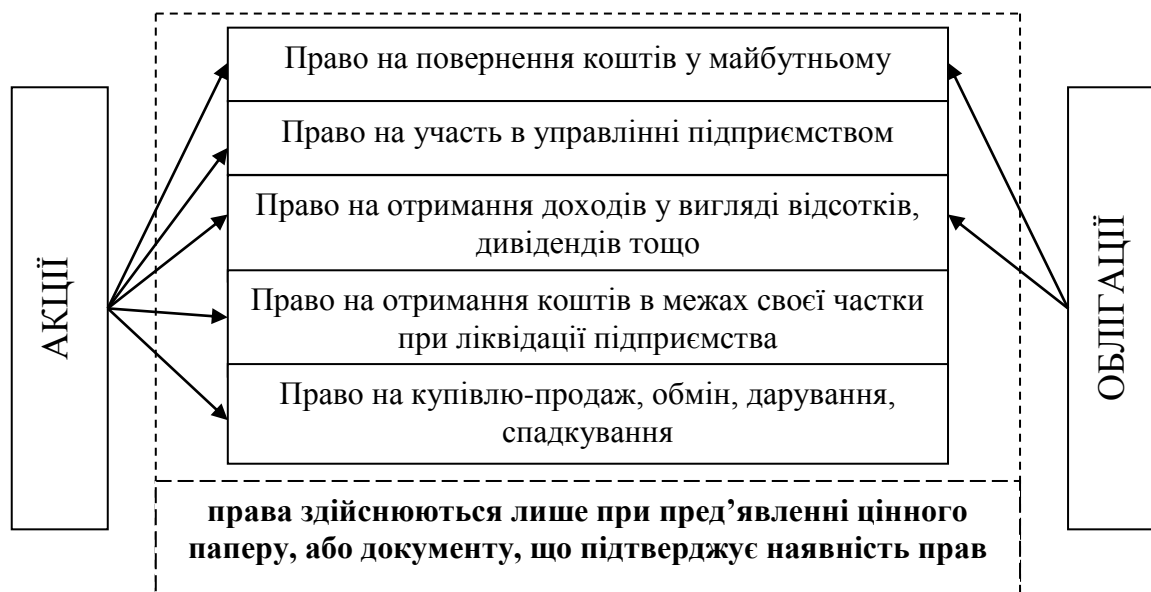

Рис. 1.13. Права власників цінних паперів акціонерного товариства

Існує велика кількість цінних паперів, проте в наукових виданнях «цінні папери» як окрема категорія майже не розглядаються. Увага зосереджується на окремих її видах (акції, облігації, сертифікати).

У сучасному бізнесі найбільш поширеними цінними паперами, що передбачені законодавством України є облігації та акції, останні з яких – основа для первісного формування статутного капіталу. Про це свідчать наявні мільйони акціонерів та обсяги зареєстрованих випусків цінних паперів.

Протягом 2012 року регулятор зареєстрував 247 випусків акцій на суму 15,84 млрд. грн., що майжеу три рази менше порівняно з 2011 р. Основним фактором зменшення обсягів емісії є згортання участі іноземних банківських інституцій у капіталі банків України, наслідком чого стало зменшення статутного капіталу кількох банків з іноземним капіталом. Крім того до істотного падіння випуску акцій призвела діюча фінансово-економічна криза в країні та пристосування акціонерних товариств до вимог прийнятого в 2008 році Закону України «Про акціонерні товариства».

Про те вже у 2013 р. ситуація дещо змінилася у позитивному напрямку. Так, за даними на кінець 2013 р., усього комісією зареєстровано випусків акцій на 64,23 млрд. грн., що порівняно з 2012 роком більше на 48,39 млрд. грн.. (у 3 рази) та на 6,07 млрд. грн. у порівнянні з 2011 р. (рис. 1.14).

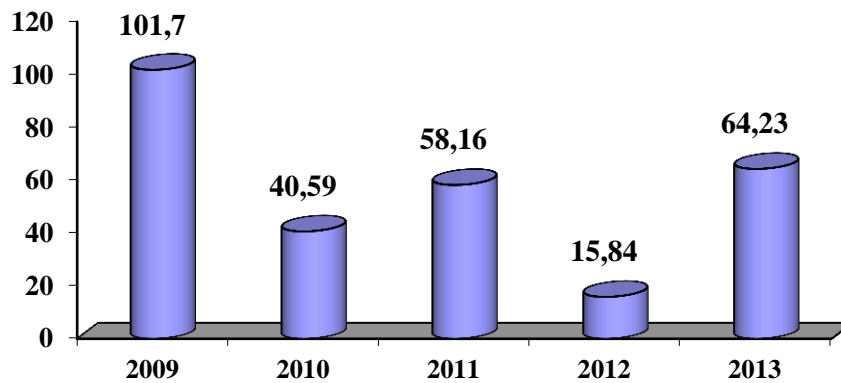

Рис. 1.14 – Обсяг зареєстрованих Комісією випусків акцій в Україні у 2009-2013 рр., млрд. грн.

Визначення терміну «акція» наведено у Законі України «Про цінні папери та фондовий ринок», де акція визначається як «іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств» [216].

У Великому тлумачному словнику України зазначається, що акція – це цінний папір, який свідчить про те, що його власник вніс певний пай у підприємство та має право на участь у справах і прибутках цього підприємства [172].

За законодавством Російської Федерації визначення категорії «акція» є тотожним – це емісійний цінний папір, який закріплює права її утримувача

(акціонера) на отримання частки прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів, на участь в управлінні і на частку майна, яка лишається після його ліквідації [172].

Таким чином, термін «акція» можна визначити як цінний папір, що засвідчує пайову участь у статутному капіталі даного товариства і наділяє їх власників правом на отримання частини майбутнього прибутку акціонерного товариства і на участь у контролі над ним пропорційно до належної частки.

Проведений аналіз дефініції «акція» дозволяє виокремити загальні властивості акцій, які характерні для всіх цінних паперів (акцій, облігацій, векселів, сертифікатів та ін.), та спеціальні, притаманні безпосередньо акціям.

До загальних властивостей акцій можна віднести:

- оборотність – здатність акції купуватися та продаватися на ринку, а також у багатьох випадках виступати у якості самостійного платіжного інструменту;

- доступність – здатність акції не лише купуватись та продаватись, але й бути об'єктом таких операцій як дарування, зберігання, комісія, доручення;

- стандартність – акція має стандартний зміст, стандартну форму, набір стандартних прав, які надає акція, стандартність учасників, строку, правил обліку та ін.;

- ліквідність – здатність акції бути швидко проданою та переведеною у грошові засоби – у готівковій чи безготівковій формі, а також переданою іншій особі;

- ризикованість – можливість втрат, пов'язаних з інвестиціями в акції.

До спеціальних властивостей можна віднести:

- акція надає право власнику виступати співвласником акціонерного товариства зі всіма правами;

- безстроковість (акція не має встановлено строку обігу, тобто зберігається доти, доки існує акціонерне товариство);

- неподільність акції (неподільність тих прав, які вона представляє);

- обмежену відповідальність (акціонер не відповідає за зобов'язаннями акціонерного товариства, внаслідок чого у разі банкрутства несе ризик втратити не більше, ніж вклав);

- акції можуть підлягати консолідації або дробленню.

Крім того, акція як корпоративний цінний папір має певні ознаки, що відрізняють її від інших видів цінних паперів, а саме:

1) є безстроковим цінним папером;

2) є цінним папером масового випуску;

3) надає право на участь в управлінні акціонерним товариством;

4) надає право на отримання прибутку (дивідендів). Виплата дивідендів за простими акціями залежить від розміру прибутку; за привілейованими – здійснюється фіксованим платежем, на відміну від цінних паперів з плаваючою ставкою відсоткового доходу;

5) може бути емітована як державними, так і недержавними юридичними особами.

Економічна сутність акцій реалізується через їх види.

Існує значна кількість видів акцій, але в Україні офіційно акціонерне товариство може здійснювати розміщення акцій лише двох типів – простих та привілейованих [206, 216].

Щодо прав, що надаються власникам при володінні цінними паперами, то прості акції, як правило, надають однакові права всім акціонерам, дозволяють брати участь в управлінні підприємством, але не передбачають доход у фіксованому вигляді.

Привілейовані акції дають власникові переважне право на одержання дивідендів, а також на пріоритетну участь у розподілі майна акціонерного товариства в разі його ліквідації. Власники привілейованих акцій не мають право брати участь в управлінні акціонерним товариством, якщо інше не передбачено його статутом, але при цьому мають гарантований фіксований доход у розмірі, зазначеному в акції, незалежно від величини одержаного товариством прибутку.

Якщо прибуток відповідного року є недостатнім, виплату дивідендів за привілейованими акціями здійснюють з резервного фонду.

У світовій практиці такі цінні папери як акції також діляться аналогічно вітчизняній практиці: на звичайні акції (common stock) та привілейовані акції (proffers stock), які ще називаються «преференційними», тобто такими що надають переваги [18, с. 248-283]. Проте на відміну від встановлених вітчизняним законодавством норм, акції можуть бути не тільки іменними, але й на пред'явника.

В Україні до недавнього часу Законом «Про цінні папери і фондовий ринок» передбачався випуск акцій як іменних, так і на пред'явника, але Закон «Про акціонерні товариства» змінив ситуацію – усі акції товариства відтепер є тільки іменними.

Іменний цінний папір – цінний папір, в якому зафіксовано ім'я власника, належить конкретній фізичній або юридичній особі та зареєстрований в книзі власників акціонерного товариства [13], в якій зберігається інформація про власників цінних паперів, про номінальних власників, типах акцій і їхній кількості, час придбання цінного паперу, а також про їх кількість у кожного з акціонерів товариства. а також інша інформація.

Варто зазначити, що у багатьох країнах законодавство рухається в прямо протилежному напрямку, встановлюючи заборону на емісію іменних цінних паперів. Так, згідно з § 1 ч. 3 німецького закону «Про акції» (1966 р.) акції не можуть бути іменними, а рух капіталу мусить відбуватися переважно в анонімній формі [107; 148, с. 109].

Більше того, в таких країнах як США, Німеччина, Великобританія, Росія існує чимало різновидів привілейованих акцій, серед яких – кумулятивні та конвертовані, некумулятивні та неконвертовані, гарантовані [225, с. 40-50].

За кількість голосів, що акції надають їхнім власникам на загальних зборах акціонерів, розрізняють так звані одноголосі, багатоголосі та безголосі акції.

Одноголоса акція – акція, що дає їй власникові право одного голосу на загальних зборах акціонерів; багатоголоса акція – акція, що дає акціонерів право декількох голосів на загальних зборах акціонерів; безголоса акція – акція, що не дає їй власникові права голосу на загальних зборах акціонерів [13].

У міжнародній практиці досить розповсюдженою є класифікація за ступенем ризику та величиною прибутковості. Відповідно до неї акції розрізняють на:

- акції з «блакитними корінцями» («блакитні фішки») – акції найбільш впливових та солідних компаній, дивіденди за якими невинно зростають і стабільно виплачуються; причому курс акцій стабільно зростає;

- доходні – акції, дивіденди за якими перевищують середній рівень доходності;

- акції росту – акції, зростання курсової вартості яких є більш прискореними щодо ринкової вартості інших акцій. Це здебільшого акції молодих компаній, які мають непогані перспективи розвитку. Вкладення в акції росту є певною мірою ризикованими, проте їх доходність є достатньою для компенсації цього ризику.

В Україні зустрічається тільки одна група акцій за ступенем ризику і величиною прибутковості – акції з «блакитними корінцями» («блакитними фішками»), власниками яких виступають такі акціонерні товариства як «Укрнафта», «Стірол», «Донбасенерго», «Центренерго» та ін.

Із наведеної класифікації можна зробити висновок, що вітчизняним законодавством встановлено досить вузьку класифікацію акцій, проте економісти вважають можливим функціонування в Україні більш широкого різновиду.

Заслуговують на увагу дослідження О.Н. Мозгового. Посилаючись на міжнародний досвід, він пропонує класифікувати прості (звичайні) акції на:

- дарові, які можуть розподілятися серед акціонерів пропорційно вартості акцій які є в них у наявності (випуск таких акцій практикується в Німеччині);

- обмежені акції, які забезпечують своїм власникам звичайні дивіденди, але не забезпечують повного права голосу чи не дають його зовсім;

- відкриті або закриті акції (відкриті – акції, які вільно обертаються на фондовому ринку; закриті – мають обмежений обіг на фондовому ринку, або знаходяться поза обігом);

- платні або безкоштовні акції (платні – які продаються інвестору в його власність; безкоштовні – розподіляються між існуючими акціонерами даного товариства на безоплатній основі, пропорційно кількості раніше отриманих ними простих акцій) [87].

На наш погляд, вказана класифікація простих (звичайних) акцій є актуальною тому, що в практиці прості акції більш поширені, ніж привілейовані, оскільки:

- по них можливе одержання більш високих дивідендів у періоди ефективної діяльності акціонерної компанії;

- власники цих акцій мають можливість прямого впливу на господарський процес шляхом участі в управлінні акціонерним товариством;

- ліквідність простих акцій на фондовому ринку більш висока, ніж ліквідність привілейованих;

- доходи по цих акціях ув'язані з темпами інфляції в країні;

- власники акцій мають можливість брати участь у розробці дивідендної політики компанії.

Проте, оскільки саме привілейовані акції випускаються з фіксованим відсотком дивідендів до їх номінальної вартості і мають 100% гарантію на виплату, на відміну від простих, які сплачуються за залишковим принципом, тобто після розрахунків з кредиторами та власниками привілейованих акцій, їх класифікація є не менш важливою.

Спираючись на світовий досвід, пропонуємо доповнити класифікацію привілейованих акцій кумулятивними, що дає право їй власникові отримати в майбутньому відсотки, нагромаджені за ті роки, коли компанія не могла їх виплатити через фінансові труднощі та не кумулятивними, за якою не виплачені вчасно дивіденди не нагромаджуються, і таким чином залишають акціонера без права на їх отримання в майбутньому.

Останнім часом в Україні спостерігається широкомасштабна невиклата дивідендів, що відвертає потенційних інвесторів. Дійсно, ризик неотримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів існує, і саме акції кумулятивного типу, на нашу думку, сприятимуть гарантованому отриманню прибутку та зроблять інвестиційно привабливими даний вид акцій.

Крім того, власник кумулятивної привілейованої акції отримує право голосу на період, протягом якого не виплачувалися дивіденди, і втрачає це право з моменту виплати всіх накопичених дивідендів у повному обсязі, що дає можливість здійснювати вплив на результати діяльності товариства і може принести позитивний ефект.

Таким чином, підсумовуючи викладене, класифікувати акції можна за наступними ознаками: порядком володіння; обсягом прав; формою випуску; строком існування; емітентами; регіональною приналежністю; валютним номіналом; кількістю голосів; способом виплати доходів та рівнем прибутковості.

Запропоновану класифікацію акцій представлено схематично на рис. 1.15., яка є більш чіткою і повною, надає більш чітку характеристику акцій, висвітлює їх сутність та значення, що в свою чергу дає можливість вибору для найбільш ефективного вкладення своїх коштів інвесторами та найбільш вигідного варіанту залучення інвестицій у підприємства України з метою підвищення ефективності їх діяльності.

Рисунок 1.15. Запропонована автором класифікація акцій

Щодо облігацій, то вони хоч не можуть бути джерелом для формування статутного капіталу акціонерного товариства, проте є не менш важливим інструментом в управлінні діяльністю підприємства.

Так, протягом 2013 р. Комісією зареєстровано 304 випуски облігацій на суму 42,47 млрд. грн., що у порівнянні з 2012 р. менше на 8,92 млрд. грн. (на 17,36%) (рис. 1.16). Найбільшу питому вагу в загальному обсязі зареєстрованих Комісією випусків облігацій мали облігаційні випуски підприємств (34 427,78 млрд. грн.).

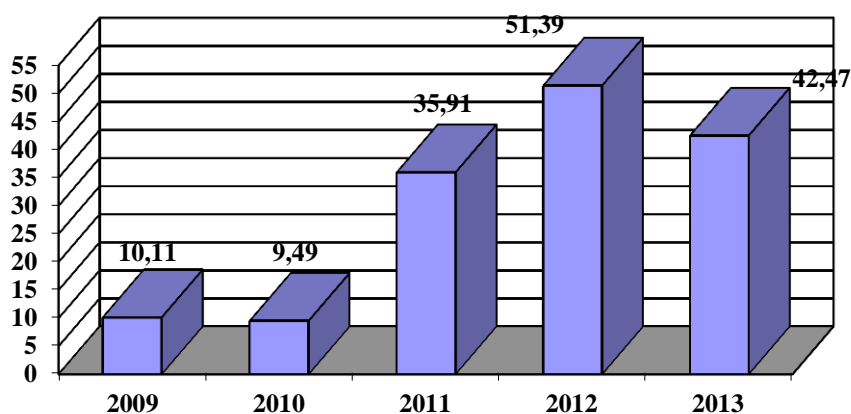

Рисунок 1.16. Обсяги зареєстрованих комісією НКЦПФР випусків облігацій підприємств у 2009-2013 рр., млрд. грн.

Слід зазначити, що останніми роками спостерігається відсутність зацікавленості з боку підприємств щодо залучення коштів шляхом випуску боргових зобов'язань, хоча даний вид цінних паперів, з точки зору кредитування, є абсолютно надійним. Однак, як у нормативній, так і в економічній літературі не існує єдиного підходу до визначення поняття облігацій.

Вітчизняне законодавство визначає облігацію як цінний папір, що посвідчує внесення його власникові грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений умовами розміщення строк та виплатити доход за облігацією, якщо інше не передбачене умовами розміщення [216].

Дещо відрізняється визначення облігації за міжнародним законодавством, а саме облігації визнаються як фінансові активи, оскільки вони являють собою зобов'язання держави-емітента сплатити грошові кошти [162].

Цікавим є трактування Міркіна Я. М, який визначає облігацію як посвідчення або інструмент позики, проте воно є досить вузьким і не розкриває всієї економічної сутності даного поняття [163, с. 169].

Проаналізувавши різні літературні джерела (Додаток Д) можна виокремити найбільш згадувані авторами критерії визначення сутності облігацій, а саме:

- облігація як борговий цінний папір;
- облігація – цінний папір, який передбачає одержання доходу;
- як посвідчення позики;
- як фінансовий актив.

Останній критерій застосовується міжнародним законодавством.

Крім зазначених, у літературних джерелах зустрічаються такі критерії як строковість, суворота формалізованість документа, право на першочергове задоволення вимог їх власників у разі ліквідації підприємства [96].

Рішення про емісію облігацій на підприємстві приймається з метою покриття емітентом всіх видів дефіцитів грошових ресурсів, необхідних для ефективного функціонування товариства. Крім того, випуск облігацій допомагає значно розширити та урізноманітнити кредитні ресурси підприємства, що забезпечує емітентові формування публічної кредитної історії, яка розширює коло потенційних інвесторів, дозволяє одержати кредитний рейтинг і знизити в майбутньому вартість запозичення. Визначення рейтингу емітента стало обов'язковим після внесення змін до Положення № 322, якими передбачена обов'язковість подання до НКЦПФР, серед інформації про випуск облігацій, відомості щодо рівня рейтингової оцінки відповідного випуску облігацій, визначеної одним із уповноважених рейтингових агентств або одним із визнаних НКЦПФР міжнародних рейтингових агентств, найменування рейтингового агентства та дата визначення рейтингової оцінки або останнього її поновлення; або, наприклад, для реєстрації випуску та

проспекту емісії подається звіт одного з уповноважених рейтингових агентств або звіт одного з визнаних НКЦПФР міжнародних рейтингових агентств щодо рівня кредитного рейтингу відповідного випуску облігацій.

Аналізуючи правову природу облігацій, практику їх обігу та погашення, можна визначити наступні, найбільш притаманні облігації ознаки, які чітко проявляються, коли порівнюються з акцією (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Порівняльна характеристика цінних паперів акціонерного товариства

№	Ознаки	Вид	
		Акція	Облігація
1	2	3	4
1	За порядком розміщення	- емісійні	- емісійні
2	За економічною природою	- пайові	- боргові
3	За формою існування (випуску)	- бездокументарні	- бездокументарні - документарні
4	За строком існування	- безстрокові	- строкові - безстрокові - з правом дострокового погашення
5	Залежно від емітента	- державні - не державні	- державні - корпоративні - муніципальні
6	За регіональною належністю емітента	- вітчизняні - іноземні	- вітчизняні - іноземні
7	За валютним номіналом	- в національній валюті - в іноземній валюті	- в національній валюті - в іноземній валюті
8	За емісією	- власної - не власної	- власної - не власної
9	За обсягом прав	- прості - привілейовані	- звичайні
10	За порядком володіння	- іменні	- іменні - на пред'явника
11	За метою випуску	- формування капіталу	- залучення капіталу
12	За способом виплати доходу	- дивідендні - з фіксованим платежем	- відсоткові (з премією) - дисконтні - конвертовані - цільові (безвідсоткові)
13.	За характером оподаткування доходу	- оподатковуються	- не оподатковуються
14.	За правом на участь в управлінні	- мають права - не мають права	- не мають права

1	2	3	4
15.	За способом погашення	- грошима	- грошима - майном
16	За способом обігу	- з вільним обігом - з обмеженим обігом	- з вільним обігом - з обмеженим обігом - без права обігу

Спостерігаються різні думки вчених з цього питання. Так, одна частина дослідників вважає, що облігація й акція належать до різних видів цінних паперів, оскільки наділені різними правами, а саме: акція – це право на власність, а облігація право на позику (О. М. Мозговий) [165, с. 47]; інша – не акцентує увагу на правах, а просто виокремлює відмінні ознаки (Т. В. Берднікова [36, с. 33], Н. Н. Коваленко [122, с. 70]), серед яких вважаємо основними : гарантія на отримання доходу; рівень доходу; права та зобов'язання власників цінних паперів.

Однією із спільних ознак, притаманних як облігації, так і акції, є їх використання з метою залучення додаткових фінансових ресурсів.

Облігація як джерело залучення позикових коштів має свої переваги та недоліки. До переваг можна віднести, насамперед, можливість отримання капіталу у доступній формі та на значно вигідніших умовах у порівнянні з кредитами банків або іншими потенційними кредиторами, оскільки облігації не мають завищеної відсоткової ставки та мають відносно короткостроковий характер. Крім того, право власників на отримання гарантованого доходу у вигляді фіксованої ставки відсотків та першочергове задоволення вимог у разі ліквідації підприємства. До недоліків можна віднести передусім відсутність можливості емісії облігацій для покриття збитків та формування статутного капіталу підприємства, тривалий час емісії та достатньо суттєві витрати на її здійснення, високий рівень фінансової відповідальності за погашення облігацій.

Таким чином, проведені дослідження теоретичних та методичних засад формування капіталу в акціонерних товариствах дозволяє стверджувати, що власний капітал як економічно-облікова категорія формувалася протягом

багатьох століть. В сучасній інтерпретації трактування дозволяє відобразити його новий зміст відповідно до ринкових умов розвитку економіки.

Аналіз складових власного капіталу дав змогу визначити його основний елемент – статутний капітал, що є основою забезпечення матеріальної бази для функціонування товариства. З метою теоретичного обґрунтування підходів до організації та методики обліку в акціонерних товариствах, уточнено поняття та функції статутного капіталу, а також удосконалено класифікацію цінних паперів (основу його первісного формування), що сприятиме в раціональній організації аналітичного та синтетичного обліку і проведення контролю операцій з формування та руху статутного капіталу в підприємствах акціонерної форми власності.

1.4. Організаційно-методичні аспекти (моделювання) облікової політики акціонерного товариства

Перехід до ринкової економіки потребує відповідних змін у бухгалтерському обліку, його наближення до реального економічного середовища функціонування підприємств, до потреб національних стандартів бухгалтерського обліку. Кожне підприємство, виходячи з конкретних умов своєї діяльності, обирає найбільш вигідний для себе варіант, який забезпечує надійний контроль за ефективним використанням даних ресурсів, що і визначає суть сучасної облікової політики.

Для будь-якої організації облікова політика – це основний методичний документ, яким вона керується в період своєї діяльності з дня державної реєстрації. Як і статут, цей внутрішній нормативний документ є основним [262, с. 138] .

В сучасних умовах організації бухгалтерського обліку облікова політика формується, виходячи із наявних нормативно-правових актів, потреб обробки інформації, що передбачена планом документообігу, який складається у відповідності до національних стандартів бухгалтерського обліку.

В практиці термін «облікова політика підприємства» вперше з'явився і був офіційно закріплений в Законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 року № 996-XIV і визначається як сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [208].

Складові облікової політики в Україні визначаються законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Національними стандартами (положеннями) бухгалтерського обліку, податковим кодексом, внутрішніми нормативними документами підприємства та іншими нормативно-правовими актами.

Рівні нормативного регулювання щодо формування облікової політики наведено в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Рівні нормативного регулювання
щодо формування облікової політики в Україні

Рівні		Назва нормативного документа	Сфера застосування
1-й рівень	Кодекси	Податковий, цивільний та господарський Кодекси України	Усі підприємства
2-й рівень	Закони	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»;	Усі підприємства
3-й рівень	П(С)БО	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»; П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах»	Усі підприємства
4-й рівень	Інструкції та Положення Мінфіну	Лист Міністерства України від 21.12.2005 р., №31-34000-10-5/27793 «Про облікову політику»	Усі підприємства
		Положення про порядок бухгалтерського обліку окремих активів та операцій ... (Наказ Міністерства фінансів України від 19.12.2006 р. №1213)	Державні, комунальні підприємства, які володіють та/або користуються об'єктами державної комунальної власності
5-й рівень	Внутрішні документи	Положення (наказ) «Про облікову політику підприємства»	Усі підприємства

Що стосується міжнародної практики, обліковій політиці присвячено МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки», де

облікова політика включає в себе принципи, основи, домовленості, правила і процедури, що використовувались підприємством при підготовці та представленні бухгалтерської звітності. Крім того, МСБО 2 «Запаси», МСБО 16 «Основні засоби» та інші регламентують, які саме елементи облікової політики по відношенню до конкретних об'єктів розкриваються в фінансових звітах.

Отже, справедливо стверджувати, що порядок бухгалтерського обліку та значення показників фінансової звітності значною мірою залежать саме від облікової політики, обраної на підприємстві [158].

Облікову політику варто розглядати як у вузькому, так і в широкому змісті слова. Облікова політика у вузькому змісті - документ системи ведення бухгалтерського обліку, що відбиває специфічні і варіантні способи бухгалтерського обліку, застосовувані конкретною організацією

Облікова політика в широкому змісті - система ведення бухгалтерського обліку в конкретній організації. Облікова політика в широкому змісті охоплює всю систему внутрішніх документів, що регламентують бухгалтерський облік в організації. Це більш широке поняття, чим просто наказ по обліковій політиці.

В нормативних актах України немає положень про регулювання облікової політики, але сформульовані основні принципи її діяльності:

- 1) безперервність;
- 2) послідовність;
- 3) суттєвість;
- 4) постійність.

При розширеному підході до змісту облікової політики вона повинна розглядатись у сукупності методичної, технічної та організаційної сторін.

Розглядаючи питання формування облікової політики, вважаємо доцільним зупинитися на її класифікації за різними ознаками. На рис. 1.17 наведено класифікацію облікової політики акціонерного товариства відносно до користувачів звітності [104].

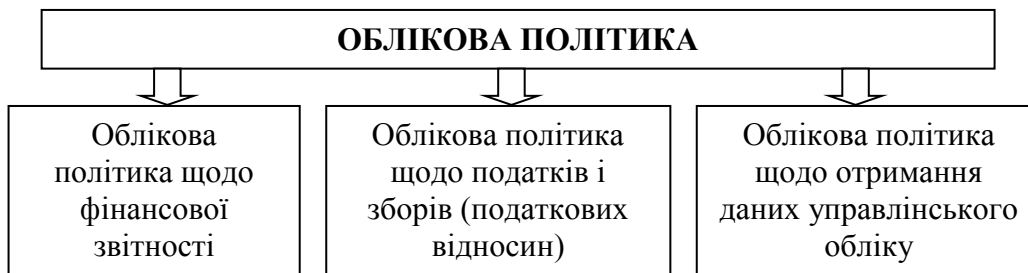

Рис. 1.17. Класифікація облікової політики відносно користувачів звітності

Облікова політика акціонерного товариства щодо фінансової звітності визначається виходячи з вимог стандартів бухгалтерського обліку і передбачає обрання дозволених альтернативних способів відображення у обліку і звітності доходів і витрат та оцінки статей балансу.

Облікова політика щодо податків і зборів визначається виключно законами про податки і збори і передбачає вибір альтернативних методів оподаткування, відображення у податковій звітності доходів та витрат. Наприклад, підприємство може самостійно обирати метод нарахування амортизації на повне відновлення основних фондів та ін.

Облікова політика щодо отримання даних управлінського обліку повинна передбачати виділення центрів відповідальності, які охоплюють всю організаційну структуру підприємства.

Крім того, розробка облікової політики підприємства повинна базуватися на сукупності певних загальноприйнятих правил, виконання яких є обов'язковим.

Нормативними документами, що регулюють бухгалтерський облік, визначено обов'язковість документального оформлення облікової політики підприємства відповідним розпорядчим документом. Проте форма та зміст на сьогодні нормативами не регламентується, що спричиняє різне трактування таких документів бухгалтерами, власниками та перевіряючими і контролюючими органами.

Під розпорядчим документом зазвичай розуміється наказ або розпорядження (а в окремих випадках – протокол) власника (керівника) з

обов'язковим розкриттям в окремих розділах методів оцінки обліку і процедур, до яких нормативно-методична база відносить більш ніж один із варіантів, принципів побудови бухгалтерського обліку, техніки його ведення та складання фінансової і статистичної звітності, організації роботи бухгалтерської служби.

Саме варіантність при розгляді окремих питань, дозволяє враховувати особливості діяльності кожного підприємства: галузь, до якої воно відноситься, вид діяльності, рівень організації та технічного оснащення, чисельність працівників, тощо.

Одноваріантні методи оцінки, обліку і процедур до такого розпорядчого документу включати недоцільно, як імперативні для застосування підприємством норми [212].

Але слід зазначити, що наказ чи розпорядження мають бути чіткими та досить лаконічними, а опис облікової політики - не в стислому об'ємі.

В процесі дослідження проаналізовано різні схеми розпорядчих документів про облікову політику, запропонованих вітчизняними і зарубіжними вченими, і виявлено, що єдиного підходу щодо навантаження розпорядчого документа про облікову політику на сьогодні не існує (Додаток Е).

Результати обстежень показали, що в структурі проаналізованих документів кількість розділів коливається від двох [103, 104, 230] до п'яти [112], які відрізняються між собою за обсягом та складом об'єктів. Крім того, деякі науковці не виділяють в структурі наказу окремі розділи (Завгородній В.П.), оформлюючи кожне положення облікової політики у вигляді окремого пункту.

Більшість авторів (54%) вважає доцільним розпочинати розпорядчий документ щодо облікової політики з загальних положень, де відображаються загальні відомості про підприємство, фактори, які можуть впливати на формування облікової політики, основні нормативні документи.

31% авторів приділяють значну увагу технічним аспектам. Проте ми підтримуємо думку вчених [17, 170, 173, 257], які вважають доречним, що питання, пов'язані з технічними аспектами обліку, необхідно включати до

розділу «Організаційно-технічні аспекти», включаючи питання, пов'язані з організацією облікових робіт (порядок проведення інвентаризації, правила документообігу та ін.).

Разом з тим, слід зауважити, що не виділяється в окремий розділ організація податкового обліку. В кращому випадку положення облікової політики щодо податкового обліку включені авторами до розділу «Методика обліку», який пропонується більшістю (77%) авторів [17, 68, 104, 140, 170, 173, 219, 230, 231, 257, 265], в якому здійснюється вибір конкретних способів і методів ведення обліку за конкретними напрямками, або зовсім не висвітлюються. Виключеннями є Верига Ю.А. [68], Ілляш Л. [112], Житний П.Є. [101].

На жаль, лише один автор (Коробова Н.М.) присвятив цілий розділ змінам облікової політики.

Крім того, всі автори одноставно, за виключенням Коробової Н.М. [170], пропонують оформлювати розпорядчий документ щодо облікової політики у вигляді Наказу.

Ми поділяємо думку фахівців, проте як показує практика, найбільш зручним є оформлення розпорядчого документу щодо облікової політики у вигляді Положення. Таке твердження базується на тому, що Положення є довгостроковим нормативним документом, який може бути прийнятий як базисний на час діяльності підприємства, в разі потреби до якого вносяться зміни. І саме в наказі наступних звітних періодів, на нашу думку, слід відображати всі ті зміни облікової політики, які призводять до викривлення реальної вартості активів, зобов'язань, капіталу, доходів і витрат підприємства; а також причини та наслідки змін. Тільки у разі значної кількості змін Положення доцільно повністю викласти в новій редакції.

На підставі викладеного, пропонується наступна структура Положення про облікову політику:

Загальні положення (відомості про підприємство – назва підприємства, форма власності підприємства, організаційно-правова форма підприємства, головний вид діяльності, процентний склад акціонерів підприємства та ін.).

Розділ 1. Організація роботи бухгалтерської служби (форма організації бухгалтерського обліку, визначення структури бухгалтерії, відповідальність за організацію бухгалтерського обліку, взаємодія з іншими підрозділами та ін.).

Розділ 2. Організаційно-технічні аспекти (вибір форми обліку, робочий План рахунків, порядок організації документообігу і технології обробки облікової інформації, форми бухгалтерських документів (за відсутності стандартних), організація внутрішнього контролю, проведення інвентаризації).

Розділ 3. Методологія обліку (за окремими напрямками обліку наводяться обрані варіанти методики обліку з альтернативних).

Розділ 4. Зміна облікової політики (порядок зміни, наслідки).

Заключні положення.

У разі необхідності до Положення додаються відповідні додатки, наприклад, графік документообігу й інші, самостійно розроблених та вдосконалених підприємством (за браком стандартних форм); перелік посадових осіб з правом розпорядчого підпису та ін. (рис. 1.18).

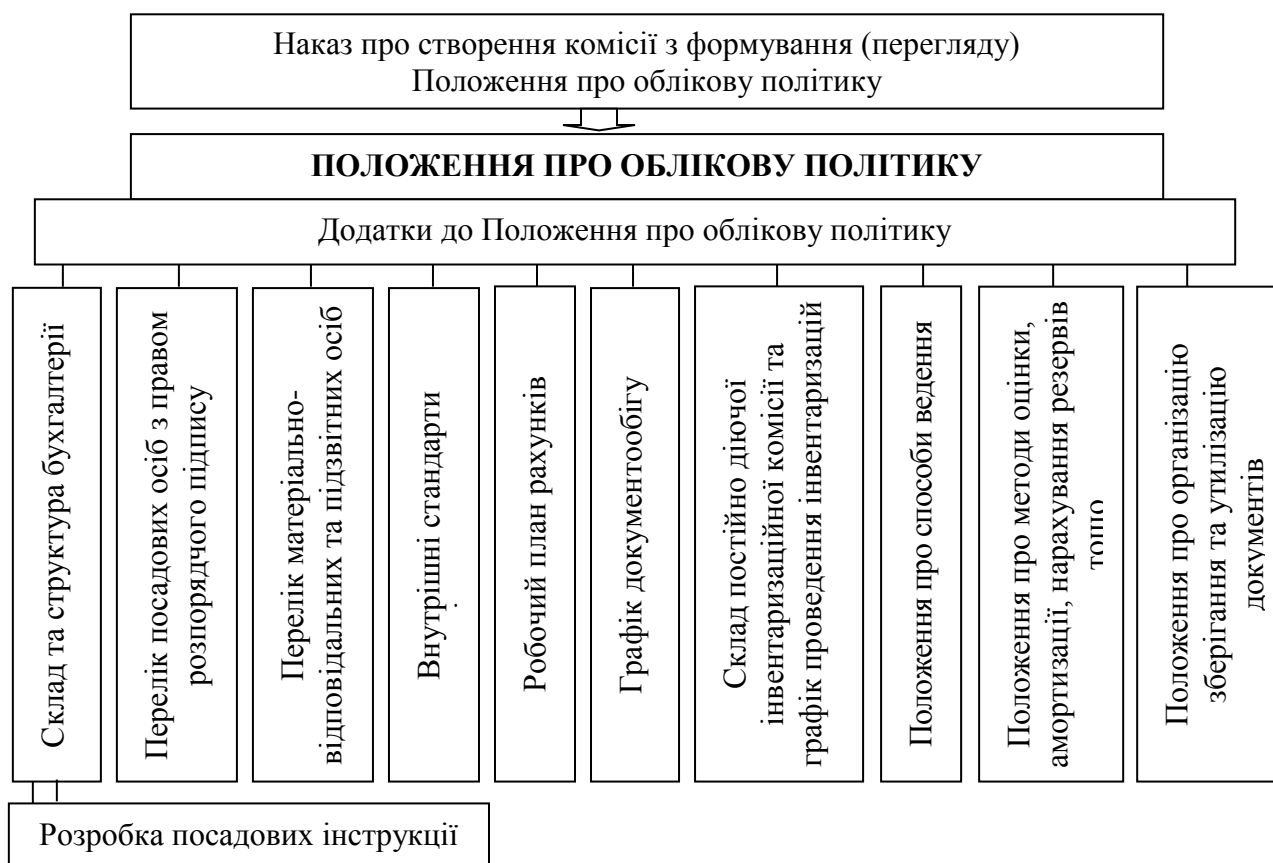

Рис. 1.18. Структура Положення про облікову політику підприємства

Паралельно з дослідженням структури розпорядчого документа щодо облікової політики нами проведено анкетування з організації бухгалтерського обліку на підприємствах акціонерної форми власності Харківської області, яке дозволило встановити, що всі підприємства обрану облікову політику, як правило, затверджують наказом. А в окремих випадках – протоколом загальних зборів. З них 83 % не мають логічної послідовності, окремих розділів і, як правило, являють собою наказ з переліком пунктів, в яких відображені обрані підприємством методи обліку.

Крім того, результати досліджень показали, що лише у 33 % підприємств формуванню облікової політики приділяється значна увага, тобто наказ про облікову політику є не просто добросовісним викладом норм більшості нормативних документів, що регулюють облікову сферу, а являє собою документ, що охоплює найнасушніші для даного підприємства аспекти.

Решта підприємств (67%) розглядає наказ як документ, наявність якого є неминучою необхідністю, формування якого пов'язане з витратами часу, сил і будується за залишковим принципом, або віддається на відкуп аудиторській фірмі. При цьому, зміст більшості наказів про облікову політику не структуризовано, елементи наказу не обґрунтовано, деякі питання організації обліку окремих об'єктів розкрито не в повному обсязі, або зовсім не висвітлено.

Відношення підприємств до формування облікової політики представлено на рис.1.19.

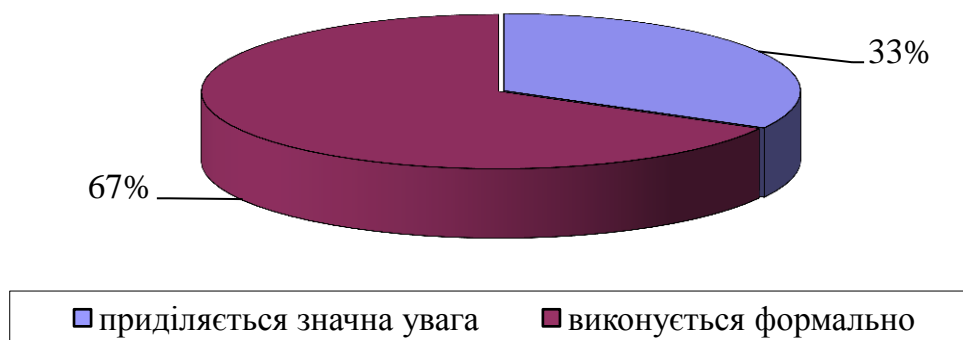

Рис 1.19. Діаграма відношення підприємств Харківської області щодо формування облікової політики

До суттєвих недоліків, які потребують усунення, можна віднести:

- не наводиться робочий план рахунків;
- відсутній графік документообігу;
- відсутній перелік облікових реєстрів;
- не розробляється облікова політика щодо управлінського обліку та ін.

Залишаються не вирішеними питання, що пов'язані з визначенням посадових осіб і фахівців, відповідальних за всі етапи формування, оцінки і контролю виконання облікової політики. Ні Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», ні відповідними положеннями, що регулюють питання облікової політики не встановлено, які саме суб'єкти повинні здійснювати формування облікової політики на практиці.

Як вже зазначалось, відповідальність за організацію бухгалтерського обліку Закон покладає на керівника підприємства. Таким чином, можна дійти висновку, що до його повноважень також входить і формування облікової політики. Але як бути у разі необізнаності керівника з питань бухгалтерського обліку?

На практиці розробка облікової політики належить до компетенції головного бухгалтера, а керівником тільки затверджується. Такий варіант застосовується і за кордоном (Росія).

Однак ми поділяємо думку фахівців, які вважають, що професійних навичок та знань лише даних посадових осіб може бути недостатньо для формування облікової політики.

Так, Гуйда С. пропонує варіант, коли головний бухгалтер ініціює питання до розгляду і разом зі своєю службою бере у ньому активну (безпосередню) участь, а питання, які безпосередньо не стосуються бухгалтерського обліку доречно покласти на спеціально створену комісію або делегувати такі повноваження на діючу інвентаризаційну комісію [85, с. 19].

Разом з тим слід зауважити, що наділення такими повноваженнями інвентаризаційної комісії не зовсім виправдане, оскільки не завжди до її складу входять фахівці високого рівня.

Тому більш виправданим буде варіант, коли облікову політику розробляє внутрішній аудитор підприємства чи аудиторська фірма у співпраці з головним бухгалтером, під час проведення перевірки, або як предмет окремого договору. Саме від того, яка облікова політика буде обрана підприємством, багато в чому залежить якість фінансової звітності та можливість її використовувати для аналізу діяльності компанії та прийняття ефективних рішень.

Можливий процес формування облікової політики підприємства наведений нижче (рис. 1.20).

Варто підкреслити, що облікова політика, охоплюючи методичні, технічні та організаційні сторони бухгалтерського обліку, обов'язково буде відрізнятися на різних підприємствах. Можливість обирати конкретні способи оцінки, калькуляції, складу і порядку ведення рахунків та інші особливості їх використання – все це визначає ступінь свободи підприємства стосовно питання формування облікової політики.

Оскільки об'єктом даного дослідження є особливості формування облікової політики в акціонерному товаристві, вважаємо за доцільне більш детально розглянути складові (елементи), на які слід звернути увагу при формуванні облікової політики даної форми власності. Облікова політика в акціонерному товаристві має особливості, притаманні тільки акціонерному товариству як носію особливої форми власності – акціонерної.

По-перше, в даному випадку об'єктом облікової політики виступають цінні папери, а елементом облікової політики – методи їх оцінки.

По-друге, на підприємствах даної форми власності рішення про вибір суб'єктів, які безпосередньо будуть формувати облікову політику підприємства (бухгалтерська служба, аудитор, спеціально створена комісія) повинно прийматися колегіальним органом, який складається з власників або їх представників (рішення зборів засновників, ради директорів) та документально оформлюватися протоколом зборів акціонерів.

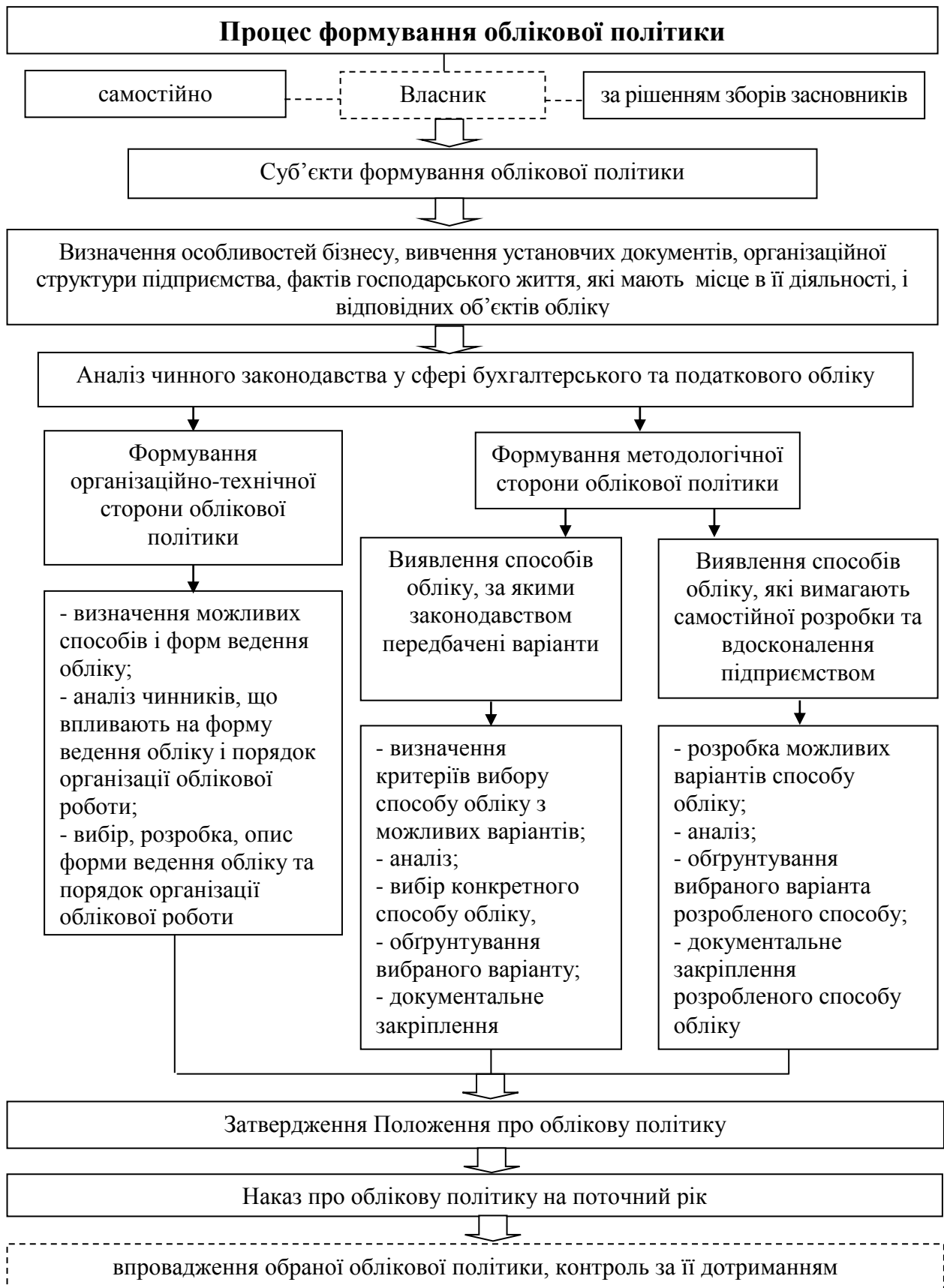

Рис 1.20. Порядок формування облікової політики АТ

Формування облікової політики підприємства такими суб'єктами повинні бути здійсненні з дотриманням наступних вимог: законність, повнота, гласність та раціональність, які в обліковому контексті набувають особливого трактування і формулюються наступним чином (табл. 1.6).

Як вже зазначалось, система нормативного регулювання бухгалтерського обліку передбачає варіантність при розгляді окремих питань. Проте на законодавчому рівні щодо акціонерних товариств практично не передбачено варіантних підходів до відображення в обліку операцій з цінними паперами. Крім того, є ряд питань законодавчо неврегульованих, які підприємство повинно відображати самостійно.

Таблиця 1.6

Вимоги щодо формування облікової політики акціонерного товариства

<i>№ з/п</i>	<i>Вимога</i>	<i>Характеристика</i>
1	Законність	дотримання вимог законодавства у сфері бухгалтерського та податкового обліку
2	Повнота	повнота відображення в бухгалтерському обліку всіх факторів господарської діяльності, пов'язаною зі здійсненням операцій з цінними паперами акціонерного товариства
3	Гласність	інформування зацікавлених користувачів про облікову політику та її зміни
4	Раціональність	раціональне і економічне ведення бухгалтерського обліку (побудова робочого плану рахунків за операціями з цінними паперами акціонерного товариства, кількість і зміст бухгалтерських регістрів) виходячи з умов та особливостей господарської діяльності підприємства

Ще одна проблема формування облікової політики – неузгодженість окремих положень нормативно-правових актів. Так, до цього часу чітко не встановлено, на якому саме рахунку повинні обліковуватися витрати, які виникають при випуску цінних паперів акціонерного товариства та їх розміщенні. Відповідно до П(С)БО 16 та Інструкції № 291 ці витрати можна відносити як на рахунок 92 «Адміністративні витрати», так і на 952 «Інші фінансові витрати». Така неоднозначність у трактуванні обліку витрат, що

виникають при розміщенні цінних паперів обумовлює необхідність зазначення рахунку для їх відображення у розпорядчому документі (наказі, положенні) про облікову політику.

З урахуванням зазначеного вище, на наш погляд, в розпорядчому документі (положення, наказ) про облікову політику акціонерного товариства необхідно виділяти наступне:

- положення (стандарти) бухгалтерського обліку, які використовує підприємство при веденні бухгалтерського обліку;
- перелік робочих бухгалтерських рахунків, а також побудова їх аналітичних рахунків з обліку операцій, що притаманні саме акціонерній формі власності (облік власного капіталу);
 - графік документообігу;
 - порядок документального оформлення і відображення в обліку операцій з цінними паперами;
 - момент прийняття цінних паперів до обліку;
 - порядок утворення додаткового, резервного капіталу;
 - порядок формування та джерело виникнення, направлення та порядок використання резервного капіталу, крім випадків, коли він утворюється в тому порядку, який встановлений законодавством;
 - порядок обліку курсових різниць протягом звітного року;
 - порядок оплати праці (відповідно до колективного договору);
 - порядок проведення інвентаризації майна та склад інвентаризаційної комісії;
 - порядок оцінки всіх видів активів і зобов'язань акціонерного товариства;
 - порядок оцінки цінних паперів акціонерного товариства:
 - внесених в якості внеску до статутного капіталу;
 - отриманих за договорами дарування;
 - придбаних за плату на вторинному ринку;
 - отриманих в обмін на цінні папери власної емісії;

- придбаних (викуплених) у акціонерів;
- виплачених як дивіденди.
- порядок проведення переоцінки цінних паперів;
- методи списання вартості цінних паперів;
- вибір способу нарахування амортизації основних засобів, інших необоротних матеріальних активів та нематеріальних активів;
- методи розподілу чистого прибутку;
- порядок змін статутного капіталу (збільшення, зменшення);
- встановлення порядку викупу акцій;
- база розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу, (в т.ч. порядок віднесення витрат, пов'язаних з випуском цінних паперів та інших операцій);
- програма автоматизації обліку;
- перелік форм внутрішньої звітності щодо цінних паперів та строки подання;
- порядок зміни облікової політики.

Можливий варіант Положення про облікову політику акціонерного товариства наведений у Додатку Ж.

Висвітлення питання щодо порядку зміни облікової політики є ще одним важливим питанням, яке потребує особливої уваги.

Відомо, що облікова політика впродовж року повинна бути стабільною, тобто методологія обліку не повинна змінюватися, якщо в цьому не буде необхідності або на це немає серйозних мотивацій.

Переглядати облікову політику підприємства можливо, якщо:

- змінюються вимоги установчих документів підприємства;
- змінюються вимоги органу, який здійснює функції з державного регулювання методології бухгалтерського обліку й фінансової звітності, та органу правління;

- за умови, якщо зміни облікової політики забезпечать більш достовірне відображення подій та операцій у бухгалтерському обліку й фінансовій звітності підприємства.

Зміна облікової політики також може відбутися при зміні видів діяльності підприємства.

Доповнення та зміни облікової політики передбачаються П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» і відображаються у звітності шляхом коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року і повторного подання порівняльної інформації щодо попередніх звітних періодів. Крім того, в примітках до звітності необхідно розкрити причини і сутність цих змін, які слід обґрунтувати і оформити наказом керівника підприємства [206].

Отже, доходимо висновку, що зміна облікової політики є досить трудомісткою справою. Тому у практичній діяльності персонал облікових служб намагається уникнути перерахунків, формально підходячи до окремих норм Положення (стандарту) 6 «Виправлення помилок та зміни у фінансових звітах».

Проведені дослідження з організації бухгалтерського обліку на підприємствах акціонерної форми власності Харківської області показали, що більшість підприємств не проводять перерахунок нерозподіленого прибутку на початок звітного року, мотивуючи великою кількістю операцій, що не дає змоги достовірно визначити суму коригування. Тобто здійснюється, так зване, «перспективне відображення» змін облікової політики (п.13 П(С)БО 6), що полягає в поширенні впливу облікової політики на події та операції, які відбуваються після дати зміни облікової політики. При цьому не здійснюється жодних коригувань показників минулих звітних періодів, оскільки наявні залишки на початок звітного періоду в цьому випадку не перераховуються, а порівняльна інформація повторно не подається. Зазначена ситуація зобов'язує підприємство у примітках до фінансових звітів розкрити обґрунтування неможливості достовірного визначення суми коригування нерозподіленого

прибутку на початок звітнього року та недоцільність перерахунку порівняльної інформації про попередні звітні періоди.

На нашу думку, вирішення даної проблеми можливе з урахуванням досвіду міжнародної практики, де вважають доцільним проводити коригування сальдо нерозподіленого прибутку. Такий механізм визначено як «ретроспективний метод» коригування фінансової звітності й полягає в застосуванні новообраної політики до минулих подій та операцій так, наче вона застосовувалась завжди, а не з моменту її прийняття. Тобто коригування впливає не тільки на показники поточного та майбутнього періодів, а й на показники попередніх звітних періодів.

Із вищевикладеного випливає, що розробка та прийняття облікової політики кожним підприємством – складний процес, що вимагає наявності спеціальних кадрових, фінансових і технічних можливостей та повинен базуватися на суттєвому аналізі нормативних документів у сфері регулювання бухгалтерського обліку й оподаткування, доскональному володінню питаннями діяльності підприємства, його поточних економічних позицій і перспектив подальшого розвитку, що в перспективі призведе до поліпшення організації та методики бухгалтерського обліку, посилення його правової основи та забезпечення належної ефективності роботи відповідної господарюючої одиниці.

Більш того, облікова політика є важливим і невід’ємним елементом систем внутрішнього контролю підприємства за підготовкою фінансової звітності, без здійснення якого не вдасться створити ефективний бізнес, що постійно трансформується і розвивається.

На сьогодні дане питання трактується по-різному і законодавством досі не встановлено єдиних правил формування облікової політики, що свідчить про нагальну потребу створення відповідного нормативного документа, а саме П(С)БО «Облікова політика», узгодженого з вимогами міжнародної практики, оскільки з 01.01.2012 р. акціонерні товариства мають складати фінансову звітність на основі МСФЗ.

РОЗДІЛ 2

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ОПЕРАЦІЙ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

2.1. Методика обліку власного капіталу акціонерного товариства

На сучасному етапі розвитку вітчизняної ринкової економіки все більше посилюється роль і значення системи бухгалтерському обліку як системи, що відповідає за інформаційне забезпечення менеджменту підприємства, сприяє найефективнішому використанню всіх його наявних ресурсів, забезпечує повноту та достовірність відображення даних про фінансово-майновий стан суб'єкта господарювання.

Одним з найсуттєвіших показників, що характеризує фінансовий стан підприємства виступає власний капітал. Тому питання щодо його формування, використання та управління посідають важливе місце в управлінні діяльності будь-якого господарюючого суб'єкта.

Однак, відповідно до чинного законодавства, діюча система бухгалтерського обліку передбачає багатоваріантність відображення операцій з формування й зміни складових власного капіталу підприємства, що зумовлює необхідність дослідження з метою з'ясування особливостей та специфіки даної ділянки обліку на підприємствах акціонерної форми власності та удосконалення бухгалтерського відображення зазначених операцій.

Організація обліку власного капіталу здійснюється відповідно до вимог законодавства України (кодекси, закони, стандарти та інші нормативні документи) і внутрішніх нормативів підприємства (накази, розпорядження, Положення, стандарти) та повинна забезпечувати власників і всіх зацікавлених користувачів інформації повною та достовірною інформацією про джерела формування капіталу та його структуру.

Проте, як показав аналіз діючої нормативно-правової бази та практики 25 досліджуваних нами підприємств, обліку власного капіталу не

приділяється значна увага як з боку держави так, і з боку суб'єктів господарювання.

Зокрема досі на законодавчому рівні не існує окремого П(С)БО щодо обліку формування й зміни власного капіталу підприємства, а на рівні окремого товариства нормативна база обмежена лише декількома сторінками Плану рахунків (рахунків капіталу) та наказу (Положення) про облікову політику, де найчастіше викладено основні положення щодо організації обліку на підприємстві, що не дозволяє повною мірою здійснити належну оцінку даної категорії обліку, а, отже, визнати реальну вартість капіталу.

Зазначене доводить необхідність розробки внутрішнього стандарту підприємства «Облік власного капіталу», що входить до Положення «Про облікову політику» у вигляді окремого додатку (Додаток З).

Слід зазначити, що при розробці даного стандарту необхідно враховувати наступні положення:

- облік власного капіталу здійснюється за видами діяльності суб'єкта господарювання (основна, операційна, інвестиційна, фінансова, сумісна діяльність);

- правильно організувати облік капіталу неможливо без дотримання наступних принципів: забезпечення діяльності підприємства капіталом; підтримка належного рівня капіталу, його збереження та примноження;

- резерви підприємства – це акумульований товариством нерозподілений прибуток. Зарезервовані кошти є важливим джерелом довгострокового фінансування бізнесу, що спонукає до створення необхідних резервів капіталу.

Розроблений внутрішній стандарт «Облік власного капіталу» базується на існуючих нормативних документах України та включає в себе 6 розділів :

1. Формування власного капіталу товариства (за структурними елементами).
2. Зміни капіталу в результаті діяльності товариства (за видами діяльності).
3. Підтримка належного рівня капіталу та його примноження.

4. Контроль за використанням капіталу.
5. Організація та методика обліку капіталу.
6. Розкриття інформації про власний капітал у звітності.

Формування власного капіталу товариства є основою при створенні будь-якого суб'єкта господарювання та системи обліку. За Стандартом облік формування власного капіталу відбувається шляхом вкладення інвестицій акціонерами товариства (первісне формування) або шляхом накопичення в процесі діяльності.

Зміни капіталу в результаті діяльності товариства є важливим чинником для управління власністю, капіталом, резервною системою підприємства та можуть як збільшуватися, так і зменшуватися.

Контроль за процесами підтримки належного рівня капіталу та його примноження забезпечується шляхом співставлення чистих активів та чистих пасивів підприємства, а також аналізу їх динаміки. Даний процес спрямований на забезпечення безперервної діяльності підприємства, відшкодування в разі необхідності великих збитків і дотримання встановлених вимог щодо здійснення діяльності.

Організація та методика обліку капіталу – є важливим процесом, оскільки забезпечує як державний так і незалежний контроль за джерелами походження капіталів підприємства, їх переміщення (в структурі) та вибуття.

Для полегшення управління власним капіталом підприємства та підвищення інформативності обліку пропонується у Стандарті рахунки власного капіталу розділити на рахунки зовнішнього та внутрішнього обліку.

Зовнішній облік здійснювати відповідно до діючого Плану рахунків бухгалтерського обліку; внутрішній – до робочого Плану рахунків у розрізі аналітики до складових власного капіталу, що підвищує інформативну місткість бухгалтерського обліку та забезпечує можливість більш детального аналізу інформації в інтересах системи управління.

Контроль за використанням капіталу – виключно важлива позиція як для бухгалтерського, так і управлінського обліку, оскільки відповідає за збереження

капіталу, а, отже, дотримання основного принципу бухгалтерського обліку – безперервності діяльності, а також забезпечує інформацією управлінців щодо капіталу (в структурі та за її межами) за різних економічних ситуацій.

Рекомендований внутрішній стандарт підприємства, з метою збереження капіталу, пропонує здійснювати як внутрішній (внутрішній аудит) так і зовнішній (незалежний аудит) контроль.

Розкриття інформації про власний капітал у звітності є підсумковим показником, що характеризує результати стану формування капіталу підприємства, зміни в його структурі, напрямків використання за видами діяльності та власників корпоративних прав.

З метою уніфікації та інтеграції процесу облікового відображення операцій з власним капіталом у звітності та прискорення процесу отримання інформації, необхідної для ефективного управління діяльністю акціонерного товариства, внутрішнім стандартом запропоновано використовувати внутрішні форми звітних документів.

Таким чином, організація обліку капіталу за запронованим внутрішнім стандартом «Облік власного капіталу» забезпечує належну організацію бухгалтерського обліку і контролю в акціонерному товаристві в цілому, враховуючи види діяльності підприємства та особливості даної форми господарювання.

З метою деталізації даного стандарту розглянемо методичні аспекти обліку власного капіталу акціонерних товариств за його складовими, оскільки кожна з них має відповідне функціональне призначення в функціонуванні підприємства.

Основу формування власного капіталу акціонерного товариства складає статутний капітал, який за своїм матеріальним складом є сукупністю внесків, інвестованих власниками (учасниками) товариства з метою започаткування діяльності та його подальшого ефективного функціонування. Саме тому розгляд та удосконалення обліку формування даного капіталу є дуже важливим та потребує особливої уваги.

Існує низка особливостей, пов'язаних з методологією обліку статутного капіталу в акціонерних товариствах. Враховуючи це, процес обліку формування статутного капіталу можна представити у вигляді двох етапів:

I - облік емісії та розміщення цінних паперів товариства;

II - облік формування статутного капіталу акціонерного товариства.

Перший етап розпочинається з випуску цінних паперів (первинне розміщення акцій) та їх обігу. Первинна емісія акцій є завжди приватною (тільки між засновниками акціонерного товариства) та проводиться в декілька етапів (Додаток И), кожен з яких потребує окремого відображення в обліку.

Проте, у випадку з акціонерними товариствами, діюча методика обліку статутного капіталу має ряд суттєвих недоліків. Зокрема вона не враховує порядок формування капіталу в засновників (акціонерів), а також за видами капіталу, витрати засновників на організацію першого випуску акцій, порядок надходження і використання коштів з поточного рахунка, що створюється для формування статутного капіталу тощо. А це, в свою чергу, впливає на повноту, достовірність та аналітичність обліку.

Щодо другого етапу, то діючим Планом рахунків для обліку статутного капіталу товариства призначений рахунок 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал», зокрема субрахунок 401 «Статутний капітал», на якому відображається інформація про стан і рух капіталу, зокрема оплачену вартість акцій товариства, що повинна дорівнювати розміру статутного капіталу зафіксованого в установчих документах.

Випуск цінних паперів та внески засновників до оголошеного проте ще не зареєстрованого капіталу передбачено відображати на субрахунку 404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу», що дає можливість контролювати внески, які надходять для формування статутного капіталу, після його оголошення проте до реєстрації. Крім того, оскільки статутний капітал акціонерного товариства поділено на частки, виражені в цінних паперах-акціях, на наш погляд, також доцільно до субрахунку 401, 404 відкрити субрахунки другого порядку: 404.1. «Внески до незареєстрованого статутного капіталу за

простими акціями» та 404.2 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу за привілейованими акціями» і 401.1. «Статутний капітал за простими акціями» та 401.2 «Статутний капітал за привілейованими акціями». Це пов'язано з тим, що прості та привілейовані акції мають деякі відмінності в обігу та в наданих правах акціонерам, які ними володіють, до того ж, такий підхід до організації обліку категорій акцій дозволяє виділяти різні групи акціонерів.

Таким чином, до держреєстрації акціонерного товариства формування статутного капіталу буде відображатися за кредитом субрахунку 404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу», а після держреєстрації, у сумі, зафіксованій у статуті, за кредитом 401 «Статутний капітал», відповідно за різними групами акціонерів, у кореспонденції з рахунком 404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу», за яким можна визначити фактичну величину як заборгованості акціонерів за підпискою, так і сплату внесків.

Слід зазначити, що тривалий час формування статутного капіталу акціонерного товариства відображалось із застосуванням рахунку 46 «Неоплачений капітал», що є недоцільним, оскільки кожний акціонер повинен оплатити повну вартість придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій. Отже, до моменту реєстрації в акціонерному товаристві неоплаченого капіталу немає.

Щодо витрат засновників на організацію першого випуску акцій, перелік яких наведено на рис. 2.1, діючим Планом рахунків не передбачено відповідного рахунку. Практикуючі бухгалтери відповідно до П(С)БО 16 та Інструкції № 291 ці витрати обліковують як на рахунку 92 «Адміністративні витрати», так і на рахунку 952 «Інші фінансові витрати». Проте аналіз положень нормативних документів дозволив виявити, що такі витрати за їх змістом не можна відносити ні до витрат на обслуговування та управління підприємством, ні до інших фінансових витрат із залучення позикового капіталу. Тому, враховуючи специфічність витрат, що виникають під час формування та реєстрації товариства, нами пропонується ввести окремий субрахунок до

рахунку 95 «Фінансові витрати» - 952 «Реєстраційні витрати», а інші фінансові витрати обліковувати, відповідно, на рахунку 953 «Інші фінансові витрати».

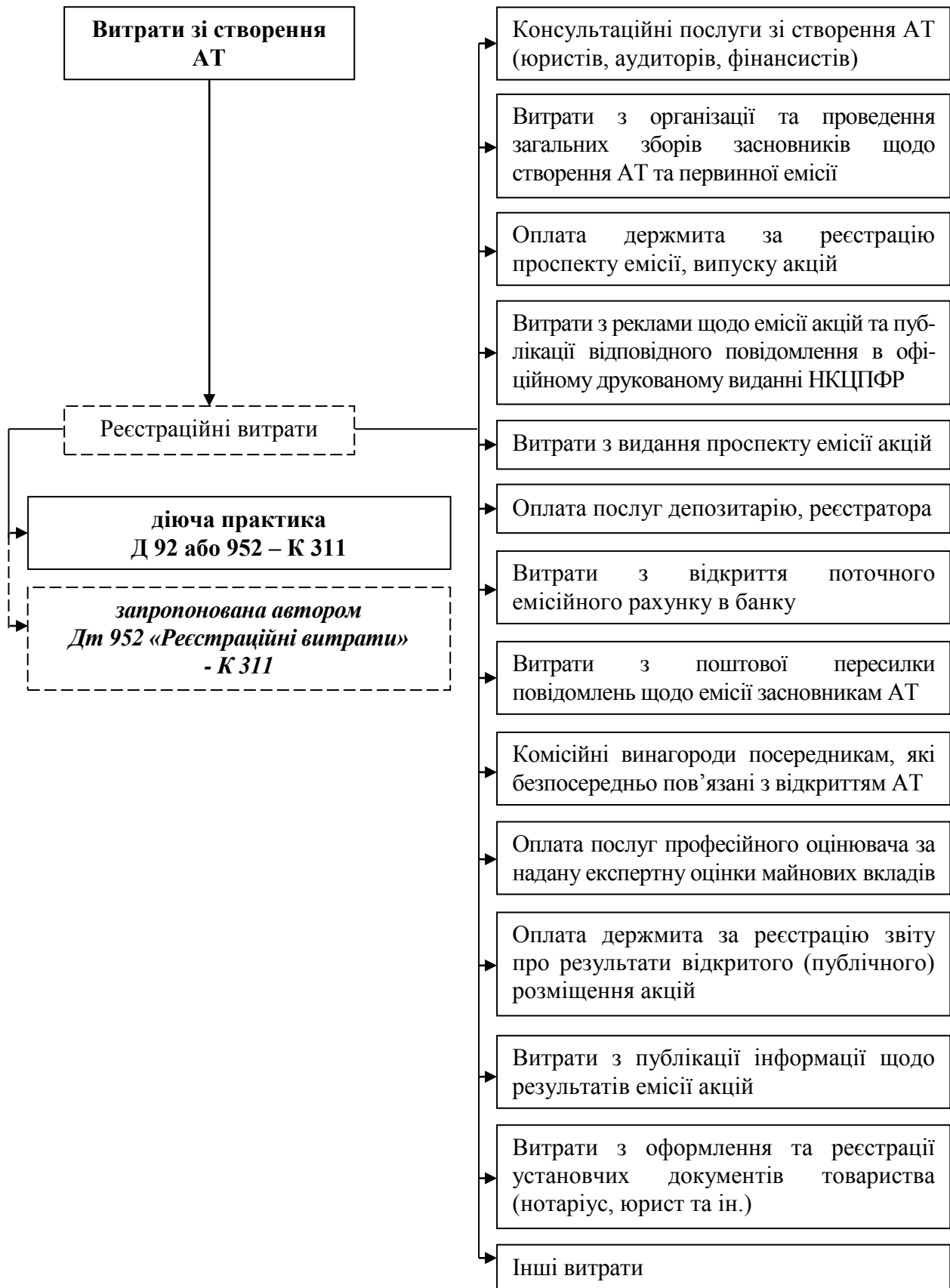

Рис. 2.1. Витрати, пов'язані з емісією акцій при створенні АТ

З урахуванням вищенаведених пропозицій, формування статутного капіталу в бухгалтерському обліку буде виглядати наступним чином (рис. 2.2):

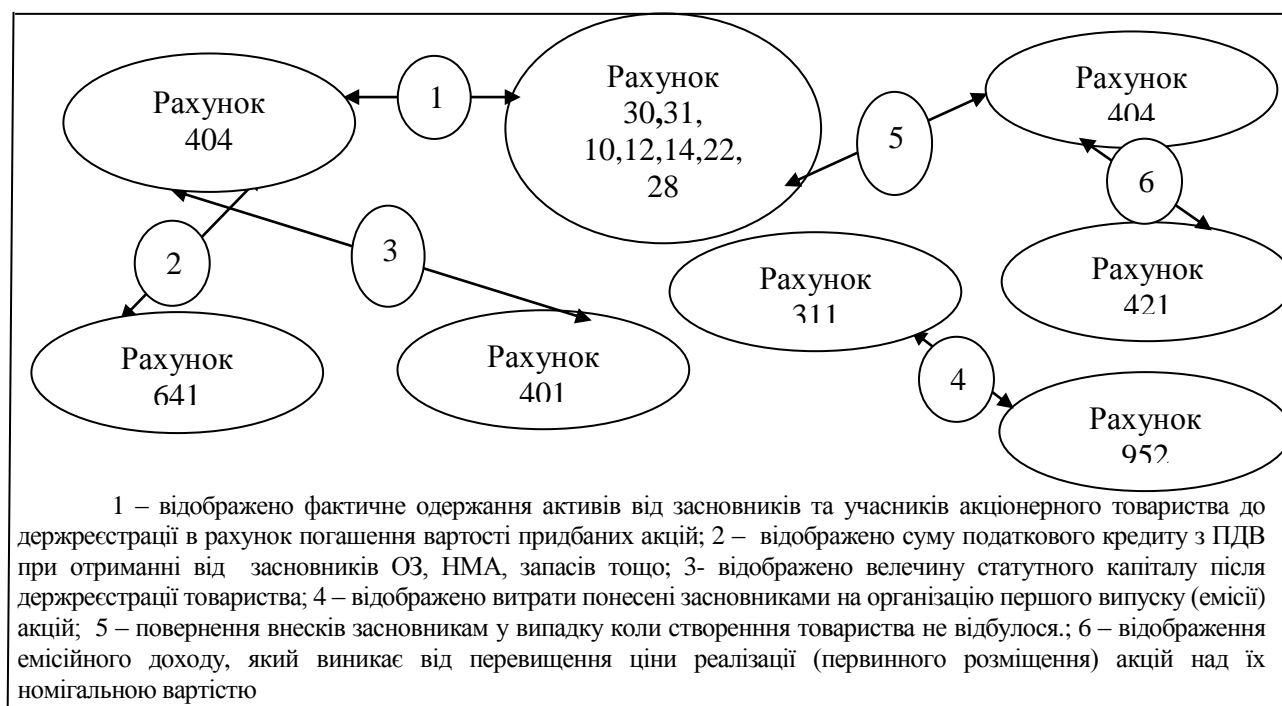

Рис. 2.2. Запропонована схема порядку обліку формування статутного капіталу акціонерного товариства

Аналітичний облік статутного капіталу повинен вестися не тільки за видами капіталу, за кожним засновником, учасником, акціонером тощо, а й за видами розміщених акцій з урахуванням реквізитів кожного випуску, насамперед, державного реєстраційного номеру, номінальної вартості, кількості акцій та загальної суми випуску за номінальною вартістю.

Оскільки існуючі реєстри аналітичного обліку за субрахунком 401 «Статутний капітал» цього не передбачають нами розроблена аналітична відомість до субрахунку 401 «Статутний капітал», яка передбачає відображення всіх цих показників, і в той же час дозволяє отримувати значно більш змістовну інформацію про стан статутного капіталу (Додаток К).

У процесі функціонування акціонерне товариство, за рішенням загальних зборів учасників (акціонерів), має право збільшувати або

зменшувати свій статутний капітал у порядку, передбаченому законодавством України.

Всі зміни статутного капіталу передбачають їх внесення до реєстраційних документів, порядок реєстрації яких регламентовано Законом №755 (ст. 29) [209].

Так, при ефективному функціонуванні акціонерне товариство має право збільшити статутний капітал, дотримуючись головної вимоги – повного формування раніше оголошеної його величини і виключно за рішенням загальних зборів акціонерів.

Порядок збільшення розміру статутного капіталу регламентований Законом України «Про акціонерні товариства» та Положенням про порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства» і здійснюється за рішенням учасників і затверджується протоколом [206, 192].

Джерелами збільшення розміру статутного капіталу акціонерного товариства можуть бути:

- додаткові внески учасників (акціонерів);
- реінвестиція дивідендів, нарахованих учасникам;
- спрямування прибутку (або його частини) до статутного капіталу

товариства.

Щодо останнього, то відповідно до законодавства, збільшення здійснюється за умови затвердження загальними зборами акціонерів розподілу прибутку, який (частина якого) спрямовується на збільшення статутного капіталу, пропорційно до частки кожного з акціонерів у статутному капіталі без розподілу цього прибутку між акціонерами у вигляді дивідендів.

Також збільшення статутного капіталу може відбутися у зв'язку з індексацією основних засобів (обумовлений суто економічними причинами – інфляцією; нині цей спосіб практично не застосовується).

Крім того, в світовій практиці статутний капітал може збільшуватися також за рахунок конвертації (обміну) інших цінних паперів на акції власної емісії, за рахунок власних коштів підприємств, які на теренах України не отримали застосування, оскільки не мають належних пояснень та регулювання на законодавчому рівні.

Шляхами збільшення розміру статутного капіталу товариства є:

1) збільшення кількості акцій існуючої номінальної вартості (випуск нових акцій);

2) підвищення номінальної вартості акцій;

При цьому, заборонено:

- поєднувати між собою джерела, а також шляхи збільшення розміру статутного капіталу;

- приймати рішення про збільшення статутного капіталу до реєстрації звітів про результати розміщення усіх попередніх випусків акцій;

- приймати рішення про збільшення статутного капіталу шляхом публічного розміщення акцій, якщо розмір власного капіталу є меншим за розмір його статутного капіталу (враховується розмір власного капіталу на останню звітну дату, що передує даті прийняття рішення; про збільшення статутного капіталу шляхом публічного розміщення акцій);

- збільшувати статутний капітал у разі наявності викуплених товариством акцій або для покриття збитків.

При цьому розмір статутного капіталу після його збільшення має відповідати вимогам ч. 1 ст. 14 З.У. «Про акціонерні товариства» (1250 мінімальних заробітних плат на момент реєстрації).

За результатами дослідження, які наведені на рис. 2.3, виявлено, що за період 2012-2014 рр. найбільш розповсюдженим в Україні джерелом збільшення статутного капіталу є реінвестиція дивідендів на противагу додатковій емісії, яка на думку більшості керівників підприємств є витратомісткою і займає багато часу для її завершення.

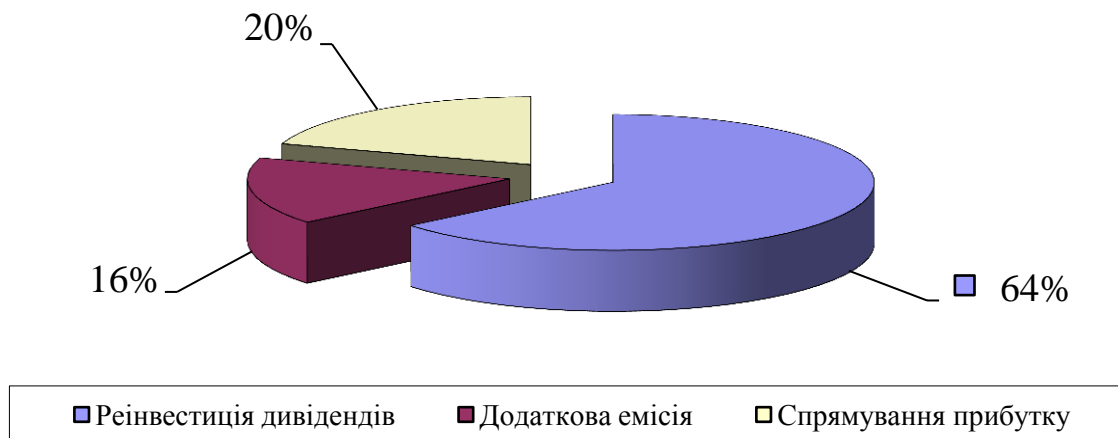

Рис. 2.3. Зареєстровані обсяги збільшення статутного капіталу за їх джерелами

Причому у випадку реінвестиції дивідендів акціонери отримують додаткові цінні папери пропорційно до належних їм типів акцій, а підприємство – збереження коштів в частині дивідендних виплат та сплати податку (згідно пп. 153.3.5 Податкового кодексу України реінвестовані дивіденди податком не обкладаються), але за умови, що внаслідок виплати дивідендів цінними паперами пропорції (частки) участі всіх власників (акціонерів) у статутному капіталі підприємства не змінилися.

Порядок збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових внесків акцій залежить від типу товариства виключно за рішенням загальних зборів. В бухгалтерському обліку збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових внесків акціонерів шляхом додаткової емісії відображається аналогічно операціям з первинної емісії акцій, причому тільки після реєстрації змін, на підставі оригіналу статуту товариства в новій редакції.

Практика засвідчує, що додаткова емісія, від дати розміщення додаткових акцій до реєстрації збільшення статутного капіталу, триває певний період, впродовж якого акціонери вносять грошові кошти чи майно в оплату цих акцій. Тому ми погоджуємося з думкою багатьох вчених-економістів, які пропонують збільшення статутного капіталу до реєстрації змін в установчих документах обліковувати на рахунку 67 «Розрахунки з учасниками» субрахунок 672 «Розрахунки з учасниками за акції додаткової

емісії» та обліковувати розрахунки за іншими виплатами на рахунку 673 «Розрахунки за іншими виплатами».

Відповідно до запропонованих змін, на рахунках бухгалтерського обліку збільшення статутного капіталу за рахунок додаткової емісії можна представити у вигляді наступної схеми: (рис. 2.4).

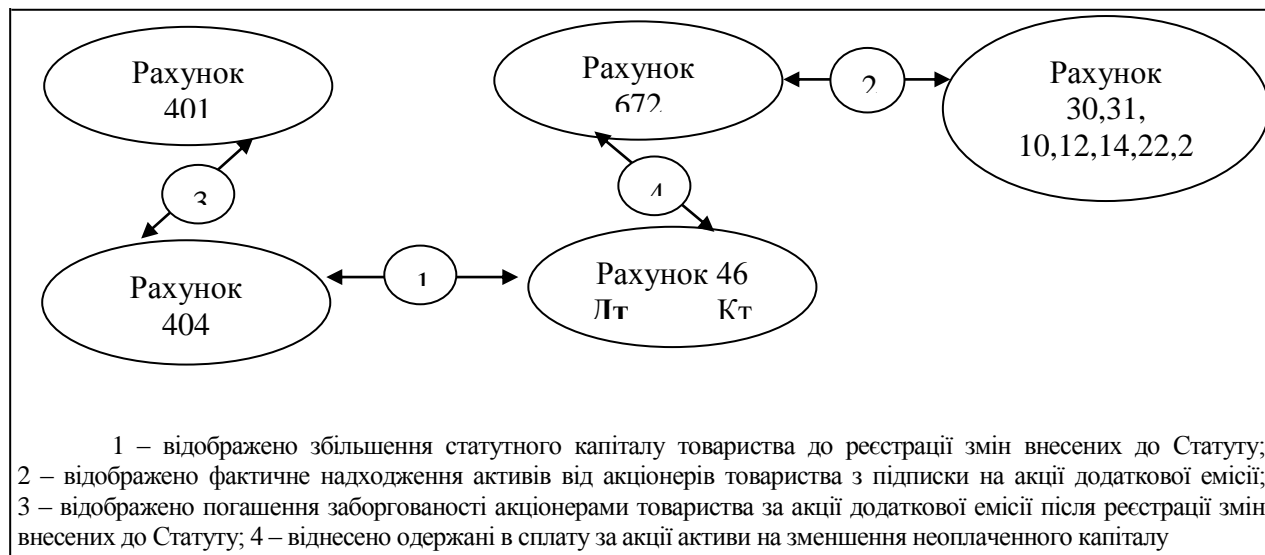

Рис. 2.4. Запропонована схема обліку збільшення статутного капіталу за рахунок додаткової емісії

Витрати на оплату послуг сторонніх організацій щодо операцій, пов'язаних із збільшенням капіталу (послуги депозитарію, реєстратора або андерайтера) шляхом додаткової емісії, в обліку відобразиться «зменшенням додатково вкладеного капіталу (дебетом рахунку 42 «Додатковий капітал»), а за його відсутності – зменшенням нерозподіленого прибутку (збільшенням непокритого збитку)» (дебетом рахунка 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)») [197].

Однак слід зазначити, що існує певна неузгодженість законодавства, а саме залишається незрозумілим на якому саме субрахунку рахунка 42 «Додатковий капітал», буде відображено «Додатково вкладений капітал» та за рахунок чого він може бути сформований.

Збільшення статутного капіталу за рахунок реінвестиції дивідендів, передбачає, безперечно, нарахування дивідендів та спрямування їх на

поповнення статутного капіталу, що в бухгалтерському обліку буде відображатися наступним чином (рис. 2.5):

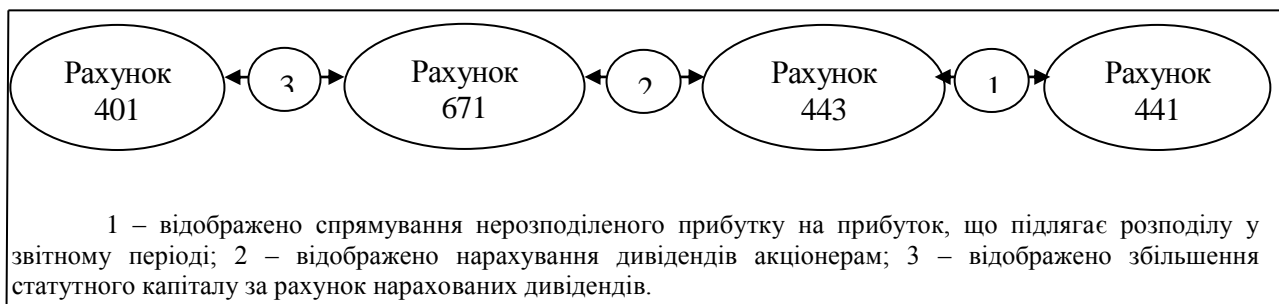

Рис. 2.5. Схема обліку збільшення статутного капіталу за рахунок реінвестиції дивідендів

Порядок збільшення статутного капіталу акціонерного товариства за рахунок додаткових внесків шляхом додаткової емісії акцій та за рахунок реінвестиції дивідендів наведено у Додатку Л.

Щодо збільшення статутного капіталу за рахунок власних коштів (реінвестиції прибутку), то для товариства не потрібно залучати зовнішні джерела, оскільки власні джерела наявні на будь-якому підприємстві, а лише перенести певні суми з одного рахунку на інший, змінюючи лише пасив балансу, а саме пропорції капіталу, що відобразиться наступною кореспонденцією – Дт 441 Кт 443. Це робить такий спосіб простим і зручним для бухгалтера та ідеальним засобом для збільшення статутного капіталу підприємства.

Рішення про зменшення статутного капіталу акціонерного товариства приймається аналогічно рішення про його збільшення, в порядку встановленому НКЦПФР.

При цьому шляхами зменшення розміру статутного капіталу акціонерного товариства є:

- 1) зменшення номінальної вартості акцій (деномінації);
- 2) зменшення кількості акцій існуючої номінальної вартості шляхом викупу їх частини товариством з метою подальшого анулювання, або

анулювання раніше викуплених товариством акцій, які не були реалізовані, або анульовані протягом одного року з дати придбання.

Одним із шляхів зменшення статутного капіталу може бути процес реорганізації й створення нових акціонерних товариств.

При цьому, не допускається:

- об'єднання шляхів зменшення розміру статутного капіталу;
- прийняття рішення про зменшення статутного капіталу до реєстрації всіх попередніх випусків акцій, до реєстрації звітів про результати розміщення акцій та видачі свідоцтва про реєстрацію.

Причини та способи зменшення статутного капіталу акціонерного товариства узагальнено у Додатку М.

У разі зменшення кількості акцій існуючої номінальної вартості шляхом викупу акцій у їх власників з метою анулювання акціонерам можуть бути відшкодовані збитки, пов'язані зі змінами статутного капіталу. Проте, на наш погляд, ця норма є недоречною, оскільки, сам факт зменшення статутного капіталу не тягне за собою будь-яких збитків у акціонерів. Навіть зменшення номіналу акції зі спрямуванням «різниці» на покриття збитків товариства не призводить до збитків самого акціонера, оскільки чисті активи, що припадають на кожну акцію, не змінюються. Більш того, таке зменшення статутного капіталу призводить до зменшення збитків акціонерного товариства, а отже, підвищує його інвестиційну привабливість, тим самим збільшуючи ринкову вартість акцій.

Таким чином, вважаємо недоречним відшкодовувати акціонеру збитки товариства, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 152 Цивільного кодексу України, ч. 2 ст. Закону України «Про акціонерні товариства» акціонер сам несе ризик таких збитків [206, 260].

Обліковують викуплені акції за ціною їх придбання на рахунку 45 «Вилучений капітал» субрахунок 451 «Вилучені акції», де за дебетом відображається фактична собівартість викуплених акцій, за кредитом - вартість анульованих або перепроданих акцій.

В контексті викладеного необхідно визначитися з поняттям терміну «фактична собівартість» по відношенню до акцій власної емісії, адже у нормативно-правових актах воно відсутнє.

Звертаючись до вітчизняної облікової практики та до міжнародного досвіду [160, с. 1230], можна зробити висновок, що під фактичною собівартістю акцій можна розуміти їх справедливу вартість, але за умови, що вони виступають об'єктом купівлі-продажу між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Окрім обліку акцій за фактичною собівартістю («метод вартості»), міжнародна практика для обліку акцій власної емісії, викуплених товариством у акціонерів, передбачає облік акцій за номінальною вартістю («метод номінальної вартості»). За умови використання цього методу облік акцій ведеться за рахунком 45 «Вилучений капітал», а різниці, що утворюються під час викупу акцій визнаються емісійним доходом (викуп акцій за ціною нижчою за номінал) або емісійними витратами (викуп акцій за ціною вищою за номінал) і обліковуються на одноіменному рахунку 421 «Емісійний дохід».

Якщо емісійного доходу недостатньо для покриття перевищення ціни викупу над ціною продажу (тобто, емісійні витрати перевищують емісійні доходи), необхідно використовувати прибуток звітного періоду, а саме рахунок 443 «Прибуток, використаний в звітному періоді».

Враховуючи викладене, можна дійти висновку, що метод за номінальною вартістю є більш інформативним, тому доцільно внести відповідні зміни до чинного законодавства, що надасть змогу акціонерному товариству обирати один з двох зазначених методів обліку акцій на власний розсуд. При цьому основним критерієм вибору методу обліку акцій буде суттєвість згаданих вище різниць для конкретного товариства.

Отже, зменшення статутного капіталу шляхом зменшення номінальної вартості акцій (деномінація існуючих акцій в акції меншої номінальної вартості) передбачає:

- викуп акцій у акціонерів (Дт 451 Кт 673);

- оплата викуплених у власників акцій (Дт 673 Кт 30, 31);
- зменшення статутного капіталу за рахунок вилучених акцій (Дт 401 Кт 451).

При цьому номінальна вартість акції після завершення процедури зменшення статутного капіталу повинна мати ціле значення з урахуванням вимоги щодо мінімальної номінальної вартості акції.

Зменшення статутного капіталу за рахунок зменшення кількості акцій передбачає:

- викуп акцій (Дт 451 Кт 30,31);
- анулювання викуплених акцій за номінальною вартістю (Дт 401 Кт 451);
- виникнення емісійного доходу у разі перевищення ціни викупу над номіналом (Дт 421 Кт 451).

Проте, крім прибутку від таких операцій, може виникнути і збиток, який відображається також на субрахунку 421 «Емісійний дохід», безпосередньо зменшуючи його.

Якщо сума такого збитку перевищує суму емісійного доходу, то різниця відноситься на зменшення нерозподіленого прибутку (субрахунок 443 «Прибуток використаний у звітному періоді»), а за відсутності його на збільшення непокритого збитку (субрахунок 442 «Непокриті збитки»), що відобразиться в обліку наступною кореспонденцією: Дт 44 Кт 421.

Слід відзначити, що така кореспонденція не передбачена Інструкцією по застосуванню Плану рахунків. Але оскільки на рахунки доходів не відносяться операції з акціями власної емісії, відповідно на рахунки витрат дану суму також списати неможливо.

Варто зазначити, що наведена методика використовується у міжнародних стандартах.

Витрати на оплату послуг сторонніх організацій, пов'язаних зі зменшенням статутного капіталу, відображається аналогічно витратам у разі його збільшення.

Таким чином, в бухгалтерському обліку зменшення статутного капіталу обліковується на дату реєстрації нової редакції статуту, на підставі статуту товариства (дані про дату зменшення статутного капіталу та його нового розміру), протоколу зборів акціонерів (дані про суму та шляхи зменшення статутного капіталу) та відображається в обліку наступним чином (таблиця 2.1):

Таблиця 2.1.

Облік зменшення статутного капіталу

Зміст операції	Практика		Рекомендовано автором	
	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
1	2	3	4	5
Зменшення статутного капіталу шляхом зменшення номінальної вартості акцій:				
- викуп повністю оплачених акцій у акціонерів	451	672	451	673
- погашена заборгованість (компенсація) перед акціонерами	672	30 (31)	673	30 (31)
- зменшення статутного капіталу	401	451	401	451
- формування нового статутного капіталу (за рахунок випуску акцій з новою номінальною вартістю)	-	-	673	401
Зменшення статутного капіталу шляхом зменшення кількості акцій:				
- на номінальну вартість викуплених акцій			451	30 (31)
- зменшення статутного капіталу	401	451	401	451
- на суму перевищення ціни викупу над номінал. вартістю	421	451	421 (423)	451
- на суму різниці між ціною викупу та ціни продажу	442	451	442	451
- на суму, яка перевищує кредитове сальдо рахунка 421	-	-	443 (442)	421
- на суму суми перевищення номінальної вартості над ціною викупу	451	421	451	421 (425)

Необхідно зазначити, що збільшення або зменшення номінальної вартості акцій не завжди призведе до змін величини статутного капіталу. Це впливає з Положення про порядок реєстрації випуску акцій акціонерного товариства при зміні номінальної вартості та кількості акцій без зміни розміру статутного фонду затвердженого рішенням Державної комісії по цінним паперам і фондовому ринку від 14.09.2000 р.

Операція по зменшенню номіналу акцій, яка здійснюється акціонерним товариством – емітентом цих акцій, без зміни статутного капіталу називається дробленням (спліт). При цьому кожна з акцій, яка є в наявності, ділиться на декілька частин з відповідно меншими номіналами.

Дроблення нереалізованих акцій на велику кількість акцій здійснюється з дотриманням існуючої пропорції розподілення акцій між акціонерами. Обернена операція, при якій збільшується номінал акцій шляхом трансформації певної кількості акцій в одну сторону без зміни суми статутного капіталу, називається консолідацією (обернений спліт).

Вибір одного з варіантів зміни статутного капіталу товариства залежить від певних економічних та корпоративних цілей підприємства, можливі наслідки яких наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Варіанти змін статутного капіталу акціонерного товариства

<i>Зміни СК</i>	<i>№</i>	<i>Варіант зміни статутного капіталу</i>	<i>Економічні наслідки</i>	<i>Корпоративні наслідки</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
<i>Збільшення СК</i>	1	Додаткова емісія акцій	Збільшення оборотних коштів, покращення співвідношення власного та залученого капіталу. До негативних наслідків: збільшення зобов'язань щодо виплати дивідендів за відсутності ЧП - поява впливових акціонерів із числа конкурентів	Зниження долі в статутному капіталу та ступеня впливу (у разі внесків новими акціонерами) тих акціонерів, які не здатні до нарощування своїх вкладів. Можлива поява крупних інвесторів

Продовження таблиці 2.2.

1	2	3	4	5
Збільшення СК	2	Реінвестиція дивідендів	Запобігає відверненню оборотних засобів на грошові виплати акціонерам, покращує співвідношення власного та залученого капіталу	Перерозподіл (відносно невеликий) часток акціонерів та ступеня впливу на користь тих акціонерів, які погодились направити свої дивіденди на інвестування до статутного капіталу
	3	Спрямування прибутку	Не потребує залучення зовнішніх джерел фінансування до того ж не приводить до зміни величини власного капіталу, тільки його пропорцій	Відсутність нарощення вкладів та виплати дивідендів власникам корпоративних прав
Зменшення СК	4	Зниження номіналу акцій	Веде до зменшення реальної величини оборотних засобів й платоспроможності підприємства у разі виплати акціонерам компенсації різниці в номіналах. Проте зменшує зобов'язання акціонерного товариства за дивідендними виплатами	Не веде до перерозподілу часток у статутному капіталі. Зменшення номіналу може значно полегшити подальшу скупку контрольного пакета акцій
	5	Викуп акцій у акціонерів з метою анулювання акцій	Веде до зменшення величини оборотних коштів підприємства, зниження платоспроможності	Веде до виходу ряду акціонерів (перш за все дрібних) із числа учасників товариства та до перерозподілу часток між тими хто залишився
	6	Викуп акцій у акціонерів з метою перепродажу або перерозподілу	Формальне не призводить до зміни співвідношення між власним та залученим капіталом, проте зменшує розмір оборотних коштів й зменшує платоспроможність підприємства. В подальшому такі втрати можуть бути компенсовані за рахунок перепродажу акцій	Призводить до перерозподілу часток, оскільки викуплені акції не ураховуються при визначенні кворуму та голосування на загальних зборах, а також у разі виплати дивідендів. Перерозподіл часток, як правило відбувається в невеликих розмірах, проте може забезпечити досягнення «порогових» значень пакетів акцій – для кворуму зборів та ін.

1	2	3	4	5
<i>Без зміни розміру СК</i>	7	Деномінація акцій шляхом дроблення акцій	Не призводить до зміни співвідношення власних та залучених коштів, або інших показників. Може привести до спотворення показників, які використо-вують номінал 1 акції, її ринкову вартість або кількість випущених акцій. У зв'язку з цим, фондові показники до і після номінації необхідно приводити до порівняльних величин	Може посприяти активізації руху акцій та перерозподілу структури їх власників
	8	Деномінація акцій шляхом консолідації акцій		Свідчить про орієнтацію товариства на інтереси власників крупних капіталів

Однією із складових власного капіталу є резервний капітал, який формує внутрішні резерви товариства за рахунок щорічних відрахувань із прибутку та є джерелом для соціального розвитку підприємства, відшкодування втрат та непередбачених збитків, а також для виплати дивідендів власникам привілейованих акцій у випадках недостатності прибутку. Тобто, це так зване запасне фінансове джерело, яке в повному або частковому обсязі може захистити підприємство від банкрутства, забезпечити більш стійкий розвиток і протистояти зовнішнім негативним факторам.

Слід зазначити, що для підприємств акціонерної форми власності формування такого капіталу може носити як обов'язковий, так і добровільний характер. Так, акціонерні товариства, які здійснюють розміщення простих та привілейованих акцій, зобов'язані формувати резервний (страховий, запасний) капітал за рахунок чистого або нерозподіленого прибутку підприємства. Чого не можна сказати про товариства лише з простими акціями, які самостійно вирішують питання щодо формування резервного капіталу. Підтвердженням цього виступає п. 4 ст. 19 Закону України «Про акціонерні товариства», що свідчить про

можливість товариства самостійно визначати необхідність формування резервного капіталу та передбачати його розмір згідно зі Статутом товариства, а не вищезгаданого Закону. Проте, не враховуючи вжите словосполучення «має право», на наш погляд, створення резервного капіталу є обов'язковим, виходячи з вимог до Статуту акціонерного товариства та наступних норм ст. 19 Закону України «Про акціонерні товариства» [206].

Розмір резервного капіталу встановлюється установчими документами товариства, але не може бути меншим ніж 15 % статутного капіталу. При цьому розмір щорічних відрахувань не може бути меншим 5% суми чистого прибутку до досягнення розміру, встановленого Статутом.

Таким чином, розмір резервного капіталу напряму залежить від розміру статутного капіталу. Зокрема величина останнього для акціонерних товариств законодавчо визначена й залежить від мінімального розміру заробітної платні на дату реєстрації товариства. Наведена залежність є економічно не виправданою та необґрунтованою, оскільки розмір мінімальної заробітної платні встановлюється щорічно Законом України «Про держбюджет», чого не можна сказати про раніше зареєстровані товариства, які не зобов'язані збільшувати величину статутного капіталу при зміні розміру заробітної платні, а сформувавши резервний капітал в повному обсязі (15%), не зобов'язані продовжувати відрахування до нього. Тобто розмір резервного капіталу в товариствах, створених ще 10 років тому, буде суттєво відрізнятися від розміру в товариствах, утворених недавно, причому у від'ємному напрямку. Зазначене вище робить дані підприємства фінансово не захищеними на випадок можливої ліквідації, банкрутства та впливу негативних факторів, а отже, фінансово нестабільними та інвестиційно непривабливими для зовнішнього ринку.

Можна стверджувати, що величина як статутного, так і резервного капіталів потребує обов'язкового коригування на законодавчому рівні до економічно обґрунтованих норм відповідно до сучасних умов господарювання та стану економіки, зокрема інфляційних процесів.

При цьому слід зауважити, що такі зміни можуть мати як позитивні, так і негативні сторони. Зокрема до позитивної сторони можна віднести те, що наявність достатнього розміру резервного капіталу для товариства є певною гарантією щодо безперебійної роботи підприємства, його фінансової стійкості та інвестиційної привабливості. Для акціонерів (власників привілейованих акцій) наявність такого капіталу – запорука отримання дивідендів у разі недостатності прибутку. До негативних сторін можна віднести необхідність вилучення з обороту товариства частини прибутку з метою реінвестування його до відповідного резерву, що свідчить про недоотримання належних доходів у вигляді дивідендів акціонерами та засновниками товариства.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що позитивні сторони значно перевищують негативні, оскільки фінансова стійкість підприємства вже свідчить сама по собі про наявність прибутку, відповідно – дивідендних платежів засновникам.

Використання резервного капіталу визначено на законодавчому рівні й має виключно цільовий характер, який проявляється під час:

- покриття збитків товариства;
- погашення боргів у разі ліквідації товариства;
- виплати дивідендів за привілейованими акціями (у випадку недостатності прибутку);
- інші цілі, які передбачені чинним законодавством чи установчими документами товариства.

На нашу думку використання резервного капіталу має бути більш широким і враховувати найпроблемніші ситуації в господарській і фінансовій ситуації підприємства. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне також використовувати кошти резервного капіталу на наступні цілі:

- на видачу діючим акціонерам безоплатних акцій;
- на викуп акцій та інших цінних паперів товариства у разі відсутності інших коштів;
- на виплату процентів за облігаціями (за відсутності чистого прибутку або

нестачі прибутку минулих років);

– на розвиток підприємства, враховуючи виробничі і спеціальні потреби за умови, що це передбачено Статутом товариства.

Найвні та можливі напрями використання резервного капіталу узагальнено та представлено на рис. 2.6.

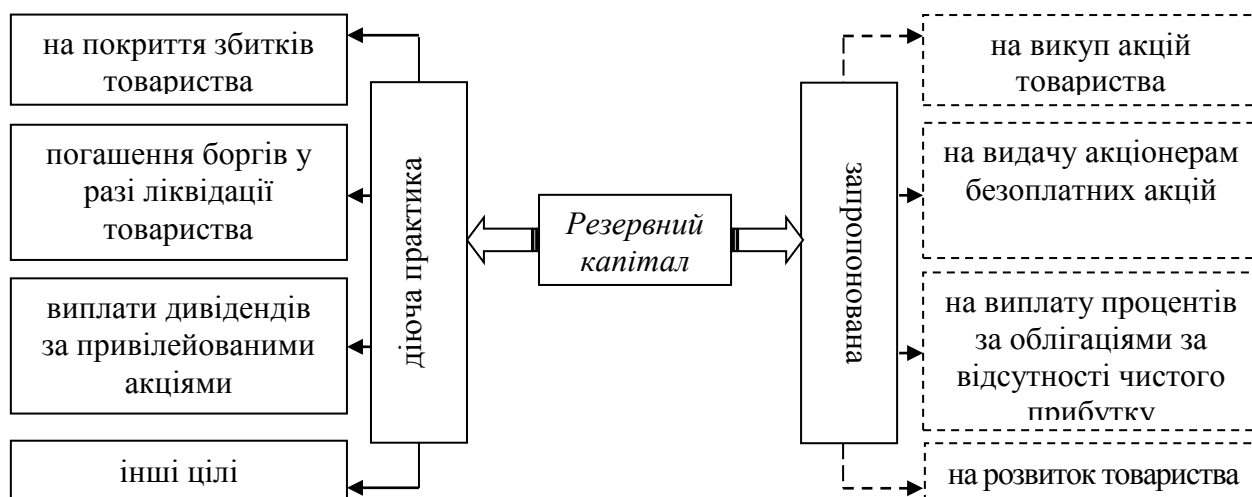

Рис. 2.6. Запропоновані автором напрями використання резервного капіталу

Відповідно, загальний розмір резервного капіталу буде розраховуватися наступним чином:

$$PK_{\text{загал}} = PK_{\text{взр}} + PK_{\text{всд}},$$

де, $PK_{\text{загал}}$ – загальна величина резервного капіталу товариства;

$PK_{\text{взр}}$ – величина резервного капіталу, визначена на законодавчому рівні;

$PK_{\text{всд}}$ – величина резервів, створених відповідно до статуту.

Рішення про використання коштів резервного капіталу приймається на загальних зборах акціонерами товариства та залежить від низки внутрішніх факторів, зокрема норм установчих документів товариства, елементів наказу (положення) про облікову політику товариства, Положення дивідендної політики товариства, акціонерів.

Для узагальнення інформації про стан та рух резервного капіталу в бухгалтерському обліку призначено рахунок 43 «Резервний капітал», де за кредитом відображається створення резерву, а за дебетом – його використання. Сальдо цього рахунку відображає залишок резерву на кінець звітного періоду.

Аналітичний облік резервного капіталу ведеться за його видами, джерелами утворення та напрямками використання. Крім того, із метою підвищення якості та інформативності даного об'єкта обліку, пропонуємо аналітичний облік резервного капіталу вести ще й за його призначенням, із відкриттям наступних субрахунків:

– 431 «Обов'язкові резерви» (резерв, визначений законодавством у розмірі не менше 15% від суми власного капіталу, який виконує роль страхового фонду);

– 432 «Вільні резерви» (на викуп акцій товариства за відсутності інших коштів; на видачу акціонерам безоплатних акцій; виплату процентів за облигаціями за відсутності або нестачі чистого прибутку; резерв для розвитку підприємства, враховуючи виробничі та спеціальні потреби).

Ведення окремого субрахунку 431 «Обов'язкові резерви» дозволить підвищити аналітичність інформації про використання коштів резервного капіталу за їх призначенням та оцінити стан дивідендних виплат акціонерного товариства за привілейованими акціями, що позитивно позначиться на конкурентоспроможності підприємства. Використання іншої частини резервного капіталу забезпечить інформацією про доцільність створення та частоту використання зазначених резервів, що й буде визначним моментом для розподілу коштів (у %) між ними.

З врахуванням вищенаведених пропозицій, формування та використання резервного капіталу в обліку буде виглядати наступним чином (рис. 2.7) :

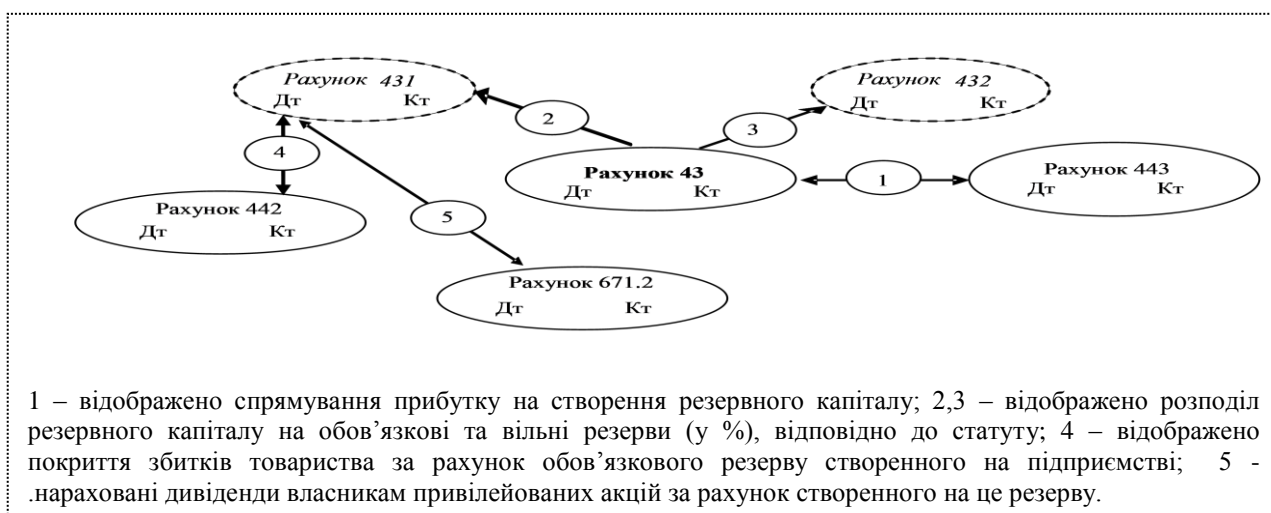

Рис. 2.7. Схема кореспонденції рахунків з обліку резервного капіталу

При такому розподілі прибутку на формування обов'язкових і вільних резервів може виникнути конфлікт інтересів між акціонерами з приводу розподілу часток прибутку на споживання та заощадження, особливо в умовах дефіциту вільних коштів. Отже, в акціонерних товариствах необхідно передбачити процедуру розподілу прибутку з метою створення резервів.

Необхідно зазначити, що в сучасних умовах процес створення резервного капіталу характеризується значними недоліками, найсуттєвішим з яких є його призначення – лише на виплату дивідендів та розмір - не більше встановленого мінімального розміру. Вважаємо цей шлях неправильним, оскільки зарезервовані таким чином кошти можуть використовуватись на різні потреби, забезпечуючи головним чином реалізацію та дотримання принципу безперервності підприємства, тому бажано, щоб резервний капітал дорівнював статутному або навіть перевищував його, тоді підприємство зможе маневрувати ним, а саме – покривати збитки, сплачувати борги при оголошенні його банкрутом.

Результати дослідження свідчать, що резервний капітал створюється лише на 56% досліджених нами підприємств, що пояснюється відсутністю чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку минулих років. Крім того, розмір резервного капіталу деяких акціонерних товариств перевищує рекомендовану законодавством межу (ПрАТ «Астарта», ПАТ «РОСС», ПАТ «Харківська бісквітна фабрика», ПАТ «Кондитерська фабрика «Харків'янка» та ін.), що свідчить про стабільний фінансовий стан товариства та сприятливий інвестиційний клімат (Додаток Н). Проте суттєвим недоліком є його призначення – лише на виплату дивідендів.

Однією з найважливіших складових власного капіталу є нерозподілений прибуток. Прибуток є кінцевим фінансовим результатом діяльності підприємства, що залишається у розпорядженні товариства після задоволення всіх вимог власників капіталу, формування резервів, сплати податків.

Відповідно до законодавства нерозподілений прибуток – це або сума нерозподіленого прибутку, або сума непокритого збитку [195]. Згідно з міжнародними стандартами нерозподілений прибуток представляє собою

частину прибутку, отриманого від ведення господарської діяльності, яка була не розподілена серед акціонерів, а знову вкладена в діяльність підприємства [160].

Розподіл і використання одержаного прибутку приймається власником (засновниками) товариства згідно з статутом товариства. Принципову схему формування та використання прибутку представлено на рис. 2.8.

В обліку формування та використання прибутку товариства відображається на рахунку 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)», де за кредитом відбувається нарахування чистого прибутку за період, а за дебетом – виплати товариством дивідендів, процентів за облігаціями, відрахування до резервного капіталу та ін. Аналітичний облік на рахунку 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)» слід вести за напрямками використання коштів підприємства : нарахування дивідендів, збільшення статутного і резервного капіталу та ін.

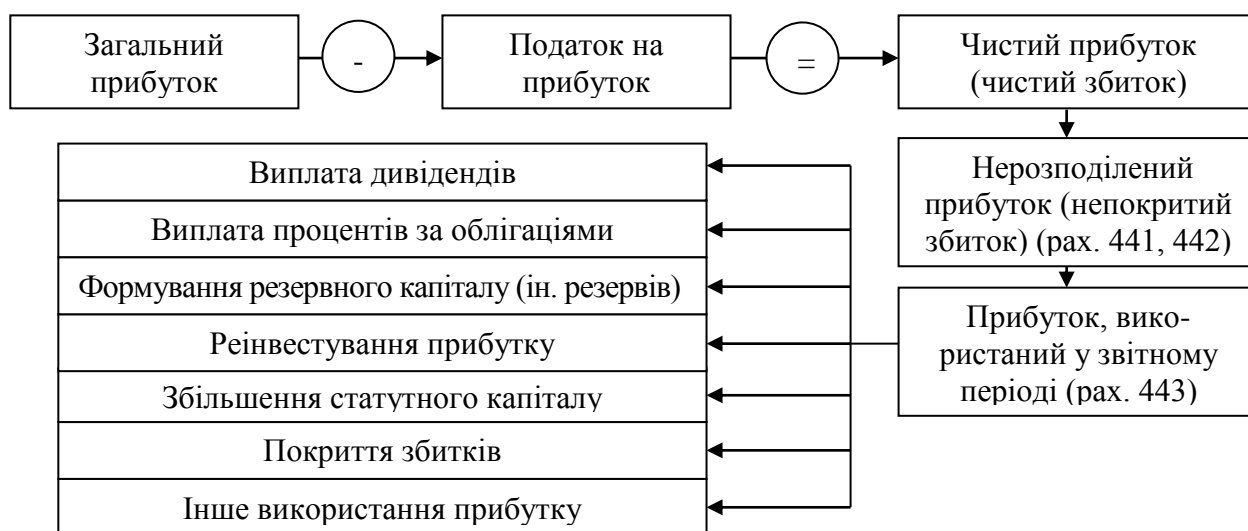

Рис. 2.8. Схема формування і використання прибутку підприємства

Законодавством не передбачено для господарських товариств будь-яких нормативів щодо розподілу (використання) чистого прибутку, за винятком обов'язкових відрахувань до резервного капіталу. Розподіл прибутку товариство здійснює на власний розсуд (за рішенням загальних зборів), відповідно до установчих документів. За таких умов, акціонери не можуть проконтролювати використання нерозподіленого прибутку

підприємства, тому є необхідним затвердити спеціальне Положення щодо розподілу і використанню прибутку господарських товариств.

Отже, розгляд діючої методики обліку власного капіталу дав можливість встановити певні неузгодженості у законодавстві, виявити невирішені питання та внести пропозиції щодо їх вдосконалення, доцільність яких буде перевірена на практиці з часом. Запропонована методика відображення операцій зі зміни статутного капіталу товариства на рахунках бухгалтерського обліку дозволить визначити більш чіткий та доцільний порядок облікових записів пов'язаних з відображенням руху статутного капіталу, що в свою чергу підвищить інформативність обліку та сприятиме підвищенню ефективності управління діяльністю підприємства.

2.2. Організаційно-методичні аспекти обліку цінних паперів акціонерного товариства

У сучасній економічній науці інтерес до проблем бухгалтерського обліку, оподаткування й економічного аналізу операцій з цінними паперами постійно підвищується. Це зв'язано з безупинно зростаючим значенням ринку цінних паперів. Підтвердженням цього є зростання обсягів торгів на 31,84% порівняно з 2012 роком і складає 142,03 млрд. грн. за 2013 рік, хоча і в 2010 р. і в 2012 р. цей показник продемонстрував значний спад і становив 95,55 і 107,73 млрд. грн. відповідно (рис. 2.9).

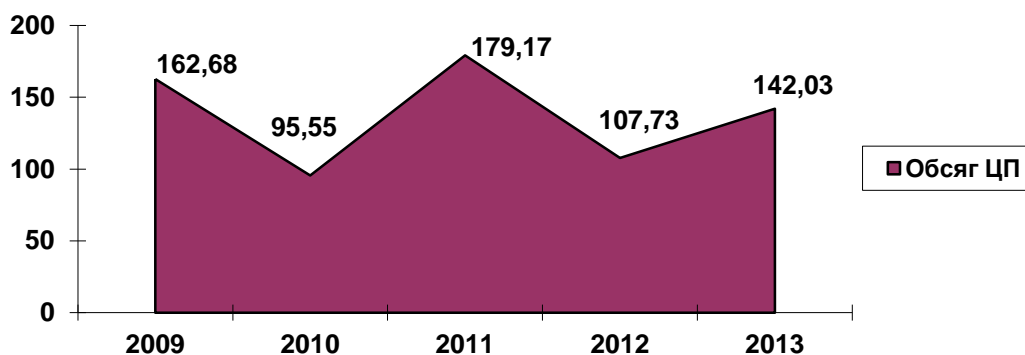

Рис. 2.9. Обсяг зареєстрованих НКЦПФР випусків цінних паперів у 2009-2013 рр., млрд. грн.

Останнім часом збільшився обсяг і характер операцій з цінними паперами, що вимагає кваліфікованого відображення операцій по них у бухгалтерському обліку. Дана проблема потребує комплексної розробки теоретичних і практичних питань, організації обліку цінних паперів. Однак, облік операцій з цінними паперами є однією з маловивчених ділянок бухгалтерського обліку.

Для вирішення питань, пов'язаних з обліком цінних паперів важливе значення має подвійна природа цінних паперів, як активу та зобов'язання, що впливає на особливості відображення операцій з цінними паперами в системі бухгалтерського обліку (рис. 2.10).

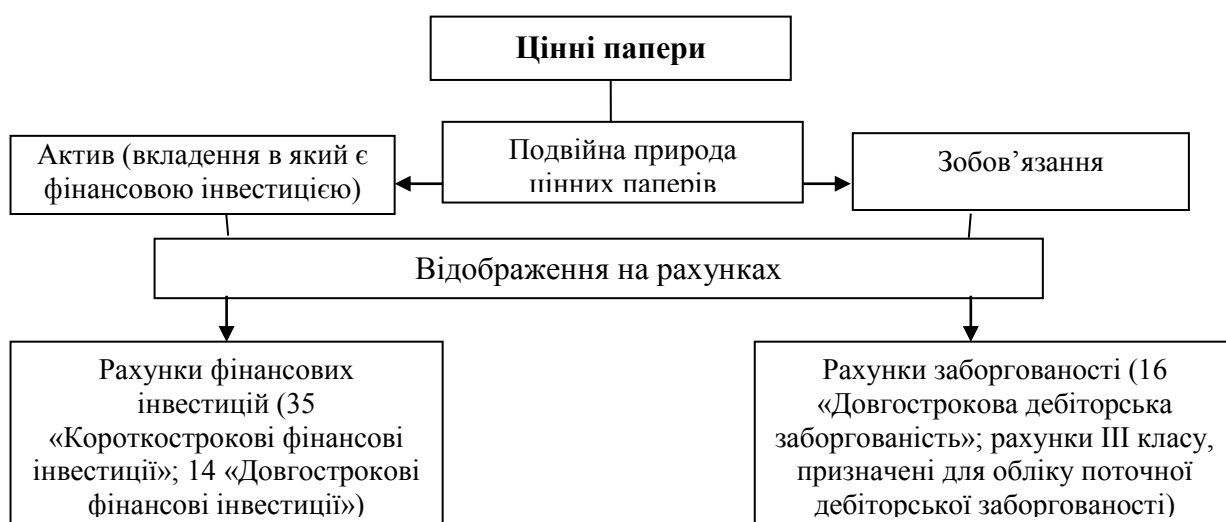

Рис. 2.10. Облікова інтерпретація подвійної природи цінних паперів

Відомо, що цінними паперами акціонерного товариства є облигації та акції, останні з яких – найпоширеніші.

Облік акцій.

На перший погляд, можна стверджувати, що облік операцій з такими цінними паперами як акції є доволі простим, а саме підписка на акції передбачає формування статутного капіталу, тобто здійснення запису по кредиту рахунку 401 «Статутний капітал» та по дебету відповідних активних рахунків: 30 «Готівка», 31 «Поточні рахунки в банку», 10 «Основні засоби», 20 «Виробничі

запаси». Заборгованість акціонерів за підпискою на акції відображається по кредиту рахунку 404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу».

При цьому, обов'язково зазначається вид акцій (прості чи привілейовані) та форма їх випуску (з недавнього часу тільки бездокументарна). Щодо останнього, то для обліку, по суті, неважливо, на якому матеріальному носії існують цінні папери, адже їх основні ознаки зберігаються. По-перше, це дійсно документ (відповідно до Закону України від 02.10.92 р. №2657-ХІІ «Про інформацію»). По-друге, це документ, який зберігає інформацію про відносини емітента і власника цінного паперу (емітент, випускаючи цінні папери, бере на себе зобов'язання, а власник цінного паперу отримує певні права). А по-третє, носій цієї інформації законодавчо встановлений (в п. 1 ст.13 Закону № 710, наприклад, йдеться про електронний носій) [210; 211]. З цього можна зробити висновок, що бухгалтерський облік цінних паперів, випущених як у бездокументарній формі, так і документарній формі, яка ще інколи зустрічається, нічим не відрізняються.

Для акумулювання адекватної інформації про господарські операції, пов'язані із акціями власної емісії, необхідний відповідний інструментарій, яким є методичний прийом бухгалтерського обліку – система рахунків.

Доцільно зазначити, що План рахунків бухгалтерського обліку, затверджений з урахуванням принципів бухгалтерського обліку, задекларованих Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та вимог положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Під емісією слід розуміти випуск цінних паперів в обіг, тобто їх первісне розміщення серед власників. Таким чином, емісія є завжди первинною, вживання виразу «вторинна емісія» є помилковим, оскільки чинне законодавство не містить такого визначення, а кожний цінний папір, наприклад акція, випускається підприємством тільки один раз, подальше її придбання або продаж є процесом обігу цінного паперу [76].

Особливості обігу акцій приватних і публічних акціонерних товариств наведено у табл. 2.3.

Особливості обігу акцій приватних і публічних акціонерних товариств

Публічне АТ (далі ПАТ)	Приватне АТ (далі ПрАТ)
<i>Необхідність отримання згоди інших акціонерів або АТ на відчуження акцій</i>	
Згода інших акціонерів або АТ на відчуження акцій не потрібна	Акціонери ПрАТ мають переважне право на придбання акцій, які продаються іншими акціонерами цього ж ПрАТ. Статутом ПрАТ може бути передбачене переважне право самого АТ на придбання акцій, пропонованих їх власниками для продажу третій особі, якщо акціонери не скористались своїм правом
<i>Обов'язковість процедури лістингу (тобто включення акцій до реєстру фондової біржі)</i>	
ПАТ зобов'язане залишатися в біржо-вому реєстрі хоча б на одній фондовій біржі. Договори купівлі-продажу акцій укладають тільки на тій біржі, де ПАТ пройшло процедуру лістингу	Акції ПрАТ не можуть продаватися на фондовій біржі, за винятком продажу через біржовий аукціон
<i>Викуп акцій акціонерного товариства</i>	
АТ має право зі згоди акціонерів викупити акції власної емісії з метою їх анулювання або продажу (протягом року). Оплачуються такі акції виключно в грошовій формі, за ціною не менше ринкової вартості. Утримання викуплених (вилучених з обігу) акцій дозволяє товариству стабілізувати їх ринковий курс і зменшити витрати на виплату дивідендів. Проте викуп частини акцій та їх подальше анулювання веде до зменшення статутного капіталу товариства.	
<i>Оформлення операцій з акціями</i>	
Операції з акціями здійснюються у письмовій формі (договір купівлі-продажу, міни, дарування, комісії, доручення та ін) та не підлягають нотаріальному посвідченню, якщо інше не передбачено угодою сторін або законодавством. Укладені договори повинні містити предмет договору, яким є акції, а саме: їх кількість, тип, номер і дату випуску, номінальну вартість; ціну (як однієї акції, так і загальну ціну операції); строк дії договору; умови переходу прав власності на акції.	
<i>Перехід прав за акціями</i>	
При відчуженні акцій (бездокументарної форми) право власності переходить до нового власника з моменту їх зарахування на рахунок власника у зберігача. При цьому права на участь в управлінні, отримання доходу тощо можуть бути реалізовані з моменту внесення змін до реєстру власників іменних цінних паперів. Підтверджує право власності на акції виписка з рахунка в цінних паперах.	

Деякі автори вважають, що емісія складається з таких операцій, як випуск акцій, їх продаж та розміщення. Відповідно, і емісійний дохід може утворюватися лише при зазначених операціях. Враховуючи це, можна стверджувати, що утворення будь-якого доходу є можливим тільки при реалізації акцій, а емісійний дохід може утворитися лише при первинній емісії цінних паперів. Саме тому відносити до його складу різницю між купівельною і номінальною вартостями, яка утворилася при здійсненні подальших операцій з акціями, є недоцільним. Однак, Інструкцією № 291 передбачено, що на субрахунку 421 «Емісійний дохід» відображається саме різниця між ціною продажу та номінальною вартістю первісно розміщених цінних паперів. Проте, як було доведено, дане трактування змісту операцій не відповідає назві рахунку, на якому вони повинні відображатися. Саме тому, напевно, у 2004 році були внесені зміни до нормативно-правової бази, зокрема Інструкції № 291, якими було передбачено групування на субрахунку 421 «Емісійний дохід» даних про прибуток (збиток) підприємства від продажу, випуску або анулювання інструментів власного капіталу, що доволить необхідність відображення на на вказаному субрахунку результатів від операцій з цінними паперами у їх емітентів як при первинній емісії, так і при продажу раніше викуплених акцій. Проте, на наш погляд, дана назва рахунку не відображає зміст здійснюваних операцій. Тому, вважаємо за необхідне внести зміни до Інструкції № 291 шляхом поправки призначення субрахунку 421 «Емісійний дохід», відповідно до яких на ньому слід відображати прибуток (збиток) від продажу першим власникам, випуску або анулювання інструментів власного капіталу.

Проте також потрібно звернути увагу і на особливості відображення операцій при викупі акцій для їх подальшого продажу.

Порядок обліку операцій з викупу акцій залежить від:

- виду майна, яким товариство розраховується із акціонером: грошовими коштами або матеріальними цінностями;
- того, як у подальшому товариство розпорядиться викупленими акціями: анулює їх або продасть. При цьому не слід забувати, що подальший

продаж ні в якому разі не призведе до зменшення статутного капіталу товариства.

Акціонери можуть самостійно визначати форму оплати за викуплені акції: грошима, цінними паперами, майновими правами, що мають грошову оцінку та ін. Але, найбільш зручним і поширеним як для акціонерів так і з позиції оподаткування є розрахунок грошовими коштами, зокрема, оскільки не обумовлює необхідності нарахування податкового зобов'язання з податку на додану вартість та податку на прибуток.

Розрахунки з власником акцій матеріальними цінностями є бартерними операціями і визнаються купівлею-продажем. Такі операції є доволі проблематичними для бухгалтерів – практиків.

При визнанні операції купівлі – продажу, акціонерне товариство має:

1. З позиції податкового обліку – визнати податкове зобов'язання з податку на додану вартість, визначити об'єкт оподаткування податком на прибуток. При цьому, якщо в обмін на акції передаються запаси, то до складу доходів необхідно включити вартість придбання акцій, попередньо зменшену на суму податкового зобов'язання з податку на додану вартість. Щодо витрат, то вони формуватимуться з урахуванням вимог Податкового кодексу України.

2. З позиції фінансового обліку – визнати доходи та витрати підприємства від продажу матеріальних цінностей.

Відповідно, виникає необхідність вести облік акцій та вартості їх придбання, з метою отримання можливості правильно сформувати витрати підприємства для формування фінансових результатів, які безпосередньо вплинуть на об'єкт оподаткування податком на прибуток.

Так, чинним законодавством передбачено, що доходи від продажу цінних паперів підлягають оподаткуванню. Виключення становлять операції з первинного випуску цінних паперів та їх кінцевого погашення [130, 146]. Це, в свою чергу, вимагає відображення отриманих доходів у складі рахунків класу 7, а понесених витрат – на рахунках класу 9.

Зокрема облік доходів від реалізації (продажу) цінних паперів слід відображати на субрахунку 733 «Інші доходи від фінансових операцій» рахунка 73 «Інші фінансові доходи» з відкриттям субрахунку другого порядку 733.1. «Доходи від реалізації цінних паперів». Витрати від продажу цінних паперів слід вести на субрахунку 953 «Інші фінансові витрати» у сумі балансової вартості проданих цінних паперів. Тому порядок відображення основних операцій з акціями власної емісії враховуючи запропоновані зміни, буде виглядати наступним чином (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Облік операцій за випущеними акціями

№ з\п	Операції	Відображення в обліку	
		Дебет	Кредит
1.	Оголошення розміру статутного капіталу	404	401
2.	Розміщення (продаж) акцій	30, 31	404
3.	Реєстраційні витрати: нарахування заробітної плати нарахування соціальних внесків послуги реєстратора	66 65 685	952 <i>Реєстраційні витрати»</i>
4.	Нарахування і виплата дивідендів	443, 43 671	671 311
5.	Реінвестиція дивідендів	671	401
6.	Зменшення номінал. вартості акцій	401	451
7.	Викуп акцій за номіналом	451	672
8.	Викуп акцій за ціною, нижчою за номінал	401 451	451 425
9.	Викуп акцій за ринковою ціною, вищою за номінал	401 421 (443)	451 451
10.	Анулювання акцій	40	451
11.	Подальший продаж акцій: - за номіналом - вищою за номінал - нижчою за номінал	30, 31 30,31 30,31 953 «Інші фінансові витрати»	451 <i>733.1 «Доходи від реалізації цінних паперів»</i> 451 451

Облік облігацій.

Правила відображення в обліку облігацій визначаються П(С)БО 11-13, відповідно до яких, згідно з умовами емісії, що залежать від способу їх розміщення (табл. 2.5), облігації можуть бути довгостроковими та короткостроковими (поточними).

Облік довгострокових облігацій ведуть на рахунку 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями», призначеному для обліку розрахунків з іншими особами за випущеними та сплаченими власними облігаціями зі строком погашення понад 12 місяців з дати балансу. Рахунок 52 має 3 субрахунки «Зобов'язання за облігаціями», «Премія за випущеними облігаціями», «Дисконт за випущеними облігаціями». Згорнуте сальдо за рахунком 52 відображають у розділі III пасиву Балансу.

Таблиця 2.5

Порядок випуску облігацій залежно від способу їх розміщення

№ етапу	Розміщення облігація	
	відкрите	Закрите
1	Прийняття рішення про розміщення облігацій органом управління підприємства (рішення оформлюється протоколом, який необхідно пронумерувати, прошнурувати та засвідчити підписом керівника й печаткою підприємства). Таке рішення повинне містити: інформацію про емітента; дані про облігації (тип, кількість, номінальна вартість, загальна номінальна вартість випуску, форма облігацій); порядок розміщення облігацій; умови та дату закінчення обігу облігацій; порядок виплати доходу за облігаціями; порядок погашення облігацій)	
2	Подання заяви та пакета документів для реєстрації випуску облігацій. При відкритому розміщенні додатково подається проспект їх емісії	
3	Реєстрація випуску облігацій НКЦПФР, видача тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску облігацій	
4	Прийняття рішення про залучення професійного торговця (андерайтера) до розміщення облігацій (за необхідності)	-
5	Присвоєння облігаціям міжнародного ідентифікаційного номера	
6	Укладання договорів про ведення обліку прав на облігації з депозитарієм або реєстратором, за умови, що такі облігації випускаються не на пред'явника, або облік прав не веде сам емітент.	

	відкрите	Закрите
7	Виготовлення бланків сертифікатів облігацій (для документарної форми) або глобального сертифікату (для бездокументарної форми)	
8	Публікація інформації про розміщення облігацій в офіційному друкованому виданні НКЦПФР мінімум за 10 днів до розміщення	-
9	Відкрите розміщення облігацій, яке не може перевищувати один рік із дати початку розміщення	Закрите розміщення облігацій, яке не може перевищувати двох місяців із дати початку розміщення
10	Затвердження результатів розміщення облігацій емітентом	
11	Подання звіту про розміщення облігацій	
12	Реєстрація звіту про розміщення в НКЦПФР	
13	Отримання емітентом свідоцтва про реєстрацію	
14	Публікація звіту про розміщення облігацій протягом 15 робочих днів із дати реєстрації звіту в НКЦПФР	
15	Подання копії свідоцтва про реєстрацію випуску облігацій до депозитарія або реєстратору, які обслуговуватимуть емісію або вестимуть реєстр власників іменних цінних паперів	

Однак у даний час, у період відсутності фінансової стабільності, практично здійснення довгострокових вкладень відбувається вкрай рідко. У період інфляції раціональні короткострокові фінансові вкладення здійснюються за рахунок тимчасово вільних коштів і строго на обмежений період [87]. Але, для обліку короткострокових облігацій у Плані рахунків не передбачено рахунка, аналогічного до довгострокових облігацій.

Суми отриманих організацією короткострокових кредитів і позик відображаються по кредиту рахунку 60 «Розрахунки по короткострокових кредитах і позикам». *Одержання позики може бути також досягнуте у виді випуску і продажу облігацій.* У цьому випадку рекомендуємо відкрити три аналогічні рахунку 52 додаткові субрахунки на рахунку 60 «Короткострокові позики». Згорнуте сальдо за цими субрахунками відображають у розділі IV пасиву Балансу.

Аналітичний облік зобов'язань за облігаціями доцільно вести за їх видами та термінами погашення.

Враховуючи вищенаведені пропозиції в обліку операції за випущеними облігаціями будуть відображатися наступним чином (рис. 2.11., рис. 2.12):

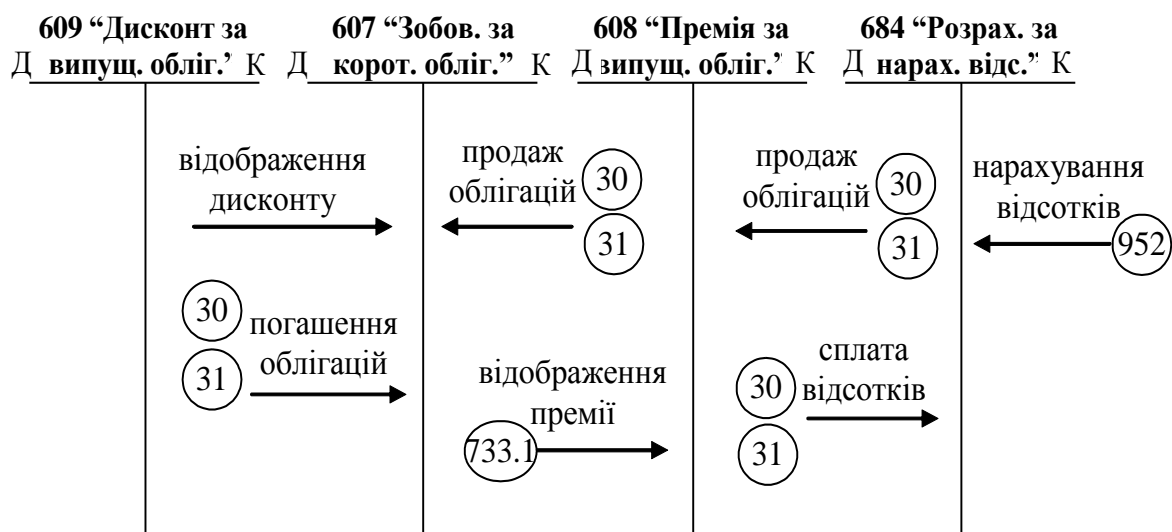

Рис. 2.11. Схема обліку операцій за випущеними короткостроковими облігаціями

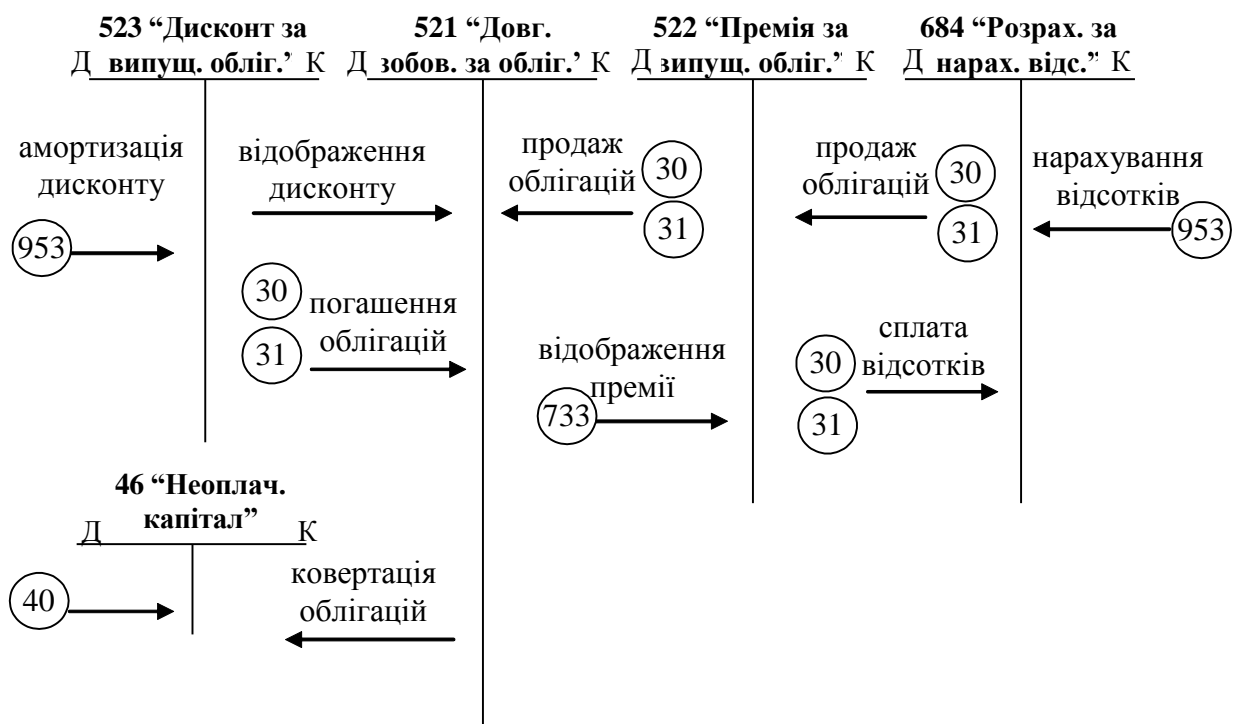

Рис. 2.12. Схема обліку операцій за випущеними довгостроковими облігаціями

З наведеної вище схеми можна виділити ще одну нерегульовану проблему – облік операцій з конвертації облігацій в акції.

Слід зазначити, що чинним законодавством України не введено поняття «конвертована облігація», хоча і передбачається можливість конвертації облігацій в акції акціонерного товариства [216, ст. 8].

В зарубіжних країнах конвертовану облігацію (від англ. convertible bonds) визначають як вид облігації, яка надає право на обмін цих облігацій на акції даного емітента [67; 168].

Вітчизняні дослідники визначають конвертовані облігації як вид цінних паперів, що засвідчують право їх власників при виконанні умов емісії у певний момент часу здійснити конвертацію на прості або привілейовані акції, облігації інших випусків (з більшим відсотковим доходом), або цінні папери іншого емітента [228].

Конвертовані облігації належать до групи складних фінансових інструментів, оскільки утворюють комбінацію з двох цінних паперів – акцій та облігацій, які задовольняють інтереси як емітента, так і інвестора. При цьому прослідковується значна перевага конвертованих облігацій перед акціями, а саме в можливості інвесторів обирати найоптимальніший варіант вкладення коштів.

Крім того, Альохін Б.І. [18, с. 80] стверджує, що конвертовані облігації особливо приваблюють тих інвесторів, які мають наміри брати участь у зростанні підприємства, але не хочуть брати на себе значний ризик і придбають облігації з метою їх подальшої конвертації. Тобто, одночасно забезпечується безпека вкладених інвестицій інвестором й отримується можливість ним у майбутньому змінити статус кредитора на статус акціонера-співвласника товариства.

Відповідно до умов емісії конвертовану облігацію можна обміняти на акції. Частіше за все це будуть звичайні акції акціонерних товариств, що випустили облігації, хоча теоретично можливий і обмін на привілейовані акції або облігації інших серій. При цьому, в умовах емісії, крім номінальної вартості облігацій, відсоткової ставки, терміну обігу, обов'язково зазначається пропорція обміну облігацій на акції (коефіцієнт конвертації), термін конвертації, порядок та розміри доплат під час конверсії. Зокрема

останні здійснюються з метою приведення у відповідність реальної ціни акції та ціни конверсії і можуть бути фіксовані, зростаючі, спадаючі, або прив'язуватись до дивідендів.

Щодо коефіцієнта конвертації – даний показник визначає співвідношення між облігаціями та звичайними акціями під час обміну та визначається шляхом ділення номінальної вартості конвертованих облігацій на суму збільшення статутного капіталу. Одержаний результат дозволяє визначити кількість облігацій, які можна обміняти на звичайні акції (наприклад, одна облігація обмінюється на три акції). Його величина може встановлюватись вільно емітентом й змінюватись під час періоду обігу облігації.

З конверсійним відношенням пов'язана ціна конверсії облігацій в акції.

Найчастіше конвертовані облігації продаються за ціною, нижчою від звичайної, що дозволяє знизити витрати позичальника, оскільки дозволяє віддавати меншу кількість акцій за такий самий обсяг вкладень.

Вартість конвертованих облігацій визначається за номінальною вартістю (величина основного зобов'язання перед власником облігації) або ринковою (вартість, яку інвестор здатен заплатити за цінний папір).

Якщо облігації конвертуються у звичайні акції за номінальною вартістю, то за правилом рахівництва, такі акції відображаються за перехідною вартістю облігацій. Облігаційні зобов'язання та відповідний неамортизований дисконт або премія списуються. З цієї причини ніякі прибутки чи збитки у бухгалтерському обліку не відображаються [229, с.139].

При застосуванні ринкової вартості відображається або прибуток, або збиток.

Під час обігу конвертовані облігації проходять декілька етапів (рис. 2.13).

На першому етапі конвертовані облігації виступають у ролі залученого капіталу, тобто інвестор, що їх придбав, є для підприємства кредитором.

На другому етапі, в момент конвертації, облігації з розряду залученого капіталу переходять у розряд власного капіталу, а інвестори зі статусу кредиторів переходять у статус співвласників або акціонерів даного

підприємства, одночасно отримуючи майнові права її власника, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства, право на отримання частини майна у разі ліквідації та право на управління товариством

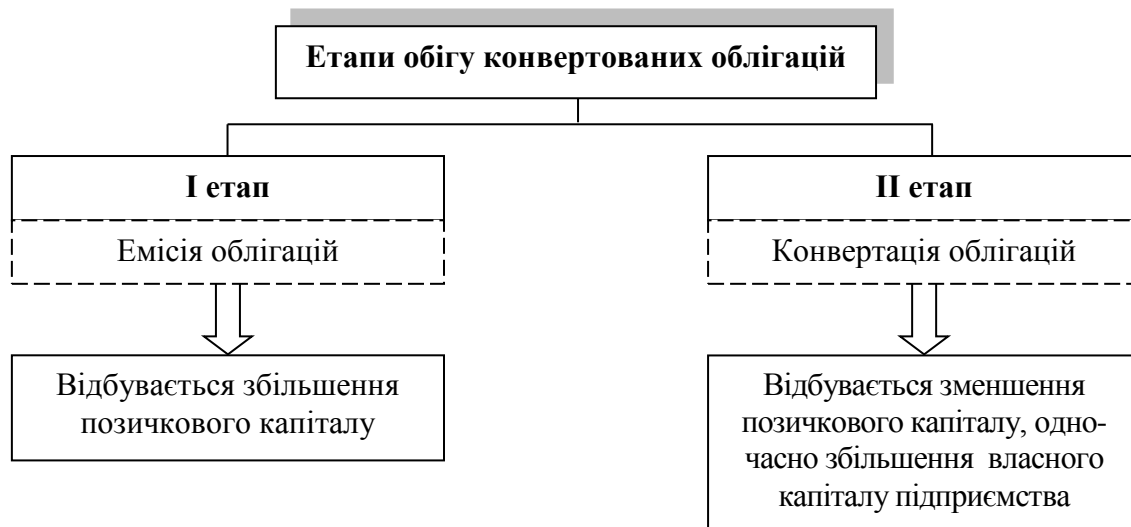

Рис. 2.13. Етапи обігу конвертованих облігацій

Момент трансформації (перетворення) позикового капіталу у власний капітал товариства деякі науковці [228] визначають як «конвертований капітал» (проміжний), з чим ми цілком погоджуємося, оскільки під час конвертації облігацій позиковий капітал ще не є власним, але і не є сумою прямого зобов'язання товариства.

В обліку, на першому етапі у пасиві балансу підприємства з'являється така позиція як «Зобов'язання за облігаціями», тобто збільшується сума позикового капіталу. На другому етапі, сума зобов'язань за облігаціями зменшується і одночасно відбувається збільшення власного капіталу підприємства, що підвищує платоспроможність і фінансову ліквідність емітента та є необхідною умовою для ведення інвестиційної діяльності.

На рахунках бухгалтерського обліку момент конвертації облігацій відображається наступною кореспонденцією рахунків:

Дт 52 Кт 46 – відображено конвертацію облігації (обмін на акції);

Дт 46 Кт 401 – відображено збільшення статутного капіталу за рахунок конвертації облігацій на акції.

Тобто по дебету рахунка 52 «Довгострокові зобов'язання» відбувається зменшення суми позики (позикового капіталу), а по кредиту рахунку 401 «Статутний капітал» - збільшення капіталу та зменшення зобов'язань за облігаціями, що відображається відповідними структурними змінами у Балансі (рис. 2.14).

БАЛАНС	
Актив	Пасив
Зміни відсутні	<i>I. Власний капітал</i>
	II. Довгострокові зобов'язання та забезпечення
	<i>Інші довгострокові зобов'язання (рядок 1515)</i>
	III. Поточні зобов'язання і забезпечення
	IV. Зобов'язання пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу та групи вибуття

Рис. 2.15. Відображення переходу облігацій під час конвертації у балансі

Також необхідно зауважити, що на противагу емітенту, у інвестора (власника облігацій) в балансі конвертовані облігації будуть відображатися як інші фінансові інвестиції, при цьому нести структурні зміни лише в статтях активу балансу, а саме зміна статей, до складу яких входять конвертовані облігації (рис. 2.16).

БАЛАНС	
Актив	Пасив
I. Необоротні активи	Зміни відсутні
Довгострокові фінансові інвестиції	
<i>Інші фінансові інвестиції (рядок 1035)</i>	

Рис. 2.16. Відображення переходу облігацій під час конвертації в балансі у інвестора (власника облігацій)

Крім того, власник таких облігацій зі статусу інвестора (кредитора) емітента перейде у статус акціонера (співвласника) підприємства, що дозволить крім можливості отримувати за вкладені інвестиції дохід у вигляді дивідендів, після конвертації облігацій набути права участі в управлінні даним товариством (за умови, якщо обмін облігацій здійснюється на прості акції товариства).

На рахунках бухгалтерського обліку це відобразиться наступним чином:

Дт 14 Кт 35 – відображено момент конвертації облігацій в акції.

Таким чином, розглянувши особливості обліку таких цінних паперів як акція та облігація можна узагальнити дані щодо рахунків та вартості, за якими відображаються здійснені за ними операції в обліку (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Відображення операцій з цінними паперами акціонерного товариства на рахунках бухгалтерського обліку

Група цінних паперів	Вид цінного паперу	Відображення на рахунках обліку	
		У емітента	У інвестора
Пайові	Акція	401	14, 35
Боргові	Облігація	52, 623	14, 35

Узагальнений порядок забезпечить адекватне та достовірне відображення операцій з цінними паперами на рахунках бухгалтерського обліку та дозволить отримувати своєчасно та оперативну інформацію за необхідними розрізами, що в свою чергу посприє підвищенню ефективності управління фінансовою діяльністю підприємства, здійсненню прогнозування результатів від проведення операцій із даними об'єктами обліку.

2.3 Розрахунки з учасниками акціонерного товариства: облікові підходи та податкові наслідки

Суб'єкти корпоративних прав акціонерного товариства мають різні права, зокрема право на отримання доходу від участі в акціонерному товаристві – дивідендів, від рівня виплати яких залежить стратегічний розвиток акціонерного товариства та його інвестиційна привабливість для потенційних інвесторів.

У вітчизняній практиці визначення поняття дивіденду чітко закріплене в законодавстві, а саме: в Податковому кодексі України, Законі України «Про акціонерне товариство», П(С)БО 15 «Дохід», Цивільному і Господарському кодексах України, Принципах корпоративного управління [82, 190, 198, 205, 206, 260].

Відповідно до податкового законодавства (пп. 14.1.49 ст. 14 ПКУ), дивіденд – це платіж, який здійснює юридична особа – емітент корпоративних прав чи інвестиційних сертифікатів на користь власника таких корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів та інших цінних паперів, що засвідчують право власності інвестора на частку (пай) у майні (активах) емітента, у зв'язку з розподілом частини його прибутку, розрахованого за правилами бухгалтерського обліку. Тобто, це частина прибутку підприємства, яку власники корпоративних прав розподіляють між собою.

У бухгалтерському обліку під дивідендами розуміють частину чистого прибутку акціонерного товариства, розподілену між учасниками (власниками) відповідно до їх частки у статутному капіталі підприємства, у розрахунку на одну належну їм акцію певного типу та/або класу [198, 206]. При цьому, вважаємо за потрібне зазначити, що дивіденд – це не просто доход, що виплачується акціонерним товариством у розрахунку на одну акцію певного типу та/або класу з чистого прибутку підприємства. Це наслідок права акціонера на участь у розподілі та отриманні доходів, а, отже, і право на управління.

З точки зору науковців поняття дивіденд має не тільки правову, а й економічну основу, і розглядають його у таких якостях як: дохід акціонера

[14, 77, 200, 271], капітал [156, 274], частина чистого прибутку товариства [117, 139, 164, 181, 272], право акціонера [48, 84, 95], зобов'язання емітента [48], фактор покращення репутації компанії [73, 129] (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Змістовне навантаження поняття «дивіденд» з точки зору науковців

№ з/п	Джерело	Дивіденд як ...					
		... дохід акціонера	... капітал	... частина чистого прибутку товариства	... право акціонера	... зобов'язання емітента	... фактор покращення репутації компанії
1	Бочуля Т.В. [48, с. 76]				+	+	
2	Волик І.М. [73, с. 34]						+
3	Галанов В.О. [14, с. 128]	+					
4	Гаук Н. [77, с. 6]	+					
5	Гриньова М.В. [84, с. 217]				+		
6	Євтушевський В. А. [95, с. 310]				+		
7	Каштанова І.О. [117, с. 35]			+			
8	Козаченко А. В. [128, с. 274]						+
9	Красовська І. [139, Т.-2]			+			
10	Маркс К. [156, с. 479]		+				
11	Мирошник Т. [164, с. 6]			+			
12	Мох'д І. М. Аль Нажжар [, с.5]	+		+			
13	Пантелійчук Л. [181 с. 35]			+			
14	Пономарьова Н.А. [196, с. 276]	+					+
15	Щербина С. [272, с. 38]			+			
16	Шпакович Н. [271, с. 27]	+					
17	Янжул І.І. [274, с. 319]		+				
Всього		5	2	6	3	1	3
Процентне відношення до загальної кількості джерел, %		29	12	35	18	6	18

У вищенаведених позиціях науковців поняття «дивіденд» розглядається переважно з точки зору отримання доходу акціонером від участі в капіталі, що недостатньо розкриває сутність поняття, та як частина чистого прибутку акціонерного товариства, що пояснюється тим, що чистий

прибуток є класичним джерелом нарахування та виплати дивідендів, але слід зазначити, що не єдиним.

У діяльності вітчизняних акціонерних товариств, відповідно до чинного законодавства, дивіденди мають бути нараховані на існуючі частки участі та виплачені у строк, що не перевищує шість місяців з дня прийняття загальними зборами рішення про їх виплату за простими акціями (не пізніше 30 жовтня) та у строк, що не перевищує шість місяців після закінчення звітнього року – для привілейованих акцій (не пізніше 30 червня) [206]. Втім, НКЦПФР рекомендує акціонерним товариствам виплачувати дивіденди протягом трьох місяців з моменту прийняття рішення про їх виплату (п. 2.12 Принципів корпоративного управління) [205]. При цьому слід звернути увагу на те, що мова йде не про прийняття рішення про виплату дивідендів (один раз на рік за результатами діяльності звітнього року), а безпосередньо про саму виплату.

Проте виплата дивідендів тільки один раз на рік суперечить світовій практиці, яка не має таких обмежень. Найбільш поширеною нормою є виплата дивідендів один раз на півріччя або в квартал.

Слід зазначити, що при нарахуванні дивідендів необхідно пересвідчитися, що товариство має право їх виплачувати. Так, відповідно до чинного законодавства, дивіденди заборонено нараховувати та виплачувати на акції, звіт про результати розміщення яких не зареєстровано НКЦПФР та на акції, що викуплені товариством, до їх повної передачі (відчуження) іншій особі. Крім того, коли власний капітал товариства менший, ніж сума його статутного, резервного капіталу та розміру перевищення ліквідаційної вартості привілейованих акцій над їх номінальною вартістю (тільки за простими акціями); якщо товариством не повністю виплачено поточні дивіденди за привілейованими акціями та існує зобов'язання щодо обов'язкового викупу акцій [206].

Ще одна умова, яку необхідно виконати для нарахування та виплати дивідендів, – наявність у товариства прибутку у звітньому році або нерозподіленого прибутку минулих років. У разі його відсутності (недостатності) виплатити дивіденди за простими акціями не вдасться. А от

за привілейованими акціями це можна зробити за рахунок ще одного джерела виплати дивідендів із резервного капіталу або спеціально створеного на зазначені цілі резерву. Тобто, дивіденди за такими акціями будуть виплачені незалежно від того, отримано прибуток в даному періоду чи ні.

У міжнародній практиці, окрім вищенаведених альтернативних джерел виплати дивідендів, використовують кошти від випуску нових акцій та позикові кошти, кошти, що отримані від продажу активів компанії [14].

Доцільність їх використання пояснюється можливістю емітентом вчасно виконати свої зобов'язання перед акціонерами, щодо нарахування та виплати дивідендів, минаючи необхідність шукати інші джерела. Проте, виконання обов'язку акціонерним товариством за рахунок зазначених джерел не завжди є виправданим. Так, використовуючи як потенційне джерело кошти від продажу активів, товариство виконує своє зобов'язання за рахунок зменшення капіталу, що в майбутньому призведе до зниження прибутків, відповідно до зниження ринкової вартості акцій. Виплата дивідендів за рахунок коштів від випуску нових акцій погашає зобов'язання емітента в теперішньому, проте спричиняє появу додаткового зобов'язання у майбутньому – необхідність виплачувати дивіденди за новими акціями. Використання залучених коштів у якості джерела не є доцільним, оскільки несе в собі виникнення зобов'язання в товариства у майбутньому повернути кошти в повному обсязі, в кращому випадку без відсотків, що можна зробити тільки за рахунок одержаного прибутку, а це знизить можливість одержати дивіденди у майбутньому та використати накопичений прибуток на розвиток товариства.

Рішення про нарахування та виплату дивідендів приймається на загальних зборах акціонерного товариства й оформлюється протоколом або наказом (у разі одноосібного володіння), в якому зазначають загальну суму нарахованих дивідендів, розмір дивідендів на одну акцію, строки початку та закінчення виплат дивідендів і порядок проведення дивідендних виплат. Після того наглядова рада товариства встановлює дату складання переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів й повідомляє їх про дату,

розмір, порядок та строк виплати. Крім того, публічне акціонерне товариство впродовж 10 днів мусить повідомити таку інформацію ще й фондовій біржі, у біржовому реєстрі якої воно перебуває.

Виплата дивідендів акціонерного товариства здійснюється тільки грошима, шляхом перерахування коштів Центральному депозитарію цінних паперів на рахунок відкритий у Розрахунковому центрі з обслуговування договорів для їх подальшого переказу депозитарними установами на рахунки депонентів або на вказаний акціонером рахунок у банку, поштовим переказом.

Проте, слід зазначити, що з 2014 року (з 01.08.2014 р) діють тимчасові готівкові обмеження для виплати дивідендів протягом одного дня, зокрема підприємству (підприємцю) – 10 000 грн.; фізичним особам – 150 000 грн [273].

Крім того, слід зазначити, що досі зустрічається виплата дивідендів через касу товариства – готівкою, з оформленням видаткового касового ордера та платіжної відомості. У випадку, коли дивіденди не було виплачено з вини акціонера (не з'явився з власних причин), отримані кошти мають бути депоновані.

З метою підвищення інформативності і достовірності бухгалтерських даних, на нашу думку, на практиці доцільно використовувати не просту платіжну відомість з переліком акціонерів і сумами нарахованих дивідендів до сплати, а спеціально розроблену розрахунково-платіжну відомість з переліком власників корпоративних прав, нарахованих дивідендів за видами акцій, утриманих податків та сумами виплачених дивідендів за кожним акціонером (Додаток П).

Відповідно до діючого законодавства дивіденди, на етапі їх нарахування та виплати підлягають оподаткуванню, порядок якого залежить від ряду факторів, зокрема від виду акцій, на які нараховують дивіденди (прості або привілейовані), від власника корпоративних прав (резидент України, або нерезидент, юридична чи фізична особа).

Відповідно до зазначених факторів узагальнено порядок нарахування, оподаткування та виплати дивідендів, який наведено в Додатку Р.

З метою визначення нюансів оподаткування дивідендів детально розглянуто даний процес. Так, всі товариства, що приймають рішення про

виплату дивідендів, повинні до/або одночасно із виплатою дивідендів нарахувати та сплатити до бюджету авансовий внесок з податку на прибуток у розмірі, визначеному законодавством, а саме 18 % незалежно від того, знаходиться підприємство на загальній чи спрощеній системі оподаткування, має податкові пільги з нарахування та сплати податку чи ні [190]. При цьому авансовий внесок, нарахований на суму дивідендів, призначених для виплати, не зменшує суму такої виплати.

Авансовий внесок розраховується з суми перевищення дивідендів, що підлягають виплаті, над значенням об'єкта оподаткування за відповідний податковий (звітний) рік, за результатами якого виплачуються дивіденди, грошове зобов'язання щодо якого погашене. У разі наявності непогашеного грошового зобов'язання авансовий внесок розраховується зі всієї суми дивідендів, що підлягають виплаті.

Згідно норм ПКУ сума сплачених авансових внесків з податку на прибуток при виплаті дивідендів підлягає зарахуванню у зменшення податкового зобов'язання з податку на прибуток, задекларованого у податковій декларації за звітний (податковий) рік, що свідчить про можливість врахування сплачених у звітному році дивідендних авансів у зменшення податку на прибуток тільки в такому звітному році та не передбачає їх перенесення у зменшення податку в наступних роках. Крім того норми ПКУ не містять і норм стосовно можливості зменшення податку на прибуток звітного року на суму дивідендних авансів, які не були враховані у зменшення податку на прибуток в минулих періодах.

Слід звернути увагу й на те, що сума сплачених авансових внесків з податку на прибуток при виплаті дивідендів не підлягає поверненню платнику податків або зарахуванню в рахунок погашення грошових зобов'язань з інших податків і зборів (обов'язкових платежів).

Не сплачувати авансовий внесок можна у разі:

- реінвестиції дивідендів, за умови, що вона ніяким чином не змінить пропорцій (часток) участі всіх акціонерів у статутному капіталі товариства;

- виплати дивідендів інститутами спільного інвестування (пайовими та корпоративними інвестиційним фондам);

- виплати дивідендів платниками фіксованого сільськогосподарського податку;

- виплати дивідендів на користь власників корпоративних прав материнської компанії, що сплачуються в межах сум доходів такої материнської компанії, отриманих у вигляді дивідендів від інших осіб (тільки у разі, якщо сума виплат дивідендів на користь власників корпоративних прав материнської компанії не перевищує суму отриманих такою компанією дивідендів, у іншому випадку - дивіденди, сплачені в межах такого перевищення, підлягають оподаткуванню за загальними правилами, встановленими пп. 57.1.2 ПКУ);

- виплати дивідендів на користь фізичних осіб (як резидентів, так і не резидентів, як пересічних громадян, так і підприємців) незалежно від статусу акцій, у т.ч. за акціями, які мають статус привілейованих або інший статус, що передбачає виплату фіксованого розміру дивідендів чи більшої суми, оскільки така виплата прирівнюється до виплати заробітної плати та оподатковується відповідним чином [190].

Слід зазначити, що якщо з будь-яких причин платник дивідендів не перерахує до бюджету авансовий внесок, на емітента може бути накладений штраф у подвійному розмірі від суми авансового внеску, незалежно від стану рахунка платника податків, тобто наявності податкового боргу чи переплати.

Сума авансового внеску при виплаті дивідендів, що має бути сплачена у звітному (податковому) періоді відображається в рядку 20 АВ Декларації з податку на прибуток.

Розрахунок безпосередньо самого авансового внеску на виплачені дивіденди відобразиться в Додатку АВ до декларації з однойменною назвою «Розрахунок авансового внеску з податку на прибуток підприємств на суму виплачених дивідендів».

Зразок заповнення таблиці 1 додатку ЗП до декларації (зменшення нарахованої суми податку за рахунок сплаченого авансового внеску) та

додатку АД (розрахунок суми авансового внеску), на основі даних ПАТ «Харківська бісквітна фабрика», наведено в табл. 2.8 та 2.9.

Таблиця 2.8

Додаток ЗП до рядка 13 Декларації

Таблиця 1. Зменшення нарахованої суми податку

(витяг)

Показники	Код рядка	Сума
Зменшення нарахованої суми податку (рядок 16.1 + рядок 16.2 + рядок 16.3.1 додатка ЗП)	16	180 320
...		
Сума нарахованих та сплачених авансових внесків у зв'язку із виплатою дивідендів (прирівняних до них платежів) у звітному (податковому) періоді (пункт 57.1 ¹ статті 57 розділу II Податкового кодексу України), у тому числі:	16.3	180 320
сума, що відноситься на зменшення нарахованої суми податку в поточному звітному (податковому) періоді (не більше позитивного значення ((рядок 06 + рядок 08 + рядок 10 + рядок 12 + рядок 15 декларації з податку на прибуток підприємств) – (рядок 16.1 + рядок 16.2 додатка ЗП))	16.3.1	180 320

Таблиця 2.9

Додаток АВ до рядка 20АВ Декларації

Розрахунок авансового внеску з податку на прибуток підприємств на суму виплачених дивідендів (прирівняних до них платежів)

(витяг)

Показники	Код рядка	Сума
Сума виплачених у звітному (податковому) періоді дивідендів (прирівняних до них платежів), у тому числі:	1	3 639 000
сума дивідендів, виплачена фізичним особам	1.1	638 650
...		
Сума дивідендів, з якої має бути сплачено авансовий внесок у звітному (податковому) періоді (рядок 1– рядок 1.1 – рядок 1.2 – рядок 1.3– рядок 3 – рядок 4 додатка АВ) але не більше значення рядка 2 додатку АВ	5	3 000 350
Сума авансового внеску у зв'язку із виплатою дивідендів (прирівняних до них платежів), що має бути сплачена у звітному (податковому) періоді (рядок 5 додатка АВ х _____ ² /100) (переноситься в рядок 20 АВ Податкової декларації з податку на прибуток підприємств)	6	690 081

Іншим обов'язковим податком з нарахованих дивідендів є податок з доходів фізичних осіб, який утримується за ставкою 5% - за простими акціями, 18 % – за привілейованими [27, 145, 190, 261]. До того ж, фізична особа при отриманні дивідендів від нерезидента, з якою наша держава має міжнародний договір щодо уникнення подвійного оподаткування, має право зменшити суму річного податкового зобов'язання на суму податків, сплачених за кордоном (пп. 170.11.2 та 170.11.3 ст. 170 ПКУ). Сплачується такий податок до бюджету під час виплати дивідендів єдиним платіжним документом або протягом наступного банківського дня, що настає за днем такої виплати.

Відображається сума нарахованих дивідендів на користь акціонерів – фізичних осіб та сума утриманого з них податку в податковому розрахунку за формою 1-ДФ, з ознакою доходу : «101» - для дивідендів, які відповідно до пп. 153.3.7 ПКУ прирівнюються до заробітної плати; «109» - дивідендів, що включаються до загального місячного оподаткованого доходу згідно пп. 164.2.8 ПКУ або «142» - дивідендів, які не підлягають оподаткуванню.

Ще одним важливим податком з дивідендів для нерезидентів – юридичних осіб залишається податок на репатріацію дивідендів, який має бути утриманий та сплачений під час виплати дивідендів та за їх рахунок. Його загальна ставка встановлена на рівні 15% [27, 190, 240], проте у разі наявності ратифікованого міжнародного договору між Україною з країною нерезидента ставка податку на репатріацію може бути нижчою. Умовою для застосування нижчої ставки податку є наявність довідки (або її нотаріально завіреної копії), що підтверджує статус резидента у країні, з якою укладено договір про уникнення подвійного оподаткування [134, 149, 157, 190, 201].

Податок на додану вартість (ПДВ) з нарахованих дивідендів не справляється, оскільки вони не є об'єктом оподаткування (пп. 196.1.6 ПКУ).

Крім того, на суму дивідендів не нараховують та не сплачують єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ), оскільки дивіденди не відносяться до фонду заробітної плати [27, 121, 190]. До того ж, дивіденди, нараховані як на прості так і на привілейовані акції,

входять до п. 14 Переліку видів виплат, що здійснюються за рахунок коштів роботодавців, на які не нараховується зазначений внесок [187]. З цього випливає, що хоча за нормами податкового кодексу України привілейовані акції прирівнюються до заробітної плати, відповідно до Закону України «Про єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» обкладати такі дивіденди зазначеним податком не потрібно.

Чого не можна сказати про нововведений у 2014 році податок – «Військовий збір», яким оподатковуються дивіденди за акціями, які мають статус привілейований чи ін. статус з фіксованим розміром виплати. Відповідно до ст. 170 ПКУ такі дивідендні виплати прирівнюються до зарплати, а отже і оподатковуються даним податком за ставкою 1,5%.

Щодо віднесення дивідендів до доходів підприємства то отримані дивіденди від резидентів не включаються до доходу (пп. 153.3.6 ПКУ). Виключення становлять дивіденди, які належать нерезиденту і виплачуються на рахунок його постійного представництва.

Також платник податку включає суму отриманих дивідендів до складу доходу підприємства, якщо дивіденди отримані резидентом із джерелом їх виплати від нерезидента за результатами податкового періоду, на який припадає отримання таких дивідендів.

Крім того, нараховані дивіденди не включаються до витрат підприємства (пп. 139.1.8 ПКУ). Виключення становлять дивіденди на привілейовані акції, які з метою оподаткування прирівнюються до заробітної плати.

В обліку для розрахунків з акціонерами за нарахованими та виплаченими дивідендами Планом рахунків призначений субрахунок 671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами», де за кредитом відображається збільшення заборгованості за дивідендами, за дебетом – зменшення (погашення) заборгованості, а також реінвестиція дивідендів.

Проте в практиці більш доцільно нараховані власникам дивіденди обліковувати за видами акцій. У зв'язку з цим пропонуємо до субрахунку 671 відкрити субрахунки другого порядку: 671.1 «Розрахунки за нарахованими

дивідендами за простими акціями» та 671.2 «Розрахунки за нарахованими дивідендами за привілейованими акціями», що значно деталізує облік.

Нарахування авансового внеску відображається за дебетом субрахунку 981 «Податок на прибуток від звичайної діяльності» та кредитом субрахунку 641 «Розрахунки за податками». Оплата цього податку відображається відповідно до факту його перерахування до бюджету за кредитом субрахунку 311 «Поточні рахунки в національній валюті» та дебетом субрахунку 641 «Розрахунки за податками». Податок з доходів фізичних осіб та податок на репатріацію утримується з суми дивідендних виплат отримувача і відображається в обліку за дебетом субрахунку 671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами» (за видами акцій) та кредитом рахунку 641 «Розрахунки за податками». Перерахування зазначених податків здійснюється одночасно з виплатою дивідендів (або протягом наступного банківського дня) та відображається аналогічно до порядку обліку сплати авансового внеску.

Наведений порядок нарахування та сплати зазначених податків використовується і в діяльності підприємств, які ми досліджували, зокрема ПАТ «Харківська бісквітна фабрика» та ПрАТ «Астарта». При аналізі діяльності даних підприємств було встановлено, що діюча методика обліку щодо оподаткування нарахованих та виплачених дивідендів є неефективною та потребує удосконалення. Так, виявлено недоцільність використання єдиного субрахунку 641 «Розрахунки за податками» при відображенні нарахування та утримання податків з дивідендів і запропоновано внести корективи до Плану рахунків шляхом зміни назви зазначеного субрахунку на «Розрахунки за видами податків» та відкриття до нього субрахунків другого порядку з відповідною аналітикою (рис 2.15, 2.16).

Крім того, не наводиться інформація про відображення в обліку невикористовуваних (депонованих) дивідендів з вини акціонера (не з'явився за станом здоров'я, за сімейними обставинами, за невідкладного відрядження).

Вважаємо необхідним при відображенні в обліку таких дивідендів використовувати додатково відкритий до рахунку 671 субрахунок другого

порядку 671.3 «Депоновані дивіденди», який розкриває інформацію щодо несплачених дивідендів. Впровадження у Робочий План рахунків запропонованого субрахунку є доцільним для процесу обліку виплати дивідендів тільки у випадку виплати нарахованих дивідендів готівкою (з каси), що є характерним для невеликих підприємств.

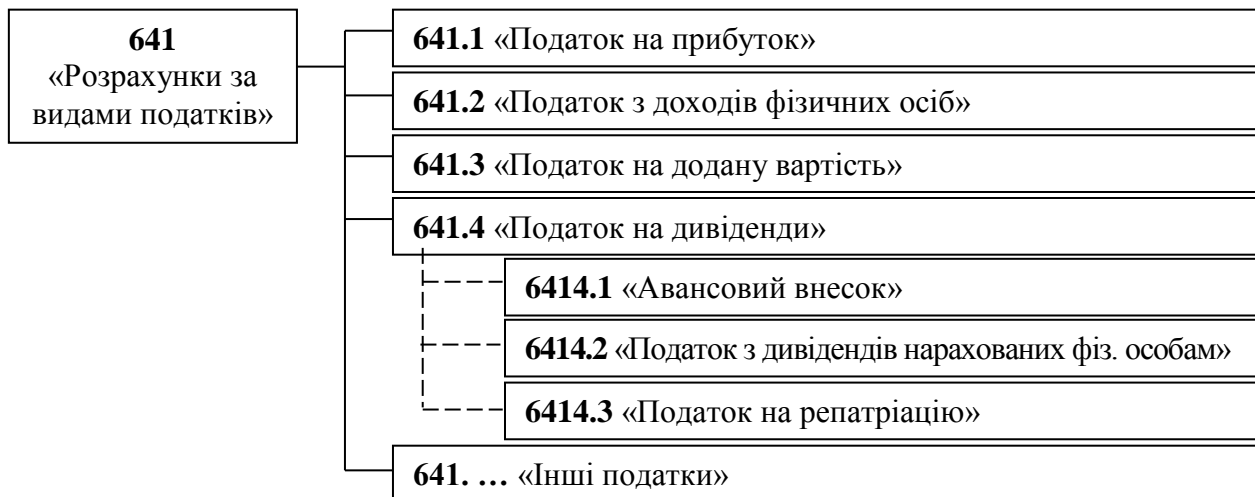

Рис. 2.15. Запропоновані субрахунки для оподаткування дивідендів ПАТ «Харківська бісквітна фабрика» (загальна система оподаткування)

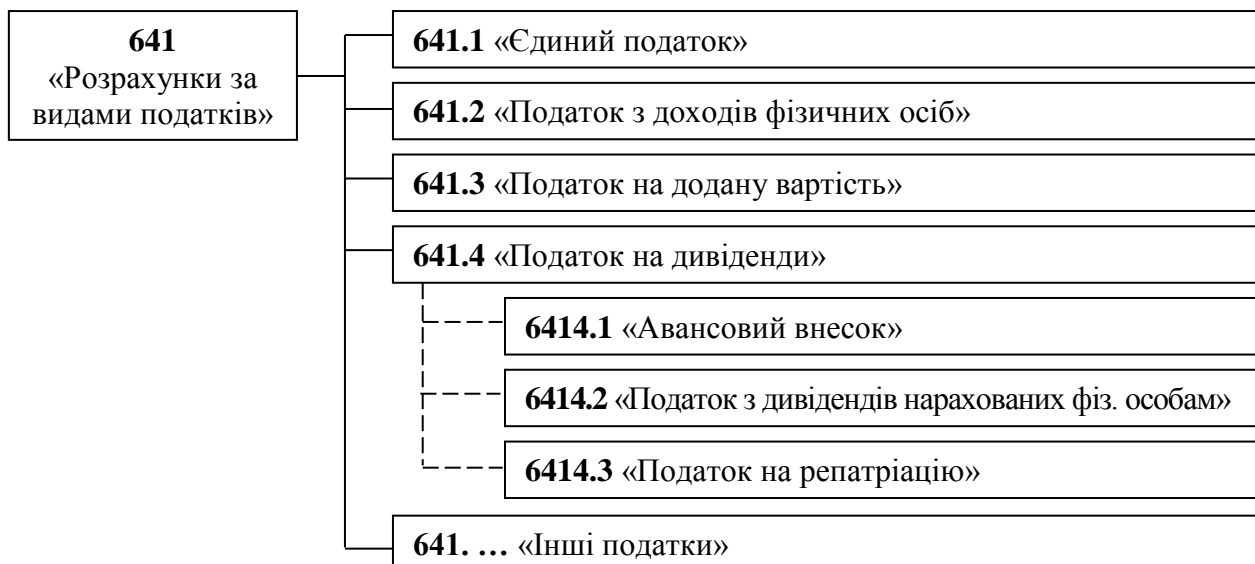

Рис. 2.16. Запропоновані субрахунки для оподаткування дивідендів ПрАТ «Астарта» (спрощена система оподаткування)

Оскільки як в науковій літературі, так і в чинній практиці обліку авторами (обліковцями) не приділяється належна увага комплексному обліку нарахування та виплати дивідендів, а саме не враховуються такі фактори як суб'єкти корпоративних прав, вид акцій та податки за ними, нами було узагальнено існуючий порядок обліку нарахування, оподаткування та виплати дивідендів та внесено певні корективи щодо зазначених факторів (табл. 2.10).

Таблиця 2.10.

Облік нарахування, оподаткування та виплати дивідендів

Зміст операції	Існуюча практика		Рекомендовано автором	
	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
1	2	3	4	5
<i>Резидент – юридична особа</i>				
Використано прибуток звітного періоду на нарахування дивідендів	441	443	441	443
Нараховано дивіденди за рахунок прибутку звітного періоду:				
- за простими акціями	443	671	443	671.1
- за привілейованими акціями	443	671	443	671.2
Нараховано дивіденди за рахунок нерозподіленого прибутку:				
- за простими акціями	441	671	441	671.1
- за привілейованими акціями	441	671	441	671.2
Нараховано дивіденди за рахунок резервного капіталу:				
- за привілейованими акціями	43	671	433	671.2
Нараховано авансовий внесок	981	641	981	6414.1
Перераховано авансовий внесок	641	311	6414.1	311
Виплачено дивіденди :				
- за простими акціями	671	311	671.1	311
- за привілейованими акціями	671	311	671.2	311
<i>Нерезидент – юридична особа</i>				
Використано прибуток звітного періоду на нарахування дивідендів	441	443	441	443
Нараховано дивіденди за рахунок прибутку звітного періоду:				
- за простими акціями	443	671	443	671.1
- за привілейованими акціями	443	671	443	671.2

Продовження таблиці 2.10.

1	2	3	4	5
Нараховано дивіденди за рахунок нерозподіленого прибутку:				
- за простими акціями	441	671	441	671.1
- за привілейованими акціями	441	671	441	671.2
Нараховано дивіденди за рахунок резервного капіталу:				
- за привілейованими акціями	43	671	433	671.2
Нараховано авансовий внесок	981	641	981	6414.1
Перераховано авансовий внесок	641	311	6414.1	311
Утримано з нарахованих дивідендів податок на репатріацію	671	641	671	6414.3
Перераховано податок на репатріацію до бюджету	641	311	6414.3	311
Виплачено дивіденди :				
- за простими акціями	671	311	671.1	311
- за привілейованими акціями	671	311	671.2	311
<i>Резидент – фізична особа</i>				
Використано прибуток звітнього періоду на нарахування дивідендів	441	443	441	443
Нараховано дивіденди за рахунок прибутку звітнього періоду:				
- за простими акціями	443	671	443	671.1
- за привілейованими акціями	443	671	443	671.2
Нараховано дивіденди за рахунок нерозподіленого прибутку:				
- за простими акціями	441	671	441	671.1
- за привілейованими акціями	441	671	441	671.2
Нараховано дивіденди за рахунок резервного капіталу:				
- за привілейованими акціями	43	671	433	671.2
Утримано податок з доходів фізичних осіб :				
- за простими акціями	671	641	671.1	6414.2
- за привілейованими акціями			671.2	641.2
Перераховано податок з доходів фізичних осіб до бюджету	641	311	6414.2	311
Виплачено дивіденди :				
- за простими акціями	671	311(301)	671.1	311(301)
- за привілейованими акціями	671	311(301)	671.2	311(301)
Депоновано невиплачені дивіденди :				
- за простими акціями	-	-	671.1	671.3
- за привілейованими акціями	-	-	671.2	671.3

Закінчення таблиці 2.10.

1	2	3	4	5
<i>Нерезидент – фізична особа</i>				
Використано прибуток звітнього періоду на нарахування дивідендів	441	443	441	443
Нараховано дивіденди за рахунок прибутку звітнього періоду:				
- за простими акціями	443	671	443	671.1
- за привілейованими акціями	443	671	443	671.2
Нараховано дивіденди за рахунок нерозподіленого прибутку:				
- за простими акціями	441	671	441	671.1
- за привілейованими акціями	441	671	441	671.2
Нараховано дивіденди за рахунок резервного капіталу:				
- за привілейованими акціями	43	671	433	671.2
Утримано податок з доходів фізичних осіб :				
- за простими акціями	671	641	671.1	6414.2
Перераховано податок з доходів фізичних осіб до бюджету	641	311	6414.2	311
Виплачено дивіденди :				
- за простими акціями	671	311(301)	671.1	311(301)
- за привілейованими акціями	671	311(301)	671.2	311(301)
Депоновано невикористані дивіденди :				
- за простими акціями	-	-	671.1	671.3
- за привілейованими акціями	-	-	671.2	671.3

Наведений порядок обліку дивідендів є комплексним, враховує всі можливі фактори впливу, зокрема вид акцій (прості або привілейовані), статус власника корпоративних прав (резидент України, або нерезидент, юридична чи фізична особа), джерела виплати дивідендів (чистий прибуток звітнього періоду, нерозподілений прибуток минулих періодів, резервний капітал), що дозволяє одержувати більш точну та якісну інформацію щодо напрямків використання складових капіталу підприємства та підвищує аналітичність інформації про стан розрахунків за дивідендами акціонерного товариства.

Застосування запропонованих змін до обліку нарахування, оподаткування та виплати дивідендів наведено на прикладі діяльності ПАТ «Харківська бісквітна фабрика» та ПрАТ «Астарта» (рис. 2.17, 2.18).

Для довідки : ПАТ «Харківська бісквітна фабрика» провело дивідендні виплати у 2014 р. в обсязі 3639000 грн., з них: за простими акціями на користь юридичних осіб було нараховано на суму 3000350 грн.; для фізичних осіб – 443230 грн.; за привілейованими акціями на користь фізичних осіб на суму 195420 грн.

На ПрАТ «Астарта» було нараховано дивіденди за 2014 р. за простими акціями лише на користь фізичних осіб на суму 77068,88 грн.

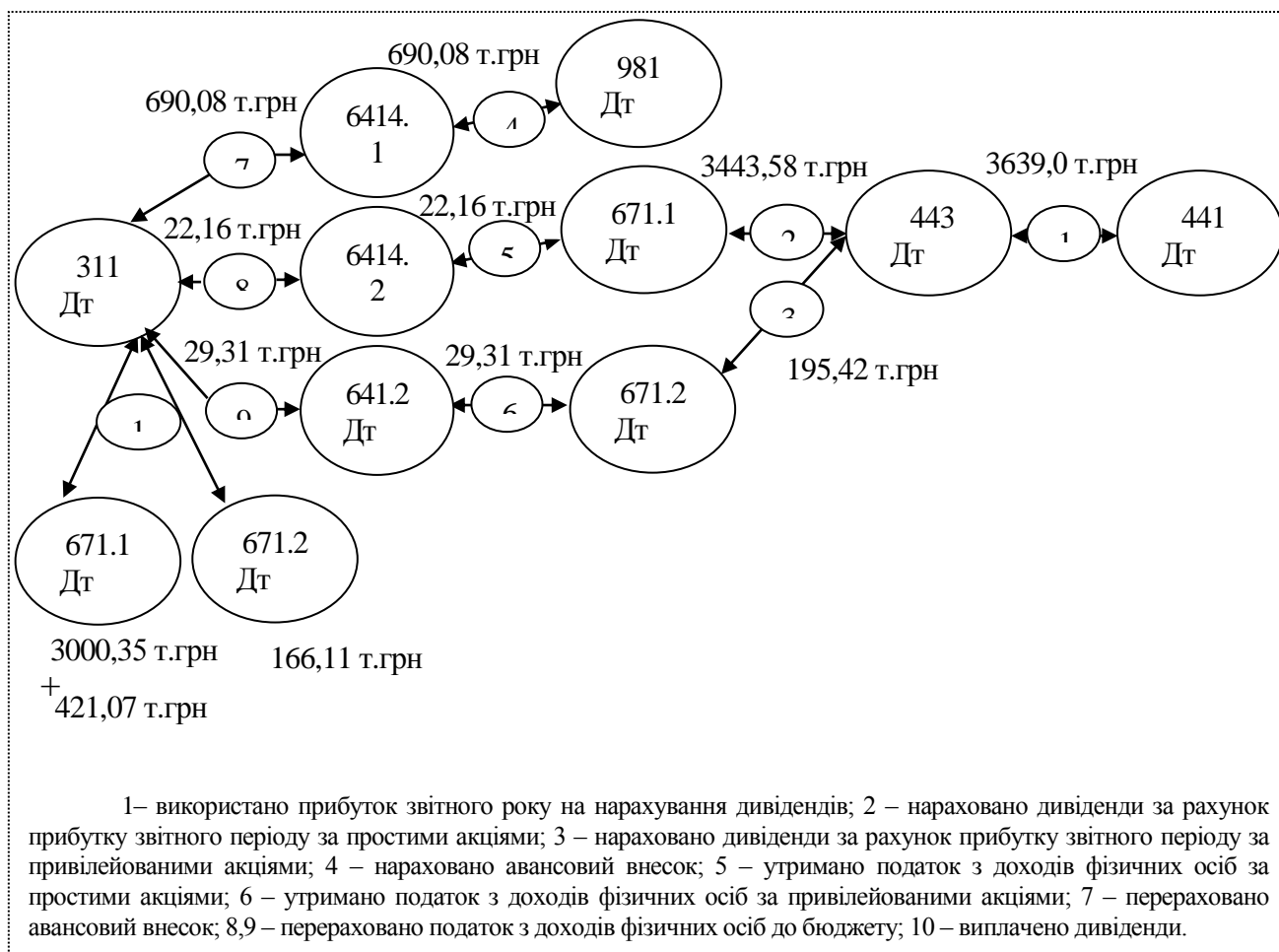

Рис. 2.17. Запропонований облік дивідендів за даними ПАТ «Харківська бісквітна фабрика»

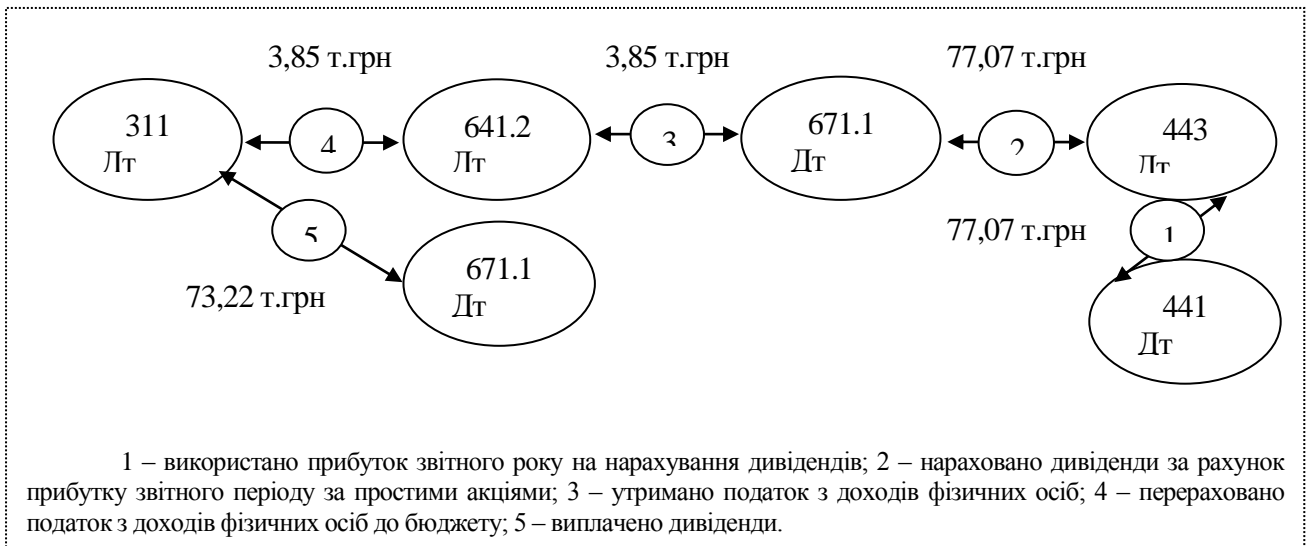

Рис. 2.18. Запропонований облік дивідендів за даними ПрАТ «Астарта»

Запропоновані зміни щодо методики обліку дивідендних виплат і податкових розрахунків за ними детально розкривають усі аспекти цього процесу.

2.4 Фінансова звітність акціонерного товариства: шляхи удосконалення

Головне призначення бухгалтерського обліку полягає у забезпеченні системи управління достовірною та своєчасною інформацією шляхом складання та представлення звітності, показники якої характеризують кінцеві результати діяльності підприємства.

До того ж, у сучасних умовах господарювання фінансова звітність все більше набуває статусу основи побудови довіри у взаємовідносинах організації з іншими учасниками ринку. Не є виключенням і акціонерні товариства, для яких якісна складена фінансова звітність не тільки впливає на прийняття обґрунтованих управлінських рішень всіма зацікавленими користувачами, але й є запорукою інвестиційної привабливості товариства.

На зниження достовірності фінансової звітності акціонерних товариств впливають :

- тінізація економіки та відповідно діяльності акціонерних товариств;
- недостатньо суворі відповідальність за недотримання встановленого законодавством порядку ведення фінансового обліку.

Запобігати зазначеним факторам впливу та встановлювати строки, порядок та форми подання регулярної інформації про емітента (річної та квартальної) покладено на Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР).

Відомості, які повинні містити регулярна інформація про результати фінансово-господарської діяльності емітента, наведено у таблиці 2.11.

Відповідно до вимог чинного законодавства звітність акціонерного товариства (ПАТ, ПрАТ) складається з :

- обов'язкових 5 форм фінансової звітності передбачених П(С)БО (Баланс, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Звіт про власний капітал, Примітки до річної фінансової звітності);
- висновку незалежної аудиторської організації;

- додаткової інформації (відомості про емітента та його органи управління, про стан та рух цінних паперів акціонерного товариства та ін.).

Таблиця 2.11

Регулярна інформація про результати фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства

Відомості, які повинна містити інформація	
<i>Квартальна</i>	<i>Річна</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Найменування та місцезнаходження емітента, розмір його статутного капіталу	
Орган управління емітента, його посадові особи та засновники	
Господарська і фінансова діяльність емітента	
Цінні папери емітента (вид, форма випуску, тип, кількість)	Цінні папери емітента (вид, форма випуску, тип, кількість), розміщення і лістингу цінних паперів
Квартальна фінансова звітність (подається державними (національними) АТ; АТ, які містять частку держави у статутному капіталу у розмірі 25% акцій і більше; товариства, які здійснили відкрите розміщення звичайних або іпотечних облігацій)	Річна фінансова звітність (подається всіма акціонерними товариства з дати державної реєстрації емітента)
Інформація про участь емітента у створенні інших підприємств, установ та організацій	Копії протоколів зборів емітента, які проводилися у звітному році *
-	Аудиторський висновок **
* Якщо загальні збори емітента не проводилися або не відбулися, до складу річної інформації включається довідка (у довільній формі) з поясненнями причин, засвідчена підписом керівника підприємства і печаткою.	
** Аудиторський висновок складається згідно з вимогами Міжнародних стандартів аудиту, відповідно до якого у ньому повинна бути викладена думка аудитора про розкриття інформації щодо : <ul style="list-style-type: none"> - власного капіталу товариства і відповідності його розміру законодавчим нормам; - обсягу чистого прибутку; - виконання зобов'язань товариством за борговими та іпотечними цінними паперами (за наявності); - формування та сплати статутного капіталу у визначені законодавством строки; - відповідності випусків цінних паперів товариства нормам законодавства. 	

Крім того, слід зазначити, що публічні акціонерні товариства відповідно до законодавства повинні розкривати інформацію про свою діяльність та складати фінансову звітність за Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ), тобто за правилами зрозумілими іноземним інвесторам і партнерам [193]. У разі нерозкриття ПАТ фінансової звітності за МСФЗ комітет НКЦПФР згідно ряду відповідних нормативів і положень застосовує санкції до порушника та виносить розпорядження про їх усунення.. До 31.12.2010 р. розкриття інформації емітентами цінних паперів регулювало Положення № 1591, яке було менш вимогливим щодо застосування МСБО (МСФЗ), а саме: не наполягало на обов'язковому додатковому представленні МСФЗ - звітів, а тільки пропонувало надавати таку звітність при її наявності [194], що не сприяло залученню іноземних інвестицій до економіки України. Тепер для ПАТ – застосування МСФЗ є обов'язком. Чого не можна сказати про ПрАТ, які мають право самостійно визначати доцільність використання МСФЗ з метою підготовки фінансової та консолідованої фінансової звітності, що чітко прописано в ч. 3 ст. 121 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Згідно ст.14 вищезгаданого Закону подавати фінансову звітність ПАТ повинні не пізніше ніж до 30 квітня року, що настає за звітним періодом, оприлюднювати річну фінансову звітність та річну консолідовану фінансову звітність разом з аудиторським висновком шляхом розміщення на власній веб-сторінці з опублікуванням у періодичних виданнях. До 2012 року термін публікації або розповсюдження друкованих видань був до 1 червня року, наступного за звітним.

Крім того, з метою забезпечення інформаційних потреб іноземних інвесторів й підвищення їх довіри до якості отриманої інформації про результати господарської діяльності вітчизняних підприємств, було введено законодавством обов'язковість розкриття емітентами додаткової інформації шляхом представлення її також на власній веб-сторінці в мережі Інтернет та розміщення в загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР.

Згідно з Порядком № 1780 до складу додаткової інформації включаються [203] :

- інформаційний лист, у якому наводяться основні відомості про емітента та про осіб, що склали інформацію та надали аудиторський висновок;

- повний комплект річної фінансової звітності складеної за МСФЗ (ті самі форми звітності, що і за НПСБО, але з заповненням відповідного поля: звітність складено за МСФЗ; примітки, що містять стислий виклад суттєвих облікових політик, та інші пояснювальні примітки виключно за МСФЗ) табл. 2.12.;

- проміжна фінансова звітність складена за МСФЗ (за бажанням);

- аудиторський висновок.

Вимога про додаткове розкриття інформації про діяльність на основі МСФЗ поширюється на всі ПАТ без винятку.

Таблиця 2.12 (витяг)

Річна фінансова звітність емітента (<http://smida.gov.ua>)

			КОДИ
		Дата(рік, місяць, число)	2015 01 01
Підприємство	ПАТ "КУП'ЯНСЬКИЙ МОЛОЧНО-КОНСЕРВНИЙ КОМБІНАТ"	за ЄДРПОУ	00418142
Територія		за КОАТУУ	6310700000
Організаційно-правова форма господарювання	Публічне акціонерне товариство	за КОПФГ	112
Вид економічної діяльності		за КВЕД	10.51"
Середня кількість працівників	634		
Одиниця виміру: тис.грн. без десяткового знака			
Адреса	63702 Харківська область м. Куп'янськ вул. Ломоносова, 26, т.(05742) 5-31-16		
Складено (зробити позначку "v" у відповідній клітинці):			
за стандартами бухгалтерського обліку			
за міжнародними стандартами фінансової звітності		V	

Баланс (Звіт про фінансовий стан) на 31.12.2014 р.

Актив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду	На дату переходу на МСФЗ
1	2	3	4	5
I. Необоротні активи				
Нематеріальні активи:	1000	692	1377	269
первісна вартість	1001	2630	2232	1750
накопичена амортизація	1002	1938	855	1481
Незавершені капітальні інвестиції	1005	8783	20696	8135
Основні засоби:	1010	62886	64761	54068
первісна вартість	1011	135665	146285	112312
Знос	1012	72779	81524	58244
Інвестиційна нерухомість:	1015	0	0	0
первісна вартість	1016	0	0	0
Знос	1017	0	0	0
Довгострокові біологічні активи:	1020	0	0	0
первісна вартість	1021	0	0	0
накопичена амортизація	1022	0	0	0
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	1502	1502	1502
інші фінансові інвестиції	1035	2504	2504	2504
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	507	149	80
Відстрочені податкові активи	1045	0	0	0
Гудвіл	1050	0	0	0
Відстрочені аквізиційні витрати	1060	0	0	0
Залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах	1065	0	0	0
Інші необоротні активи	1090	182	217	126
Усього за розділом I	1095	77056	91206	66684
II. Оборотні активи				
Запаси	1100	24326	36562	27022
Виробничі запаси	1101	11480	22717	11701
Незавершене виробництво	1102	1568	1573	1024
Готова продукція	1103	11278	12272	14135
Товари	1104	0	0	162
Поточні біологічні активи	1110	0	0	0
Депозити перестраховування	1115	0	0	0
Векселі одержані	1120	0	0	0

Продовження таблиці 2.12

1	2	3	4	5
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	6593	19250	8001
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	0	0	0
з бюджетом	1135	1106	69	2634
у тому числі з податку на прибуток	1136	0	0	0
з нарахованих доходів	1140	0	0	0
із внутрішніх розрахунків	1145	0	0	0
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	4822	4927	4715
Поточні фінансові інвестиції	1160	0	0	0
Гроші та їх еквіваленти	1165	13	1108	400
Готівка	1166	10	6	6
Рахунки в банках	1167	3	1102	0
Витрати майбутніх періодів	1170	115	57	110
Частка перестраховика у страхових резервах	1180	0	0	0
у тому числі в: резервах довгострокових зобов'язань	1181	0	0	0
резервах збитків або резервах належних виплат	1182	0	0	0
резервах незароблених премій	1183	0	0	0
інших страхових резервах	1184	0	0	0
Інші оборотні активи	1190	759	363	353
Усього за розділом II	1195	37734	62336	43235
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	0	0	0
Баланс	1300	114790	153542	109919
Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	На дату переходу на МСФЗ
I. Власний капітал				
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	9314	9314	9314
Внески до незареєстрованого статутного капіталу	1401	0	0	0
Капітал у дооцінках	1405	660	3425	0
Додатковий капітал	1410	25652	25652	26209
Емісійний дохід	1411	0	0	0
Накопичені курсові різниці	1412	0	0	0

Продовження таблиці 2.12

1	2	3	4	5
Резервний капітал	1415	2034	2034	2034
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	30442	47065	30684
Неоплачений капітал	1425	(0)	(0)	(0)
Вилучений капітал	1430	(0)	(0)	(0)
Інші резерви	1435	0	0	0
Усього за розділом I	1495	68102	87490	68241
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення				
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	0	0	0
Пенсійні зобов'язання	1505	0	0	0
Довгострокові кредити банків	1510	1643	12873	783
Інші довгострокові зобов'язання	1515	340	0	0
Довгострокові забезпечення	1520	0	0	484
Довгострокові забезпечення витрат персоналу	1521	0	0	0
Цільове фінансування	1525	0	0	0
Благодійна допомога	1526	0	0	0
Страхові резерви, у тому числі:	1530	0	0	0
резерв довгострокових зобов'язань; (на початок звітної періоду)	1531	0	0	0
резерв збитків або резерв належних виплат; (на початок звітної періоду)	1532	0	0	0
резерв незароблених премій; (на початок звітної періоду)	1533	0	0	0
інші страхові резерви; (на початок звітної періоду)	1534	0	0	0
Інвестиційні контракти;	1535	0	0	0
Призовий фонд	1540	0	0	0
Резерв на виплату джек-поту	1545	0	0	0
Усього за розділом II	1595	1983	12873	1267
III. Поточні зобов'язання і забезпечення				
Короткострокові кредити банків	1600	21380	21000	18100
Векселі видані	1605	0	0	0
Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	1610	2345	3767	775
За товари, роботи, послуги	1615	19276	23330	20230
За розрахунками з бюджетом	1620	250	3484	228
У т. Ч. з податку на прибуток	1621	0	0	0
За розрахунками зі страхування	1625	414	430	295

Продовження таблиці 2.12

1	2	3	4	5
за розрахунками з оплати праці	1630	841	882	641
за одержаними авансами	1635	0	0	0
за розрахунками з учасниками	1640	0	0	0
із внутрішніх розрахунків	1645	0	0	0
за страховою діяльністю	1650	0	0	0
Поточні забезпечення	1660	0	0	0
Доходи майбутніх періодів	1665	0	0	0
Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670	0	0	0
Інші поточні зобов'язання	1690	199	286	142
Усього за розділом III	1695	44705	53179	40411
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	0	0	0
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	1800	0	0	0
Баланс	1900	114790	153542	109919

Примітки	
Керівник	Радченко Олександр Олександрович
Головний бухгалтер	Потапова Ірина Петрівна

Крім того, якщо публічне акціонерне товариство розкриває таку інформацію вперше, необхідно ретроспективно перерахувати залишки на кінець року який передує звітному.

Слід зауважити, що відповідно до МСФЗ, на відміну від вимог вітчизняного законодавства, зазначена вище звітність не має певної форми, тобто може формуватися організаціями самостійно, виходячи з можливих варіантів, які містяться в МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів».

Хоча фінансова звітність на даний час є чи не єдиним доступним всім акціонерам джерелом інформації про фінансово-економічний стан акціонерного товариства, поряд з цим вона є такою складною, що тільки найобізнаніші у фінансовій сфері користувачі можуть займатися нею.

Проте з бухгалтерською звітністю працюють не тільки спеціалісти-обліковці, але й особи (керівники, менеджери), які не мають базової бухгалтерської освіти, і, відповідно, не володіють основами бухгалтерського обліку на достатньому рівні, – тому звітність, висловлюючись російською мовою, сприймають як «инородное тело» з відомими для них показниками, але не знайомим апаратом для їх отримання. В таких умовах виникає негайна потреба в удосконаленні форм внутрішньої звітності для використання зазначеними категоріями користувачів.

Саме внутрішня звітність може задовольнити потреби управлінців всіх рівнів повною, достовірною та необхідною для прийняття оперативних рішень інформацією про діяльність підприємства. Тому є доцільною пропозиція щодо побудови форм внутрішньої звітності на основі стандартизованих форм з метою формування якісної й зрозумілої економічної інформації для користувачів, удосконалення існуючого документообігу на підприємстві й визначення засобів (можливих резервів) для досягнення більш високих результатів діяльності.

Незважаючи на важливість даного питання, в літературі автори здебільшого розглядають облік господарських операцій акціонерного товариства з відображенням отриманих показників у стандартизованих законодавством формах звітності [55], або взагалі не наводять форм звітності [219, 249]. Саме це і викликає необхідність розробки внутрішньої звітності.

Побудована система внутрішньої звітності повинна залежати від організаційно-технологічних та економічних особливостей, які характеризують конкретне підприємство та надавати більш ширші дані, порівняно з регламентованою фінансовою звітністю, що дозволить отримувати відповідь на будь-яке питання, вирішення якого керівник потребує в даний час.

Тому пропонуємо наводити додаткову інформацію у вигляді додаткових звітів, що відображатимуть: структуру цінних паперів товариства (акції, облігації), формування та рух статутного капіталу, структуру резервів підприємства, виплату дивідендів за видами акцій та інші показники.

Забезпечити керівництво інформацією щодо зазначених вище показників можна зі встановлених форм фінансової звітності (включаючи примітки), зокрема:

- інформацію стосовно стану акціонерного капіталу (загальний розмір статутного капіталу, рівень погашення заборгованості за внесками до статутного капіталу, наявність вилученого капіталу, величина нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) - з I розділу Пасиву Балансу;
- інформацію стосовно безпосередньої віддачі від вкладеного капіталу – з IV розділу Звіту про фінансові результати (ряд. «Розрахунок показників прибутковості акцій»);
- інформацію щодо виплачених дивідендів - з III розділу Звіту про рух грошових коштів (ряд. «Сплачені дивіденди»);
- дані стосовно операцій з викупленими акціями (викуп, анулювання, перепродаж), а також про всі зміни статутного капіталу забезпечить Звіт про власний капітал;
- більш розширену інформацію про фінансові інвестиції підприємства в розрізі методів обліку та видів цінних паперів із Приміток до річної фінансової звітності.

В результаті вивчення складу і показників фінансової звітності встановлено, що відображеної в них інформації недостатньо для прийняття виважених управлінських рішень, тому вважаємо за необхідне запропонувати її удосконалення шляхом внесення додаткових показників з урахуванням інтересів користувачів.

Звісно, що необхідність внесення додаткових показників понесе за собою певні зміни змісту і форм звітності та пояснень до них.

Внесення змін до стандартизованих форм звітності для внутрішніх потреб управління не суперечить вимогам чинного законодавства та МСФЗ. Зокрема згідно з МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів» – внесення змін до змісту та форми звітності можливе у випадку прийняття рішення керівництвом організації про внесення змін, з метою належного

представлення подій та операцій товариства, з урахуванням критеріїв вибору та застосуванням облікової політики прийнятої на підприємстві.

До того ж, у стандартах зазначається, що фінансова звітність повинна відповідати таким якісним критеріям як: зрозумілість, доречність, достовірність і зіставність, оскільки визначальною мірою саме ці якісні характеристики роблять інформацію, наведену у фінансовій звітності, придатною для користувачів [195].

Враховуючи, що баланс – це головний сегмент фінансової звітності, на інформацію якого інвестори, в першу чергу, будуть покладатися при прийнятті рішень, пропонуємо, з метою підвищення ефективності контролю за дотриманням вимог чинного законодавства щодо формування та дотримання величини мінімального розміру статутного капіталу, структури резервів капіталу, спираючись на розроблену нами методику організації обліку, діючи форму Балансу удосконалити шляхом деталізації деяких статей щодо відображення складових власного капіталу. А саме, з метою збільшення аналітичності балансових показників вважаємо за доцільне в балансі виділити наступні довідкові статті (табл. 2.13). Величину статутного капіталу слід представити як зареєстрований (оплачений) капітал (ряд. 1400) за видами акцій товариства з доповненням статей щодо внесків до незареєстрованого капіталу (ряд.1403-1404). Резервний капітал (ряд. 1415), враховуючи запропоновану структуру резервів капіталу – за його призначенням (обов'язкові та вільні резерви). Для дотримання вимог щодо істотності інформації, яка наводиться у фінансовій звітності нерозподілений прибуток (непокритий збиток) (ряд. 1420) доповнити статтею «Прибуток, використаний у звітному періоді», з метою деталізації інформації щодо використання прибутку звітного року (Додаток С.1).

Доцільність внесення таких змін у розділ І пасиву балансу «Зареєстрований (пайовий) капітал» пояснюється суттєвістю внесених показників як таких, що можуть вплинути на прийняття управлінських рішень, та необхідністю задовольнити користувачів фінансової звітності

зрозумілою інформацією, що з одного боку, підвищує аналітичність балансу, а з другого – посилює контроль за формуванням і використанням засобів вказаних джерел.

Таблиця 2.13

Баланс (витяг)

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
РОЗДІЛ 1. Зареєстрований (пайовий) капітал	1400		
Статутний капітал за простими акціями (401.1):	1401		
Статутний капітал за привілейованими акціями (401.2)	1402		
Внески до незареєстрованого статутного капіталу за простими акціями (404.1)	1403		
Внески до незареєстрованого статутного капіталу за привілейованими акціями (404.2)	1404		
Капітал у дооцінках	1405		
Додатковий капітал	1410		
Резервний капітал (Резерви капіталу) (43):	1415		
Обов'язкові резерви (431)	1416		
Вільні резерви (432)	1417		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420		
Прибуток використаний у звітному періоді	1421		
Неоплачений капітал	1425	()	()
Вилучений капітал	1430	()	()
Усього за розділом I	1495		

Примітка.

	кольором виділено рядки, якими пропонується доповнити звітну форму
--	--

Не менш важливою формою фінансової звітності виступає «Звіт про фінансові результати» (Звіт про сукупний дохід» (форма №2), який є доволі аналітичним в частині деталізації інформації щодо остаточно сформованого результату діяльності товариства, що дозволяє її користувачам здійснити оцінку реального фінансового стану підприємства, ступеня його наближення до банкрутства, якості зростання прибутку, що є необхідним при вирішенні питань інвестування та оптимізації управління діяльністю підприємства.

Звіт надає також інформацію про показники наявності та прибутковості акцій за звітний період (IV розділ звіту «Розрахунок показників прибутковості акцій»). Проте аналітичні показники, якими представлена прибутковість акцій вітчизняних товариств, у даній формі обмежуються інформацією про прибуток на акцію та дивідендним виходом. До того ж, обов'язок щодо розкриття відповідної інформації передбачений лише для публічних акціонерних товариств, тоді як приватні акціонерні товариства наводять її за власною ініціативою. Даний порядок у цілому не суперечить вимогам як П(С)БО, так і МСБО щодо розкриття інформації, проте, на наш погляд, обмежує поінформованість зацікавлених користувачів щодо ведення бізнесу та його прозорості, а, відповідно, довіри до суб'єкта господарювання.

Іншою прогалиною вітчизняної методології складання фінансової звітності, зокрема для акціонерних товариств, є розрахунок показника чистого прибутку на акцію (ряд. 2610 звіту), який проводиться виключно відносно простих акцій, тобто поза увагою залишаються виплати власникам привілейованих акцій. Зазначене витікає з відсутності жодних пояснень національними П(С)БО щодо порядку вирахування дивідендів за різними видами акцій, зокрема типами привілейованих акцій, чого не можна сказати про міжнародну практику, яка передбачає необхідність вирахування сум «привілейованих» дивідендів після утримання податків (МСБО 33 «Прибуток на акцію»). Тому можна стверджувати, що показник чистого прибутку на акцію вимагає коригування на суми, призначені для розподілу між власниками привілейованих акцій, що відобразиться в звіті окремою довідковою статтею.

Відомо, що докладнішу інформацію про структуру і причини змін окремих складових власного капіталу, що відбулися протягом звітнього року наводить «Звіт про власний капітал» (форма №4).

Мета та порядок підготовки даного звіту визначена НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», відповідно до якого відображення складових власного капіталу відображається відповідно до джерел його формування і напрямків використання, зміни – за рахунок зміни облікової

політики, переоцінки активів, розподілу прибутку, внесків учасників, вилучення капіталу та інших змін в капіталі, зокрема за рахунок списання невідшкодованих збитків, зміни власного капіталу в результаті реорганізації юридичної особи тощо.

Незважаючи на чисельні розділи, «Звіт про власний капітал» містить недостатньо інформації. Зокрема поза увагою залишається інформація щодо формування і руху статутного капіталу (за етапами); обігу цінних паперів товариства; виплати дивідендів (за видами акцій); розподілу чистого прибутку; джерел утворення і напрямків використання резервів капіталу (за призначенням).

Зазначене спонукає до доробки існуючої форми фінансової звітності № 4 «Звіт про власний капітал» шляхом доповнення додатковими розділами та збільшенням кількості статей з метою поліпшення їх аналітичності.

Доцільність внесення змін у даний звіт підтверджується необхідністю товариством представлення повної та неупередженої інформації щодо руху всіх компонентів власного капіталу товариства.

З урахуванням запропонованих змін (внесення додаткових розділів та додаткових статей), рекомендована структура «Звіту про власний капітал» буде виглядати наступним чином (Додаток С.2).

Запропонована в Додатку структура налічує 3 розділи, з яких:

I розділ – Звіт про зміни у власному капіталі – розкриває структуру власного капіталу з детальним відображенням статутного капіталу за видами акцій та наявних резервів капіталу.

II розділ – Звіт про структуру та зміни статутного капіталу – розкриває інформацію про структуру власників товариства за видами акцій та зміни статутного капіталу, зокрема його збільшення або зменшення на кінець звітного періоду.

III розділ – Звіт про цінні папери товариства (розміщені, викуплені й анульовані) – забезпечує користувачів інформацією про фактично розміщені випуски акцій, а також їх анулювання.

Вважаємо, що зазначені зміни у формі № 4 «Звіт про власний капітал» не суперечать вимогам Методичних рекомендацій до застосування реєстрів бухгалтерського обліку №356 [159], згідно з якими акціонерні товариства мають право доповнювати фінансову звітність за своїми потребами, що передбачено установчими документами.

До того ж слід зазначити, що запропонована форма звіту може бути доповнена необхідними роз'ясненнями та примітками, які дозволяють деталізувати та пояснити окремі статті фінансової (бухгалтерської) звітності, розкривати значення сутності основного звіту та термінів зазначених в них. Примітки не обов'язково повинні мати форму безпосередньо звітності, тобто табличній формі. Вони можуть містити цифровий та описовий матеріал, мати форму окремих таблиць, довідок, пояснювальних записок.

Такі додаткові пояснення, на наш погляд, повинні мати вигляд описів і містити наступну інформацію:

- опис фінансового стану власників-акціонерів на звітну дату (оплачені (розміщені) акції; число власників акцій, у тому числі від загальної кількості голосуючих акцій (в %); додатковий випуск акцій; деномінація акцій; вилучення акцій з обігу та інші показники, які максимально повно відображають фінансовий статус акціонерів, розкривають їх економічні права і можливості впливу на ведення справ у товаристві відповідно до законодавства і статуту);

- опис змін складових власного капіталу (інформація щодо руху основних складових власного капіталу: статутного, додаткового, резервного капіталів, нерозподіленого прибутку товариства);

- опис розподілу чистого прибутку звітного року (деталізація інформації щодо використання прибутку звітного року за напрямками – на виплату дивідендів на акції, викуп власних акцій товариства, розвиток підприємства, формування резервів капіталу; визначення нерозподіленого прибутку на кінець звітного періоду);

- опис розрахунку показників прибутковості акцій та причини зміни показників (за наявності) (докладний розрахунок показників та перелік події, що вплинули на зміну показника прибутку на акцію. Особливу увагу слід звернути на розкриття методології оцінки прибутковості акцій, зокрема для товариств, які складають звітність за міжнародними стандартами, оскільки якщо вітчизняна методологія передбачає безальтернативний розрахунок чистого прибутку, то МСБО – передбачає можливість застосування із цією метою чистого або нульового методів);

- опис вартості чистих активів товариства на звітну дату (розрахунок чистих активів товариства на звітну дату; порівняння чистих активів на початок і кінець звітного року, визначення фінансової стійкості товариства);

- опис змін, що відбулися в обліковій політиці підприємства та їх наслідки (сутність змін облікової політики підприємства та причини їх виникнення; виявлення помилок, що потребують коригування у відношенні поточного звітного періоду і попередніх періодів, представлених у звітності як порівняльна інформація, чи аргументація факту відсутності необхідності коригування інформації попередніх (порівняльних) періодів (вказавши причину).

Таким чином, наведена інформація у Примітках щодо власного капіталу дасть комплексну характеристику фінансової діяльності акціонерного товариства, що забезпечить як зовнішніх, так і внутрішніх користувачів всією необхідною обліковою інформацією щодо власного капіталу акціонерного товариства та дасть можливість своєчасно та правильно прийняти необхідні управлінські та інвестиційні рішення.

Проте за існуючої системи звітності не варто обмежуватись мінімально визначеним рівнем розкриття інформації. Наявність додаткових звітів до обов'язковим визначених законодавством форм дасть змогу розкрити ті аспекти, які не увійшли до стандартних даних щодо діяльності акціонерного товариства, зокрема інформації щодо стану розрахунків з акціонерами за підсумками звітного року. Тому з метою формування та надання достовірної інформації щодо стану розрахунків з учасниками товариства, як для управління товариства,

так і для зовнішніх користувачів (потенційних інвесторів), з метою забезпечення користувачів достовірною і повною інформацією щодо нарахування та виплати дивідендів запропоновано ввести форму внутрішньої звітності – «Звіт про нарахування дивідендів учасникам (акціонерам) товариства» (Додаток С.3).

Рекомендований звіт містить інформацію щодо власників акцій товариства (за статусом власника акцій), розподілу дивідендів (за видами акцій), джерел виплати доходу за акціями та сум виплачених дивідендів за кожним акціонером, що сприяє покращенню інформативності даних та спрощення ведення обліку в акціонерних товариствах.

Подання необхідних даних та отримання вихідних даних із запропонованих форм є досить зручним і дозволить керівництву товариства значно оперативніше приймати обґрунтовані та виважені рішення щодо основних операцій акціонерного товариства, що в свою чергу полегшить та забезпечить новий, більш якісний рівень управління фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства.

Проте складання запропонованих форм вручну є доволі трудомістким та довготривалим процесом, значно спростити та прискорити який можна шляхом застосування комп'ютерних технологій, зокрема сучасних програмних продуктів, призначення та функціональні можливості яких буде розглянуто у наступному розділі.

2.5. Комп'ютерні технології в умовах автоматизації обліку діяльності акціонерного товариства

В останні роки все більше зростає роль інформаційних технологій в організації бухгалтерського обліку, що відбувається одночасно з покращенням якісних характеристик програм, які пропонуються на ринку.

Сучасний ринок програмного забезпечення характеризується достатньою наповненістю програмними продуктами, зокрема: «1С: Бухгалтерія»; «Турбо-Бухгалтер 6»; «FinExpert»; «Галактика»; «Парус-

Предприятие»; «Парус 4»; «БЭСТ-4»; «БЭСТ-5»; «БЭСТ-ПРО», Моноліт, Інтегратор, Флагман та ін., в яких можна реалізувати такі функції: розрахунок і нарахування дивідендів; облік оплати цінних паперів; видача аналітичної документації – касових ордерів і платіжних доручень для виплати дивідендів тощо. Проте будь-яка із зазначених програм є базовою, тобто розрахована на використання підприємствами різних організаційно-правових форм, відповідно не адаптована до діяльності конкретного суб'єкта діяльності. Крім того, наявні програмні продукти не повністю забезпечують комп'ютеризацію обліку діяльності акціонерних товариств, оскільки не мають модулів, орієнтованих на облік акціонерних товариств.

Вирішенням цієї проблеми є адаптування наявного на ринку програмного продукту до діяльності конкретного суб'єкта господарювання або розробка спеціалізованої програми, орієнтованої на специфіку діяльності акціонерних товариств, з обов'язковим урахуванням вимог органів управління і облікових працівників. Замовити зазначені послуги можна у спеціалізованій компанії або виконати власними силами фахівцями товариства (за наявності посади програміста).

Головною умовою у процесі адаптування або розробки програми є те, що її ефективність залежить від роботи трьох суб'єктів: керівника, бухгалтера та програміста [275, с. 39]. Зокрема правильно сформульовані та поставлені вимоги (задачі) перед останнім є запорукою отримання ефективно функціонуючої бухгалтерської комп'ютерної програми, оскільки чітке осмислення того, що саме підприємство-замовник хоче отримати в результаті впровадження корпоративної інформаційної системи у процес діяльності акціонерного товариства, дає можливість фахівцям підібрати серед розмаїття програмних продуктів саме той, що найбільш відповідає особливостям господарської діяльності даного підприємства.

Як свідчить практика, до особливостей функціонування підприємств акціонерної форми власності можна віднести управління капіталом товариства, розрахунки з учасниками за нарахованими дивідендами.

Враховуючи вищезазначене, програмні продукти для підприємств акціонерної форми власності повинні забезпечувати:

- своєчасне одержання достовірної інформації про діяльність компанії та її контроль;
- аналіз результатів діяльності акціонерного товариства та формування ефективних управлінських рішень;
- безпеку інформації та її доступність великій кількості користувачів;
- єдину базу збереження нормативно-правової бази, статутної, поточної та довідкової інформації щодо формування та структури капіталу;
- можливість створення екранних документів щодо операцій зі статутним капіталом (формування та його зміни), резервним капіталом, розподілом та використанням чистого прибутку акціонерного товариства та розрахунками з учасниками за дивідендними виплатами за звітний період для певного користувача, які будуть дозволяти вводити дані, за необхідності змінювати їх та переглядати введенні дані за всіма об'єктами обліку й управління;
- можливість організації аналітичного обліку статутного капіталу, цінних паперів товариства та розрахунків із учасниками за нарахованими дивідендами, що дозволить одержувати від трьох до п'яти розрізів деталізації інформації;
- можливість формування інформації про статутний капітал і розрахунків з учасниками у фінансовій звітності підприємства.

Крім того, обране (розроблене під замовлення) програмне забезпечення повинно мати широку підтримку її розробника й гнучку до зміни в законодавчих та нормативних актах структуру.

Результати дослідження діяльності акціонерних товариств Харківської області показали, що переважна їх більшість користується програмою «1С: Бухгалтерія» (52%), програми «Парус» та «Галактика» застосовують відповідно 14% та 18% акціонерних товариств Харківської області (рис. 2.20).

Зазначені програми мають високі функціональні можливості, зокрема забезпечують багаторівневий аналітичний облік усіх фактів господарської діяльності підприємства і доступ до даних усіх рівнів, що надає можливість

підготовки оперативної інформації для прийняття відповідними органами ефективних управлінських рішень.

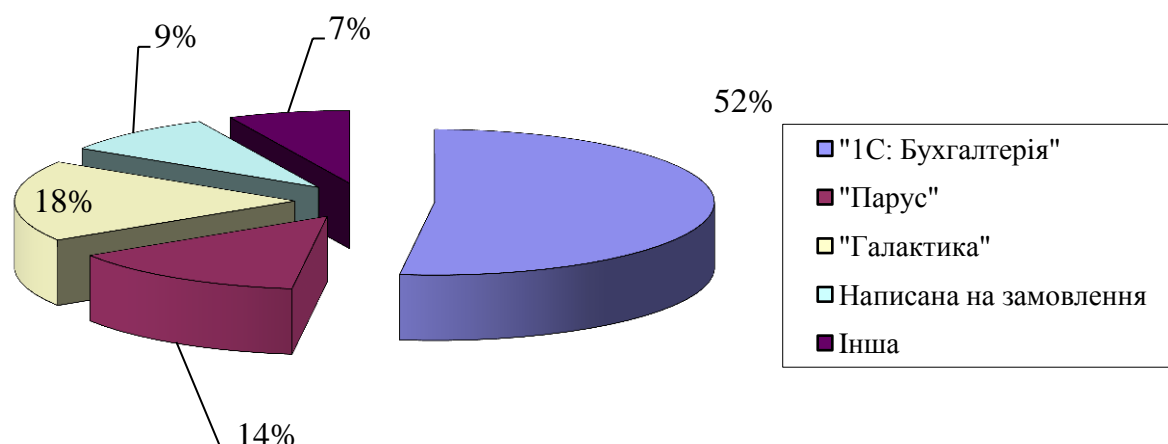

Рис. 2.20. Структура застосування акціонерними товариствам Харківської області програмного забезпечення

З метою визначення можливостей програмних продуктів щодо ведення обліку в акціонерному товаристві було проведено аналіз та оцінку особливостей функціонального наповнення основних бухгалтерських програм, результати яких показано в табл. 2.14.

З наведеної таблиці можна визначити, що жодна з наведених програм в цілому не задовольняє потреби управління щодо ведення обліку в акціонерних товариствах. В більшій мірі відповідає вказаним потребам програма «Галактика», яка побудована на основі базових принципів автоматизованих систем : забезпечення схеми управління (прогноз – планування-контроль – аналіз результатів – визначення ефекту); інформаційна підтримка прийняття рішень; функціональність; технологічність; незалежність компонентів; можливість роботи в різних операційних середовищах [239].

Можливості основних бухгалтерських програм щодо ведення обліку в
акціонерному товаристві

<i>Програмний продукт</i>	<i>Характеристика</i>	<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
1	2	3	4
«1С: Бухгалтерія»	Універсальна бухгалтерська програма орієнтована для потреб бухгалтерського обліку. Облік цінних паперів у програмі ведуть за допомогою спеціально призначеного довідника «Цінні папери», що дозволяє вести аналітичний облік цінних паперів відповідно до прав, виду та форм випуску.	Можливість використання на підприємствах різних форм власності. Наведення до кожного документа типових проводок та побудова інтерфейсу у вигляді таблиць, що підвищує зручність та швидкість роботи облікового персоналу. Програма є гнучкою до змін у законодавстві (шляхом постійного оновлення), має високі функціональні можливості та відносно невисоку ціну впровадження у порівнянні з ін. програмами.	Неможливість адаптації запропонованого інтерфейсу для потреб акціонерного товариства. Програмою не передбачено формування звітних форм відносно обігу цінних паперів. Операції із цінними паперами на рахунках бухгалтерського обліку здійснюються вручну. Програма не орієнтована на непрофесійного користувача, потребує спеціальних знань, що вимагає додаткових витрат.
«Галактика»	Корпоративний продукт для комплексного управління підприємством. Система має контурно-модульну структуру. Облік цінних паперів у системі ведеться за допомогою контуру «Фінансовий та бухгалтерський облік». Модуль «Векселі та кредити» дозволяє вести облік цінних паперів за їх видами. Модуль «Фінансово-розрахункові операції» надає можливість формування аналітичних відомостей щодо операцій з ЦП АТ».	Вирішує завдання бухгалтерського та оперативного обліку, фінансового та економічного аналізу. Забезпечує облік вторинного обігу будь-яких цінних паперів. Можливість відображення показників із деталізацією у будь-якій формі – графік, звіт, модель, числові дані. Можливість формування аналітичних відомостей з довільним групуванням по аналітичних розрізах. Спеціальні функції дозволяють відслідковувати прострочену заборгованість за договорами.	Програма не адаптована до характерних особливостей діяльності акціонерних товариств. Орієнтована переважно на ведення обліку боргових цінних паперів для підприємств усіх організаційно-правових форм. Не містить спеціальних модулів щодо обліку акцій за видами та суб'єктами корпоративних прав. Не передбачає спеціальних закладок для обліку нарахування та виплати дивідендів.

1	2	3	4
«Парус»	Інтегрована система управління підприємством. Облік цінних паперів у програмі здійснюють у модулі «Парус-Бухгалтерія», який дозволяє провести аналітичну обробку кожного виду цінних паперів. Всі документи та звіти у програмі подані у вигляді електронної таблиці Excel, що робить зручним для користувача складання документів і звітів та своєчасне внесення до них необхідних виправлень.	Вирішує завдання бухгалтерського та оперативного обліку, фінансового та економічного аналізу, є універсальною з погляду підтримки рівня законодавчої бази та аналізу. Програма має високий рівень захисту інформації (кожен працівник має доступ виключно до окремого елемента програми).	Програма не містить спеціальних модулів для обліку акцій та процесу нарахування та виплати дивідендів. Не передбачає формування спеціальних звітів стосовно обігу цінних паперів та не передбачає комп'ютеризації процесу відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами. У програмі відсутні інструменти планування та контролю, що негативно впливає на процес прийняття управлінських рішень.

Система, яка включає в свою структуру такі контури як логістика, фінансовий та бухгалтерський облік, виробничий облік, управління персоналом та адміністрування, орієнтована на поповнення бази даних оперативною інформацією, що дозволяє вчасно приймати необхідні управлінські рішення.

Наведені програми повною мірою не відповідають специфічним рисам акціонерної форми господарювання, тому виникає потреба у створенні нового програмного продукту або удосконаленні існуючого, що значно спростить та прискорить роботу облікового персоналу та дозволить підняти на новий рівень процес прийняття управлінських рішень.

Розробка нового програмного продукту для діяльності акціонерних товариств – доволі складний та недешевий процес, тому більш доцільним буде незначна модифікація існуючої комп'ютерної програми відповідно до потреб конкретного підприємства. Оскільки з існуючих програмних засобів для автоматизації системи обліку переважною більшістю підприємств

використовується програма «1С: Бухгалтерія» у різних модифікаціях (серіях), пропонуємо розглянути модифікацію саме даного програмного продукту, серії 8.2.

Належна організація аналітичного обліку (збільшення розрізів аналітики) та впровадження форм внутрішньої звітності за операціями за даним об'єктом сприятимуть удосконаленню бухгалтерського обліку.

Підвищення рівня аналітичності доцільно здійснювати в обраній програмі в розрізах, в основу формування яких покладено класифікацію цінних паперів, необхідність обліку статутного капіталу та розрахунків з учасниками товариства для потреб бухгалтерського обліку (рис. 2.21).

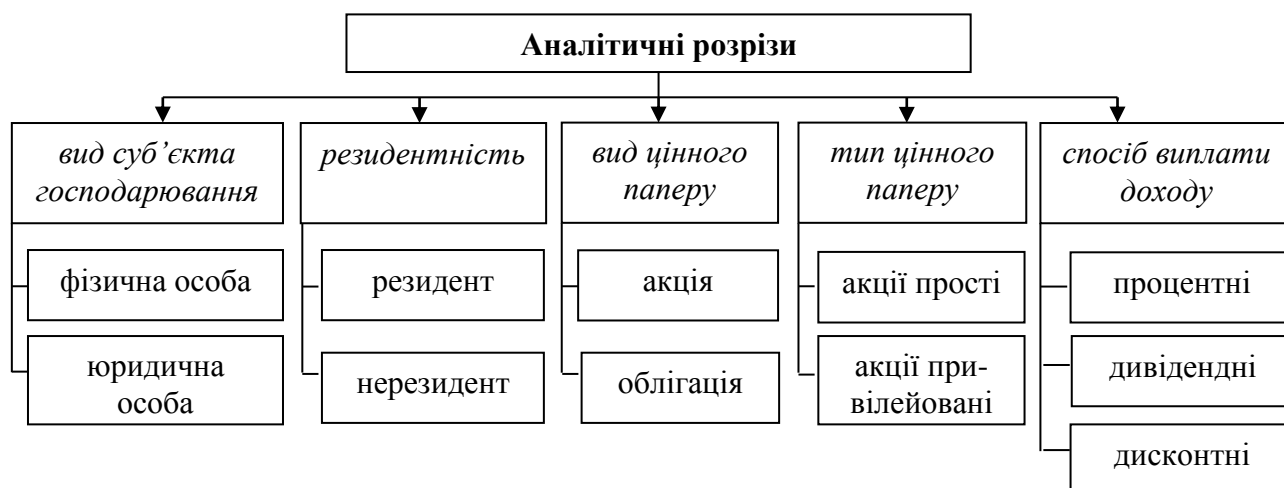

Рис. 2.21. Аналітичні розрізи обліку основних операцій акціонерного товариства в програмі «1С: Бухгалтерія 8.2»

Отримані дані про вид суб'єкта господарювання, встановлення його резидентності, типу цінних паперів та способу виплати за ними необхідні для встановлення першочерговості розрахунків з учасниками товариства та визначення особливостей оподаткування.

У програмі «1С : Бухгалтерія 8.2» ведення аналітичного обліку за розрізами в межах одного рахунку встановлюється в межах конфігурування програми. При цьому аналітичний облік реалізується шляхом застосування спеціального механізму субконто, що є сукупністю однотипних об'єктів аналітичного обліку.

Використання набору видів субконто забезпечує багаторівневність аналітичного обліку. До того ж багаторівневність аналітичного обліку забезпечується через наявні багаторівневі довідники, яких програма дозволяє створювати зі вкладеністю до 10 рівнів.

Для підвищення рівня аналітичності необхідно всі субконто приєднати до відповідних довідників. Зокрема субконто «Вид суб'єкта господарювання» та «Резидентність» приєднати до попередньо створеного довідника «Акціонери»; а субконто «Вид цінних паперів», «Тип цінних паперів» та «Спосіб виплати доходу» – до існуючого довідника «Цінні папери».

Структуру синтетичного та аналітичного обліку в програмі «1С: Бухгалтерія 8.2» із використанням запропонованих довідників представлено на рис. 2.22.

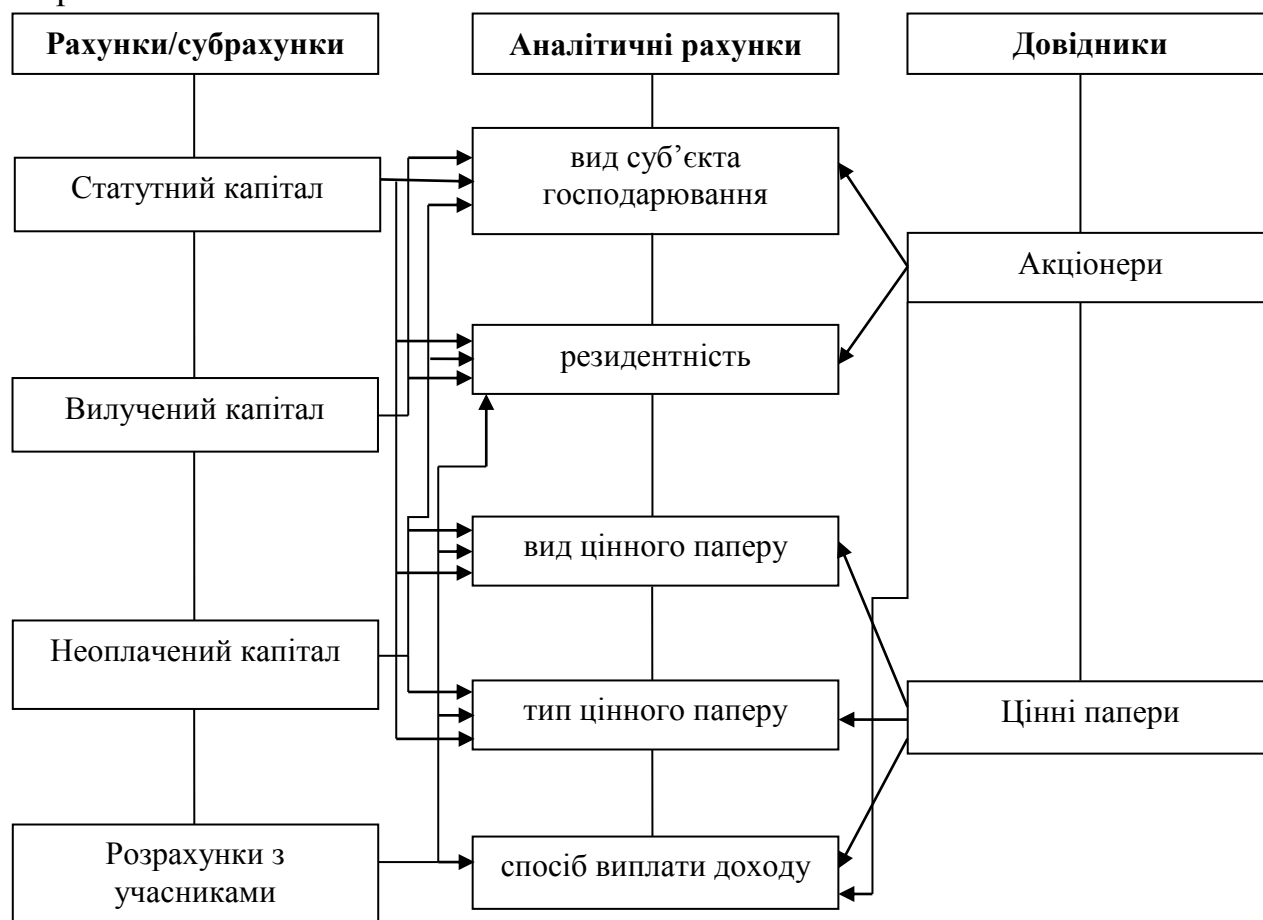

Рис. 2.22 Структура синтетичного та аналітичного обліку в програмі «1С: Бухгалтерія 8.2» для обліку основних операцій акціонерного товариства

Необхідність створення окремого довідника «Акціонери» зумовлена тим, що статутний капітал товариства може формуватися як юридичними так і фізичними особами, як резидентами, так і нерезидентами. Крім того, при нарахуванні дивідендів наявність зазначених показників надасть можливість не тільки швидко і точно розрахувати належну кожному учаснику суму дивідендів, але й безпомилково оподаткувати їх.

Інший довідник – «Цінні папери» – наявний в програмі, проте потребує подальшого доопрацювання, оскільки інформація, що отримується з довідника у типовій конфігурації (рис. 2.23), не повністю задовольняє потреби управління акціонерного товариства, зокрема не враховує можливості ведення групи «спосіб виплати доходу за цінними паперами».

Проаналізувавши принцип побудови програми «1С», встановлено, що різні її конфігурації містять різні довідники засновників і співробітників. У даній конфігурації («Бухгалтерія для України 8.2») означені вище довідники наведені разом (рис. 2.24).

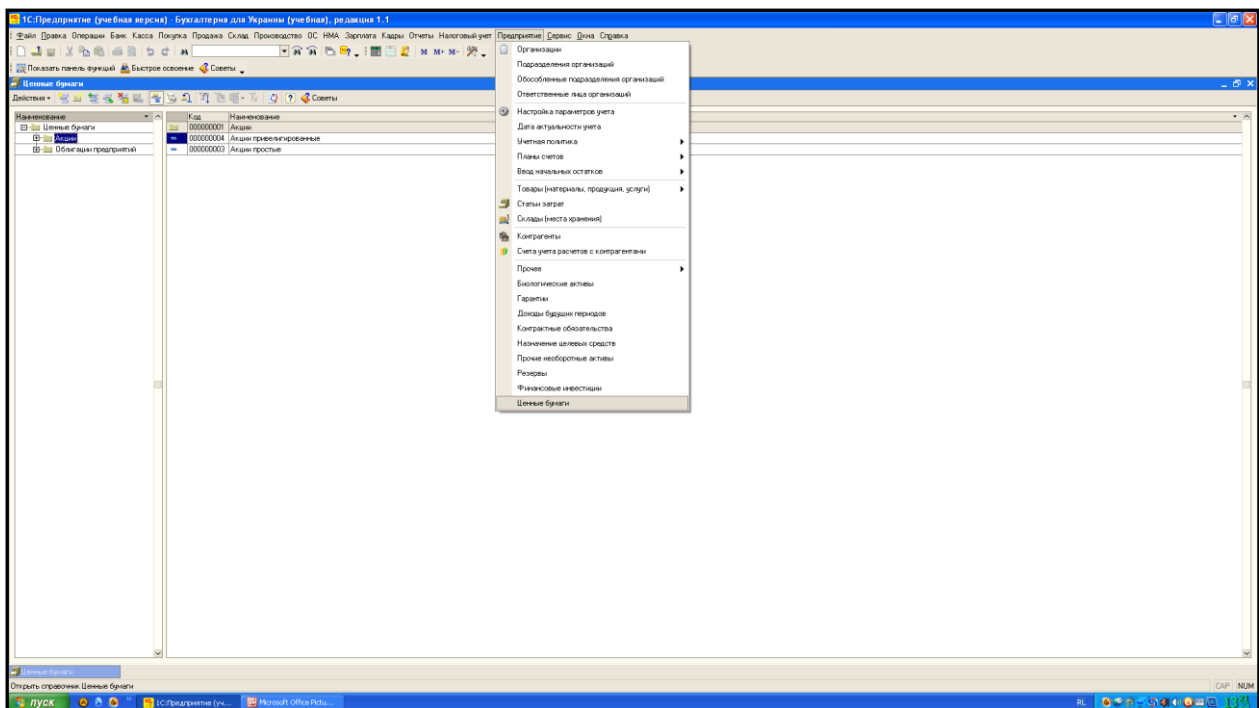

Рис. 2.23. Основні номенклатурні одиниці цінних паперів у системі «1С: Бухгалтерія 8.2»

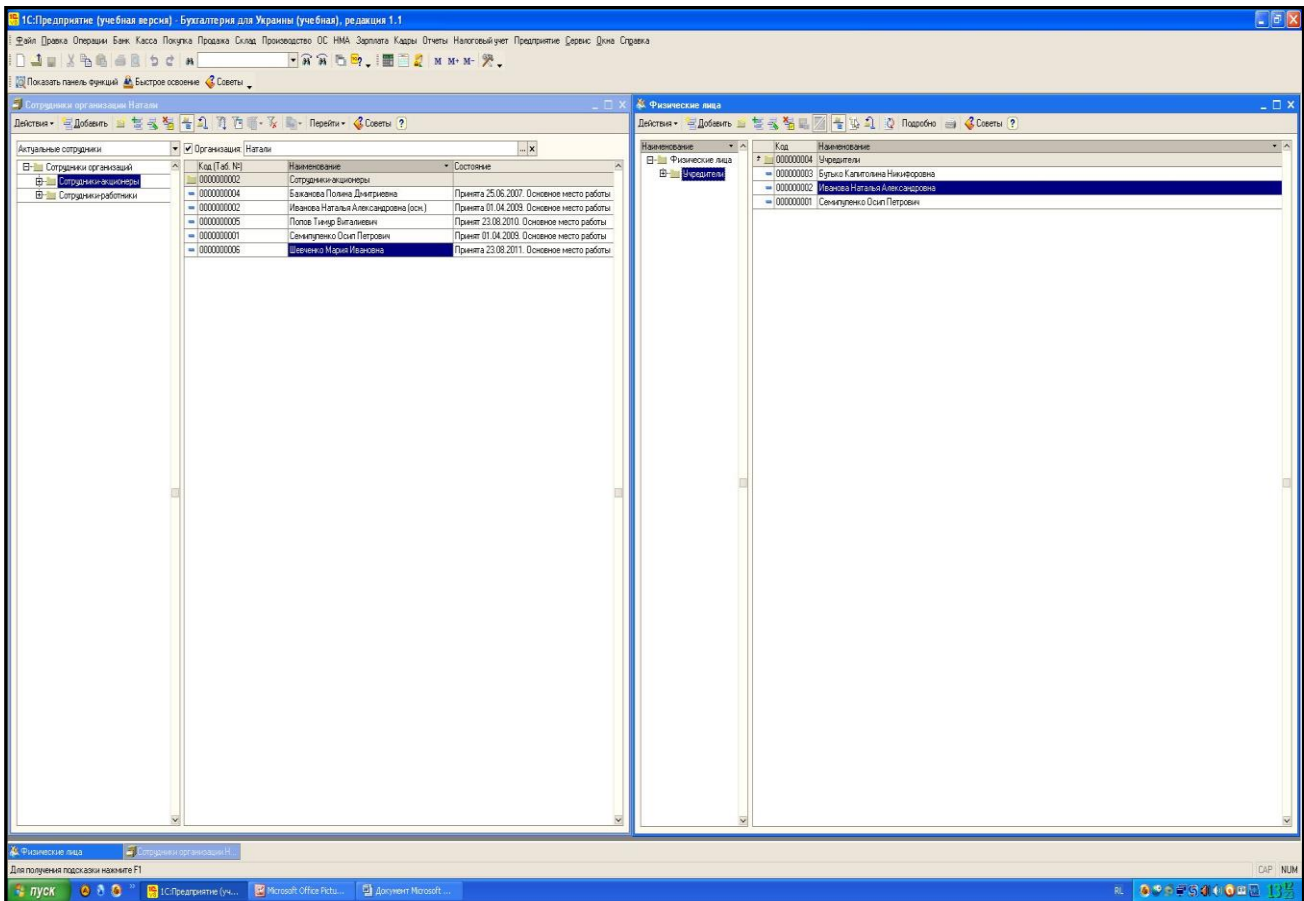

Рис. 2.24. Довідники засновників у системі «1С: Бухгалтерія 8.2»

Незважаючи на те, що дана система не налагоджена для обліку в акціонерному товаристві, вона надає широкі можливості для конфігурування через створення необхідних компонентів для обліку основних операцій товариства – операцій з цінними паперами, операцій зі статутним капіталом, розрахунків з учасниками (акціонерами). Тому для ведення бухгалтерського обліку в акціонерному товаристві доцільним є створення автоматичних (типових) господарських операцій в режимі користувача для полегшення введення операцій, що часто повторюються.

Довідник «Типові операції» попередньо заповнений, передбачає редагування шляхом створення нових шаблонів типової операції характерних для даного підприємства. Порядок створення шаблону типової операції передбачає: створення нової групи типових операцій; створення шаблонів типових операцій; визначення загальних параметрів типової операції;

заповнення форми відповідно до встановлених значень, визначення кореспонденції рахунків, що описують операцію; налагодження кореспонденції бухгалтерських проводок на робочий план рахунків; ув'язка додаткових реквізитів проводки з довідниками аналітичних рахунків; формування стандартних текстів коментарів для бухгалтерських проводок, збереження та перевірка шаблону.

Нижче наведена можлива структура довідника «Типові операції» для ведення обліку в акціонерному товаристві (рис. 2.25).

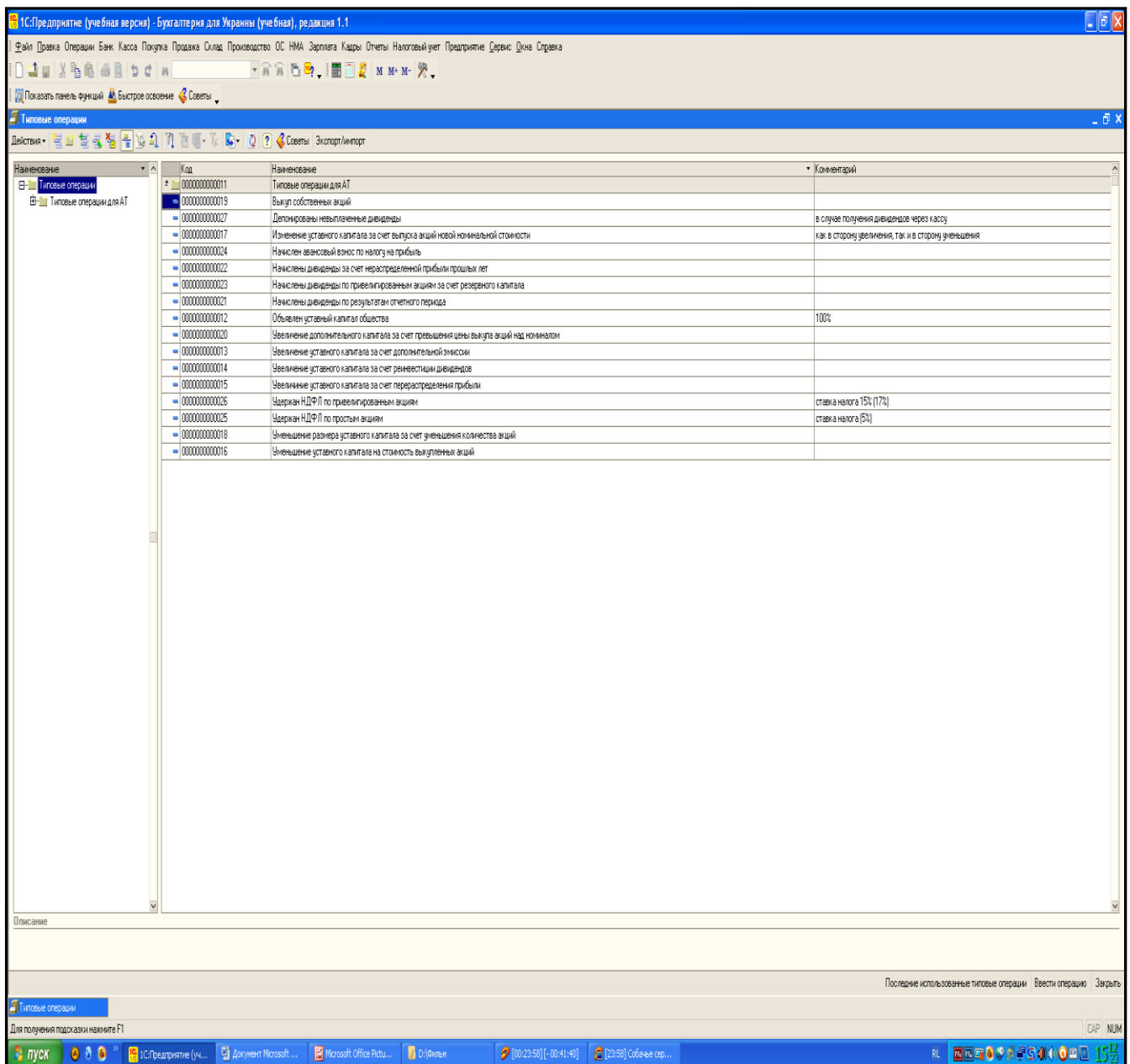

Рис. 2.25. Запропонована структура довідника «Типові операції» у системі «1С: Бухгалтерія 8.2»

Наведені типові операції не є масовими операціями в щоденній господарській діяльності акціонерного товариства, проте є найбільш характерними для даної форми власності.

Вивчаючи програму «1С: Бухгалтерія 8.2», можна помітити, що дана система не містить жодних документів (крім введення операцій вручну), які дозволили б сформувати фонд нарахування та виплати дивідендів. Тому вважаємо за необхідне автоматизувати дану ділянку обліку шляхом удосконалення довідника «Зарплата» та створення в ньому розрахунково-платіжної відомості щодо зазначеного виду виплат (рис. 2.26, 2.27).

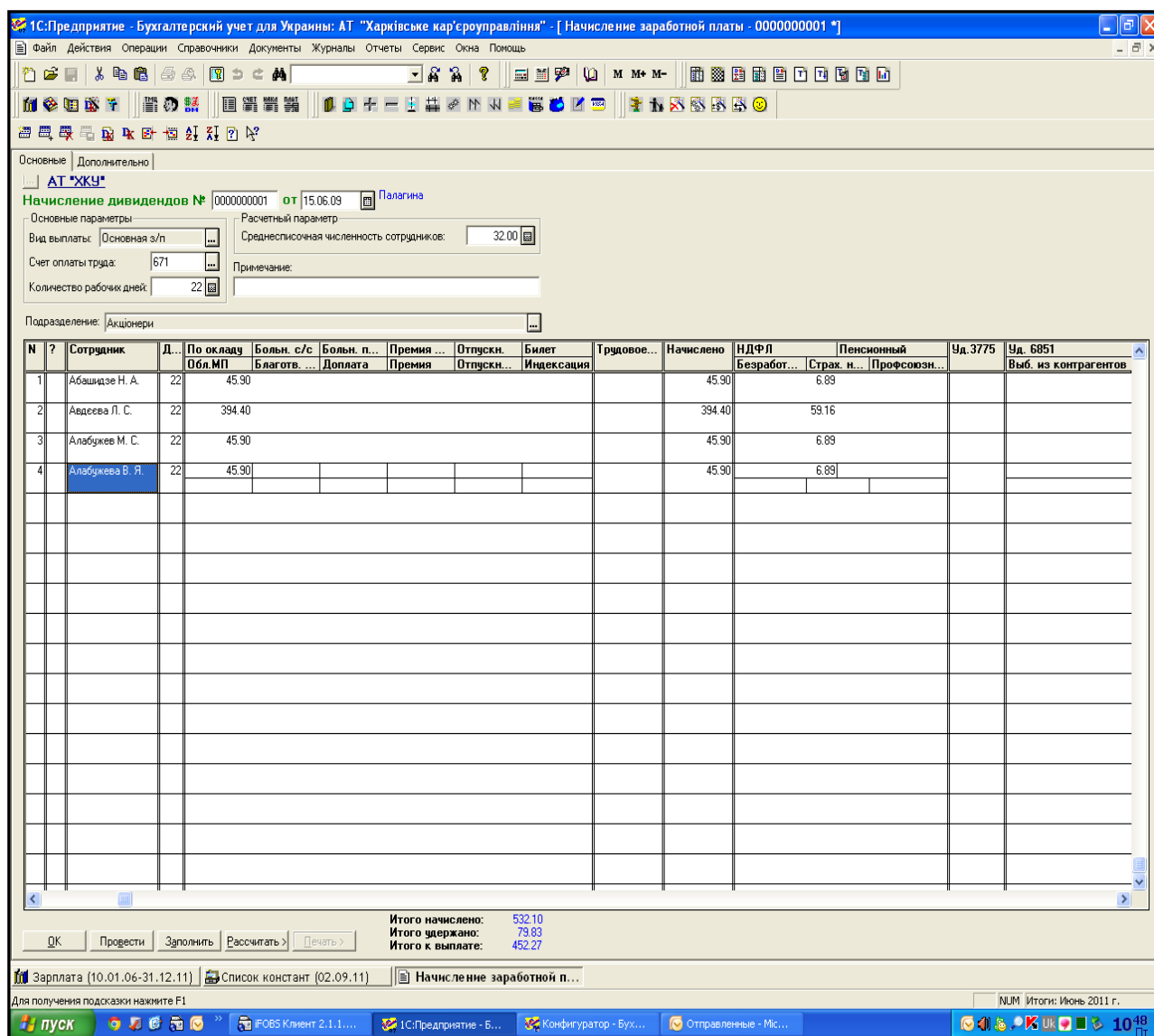

Рис. 2.26. Запропонований порядок нарахування дивідендів у системі «1С: Бухгалтерія»

1С:Предприятие - Бухгалтерский учет для Украины: АТ "Харківське кар'єроуправління" - [Расчетно-платежная ведомость *]

АТ "Харківське кар'єроуправління"

Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ 01267751

Цех, відділ _____

В касу для оплати в строк з _____ до _____ року

В сумі П'ятдесят дев'ять тисяч сімсот тридцять п'ять гривень 44 копійки

Керівник Підгайський В. В.

Головний бухгалтер Гура В. В.

Розрахунково-платіжна відомість № 0000000001 дивіденди за 2008 р.

№ з/п	Табельний номер	Категорія персоналу	Професія, посада	Відпрацьовано днів, годин	Нараховано за видами виплат													Разом, грн.	виплачено аванса	Податок на доходи фіз. осіб	вдраковано у Пенсійний фонд
					Доплат та надбавок					Премія	За чергову відпустку	За майбутню відпустку	Квиток	Премія одноразова	Допомога за тимчасовою непрацездатністю						
					За тариф ставками (посад. окладами)	Благодійна допомога	Облад податками мат. допомога	Індексація	Доплата						місяць	дні	сума, грн.				
6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22					
1	254			22	45.90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45.90	-	6.89	-
2	81			22	394.40	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	394.40	-	59.16	-
3	64			22	45.90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45.90	-	6.89	-
4	65			22	45.90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45.90	-	6.89	-
5	344			22	45.90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45.90	-	6.89	-
6	256			22	45.90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45.90	-	6.89	-
7	257			22	45.90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45.90	-	6.89	-
8	255			22	45.90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45.90	-	6.89	-
9	206			22	45.90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45.90	-	6.89	-
10	82			22	530.40	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	530.40	-	79.56	-
11	207			22	45.90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45.90	-	6.89	-
12	167			22	45.90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45.90	-	6.89	-
13	208			22	45.90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45.90	-	6.89	-
14	160			22	45.90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45.90	-	6.89	-

1С: Предприятие - Бухгалтерский учет для Украины: АТ "Харківське кар'єроуправління" - [Расчетно-платежная ведомость *]

Зарплата (10.01.06-31.12.11) | Список констант (02.09.11) | Начисление заработной пла... | Расчетно-платежная ведомость

Для получения подсказки нажмите F1

МММ Итого: Июнь 2011 г.

Рис. 2.27. Запропонована структура розрахунково-платіжної відомості на виплату дивідендів у системі «1С: Бухгалтерія»

Таким чином, з викладеного випливає, що ведення обліку в акціонерному товаристві, зокрема облік його основних операцій (операцій з цінними паперами товариства, операцій зі статутним капіталом та розрахунків з учасниками), має доволі складну систему, яка може бути досить легко реалізована за допомогою комплексної комп'ютерної програми, застосування якої дозволить вирішити питання організації обліку в аспекті аналітичності та захищеності даних, що значно підвищить якість облікової інформації. Крім того, за допомогою використання комп'ютерних програм досягається значна економія витрат часу персоналу облікових служб, що дозволить зменшити чисельність працівників, і відповідно, грошових коштів на оплату їх праці.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АКЦІОНЕРНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ

3.1. Аудит в організації системи внутрішнього контролю акціонерного товариства

В ринкових умовах, яким притаманні висока невизначеність і нестабільність зовнішнього середовища, ефективне управління підприємством неможливе без належного контролю. Мальйоне Д. писав: «для того, щоб переконатися в достовірності й повноті виведених результатів, потрібний контроль» [154, с. 53].

Правильно організований контроль на підприємстві є гарантією успішної діяльності і останнім часом набуває обов'язкового характеру, а для деяких організаційно-правових форм, зокрема акціонерних товариств, взагалі виступає важливим елементом загальної структури управління, оскільки охоплює всі без винятку об'єкти обліку та діяльність кожного працюючого. Тому його побудова потребує особливої уваги.

Термін «контроль» як у вітчизняній, так і у зарубіжній літературі трактується неоднозначно. Так, з англійської «контроль» означає «керувати», «регулювати», «інспектувати», «перевіряти», з яких останнє тлумачення - «контроль» як «перевірка», «спостереження з метою перевірки» зустрічається найчастіше [46, 237, 243]. Проте, на наш погляд, контроль не вичерпується тільки перевіркою. Таке тлумачення не повністю відображає сутність поняття, оскільки зводить контроль до діяльності з виявлення помилок, негативних відхилень від стандартів, норм, правил, якими керується підприємство в процесі діяльності чи фактів шахрайства, тобто виконує роль спостереження за виконанням управлінських рішень, представляє собою опис реального становища об'єкта, що контролюється, проте не містить подальшого аналізу головних причин виявлених недоліків і відхилень.

Досить поширеним є погляд на контроль як функцію управління [35, 44, 66, 270], суть якої розкривається через єдність його етапів: виявлення і вивчення фактичного стану справ, зіставлення його з поставленими цілями, критична оцінка вивченої діяльності, розробка заходів впливу по усуненню виявлених порушень [131, с. 11].

Крім того, деякі вчені поєднують контроль з економічним аналізом, пояснюючи це тим, що завдання контролю та аналізу аналогічні – отримання фактичних показників, порівняння їх з встановленими критеріями, виявлення відхилень, встановлення причин їх виникнення [44, с. 53]. З цим погодитися не можна, оскільки завдання аналізу й контролю різняться між собою, хоча на практиці вони часто вирішуються одночасно. Зокрема аналіз використовує інформацію отриману в процесі здійснення контролю, а здійснення контролю передбачає застосування прийомів, які використовуються в аналізі. Тобто, підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що наявність зв'язків між аналізом і контролем не виключає самостійності кожного з них.

Як засвідчує сучасна практика господарювання, контроль як одну із функцій управління доцільно здійснювати як зовнішньо, так і внутрішньо. Особливо це є характерним для підприємств акціонерної форми власності, діяльність яких, згідно з діючим законодавством, підлягає обов'язковій перевірці як з боку зовнішніх контролюючих органів (незалежний аудит), так і всередині підприємства.

Проведений аналіз дозволив встановити, якщо зовнішній контроль здійснюється із загальної сукупності досліджених підприємств 100%, то система внутрішнього контролю функціонує лише у 63% підприємств, у 20 % яких вона є ефективною (ПАТ «Автрамат», ПАТ «Великобурлуцький сироробний завод», ПАТ «Комаровський молочний завод», ПАТ «Харківська бісквітна фабрика» та ін.). Разом із тим, більше 80 % керівників підприємств вважають необхідним запровадження заходів щодо підвищення ефективності роботи системи внутрішнього контролю (Додаток Н), пояснюючи це тим, що кожен власник

повинен знати, наскільки ефективно використовуються вкладені ним у підприємство кошти.

Визначено, що найефективнішим засобом контролю підприємства (як зовнішнього, так і внутрішнього) є аудит, застосування якого сприяє підвищенню достовірності, оперативності, повноти й аналітичності облікової інформації необхідної для забезпечення ефективного управління підприємством.

Широке розповсюдження аудиторських послуг обумовлено взаємною зацікавленістю підприємства (його власників), держави (податкові органи) та інших користувачів (аудитора) в отриманні об'єктивної інформації щодо достовірності фінансової звітності товариства та її відповідності встановленим нормативно-правовим актам, оскільки наявність достовірної інформації дозволяє підвищити ефективність функціонування ринку капіталу та надає можливість оцінювати та прогнозувати наслідки різних економічних рішень.

В Україні незалежний аудит існує вже майже 20 років, а саме з 1993 року, після прийняття Закону України «Про аудиторську діяльність», в якому було визначено основні вимоги щодо проведення аудиту та його суть: аудит – це перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та у відповідності до законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (положень) суб'єктів господарювання [207].

Крім того ст. 3 цього Закону визначено, що аудит здійснюється незалежними аудиторами та аудиторськими фірмами; може бути добровільним (з ініціативи суб'єктів господарювання) та обов'язковим (у випадках передбачених законом, зокрема підтвердження достовірності та повноти річного балансу і звітності господарських суб'єктів незалежно від форми власності та виду діяльності, звітність яких офіційно оприлюднюється).

Зокрема проведення аудиту за участю зовнішньої аудиторської фірми для акціонерного товариства є обов'язковим. Така необхідність визначена на законодавчому рівні (З.У. «Про акціонерні товариства», З.У. «Про аудиторську

особа) системи управління самого об'єкта перевірки, у якого є певне обмеження професійної незалежності, і включає: по-перше, контроль за збереженням ресурсів суб'єкта господарювання та їх раціонального використання, по-друге, моніторинг якості управління підприємством, який охоплює перевірку правильності облікового відображення, аналіз і контроль, порівняння й оцінку фактично досягнутого результату з поставленою метою і задачами підприємства.

Подібне визначення видів аудиту існує як у зарубіжних [1, 21, 23], так і у вітчизняних авторів [40, 41, 42, 55, 94, 110].

Для встановлення відмінностей між ними, перш за все, необхідно з'ясувати їх суть шляхом аналізу їх визначення різними вченими, теоретиками та практикаками.

Щодо зовнішнього аудиту, Л.І. Вороніна розглядає його як процес зменшення інформаційного ризику користувачів фінансових звітів у недостовірності фінансової звітності суб'єкта господарювання [74, с. 18], що, на наш погляд, є доволі вузькою дефініцією і не розкриває багатоаспектності аудиту.

Такі автори як Шеремет А. Д., Суйц В. П. дають наступне визначення поняття : «аудит – це незалежна перевірка фінансової (бухгалтерської) звітності з метою вираження думки про ступінь достовірності цієї звітності» [266, с. 15]. З таким формулюванням ми цілком погоджуємося, проте вважаємо, що наведене визначення доцільно доповнити тим, що аудитор при цьому застосовує систему аудиторських процедур.

Бутинець Ф. Ф. визначає незалежний аудит як перевірку офіційної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації про фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти і відповідальності чинному законодавству [53]. Таке формулювання, на наш погляд, є дуже змістовним, проте необґрунтовано містить слова «первинних документів», так як перевірку обліку не можна здійснити без них, оскільки будь-яка господарська операція спочатку оформляється належним чином первинними документами.

Петренко Н.І. вважає, що «аудит – це метод господарського контролю, що здійснюється на добровільних, договірних засадах між аудитором і підприємством-замовником та складається із сукупності методичних прийомів, застосування яких дозволяє аудитору визначити вірогідність звітності, обліку, їх повноту та відповідність чинному законодавству та встановленим нормативам [184, с. 157–158]. Дане визначення є найповнішим.

Узагальнюючи наведені дефініції зовнішнього аудиту, слід зазначити, що трактування даного поняття є досить різноманітним, крім того, деякі автори його значно спрощують, не передбачаючи основних завдань та процедур аудиту. Тому вважаємо, що дефініція даної категорії потребує уточнення шляхом власної інтерпретації даного визначення: *«аудит – це перевірка фінансової звітності суб'єкта господарювання, що здійснюється незалежним професіоналом на добровільних, договірних засадах шляхом застосування аудиторських процедур, з метою представлення об'єктивного аудиторського висновку щодо достовірності звітності, обліку, їх повноти та відповідності чинному законодавству».*

Щодо внутрішнього аудиту, в економічно розвинених країнах йому приділяється значна увага як невід'ємній частині якісного корпоративного управління.

На противагу міжнародному законодавству, внутрішній аудит у вітчизняній практиці розглядається, здебільшого, як синонім внутрішньогосподарського контролю (Р. Алборов, А. Борисов, Р. Давидов та ін.) або як його основна складова (Ю. Кочинєв, Т. Каменська, В. Пантелєєв).

Так, Р. Алборов вважає, що внутрішній аудит – це фактично внутрішньогосподарський контроль [16, с. 13]. Проте з цим не можна погодитися. Оскільки, хоча між контролем та аудитом існує тісний взаємозв'язок і їх завдання, принципи, процедури та функції в багатьох аспектах збігаються, на наш погляд, ці два поняття потрібно розділяти, оскільки внутрішньогосподарський контроль здійснюється усіма підрозділами підприємства і направлений на забезпечення ефективної діяльності підприємства,

а внутрішній аудит досліджує та оцінює ефективність діяльності системи внутрішньогосподарського контролю шляхом проведення перевірок.

На противагу Р. Алборову, Т.О. Каменська вважає, що внутрішній контроль і внутрішній аудит мають різну природу, різні сфери використання, неоднакове призначення, і розуміє під ним функцію незалежної оцінки всіх аспектів діяльності підприємства, яка здійснюється зсередини підприємства й спрямована на створення у власників впевненості в тому, що існуюча система контролю надійна та ефективна [113, с. 5].

Підтримує попереднього автора і В.П. Пантелєєв, який визначає внутрішній аудит як перевірку, яка здійснюється співробітниками суб'єкта господарювання [180, с. 310], що на наш погляд є неповним трактуванням, оскільки воно зорієнтоване лише на здійснення внутрішнього аудиту співробітниками підприємства, не враховуючи при цьому його мети. Крім того, доцільно було б доповнити його тим, що дана перевірка може здійснюватися й залученими особами на договірній основі.

Дорош Н.І. визначає внутрішній аудит як систему, яка організовується на економічному суб'єкті для його власників і регламентується внутрішніми регламентами підприємства з метою контролю за дотриманням встановленого порядку ведення бухгалтерського обліку й надійністю функціонування системи внутрішнього контролю [94, с. 245–246], яке є найбільш повним та зрозумілим і розкриває суть внутрішнього аудиту.

Отже, за результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що в економічній літературі немає єдиного підходу щодо визначення сутності поняття «внутрішній аудит», воно є неоднозначним і суперечливим. Проведений аналіз спеціальної літератури щодо визначення цього поняття (Додаток Т) дозволяє рекомендувати наступне трактування: *«внутрішній аудит – це перевірка бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства, а також стану системи внутрішнього контролю в рамках всієї організації та здійснення її оцінки, виконана незалежним професіоналом відділу контролю (аудиту), з метою висловлення об'єктивної точки зору щодо їх достовірності*

та відповідності чинному законодавству, а також надання консультаційних та інших послуг щодо ведення справ і управління підприємством». Дане визначення, є доволі змістовним, підкреслює його незалежність, не обмежується лише констатацією достовірності інформації, а дозволяє визначити дійсний фінансовий стан підприємства та за необхідності надати рекомендації щодо покращення діяльності.

Проаналізувавши терміни зовнішній та внутрішній аудит, можна виокремити як спільні, так і відмінні риси, які зображені на рисунку 3.2.

Слід зазначити: основна відмінність внутрішнього аудиту від зовнішнього полягає в тому, що внутрішній аудит спрямований не тільки на констатацію, контроль і підтвердження фактів, які вже звершилися, але й на всебічне дослідження роботи підприємства, надання консультацій, тобто орієнтований на майбутнє.

Крім зазначеного існують й інші відмінності, а саме:

по-перше, замовниками внутрішнього аудиту є вище керівництво підприємств і організацій (рада директорів, дирекція), а зовнішнього аудиту – власники підприємства (акціонери);

по-друге, на відміну від зовнішніх аудиторів, які перевіряють компанію щороку і у визначений термін, внутрішній аудит підрозділів компанії зазвичай здійснюють несподівано;

по-третє, внутрішній аудит у порівнянні із зовнішнім є більш поглибленим і таким, що враховує специфіку підприємства;

по-четверте, внутрішній аудит, на противагу зовнішньому, здійснюється безперервно, що дозволяє своєчасно виявити систематичні недоліки в роботі персоналу та попередити їх появу в майбутньому;

по-п'яте, внутрішній аудит підпорядкований виключно керівництву підприємства. Тобто є незалежним стосовно господарюючого суб'єкта, проте залежним відносно інших внутрішніх служб та підрозділів підприємства.

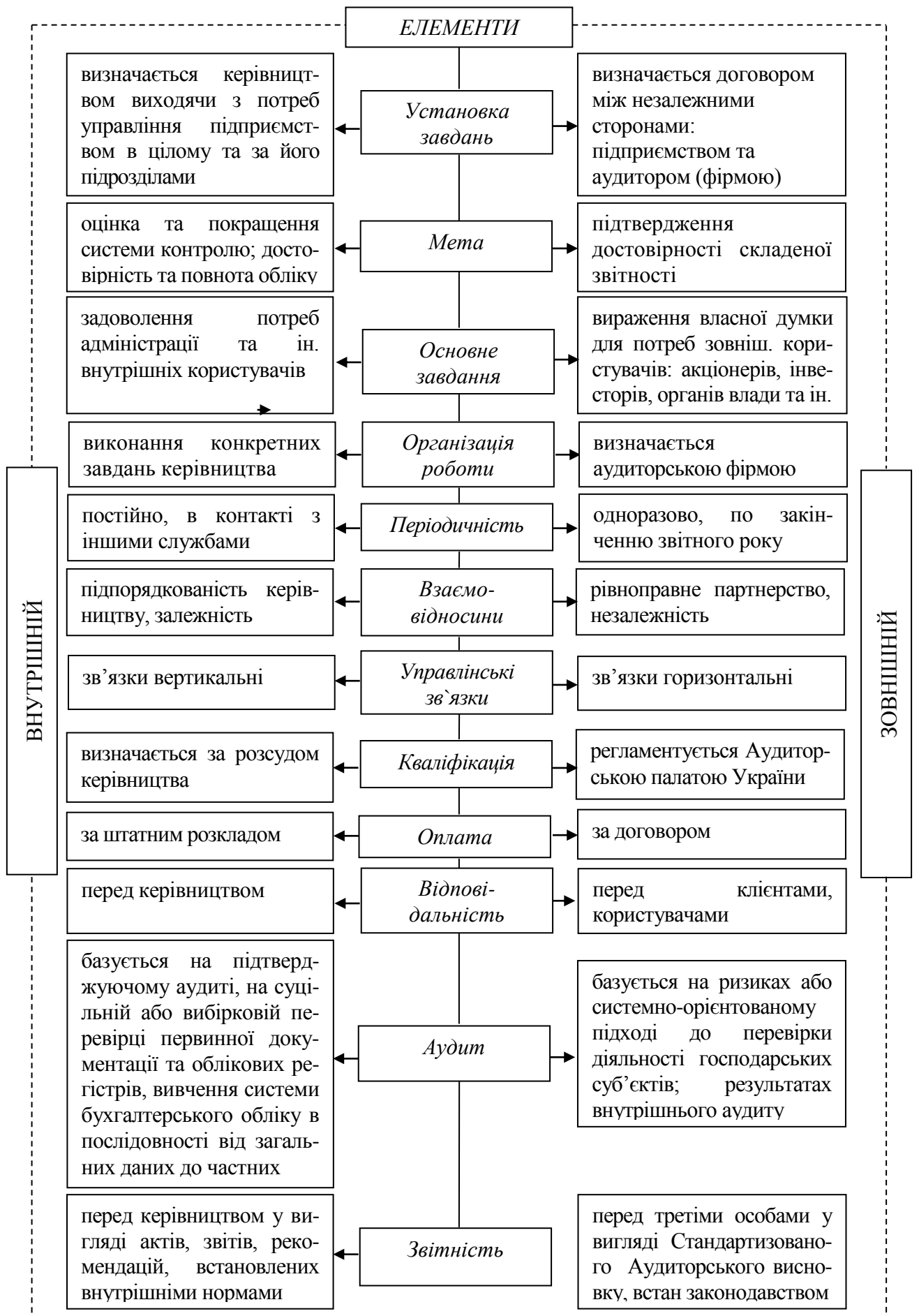

Рис. 3.2. Порівняльна характеристика зовнішнього та внутрішнього аудиту

Але внутрішній аудит на відміну від зовнішнього характеризується повною відсутністю необхідної нормативно-правової бази, що зумовлює певні труднощі в підприємства. При цьому мета аудиторської перевірки діяльності підприємств такими суб'єктами одна – встановлення відповідності здійснених операцій в процесі діяльності діючому законодавству та підтвердження достовірності їх бухгалтерських показників (фінансових звітів).

Крім зазначеного, спільною для зовнішнього та внутрішнього аудиту є також система аудиторських ризиків, які пов'язані з тим, що аудитор у принципі може не виявити всіх помилок і перекручень в обліку – тож деякі зловживання можуть залишитися непоміченими, а тому ймовірний ризик того, що аудитор висловить неадекватну думку щодо предмета перевірки.

Такий ризик називається ризиком аудиту, або аудиторським ризиком, і цілком залежить від організації системи контролю, оскільки налагоджена система контролю або попереджає про виникнення помилок (і, отже, зводить до мінімуму можливість прийняття неправильних, не вигідних управлінських рішень), або їх виявляє на ранній стадії, що дозволяє внести певні корективи та уникнути можливих збитків, (а, отже, ефективно вести бізнес).

Структура системи внутрішнього контролю підприємства залежить від масштабу і видів діяльності товариства, наявності в його складі відокремлених підрозділів, рівня організаційного розвитку управління, чисельності і кваліфікації кадрового складу, а також рівня матеріально-технічного, фінансового й інформаційного потенціалу [52].

Основними складовими системи внутрішнього контролю є об'єкти і суб'єкти контролю. Суб'єктами такого контролю в акціонерному товаристві є ревізійна комісія (ревізор), управлінці компанії, посадові особи та працівники підприємства, на яких покладені обов'язки з контролю. Об'єктами контролю, зазвичай, є ресурси підприємства, господарські процеси, результати діяльності та особи, які підлягають контролю.

Основною вимогою, що пред'являється до суб'єктів внутрішнього контролю з боку власників, є здійснення систематичного контрольного спостереження: у попередній, поточній і наступній формах. Тобто здійснення контролю потрібно застосовувати не як надзвичайний захід, або від випадку до випадку, а як постійно діючу, науково обґрунтовану і добре продуману систему спостереження і перевірки процесів виробництва, розподілу, обміну і виробничого споживання.

До того ж, система внутрішнього контролю в акціонерному товаристві, з одного боку, має відповідати на запити управлінців, а з іншого – захищати інтереси тільки власників підприємства [141].

Задовольнити зазначені вимоги можливо шляхом створення відокремленого підрозділу підприємства з внутрішнього аудиту як структури, яка не буде входити до системи внутрішнього контролю акціонерного товариства, а навпаки – контролювати її.

Узагальнена нами структурна модель організації контролю на підприємствах акціонерної форми власності представлена у Додатку У.

До того ж, аналіз роботи служб внутрішнього контролю, що діють у акціонерних товариствах, досліджених нами, показав відсутність підрозділів внутрішнього аудиту у більшості підприємств. Так, із 30 підприємств, що досліджувались, внутрішній аудит наявний лише в 17 % товариств – переважно це великі підприємства (такі як ПАТ «Великобурлуцький сироробний завод», ПАТ «Чугуївський молочний завод», ПАТ «Харківський хлібокомбінат Слобожанський», ПАТ «Харківська бісквітна фабрика» та ПрАТ «Хладопром» – Додаток Н), хоча досвід країн з розвинутою економікою свідчить про значні можливості і великий потенціал внутрішнього аудиту щодо забезпечення ефективного функціонування суб'єктів різних організаційно-правових форм власності.

Крім зазначеного, потреба у внутрішньому аудиті зумовлена й тим, що верхня ланка управління не займається безпосередньо контролем

повсякденної діяльності підприємства, у зв'язку з чим виникає потреба в інформації, що формується на нижчому рівні [141].

Відділ внутрішнього аудиту повинен об'єднувати у своєму складі досвідчених, професійних спеціалістів, які згідно із затвердженим керівником планом за погодженням із головним бухгалтером будуть здійснювати наступний бухгалтерський контроль – внутрішній аудит, тобто перевірку достовірності обліку й звітності, їх повноти і відповідності чинному законодавству, встановленим нормативам та стандартам, а також надавати рекомендації, консультації та інформацію щодо діяльності підприємства з метою забезпечення ефективності функціонування всіх підрозділів товариства на всіх рівнях управління, а також захист законних майнових інтересів підприємства та його власників (акціонерів).

Приблизний склад і структура служби внутрішнього аудиту може виглядати таким чином:

1. керівник служби внутрішнього аудиту (сертифікований аудитор);
2. бухгалтер-аудитор;
3. спеціалісти з бухгалтерського обліку (спеціаліст з розрахунків, спеціаліст з документальних та камеральних перевірок звітності);
4. експерт-аналітик.

Крім того, до складу аудиторської служби також можуть входити інші спеціалісти та експерти (з оподаткування, страхування, правових питань, фінансового аналізу тощо), які не належать до штатних працівників аудиторської служби, але залучаються до роботи на договірних засадах [263, с. 42].

Організація відділу внутрішнього аудиту, його раціональна побудова цілком залежить від оптимального застосування його організаційних форм. Так, залежно від розподілу праці співробітників сфери контролю і відповідно побудови служби внутрішнього аудиту, розрізняють централізовану і децентралізовану її форми. Одним із основних критеріїв вибору форми контролю є розрахунок ефекту від її існування (визначення результату

контролю з метою порівняння його значення із витратами, що пов'язані з її утриманням).

При централізованій формі організації внутрішнього аудиту аудитори (внутрішній аудитор) знаходяться в штаті бухгалтерії і підпорядковуються головному бухгалтерові, що на наш погляд є недоречним, оскільки не можливо поєднувати в одній особі функції обліку і контролю фінансово-господарської діяльності підприємства неможливо.

При децентралізованій організації внутрішнього аудиту аудитори виділені в самостійний структурний підрозділ (служба внутрішнього аудиту), що є характерним для підприємств акціонерної форми власності і підпорядковується аудиторському комітету або Загальним зборам акціонерів.

У світовій практиці служби внутрішнього аудиту підпорядковані комітету з аудиту (аудиторському комітету) при раді директорів [136, с. 19].

Діяльність такого структурного підрозділу незалежна від органів управління, що, в свою чергу, сприяє більшій об'єктивності проведення контрольних процедур й регламентується внутрішніми документами підприємства (нормативним актом, Положенням (стандартом) з організації внутрішнього аудиту; посадовими інструкціями для кожної посади відділу).

Також працівники даного підрозділу не можуть бути акціонерами товариства або ж його афілійованими особами, що підкреслює їх незалежність та дає можливість більш достовірно оцінити стан справ у акціонерному товаристві.

Проте, оскільки діяльність аудиторської служби є найскладнішою формою організації контролю на підприємстві, і, як правило, вимагає значних грошових коштів, вважаємо, що для акціонерних товариств альтернативою є створення такого відділу на базі ревізійної комісії, наявність якої регламентована на законодавчому рівні (розділ XIV З.У. Про акціонерні товариства) та є обов'язковим контролюючим органом підприємства даної форми власності [206].

Кількість акціонерних товариств, у яких створено ревізійну комісію наведено на рис. 3.3.

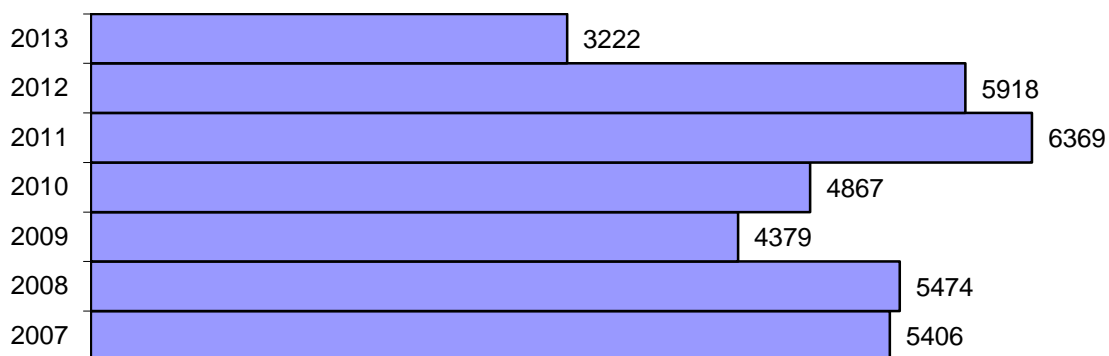

Рис. 3.3. Кількість акціонерних товариств, у яких створено ревізійну комісію (згідно даних НКЦПФР на кінець року, в тис.)

Крім того, хоча основне призначення ревізійної комісії акціонерного товариства – контроль за фінансово-господарською діяльністю товариства в цілому шляхом проведення планових та позапланових перевірок і подання їх результатів на розгляд загальних зборів і Наглядової ради, проте, такий контроль здійснюється лише за певних обставин – за результатами фінансового року, якщо інше не передбачено Статутом товариства, Положенням про ревізійну комісію або рішенням Загальних зборів акціонерів, або на вимогу акціонерів, якщо для цього є відповідні підстави. Тобто, відбувається так званий разовий контроль, або певними періодами, що не може задовольнити вимоги сучасних умов господарювання та ще раз підтверджує необхідність створення відділу внутрішнього аудиту для поточного контролю (1 раз в квартал) за фінансово-господарською діяльністю товариства.

Можливу структурну модель побудови відділу внутрішнього аудиту для підприємств акціонерної форми господарювання на базі ревізійної комісії представлено автором у Додатку Ф.

Таким чином організована система внутрішнього аудиту дозволить суттєво знизити ймовірність помилок, забезпечить повноту і точність даних звітів, що в майбутньому дозволить не тільки знизити витрати на проведення зовнішнього контролю (аудиту), але і забезпечить ефективне використання ресурсів та потенціалу підприємства, його стабільність та перспективу розвитку.

Але для цього товариство повинно переглянути організаційно-методичні можливості ревізійної комісії, з метою приведення їх до ознак внутрішнього аудиту, що дозволить ревізійній комісії виконувати завдання внутрішнього аудиту [167].

Для приведення організаційно-методичних можливостей ревізійної комісії до ознак внутрішнього аудиту необхідно :

- забезпечити незалежність членів ревізійної комісії від виконавчого органу, що буде гарантією надання об'єктивної інформації про результати оцінки діяльності всіх рівнів управління, а також захисту законних інтересів організації та її власників;

- встановити кваліфікаційні вимоги щодо рівня професіоналізму суб'єктів здійснення контролю;

- розробити методику проведення перевірок, структуру та технологію процесу, використовуючи міжнародний досвід й існуючу нормативну базу.

Стосовно незалежності, в країнах з розвинутою економікою вважається, що незалежність аудитора зменшується, якщо аудитор : по-перше, володіє акціями чи облігаціями підприємства; по-друге, надає позики компанії-клієнту чи отримує їх від неї; по-третє, знаходиться в родинних відносинах з управляючими компанії; по-четверте, працює в штаті компанії-клієнта чи наймає її службовця; по-п'яте – працює в штаті родинної компанії або є співвласником товариства з представниками адміністрації компанії-клієнта; по-шосте, отримує подарунки від компанії клієнта; перевіряє компанію одну й ту ж саму протягом багатьох років [111, с. 10].

Аналогічні вимоги є і в З.У. «Про аудиторську діяльність» від 22.04.93 р. в статті 20, проте стосуються вони перевірок підприємства зовнішніми аудиторами, проте деякі з них (перші три та останні дві вимоги) можна використовувати і при внутрішньому аудиті.

Щодо методики проведення внутрішніх аудиторських перевірок ефективності системи внутрішнього контролю, результатами яких і мають бути об'єктивна оцінка і пропозиції з оптимізації діючої системи внутрішнього

контролю підприємства, чинним законодавством з питань організації внутрішнього контролю та аудиту методика не визначено, тому нами було розроблено можливий порядок організації та проведення внутрішнього аудиту (Додаток X).

Запропонований порядок складається з 5 стадій (планування, підготовки, виконання, заключна, реалізації) та 8 етапів проведення внутрішнього аудиту, містить необхідні для його організації джерела інформації та підкріпленій нормативними актами, що (використання якого) дозволить управлінню підприємства (Наглядовій раді) налагодити ефективний контроль за окремими структурними підрозділами компанії, виявити резерви виробництва і найбільш перспективні напрямки розвитку підприємства.

Один з механізмів отримання своєчасної і повної інформації, які дозволять відображати зміни зовнішніх умов, якість поставлених керівництвом завдань, своєчасно виявляти відхилення від планів і служити джерелом для формування прозорості системи внутрішнього контролю є ефективно організований відділ внутрішнього аудиту, як незалежний структурний підрозділ підприємства заснований на специфіці діяльності акціонерних товариств.

Слід зауважити, що при організації системи внутрішнього аудиту до уваги обов'язково повинні братися етичні принципи, зазначені в Міжнародних стандартах контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, оскільки їх дотримання є ключовою умовою успішного функціонування даної системи. До таких принципів належать – законність, незалежність, цілісність, об'єктивність і незалежність, гласність, планування, безперервність, системність та ефективність [161].

Крім наведених, вчені–економісти виділяють наступні принципи, яким повинен відповідати внутрішній аудит, які представлені в таблиці 3.1.

Отже, аналіз літератури показує, що більшість вчених відносить до принципів аудиту незалежність та об'єктивність (8 з 10), конфіденційність (7 з 10) та компетентність (6 з 10), які, на наш погляд, є основними та

дотримання яких дозволить грамотно побудувати систему внутрішнього аудиту будь-якого економічного суб'єкта.

Крім того, заслуговує на особливу увагу принцип, який виділений Бутинцем Ф.Ф., – принцип відповідальності, дотримання якого, на нашу думку, є обов'язковим, оскільки аудитор, виконуючи свою роботу (в межах своїх можливостей і професійної компетенції), несе повну відповідальність перед законом, що спонукає аудитора до об'єктивності та достовірності своїх тверджень, а також до постійного підвищення свого професійного рівня.

Таблиця 3.1.

Розкриття принципів функціонування відділу внутрішнього аудиту в літературних джерелах

№ з/п	Принципи	МСА [160]	Кодекс професійної етики аудиторів України [... с. 145]	В.Д. Андрєєв [20, с. 16-17]	Ф.Ф. Бутинець [53, с. 200]	Р. Декарт [89, с. 95]	Дорош Н.І. [94, с. 105]	Каменська Т.О. [113, с. 32]	О.В. Ковальова, Ю.П. Константинов [124, с. 29-32]	В.Пантелєєв [180, с. 76-78]	О. Петрик, Г. Давидов [88, с. 42-43]	Всього авторів
1	незалежність	+	+	+	+		+	+	+		+	8
2	об'єктивність	+	+	+	+	+	+	+		+		8
3	законність	+										1
4	безперервність	+										1
5	ефективність	+										1
6	гласність	+										1
7	системність	+										1
8	планування	+										1
9	цілісність	+										1
10	лояльність				+							1
11	відповідальність				+							1
12	конфіденційність		+	+	+			+	+	+	+	7
13	компетентність		+			+	+	+	+	+		6
14	майстерність										+	1
15	порядність					+						1
16	чесність		+	+			+	+	+			5
17	доброзичливість			+					+	+		3
18	суттєвість										+	1
19	організація аудиту									+		1
20	методологія аудиту									+		1
21	документування										+	1
	Всього принципів	9	5	5	5	3	4	5	5	6	5	

Однак не можемо погодитись з тим, що перелік є вичерпним, і вважаємо за доцільне доповнити його принципом доказовості. Обґрунтуванням цього виступає розуміння принципу доказовості як основних засад, на яких здійснюється одержання аудиторських доказів (свідчень) у результаті незалежних (самостійних) аудиторських процедур, що дозволяє аудитору скласти обґрунтовану думку про достовірність фінансової звітності та дозволить гарантувати високу якість внутрішнього аудиту. Таким чином, ми вважаємо, що успішне виконання поставлених перед внутрішніми аудиторами завдань повинно будуватись на наступних принципах, зокрема: незалежність, об'єктивність, безперервність, конфіденційність, компетентність, відповідальність та доказовість (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Етичні принципи внутрішнього аудиту

<i>№ з/п</i>	<i>Назва принципу</i>	<i>Зміст принципу</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
1.	Незалежність	Кожен суб'єкт контролю виконує аудит неупереджено та виражає об'єктивні судження, в яких є незалежним не тільки від своїх колег, включаючи керівника аудиторської служби, а й від інших працівників підприємства
2.	Об'єктивність	Внутрішні аудитори виконують свою роботу незалежно, кваліфіковано, об'єктивно та правдиво, чітко відокремлюючи підтверджені факти від домислів
3.	Безперервність	Передбачає безперервний контроль (аудит) діяльності підприємства з початку його функціонування до ліквідації підприємства для забезпечення ефективної його діяльності
4.	Конфіденційність	Інформація, отримана аудиторами в процесі виконання своїх функцій, є конфіденційною і не може бути розголошена або використана з будь-якою метою, особливо з особистою, за винятком випадків виявлення кримінальних злочинів і недотримання податкового законодавства. Всі документи та записи, пов'язані з проведеною перевіркою повинні зберігатись в спеціально відведених місцях
	Компетентність	Аудитори повинні мати відповідну фахову підготовку та практичний досвід у роботі, володіти специфікою галузі, у якій працює підприємство-клієнт. Крім того, постійно підтримувати належний рівень професійної компетентності шляхом проходження курсів із підвищення кваліфікації

Продовження таблиці 3.2

1	2	3
5.	Відповідальність	Готовність аудитора виконувати роботу лише в межах своїх можливостей і професійної компетенції, а також нести відповідальність за неналежне <u>виконання своїх обов'язків</u>
6.	<i>Доказовість</i>	<i>Аудитор, виконуючи певні процедури, отримує аудиторські докази (свідчення), що є підґрунтям для позитивного (або негативного) Аудиторського звіту щодо повноти, точності, об'єктивності та достовірності об'єктів даних обліку та звітності, що перевіряються</i>

Інші принципи, наведені в табл. 3.2, можна розглядати як уточнення, роз'яснення зазначених вище принципів. Наприклад, такі принципи, як доброзичливість, чесність, порядність, майстерність, лояльність, на наш погляд, є деталізацією змісту принципу «компетентність», а принцип «гласність» – невід'ємною частиною принципу «конфіденційність».

При цьому етичні принципи внутрішнього аудиту повинні обов'язково доповнюватись правилами (внутрішніми стандартами) професійної діяльності аудиторів, яких необхідно дотримуватися, інакше функціонування відділу внутрішнього аудиту не відповідатиме головній меті (допомога органам управління компанії у здійсненні ефективного контролю над різними елементами системи внутрішнього контролю), а отже, не має сенсу.

З цією метою було проведено дослідження даного питання та узагальнено стандарти внутрішнього аудиту (рис. 3.4), які є найбільш необхідними при застосуванні запропонованої вище методики проведення внутрішнього аудиту.

Змістовне навантаження таких стандартів наведено в таблиці 3.3.

При цьому, слід зазначити, що стандарти внутрішнього аудиту повинні при необхідності переглядатися з метою їхньої відповідності змінам зовнішнього середовища.

Рис. 3.4 –Стандарти внутрішнього аудиту узагальнені автором

Характеристика стандартів внутрішнього аудиту

<i>№ СВА</i>	<i>Назва СВА</i>	<i>Характеристика та призначення</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
1.	«Організаційний статус відділу внутрішнього аудиту»	Відділ внутрішнього аудиту не повинен бути підзвітним виконавчим органам управління підприємства. Інакше порушується об'єктивність внутрішніх аудиторів під час перевірки діяльності посадових осіб. Організаційний статус повинен бути достатнім для гарантування широкого кола діяльності внутрішніх аудиторів, адекватного обговорення й ефективних дій щодо усунення виявлених відхилень, за результатами і рекомендаціями аудиторів
2.	«Компетентність внутрішнього аудитора»	Внутрішній аудитор повинен мати певний рівень підготовки, досвіду і кваліфікації для належного виконання своїх функцій. Аудитор повинен вміти розпізнавати й оцінювати відхилення, вміти вдало застосовувати знання в непередбачуваних, кризових ситуаціях, виконувати свої обов'язки відповідно до етичного кодексу. Крім того, начальник відділу внутрішнього аудиту повинен бути найбільш кваліфікованим фахівцем серед інших аудиторів. Окрім безпосередньо аудиторських знань повинен володіти знаннями бухгалтера, податківця, юриста, фінансиста, управлінця, а також мати достатні знання в галузі комп'ютерних технологій
3.	«Взаємовідносини з користувачами послуг (персоналом, керівництвом і зовнішніми контролерами)»	Аудитори повинні вміти використовувати ефективні засоби комунікації для спілкування та підтримання нормальних ділових стосунків як між собою, так і з персоналом, що перевіряється, керівництвом компанії і зовнішніми контролерами. Вміти чітко висловлювати свої думки, не допускати подвійного їх тлумачення
4.	«Професійна підготовка аудиторів, підвищення її кваліфікації»	З метою підтримки професіоналізму внутрішні аудитори повинні вести постійну професійну підготовку шляхом відвідування різних професійних семінарів, участі у конференціях, проектах. Володіти усіма новинами законодавства
5.	«Управління службою внутрішнього аудитора»	Цей стандарт встановлює форму Положення про відділ внутрішнього аудиту, його структуру, а також висвітлює основні вимоги до управління відділом, у тому числі аспекти взаємовідносин відділу з іншими структурними підрозділами підприємства
6.	«Регламентація діяльності внутрішнього аудитора»	Діяльність відділу внутрішнього аудиту повинна здійснюватись на базі детального регламенту, щоб виключити необ'єктивність і небезпечність вузького бачення проблем на кожному із об'єктів, що перевіряються. Повинні бути розроблені базові методики перевірок, послідовність робіт, типові та звітні робочі документи, які необхідно постійно удосконалювати для приведення їх у відповідність з мінливими умовами

Продовження таблиці 3.3

1	2	3
7.	«Планування програми внутрішнього аудиту»	Зазначаються найбільш загальні вимоги до складання правил і програм внутрішнього аудиту, які визначає начальник відділу. Такі програми повинні включати напрями, строки, обсяги робіт внутрішнього аудиту, необхідні кадрові ресурси, джерела фінансування тощо; бути конфіденційними, щоб уникнути неточних фактів з боку осіб, діяльність яких планується перевірити. При плануванні програми необхідно орієнтуватись на мінімум витрат і максимум ефекту
8.	«Проведення внутрішнього аудиту»	Передбачає проведення процедур збору, систематизації, документування, аналізу й оцінки інформації про стан об'єкта перевірки, остання з яких повинна бути достовірною, необхідною, своєчасною та аналітичною з метою забезпечення об'єктивності основи для аудиторського висновку і рекомендацій
9.	«Звітність відділу внутрішнього аудиту»	Регламентує порядок складання і надання звітності внутрішніх аудиторів, яка не має стандартної форми і розробляється безпосередньо на підприємстві. Основні вимоги до звітів – об'єктивність, чіткість, ясність, лаконічність, конструктивність і своєчасність. При цьому крім необхідних реквізитів звітність повинна включати: перелік виявлених відхилень, що перевищують допуск, обставин, за яких ці відхилення були виявлені; оцінку виявлених відхилень та рекомендації щодо їх впливу на діяльність підприємства; пропозиції та рекомендації щодо усунення виявлених відхилень
10.	«Впровадження рішень, пропозицій за результатами внутрішнього аудиту»	Регламентує порядок і форми повідомлення результатів перевірок до замовників (управління) внутрішнього аудиту. Обговорення начальником відділу аудиту з керівництвом запропонованих рекомендацій і припущень, відстоювання своєї позиції у разі розбіжностей. Крім того стандарт встановлює порядок перевірки за виправленням виявлених помилок, впровадженням рекомендацій
11.	«Контроль якості роботи внутрішніх аудиторів»	Гарантує належним чином організований контроль за роботою відділу внутрішнього аудиту. Може включати попередній, поточний та наступний контроль. Відповідальний за організацію контролю – начальник відділу, що перевіряє об'єктивність висновків аудиторів, адекватність та доцільність їх робочих документів отриманих у процесі перевірки, достатність аудиторських підтверджень та обов'язкове дотримання внутрішніми аудиторами своїх посадових обов'язків та вимог законодавства
12.	«Відповідальність внутрішнього аудитора»	Внутрішній аудитор повинен нести відповідальність за проведення перевірки, за коригування виявлених ним відхилень. Інакше контроль не буде об'єктивним. Нести економічну, адміністративну або дисциплінарну відповідальність за неналежне виконання своїх обов'язків

Таким чином сформована й функціонуюча служба внутрішнього аудиту дасть змогу товариству та її власникам: налагодити дієвий контроль за всіма структурними підрозділами підприємства, вчасно виявити недоліки роботи системи внутрішнього контролю та розробити заходи для їх усунення та щоб запобігти виникненню в майбутньому, виявити невикористані внутрішні резерви для підвищення ефективності діяльності підприємства, що є необхідною умовою для розвитку й підвищення ефективності бізнесу. Крім того, ефективна діяльність такої служби дозволить товариству значно заощадити на проведенні незалежного аудиту, оскільки вважається, що якщо система внутрішнього контролю досить ефективна, то й ризик наявності помилок є несуттєвим, внаслідок чого значно скорочується обсяг аудиторських процедур, а відповідно, і термін виконання перевірки.

3.2. Теоретико-методологічні аспекти формування програми аудиту підприємств акціонерної організаційно-правової форми господарювання

Як вже зазначалось (п.3.1), відповідно до діючого законодавства, а саме Закону України «Про аудиторську діяльність», аудит акціонерних товариств є обов'язковим і здійснюється з метою : захисту прав акціонерів та інвесторів через розкриття достовірної інформації; підтвердження повноти і достовірності бухгалтерської звітності; визначення реального фінансового стану підприємства.

Періодичність проведення аудиторських перевірок акціонерних товариств (% від загальної кількості товариств, які розкрили інформацію станом на кінець звітного року) наведено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4.

Періодичність проведення аудиторських перевірок АТ

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Не проводились взагалі	0,82	0,81	0,76	0,74	1,63	-	1,0
Менше, ніж раз на рік	1,46	1,36	1,36	1,24	7,94	-	3,58
Раз на рік	86,20	86,73	87,09	87,03	82,94	-	87,65
Частіше, ніж раз на рік	11,52	11,07	10,79	10,98	7,48	-	7,78

Проте проводити таку перевірку має можливість обмежене коло підприємств, перелік яких зазначений Рішенням АПУ від 26.05.2011 № 231/9 «Про порядок ведення Реєстру аудиторських фірм та аудиторів», відповідно до якого така аудиторська фірма повинна бути включена до Реєстру обов'язкового аудиту, налічувати не менш трьох штатних працівників – сертифікованих аудиторів, перебувати у Загальному реєстрі не менш як три роки поспіль; мати в наявності рішення АПУ щодо проходження зовнішньої перевірки системи контролю якості з результатом «позитивний висновок» або «позитивний висновок з окремими зауваженнями»; бути публічними: мати електронну пошту та власний сайт в мережі Інтернет; мати страховий поліс із сумою покриття не менш як 1 000 000 грн. Щодо останньої вимоги, то, на наш погляд, вона є необґрунтованою, оскільки суперечить ст.5 Закону України «Про страхування» № 85/96-ВР від 07.03.1996 року, де зазначається наступне : обов'язкові види страхування, які запроваджуються законами України, мають бути включені до цього Закону. Забороняється здійснення обов'язкових видів страхування, що не передбачені цим Законом. Проте серед видів обов'язкового страхування, виключний перелік яких наведено у ст. 7 Закону України «Про страхування», вид страхування, зазначений у пункті 2.1.3 Порядку про ведення Реєстру аудиторських фірм та аудиторів, - відсутній. Крім того, таким Порядком встановлена можливість здійснювати обов'язковий аудит виключно юридичним особам, тобто, аудитори - фізичні особи-підприємці позбавлені права та можливості здійснювати обов'язковий аудит. Але таке обмеження та переважна кількість зазначених вище вимог не передбачені Законом «Про аудиторську діяльність», що викликає протиріччя та змушує аудиторів до протиправних дій.

Підвищення вимог до аудиторських організацій на право здійснення перевірки в акціонерних товариствах спонукає до удосконалення діючої організації роботи аудиторської перевірки підприємств даної форми власності.

Відомо, що в процесі організації роботи аудиторської перевірки велике значення має планування; його слід розуміти як ряд етапів або стадій, які

включають: попереднє знайомство з бізнесом суб'єкта господарювання, укладання договору з клієнтом, попереднє планування, визначення мети та завдань проведення аудиту, визначення рівня суттєвості та аудиторського ризику, розробка програми аудиту з визначенням аудиторських процедур, коригування загального плану аудиту і програми в процесі здійснення перевірки.

Серед зазначеного одне із найважливіших питань планування, на нашу думку, є визначення ризику аудиту, або так званого аудиторського ризику, який полягає в тому, що висновки аудитора про досліджені об'єкти можуть бути помилковими, а це може привести до неналежного виконання своїх зобов'язань перед клієнтами або фінансових втрат, тоді як своєчасне виявлення такого ризику мінімізує його негативні наслідки.

Поняття «аудиторський ризик» в економічній літературі трактується досить широко і різнобічно (Додаток Ц).

Так, відповідно до Міжнародних стандартів контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, аудиторський ризик – це ризик того, що аудитор висловить невідповідну аудиторську думку в разі, якщо фінансова звітність суттєво викривлена [161].

За визначенням М. Т. Білухи аудиторський ризик полягає у наступному : аудитор дійшов висновку, що фінансова звітність складена правильно і на цій підставі в аудиторському висновку стверджує це без застережень, а в дійсності фінансова звітність містить істотні похибки [41].

Аналогічне за змістом визначення аудиторського ризику наведено й у працях В. Д. Андрєєва, Е. А. Аренса, Дж. К. Лоббека [20, 21].

На противагу зазначеним вище науковцям Терехов А.А. при визначенні суті аудиторського ризику спирається на погрішності не звітності, що перевіряється, а саме аудитора, які він може допустити в своїй роботі (здійснив тестування контрольних моментів та інші аудиторські процедури), і при підведенні підсумків зробити невірні висновки [237, с. 435].

Алборов Р.А. під аудиторським ризиком розуміє оцінку ризику неефективності майбутньої перевірки аудитором, який у своєму висновку вказав

те, що бухгалтерська звітність клієнта достовірна, а в дійсності ж у ній можливі суттєві помилки і пропуски, які не попали у поле зору аудитора; або ж визнав, що звітність містить суттєві викривлення, коли в дійсності таких викривлень у ній немає [14]. Дане визначення, на наш погляд, є найбільш повним.

Отже, на основі вищезазначеного порівняння економічних джерел, можна дійти висновку, що ризик в аудиті можна охарактеризувати як ймовірність того, що аудитор зробить помилку або при підтвердженні достовірності фінансової звітності господарюючого суб'єкта, яка насправді є недостовірною (фальсифікованою) та містить суттєві викривлення, помилки, або навпаки – при визнанні її недостовірною, коли в дійсності це не так.

Слід зазначити, що для більш повного пізнання аудиторського ризику необхідно визначити його об'єкти та суб'єкти. Так, за результатами проведеного дослідження літературних джерел встановлено, що об'єктами аудиторського ризику є ймовірні суттєві помилки у фінансовій звітності та обліку, а суб'єктами – аудиторські фірми (аудитори), котрі здійснюють перевірку фінансової звітності на предмет її достовірності.

Аналіз літератури показує, що як зарубіжні, так і українські фахівці аудиторський ризик розкладають на окремі складові (елементи): властивий ризик, ризик контролю, ризик невиявлення помилок – єдиного підходу до назви яких немає (табл. 3.5).

Так, властивий ризик визначають як внутрішньогосподарський ризик [21, 22, 41, 244, 255], спадковий ризик [20], невід'ємний ризик [161, 246], власний ризик [186], з яких остання назва, на наш погляд, є найбільш характерною для даного елемента, оскільки такий ризик пов'язаний із загальними аспектами власної діяльності підприємства-клієнта. Тому, на нашу думку, бажано внести корективи до складової аудиторського ризику, яка названа як «власний ризик», і назвати її «власний ризик».

Розуміють під даним ризиком ймовірність суттєвих перекручень і помилок в реєстрах бухгалтерського обліку, і, відповідно, у фінансовій звітності клієнта, щодо яких не здійснювався внутрішній контроль.

Виникнення такого ризику залежить від галузі бізнесу підприємства-клієнта, складності господарських операцій, рівня компетентності адміністрації, кваліфікації працівників, результатів попередніх аудиторських перевірок та ін.

Таблиця 3.5

Елементи аудиторського ризику з точки зору різних вчених-економістів

<i>Автори</i>	<i>Елементи (складові) аудиторського ризику відповідно до МСА 400</i>		
	<i>Невід'ємний ризик</i>	<i>Ризик системи контролю</i>	<i>Ризик невиявлення</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Андреев В. Д. [20]	Спадковий (властивий)	Ризик контролю	Детекційний ризик
Аренс А., Лоббек Дж. [21, с. 242]	Внутрішньогосподарський ризик	Ризик контролю	Ризик невиявлення
Білуха М.Т. [41]	Внутрішньогосподарський ризик	Ризик контролю	Ризик невиявлення
Грязновая А. Г. [255, с. 846-847]	Внутрішньогосподарський ризик	Ризик засобів контролю	Ризик невиявлення
Додж Р. [93]	Внутрішньо-властивий ризик	Ризик контролю	Ризик невиявлення
Загородній А. Г., Пилипенко Л. М. [128, с. 8-9]	Властивий ризик	Ризик контролю	Ризик невиявлення
Кулаковська Л. П., Піча Ю. В. [144, с. 92]	Властивий ризик	Ризик контролю: ризик обліку та ризик внутрішнього контролю	Ризик невиявлення
Петрик О. А. [186, с. 148]	Власний ризик (внутрішній)	Ризик контролю	Ризик невиявлення
Подольський В. І. [22, с. 210]	Внутрішньогосподарський ризик	Ризик засобів контролю	Ризик невиявлення
Суйц В. П., Ахметбеков А. Н., Дубровина Т. А. [244, с. 113]	Внутрішньогосподарський ризик	Ризик засобів контролю	Ризик невиявлення
Терехов А.А. [246]	Невід'ємний ризик	Ризик неефективності внутрішньогосподарського контролю	Ризик невиявлення помилок
Ткаченко А. М. [248, с. 169]	Властивий ризик	Ризик контролю	Ризик невиявлення
<i>Рекомендовані автором</i>	<i>Власний ризик</i>	<i>Ризик контролю</i>	<i>Ризик невиявлення</i>

Ризик контролю, або ризик системи контролю [161], ризик засобів контролю [22, 244, 255], ризик неефективності внутрішньогосподарського контролю [246] – це ризик неефективності системи внутрішнього контролю підприємства-клієнта, що не може вчасно виявити помилки в обліку та звітності й запобігти їм. Ризик контролю залежить від стану системи контролю підприємства, витрат на неї, кваліфікації контролерів. Чим ефективніша система внутрішнього контролю, тим нижче фактор ризику контролю.

Слід зазначити, що якщо властивий ризик і ризик контролю цілком залежать від адміністрації і персоналу клієнта, то ризик невиявлення залежить лише від аудитора.

Ризик невиявлення помилок іноді ще називають детекційним ризиком [20]. Він полягає в тому, що аудитор під час проведення аудиторських процедур не завжди може виявити помилки в обліку і звітності клієнта. Знизити цей ризик можливо у випадку збільшення кількості аудиторських доказів шляхом проведення додаткових процедур перевірки та (чи) зміни їх сутності, збільшення обсягу аудиторської вибірки, збільшення витрат часу на перевірку та використання результатів роботи відділу внутрішнього аудиту (за наявності) (МСА 610 «Використання роботи внутрішніх аудиторів»).

Використання результатів роботи відділу внутрішнього аудиту неможливе без належної оцінки його діяльності для підтвердження відповідності роботи такого відділу завданням зовнішнього аудиту.

З метою мінімізації ризиків при використанні результатів роботи відділу внутрішнього аудиту та встановлення можливості їх застосовувати в процесі зовнішньої перевірки, автором було узагальнено можливий порядок оцінки ефективності діяльності такого відділу в цілому, що показано на рис. 3.5.

За результатами оцінки роботи відділу внутрішнього аудиту (аудитора) буде встановлено рівень її ефективності та можливість застосовувати зовнішньому аудитору їх роботу (повністю або частково), що дасть змогу змінювати характер і термін виконання перевірки та скорочувати обсяги аудиторських процедур. Оскільки вважається, що якщо система

внутрішнього контролю досить ефективна, то й ризик наявності помилок є несуттєвим. Проте певний ризик невиявлення помилок існує завжди, навіть 100 % впевненість не може привести аудитора до повного невиконання раніше запланованих програмою процедур перевірки.

Рис. 3.5. Порядок оцінки роботи відділу внутрішнього аудиту

Дуже важливим питанням для аудитора є методика визначення величини аудиторського ризику.

Допустимим рівнем аудиторського ризику (можливості похибки) в світовій практиці прийнято вважати ризик на рівні від 1 до 5 % (0,01-0,05) від підсумку балансу, залишків на рахунках бухгалтерського обліку, фінансових результатів тощо. Крім того, на практиці значна частина аудиторів величину оцінки аудиторського ризику виражає не у процентах, коефіцієнтах, абсолютному числовому значенні, а визначає ризик на рівні «низького», «середнього», «високого», а також як – «максимальний», «нижче середнього», «мінімальний», тобто це так званий інтуїтивний метод визначення аудиторського ризику [186, с. 164].

Обчислюється аудиторський ризик за моделлю, що була запропонована Американським інститутом дипломованих суспільних бухгалтерів (AICPA), яка має наступний вигляд :

$$AP = BP \times PK \times PH,$$

де AP – аудиторський ризик (Audit risk); BP – внутрішній (власний) ризик (Inherent risk); PK – ризик контролю (Control risk); PH – ризик невиявлення (Detection risk).

Така модель є базовою і застосовується як зарубіжними так і вітчизняними вченими-економістами, проте спостерігається постійна модифікація даної моделі аудиторського ризику шляхом розширення або заміни її окремих елементів. Так, Р. Додж [245, с. 246], окрім зазначених базових елементів, ризик невиявлення представляє як комбінацію двох чинників : ризику аналітичного огляду (РАО) і ризику тестів оборотів (РТО); Г. М. Давидович [245, с. 246] при визначенні аудиторського ризику включає крім властивого ризику та ризику системи контролю – ризик системи організації обліку (PCO), ризик аналітичних процедур (РАО), ризик тестового контролю (РТ); О.О. Нестеренко вважає за доцільне окрім базових елементів обов'язково враховувати ризик пов'язаний з використанням інформаційних технологій (ІТ-ризик) [276]. В.С. Рудницький [245, с. 246] трансформував базову модель шляхом поділу ризику контролю на ризик внутрішнього контролю (РКВ) та ризик зовнішнього контролю (РЗК), що на наш погляд не зробило аудит більш формалізованим.

З урахуванням аналізу спеціальної літератури щодо складових аудиторського ризику, авторами було удосконалено базову модель її розрахунку шляхом деталізації окремих елементів, а саме: запропоновано визначати аудиторський ризик як добуток власного ризику (ВР), ризику системи внутрішнього контролю (РСВК), ризику невиявлення (РН) та ризику професіоналізму (РП). Зокрема, щодо останнього показника, його наявність пояснюється тим, що аудитор ніколи не може повністю покладатись на свій професіоналізм, оскільки завжди існують певні фактори, які можуть залишитись поза увагою аудитора, що призведе до проведення перевірки на неналежному рівні.

Базову методику (модель) розрахунку аудиторського ризику та її можливі модифікації наведено на рис 3.6.

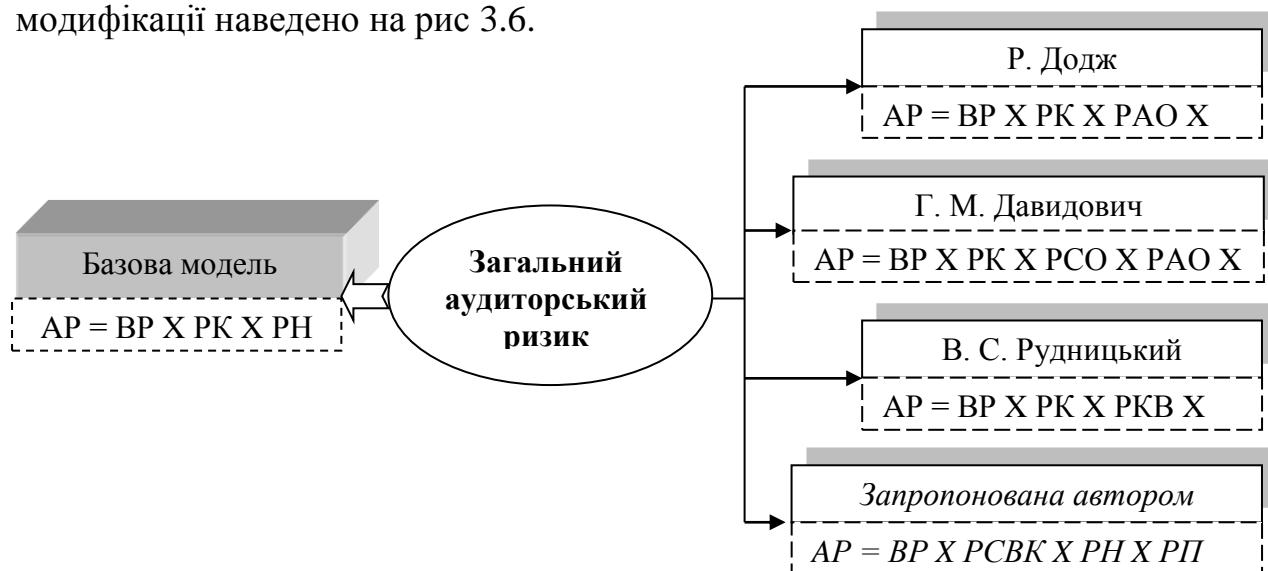

Рис. 3.6. Методика розрахунку аудиторського ризику

Отже, доходимо висновку, що прийнятий аудиторський ризик виражає міру готовності аудитора надати позитивний висновок без застережень за умови, що ймовірність існування суттєвих помилок у фінансовій звітності підприємства-клієнта після проведення аудиту не буде перевищувати величини ОАР, яка може коливатися у діапазоні між нулем і одиницею (від 0 до 100%), але не може бути ні вищим, ні нижчим цих значень. Крім того, з погляду вищезазначених науковців, аудиторський ризик не може

дорівнювати нулю, оскільки кожна аудиторська перевірка супроводжується певними ризиками. Згідно ж МСА 330 «Дії аудитора у відповідь на оцінені ризики» чим вища оцінка ризику аудитором, тим достовірніші та доречніші аудиторські докази, яких прагне аудитор від процедур по суті [161]. Проте збільшення обсягу аудиторських процедур є доречним лише тоді, коли самі аудиторські процедури є доречними для конкретного ризику.

За результатами узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду щодо визначення рівня аудиторського ризику за елементами встановлено наступні допустимі значення (табл. 3.6). Крім того, узагальнено структуру системи ризиків та визначено його складові, із внесенням запропонованих корективів (Додаток Ш).

Таблиця 3.6.

Показники допустимих значень рівня аудиторського ризику

Елементи аудиторського ризику	Допустимі значення	
	min	Max
Власний ризик	0,5	1
Ризик контролю	0	1
Ризик невиявлення	Визначається розрахунковим шляхом	< 0,5

Варто зауважити, що застосування будь-якої з наведених моделей для визначення аудиторського ризику більш придатна для приблизної оцінки, ніж для точного розрахунку аудиторського ризику, оскільки супроводжується певними недоліками: по-перше, оцінка складових аудиторського ризику має суб'єктивний характер, оскільки їх допустимий рівень аудитор визначає самостійно на обмеженій інформації: загальній інформації про діяльність підприємства та галузь, фінансовій звітності, а отже така оцінка лише наближено відображає реальність; по-друге, використовуючи для розрахунку аудиторського ризику факторну модель, неможливо отримати конкретну інформацію про кількість даних, яку необхідно перевірити (проаналізувати); по-третє, модель аудиторського ризику не може врахувати всі фактори, від яких залежить ефективність аудиту, тому методичні підходи до визначення розміру аудиторського ризику повинні розроблятися аудиторською фірмою (аудитором)

самостійно, враховуючи умови конкретної перевірки, її строк, характер бізнесу підприємства-клієнта, особливості національного законодавства та багато інших чинників, що дозволить точніше спланувати перевірку, зменшити витрати часу на її проведення, підвищити якість аудиторської роботи вцілому.

Слід зазначити, що визначений на початку аудиторської перевірки рівень аудиторського ризику може бути переоцінений на наступних її етапах, із використанням обраної аудитором моделі, на підставі отриманої нової інформації.

Після того, як визначені всі види ризиків і зафіксовані в робочих документах аудитора, складається детальний план та програма перевірки, де зазначається кількість і послідовність аудиторських процедур, напрями перевірки, її тривалість та інше.

Складання плану перевірки здійснюється з метою ефективного проведення аудиторської перевірки та виступає підґрунтям при розробці аудиторських програм.

Процес планування достатньо трудомісткий і може займати до 30% часу, витраченого на аудит [152, с. 91].

Основні положення та рекомендації щодо планування аудиторської перевірки регулюються МСА 300 «Планування».

Складові (форма та зміст) плану аудиторської перевірки визначаються аудитором самостійно та залежать від ряду чинників, зокрема : галузі, до якої належить підприємство, масштабів діяльності підприємства, результатів попередніх перевірок, ступеня довіри до системи внутрішнього контролю, рівня суттєвості та величини аудиторського ризику, досвіду аудитора в даній галузі.

Даний підхід використовується й при складанні загального плану аудиту для акціонерних товариств.

До того ж, оскільки проводити таку перевірку має можливість обмежене коло осіб (визначені Рішенням АПУ від 26.05.2011 № 231/9), які по суті є вузькопрофільними спеціалістами з аудиту даної форми власності, вважається за доцільне розробити базовий План аудиту для акціонерних

товариств, форма та зміст якого буде змінюватись залежно від строків проведення аудиту, вартості виконаних робіт та специфіки діяльності конкретного підприємства.

Розроблений приклад змісту і форми загального плану аудиту для підприємств акціонерної форми власності наведено у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Затверджено _____
 Керівник АФ « _____ »
 « _____ » _____ 20 ____ р.

Загальний план проведення аудиту

Об'єкт аудиту _____
 Період аудиту _____ Договір № _____
 Склад аудиторської групи: _____
 Керівник аудиторської групи _____
 Сертифікат _____
 Вибірка _____
 Кількість людино-годин на перевірку (люд./год.) _____
 Аудиторський ризик, що планується (%) _____
 Рівень суттєвості, що планується (тис. грн.) _____

№ з/п	Заплановані види робіт	Період проведення	Бюджет часу		Виконавець	Контроль виконання	Примітки
			План	Факт			
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Ознайомлення з бізнесом суб'єкта господарювання						
2	Підготовка листа-зобов'язання						
3	Юридична експертиза документації						
4	Оцінка систем обліку та внутрішнього контролю						
5	Спостереження за проведенням інвентаризації						
6	Визначення розміру рівня суттєвості						
7	Встановлення попереднього та остаточного рівня суттєвості та аудиторського ризику						
8	Аудит фінансової звітності:						
	перевірка окремих статей активу та пасиву балансу						
	перевірка звіту про сукупні прибутки та збитки						
	перевірка звіту про зміни у власному капіталі						

Продовження таблиці 3.7.

	2	3	4	5	6	7	8
	перевірка звіту про рух грошових коштів						
	перевірка приміток до фінансової звітності						
9	Аналіз правильності формування бухгалтерської звітності						
10	Аудит консолідованої звітності						
11	Фінансовий аналіз господарської діяльності клієнта						
12	Складання підсумкових документів за результатами аудиторської перевірки						

Керівник аудиторської перевірки: _____

Ознайомлені:

Запропонована форма плану проведення перевірки акціонерного товариства носить типовий характер, який за необхідності може доповнюватись та коригуватись з урахуванням специфіки конкретного підприємства-клієнта.

Для виконання зазначеного плану аудитор повинен підготувати (розробити) програму аудиторської перевірки з визначенням у ній конкретних завдань і процедур для кожного об'єкта аудиту. До того ж, її показники повинні збігатися за змістом із показниками загального плану аудиту, одночасно деталізуючи й доповнюючи останній.

Дотримання чіткої послідовності етапів зазначених в плані підтверджують і такі корифеї як Е.А. Аренс, Дж. К. Лоббек, що зазначають : «Аудитор повинен ретельно планувати свою діяльність через три основні причини : це надасть аудитору можливість одержати достатню кількість свідoctв про положення справ клієнта, допоможе утримати в розумних межах витрати на аудит і дозволить уникнути непорозумінь з клієнтом» [21, с. 191].

Сьогодні існує багато економічної та методологічної літератури щодо організації проведення аудиту на підприємствах різних форм власності, але жодна з них не містить комплексної програми проведення аудиторської перевірки акціонерного товариства, що спонукає до розробки такої програми відповідно до концептуальних основ міжнародних стандартів аудиту.

Для розробки програми перш за все необхідно зупинитися на завданнях аудиту даної форми власності, що пов'язані з перевіркою:

- дотримання вимог Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку щодо діяльності акціонерних товариств;
- стабільності величини статутного капіталу, його відповідності розміру, визначеному засновницькими документами;
- дотримання порядку руху статутного капіталу;
- використання резервного капіталу та інших резервів створених відповідно до статутних документів;
- достовірності даних про чистий прибуток підприємства, його розподіл та використання;
- відповідності ринкової вартості цінних паперів рівню визначеному біржею;
- правильності нарахування, оподаткування та виплати дивідендів;
- правильності відображення в обліку основних операцій з цінними паперами акціонерного товариства;
- фінансової звітності та звітності емітентів цінних паперів.

Вирішення зазначених завдань досягається за допомогою специфічних етапів, наведених на рис. 3.7., що передбачають насамперед з'ясування таких основних питань як : основні відомості про емітента (кількість акціонерів, власників облігацій, виплата дивідендів та ін.); порядок формування та обліку статутного капіталу (в т.ч. його зміни); розподіл прибутку та виплата дивідендів; фінансова звітність як юридичної особи та як емітента цінних паперів, для вирішення яких аудитор в процесі перевірки отримує необхідні аудиторські докази за допомогою застосування однієї чи кількох із вказаних нижче процедур та/або прийомів : перевірка, спостереження, опитування та підтвердження, обстеження, зіставлення, запит, підрахунок, інвентаризація, аналітичні процедури.

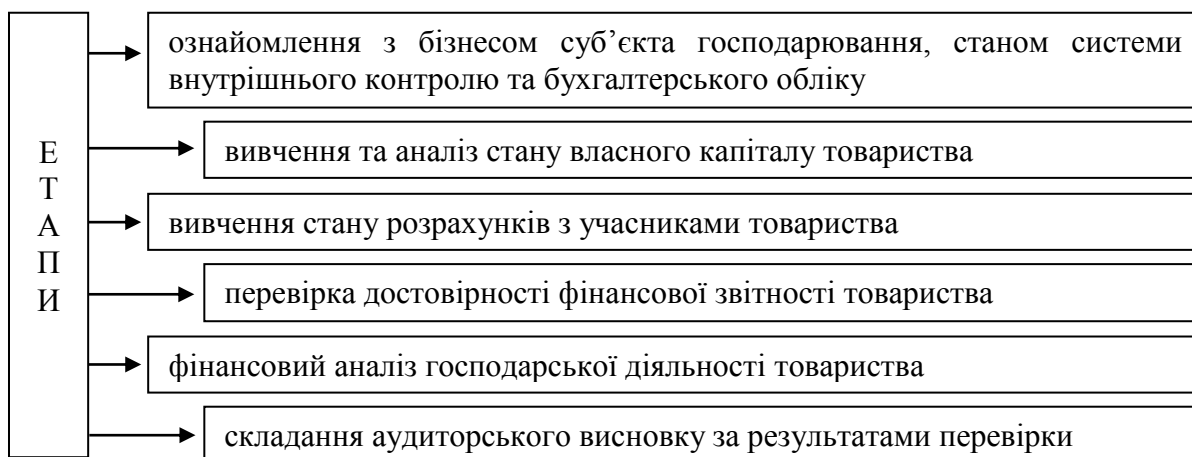

Рис. 3.7 – Етапи перевірки діяльності акціонерного товариства

Джерелами отримання необхідної інформації є:

- Статут та установчий договір суб'єкта господарювання;
- організаційні документи: свідоцтво про державну реєстрацію, патенти, ліцензії, реєстри, договори, документи, пов'язанні з приватизацією й акціонуванням підприємств, що перебували у власності держави, протоколи зборів акціонерів й виписки з них, накази та розпорядження виконавчої дирекції, довідки про прийняття на облік в податкових органах, про реєстрацію в органах статистичного управління та інших фондах, які підлягають ліцензуванню згідно з законодавством;
 - документи, що підтверджують право власності на майно, що вноситься як внесок до статутного капіталу: свідоцтво про право власності на нерухомість, земельні ділянки, транспортні засоби, інтелектуальну власність і т.п.
 - документи планування діяльності суб'єкта господарювання (плани, кошториси, і т.п.);
 - наказ (Положення) про облікову політику підприємства;
 - проспект емісії;
 - первинні документи з обліку акцій та облігацій;
 - статистична звітність;
 - фінансова звітність (звіт про фінансовий стан на кінець звітного періоду (баланс); звіт про сукупні прибутки та збитки; звіт про зміни у

власному капіталі; звіт про рух грошових коштів; примітки, що містять стислий виклад суттєвих облікових політик та ін.);

- внутрішні звіти;
- матеріали податкових перевірок;
- матеріали судових позовів;
- акти та довідки попередніх ревізій, аудиторські висновки та інша

документація, що узагальнює результати контролю.

Методику проведення аудиту за наведеними вище етапами автором узагальнено в табл. 3.8., з виділенням мети перевірки, об'єктів контролю та джерел отримання інформації.

Таблиця 3.8.

Методика проведення аудиту акціонерного товариства

<i>Етапи перевірки</i>	<i>Мета перевірки</i>	<i>Об'єкти контролю</i>	<i>Джерела інформації</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
1 етап	Ідентифікація товариства	вивчення господарської діяльності товариства; аналіз установчих документів з метою встановлення відповідності складу засновників, розміру їх внесків; аналіз стану внутрішнього контролю товариства та бухгалтерського обліку	установчі документи підприємства (Статут, установчий договір, наказ про облікову політику)
2 етап	Вивчення та аналіз стану власного капіталу товариства	законність джерел формування статутного капіталу, зміни його розміру та напрямів використання; утворення та подальше використання емісійного доходу; правомірність вилучення капіталу; доцільність та правильність формування резервного капіталу; перевірка розподілу прибутку товариства	установчі документи підприємства; протоколи та рішення загальних зборів акціонерів, накази товариства; облікові реєстри; та ін. документи, які підтверджують факт здійснення операцій (виписки банку, заяви на внесок готівки, прибуткові та видаткові касові ордери, акти оприбуткування майна та ін.)
3 етап	Вивчення стану розрахунків з учасниками товариства	законність нарахування дивідендів; правильність розрахунку та їх виплати оподаткування дивідендів, обґрунтованість та правильність відображення зазначених операцій в обліку	установчі документи підприємства; протоколи та рішення загальних зборів акціонерів, відомості нарахування та виплати дивідендів; касові документи

Продовження таблиці 3.8.

1	2	3	4
4 етап	Перевірка достовірності фінансової звітності товариства	перевірка фінансової звітності емітента; розкриття публічної інформації про свою діяльність за МСФЗ.	звітні форми суб'єкта господарювання (Баланс, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Звіт про Власний капітал, Примітки до річної фінансової звітності); за МСФЗ : звіт про фінансовий стан товариства (баланс); звіт про сукупні прибутки та збитки; звіт про зміни у власному капіталі; звіт про рух грошових коштів; примітки
5 етап	Фінансовий аналіз господарської діяльності товариства	аналіз показників фінансового стану підприємства (коефіцієнта зносу основних засобів; коефіцієнтів загальної, швидкої та абсолютної ліквідності (покриття); визначення розміру чистого обігового капіталу; коефіцієнта фінансової стійкості; коефіцієнтів фінансування; забезпеченості власними оборотними засобами та обертання активів; маневреності та оборотності власного капіталу; обертання кредиторської та дебіторської заборгованості, визначення терміну їх погашення; коефіцієнта оборотності основних засобів (фондовіддача); коефіцієнта рентабельності діяльності та активів товариства; коефіцієнта рентабельності власного капіталу та покриття зобов'язань власним капіталом; коефіцієнта фінансової стабільності тощо.	Баланс (форма №1), Звіт про фінансові результати (форма №2)
6 етап	Складання аудиторського висновку за результатами перевірки	підтвердження аудитором (аудиторською фірмою) достовірності та повноти фінансової звітності емітента, відповідно до Вимог до аудиторського висновку та Методичних рекомендацій щодо його складання	статутні документи; накази та протоколи; фінансова звітність товариства; внутрішня звітність; акти та довідки попередніх ревізій, аудиторські висновки та ін. документація, що узагальнює результати контролю

Кожен із зазначених етапів є незамінним для аудитора, оскільки їх використання дозволяє отримувати необхідну інформацію для складання достовірного Аудиторського висновку, а саме: встановлення відповідності функціонування товариства прийнятої облікової політики на підприємстві, підтвердження достовірності й повноти фінансової звітності товариства та своєчасності її складання, виявлення реального фінансового стану підприємства.

З урахуванням наведеної вище методики проведення аудиту підприємств акціонерної форми власності, нами була розроблена «Програма аудиту основних операцій акціонерного товариства» (Додаток Ц).

Дана програма дозволяє охопити всі основні операції підприємства акціонерної форми власності, відповідно може забезпечити високу якість аудиторської роботи. Запропонований в ній перелік аудиторських процедур не суперечить показникам загального плану аудиту та включає : об'єкти контролю, джерела отримання інформації, перелік виконавців, а також час, який необхідно витратити на кожну аудиторську процедуру. Крім того, програма містить визначення рівня суттєвості та аудиторського ризику, точний розрахунок яких посприяє зниженню останнього та зробить технологію та організацію проведення аудиту більш раціональною, оскільки дотримуючись зазначеної програми відбувається значна економія часу – відповідно грошових коштів емітента.

До того ж, у процесі апробації даної програми, було виявлено ряд типових порушень та помилок, які найбільш часто зустрічаються при аудиті акціонерних товариств, зокрема при формуванні статутного капіталу та його руху, при використанні (розподілу) прибутку акціонерного товариства.

Так, серед проаналізованих аудиторських висновків 20 підприємств акціонерної форми власності було виявлено наступні найбільш типові порушення :

- аналітичний облік за рахунком 40 не є інформативним щодо інформації про засновників, стадій формування статутного капіталу, видів акцій (90% АТ);

- несвоєчасне оформлення вибуття та прийому нових засновників (12% АТ);
- за підсумками звітнього року не виплачені дивіденди за привілейованими акціями (24% АТ);
- до або одночасно з виплатою дивідендів не нараховано та не сплачено до бюджету авансовий внесок з податку на прибуток (2% АТ);
- неправильний розрахунок: авансового внеску з податку на прибуток (при виплаті дивідендів (доходів) юридичним особам; податку з доходів фізичних осіб (при виплаті дивідендів (доходів) фізичним особам) (4% АТ);
- несвоєчасна виплата дивідендів (18% АТ).

Зазначені та інші можливі порушення згруповано в Додатку Ю.

Встановлено, що уникнути (суттєво знизити кількість) зазначених помилок можливо за наявності ефективної системи внутрішнього контролю, зокрема відділу внутрішнього аудиту, функціонування якого суттєво підвищить рівень управління товариством відповідно фінансовий стан господарюючої одиниці.

Якщо відомості про фінансово-майновий стан товариства та результати господарських операцій за відповідний звітний період можна отримати з фінансової звітності товариства, яка підтверджує «як є фактично», то встановити наскільки це «є добре чи погано» можливо під час проведення фінансового аналізу.

Фінансовий аналіз – один із найбільш затребуваних видів послуг, пов'язаних з аудиторською діяльністю, який представляє собою комплекс процедур із дослідження фінансового стану господарюючого суб'єкта та фінансових результатів його діяльності шляхом співставлення показників (коефіцієнтів), розрахованих за даними бухгалтерської звітності.

Зокрема в аудиторському висновку, що має подаватися до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, передбачено розрахунки таких показників як: платоспроможність (фінансова стійкість) підприємства; ліквідність (покриття) підприємства; ділова активність, рентабельність; фінансова стабільність та загальний майновий стан підприємства; можливість покриття зобов'язань власним капіталом підприємства тощо (рис. 3.8).

Наведені на рис. 3.8 показники в повній мірі забезпечують аудитора необхідною інформацією для надання об'єктивної оцінки щодо фінансової стійкості, ділової та інвестиційної активності, ефективності діяльності перевіряємої організації.

Безумовно, до аудиторського висновку можуть бути включені будь-які інші показники. Однак, як показує практика, акціонерні товариства додаткових аналітичних робіт не замовляють, а аудитори за власної ініціативи їх не проводять [158]. Дана ситуація пов'язана в більшій мірі з тим, що це економічно не вигідно.

З метою встановлення ефективності функціонування та інвестиційної привабливості товариства було проведено аналіз фінансового стану підприємств акціонерної форми власності м. Харкова по показникам зазначених вище коефіцієнтів (Додаток Я).

Для характеристики фінансового стану зазначених підприємств та визначення їх фінансової стабільності та платоспроможності були використані показники балансу (ф. 1) та звіту про фінансові результати (ф. 2).

Проаналізувавши загальний фінансовий стан підприємств м. Харкова було встановлено, що значення більшості показників досліджених товариств знаходяться у межах нормативних значень, хоча було виявлено й деякі відхилення, зокрема :

- оцінка показників ліквідності та платоспроможності підприємств свідчить про неможливість деяких з них (АТ «Пошук», ПАТ «Каравай») своєчасно виконувати свої поточні зобов'язання по рахунках, тому що коефіцієнт їх загальної ліквідності ($K_{2.1}$) є меншим нормативного значення, що свідчить про незадовільний стан ліквідності активів товариства. Проте, слід зазначити, що цей коефіцієнт не є абсолютним показником здібності повернути борги, тому що він характеризує лише наявність обігових активів, але не відображає їх якості. При цьому, рівень ліквідності останніх відповідає встановленій нормі (табл. 3.9).

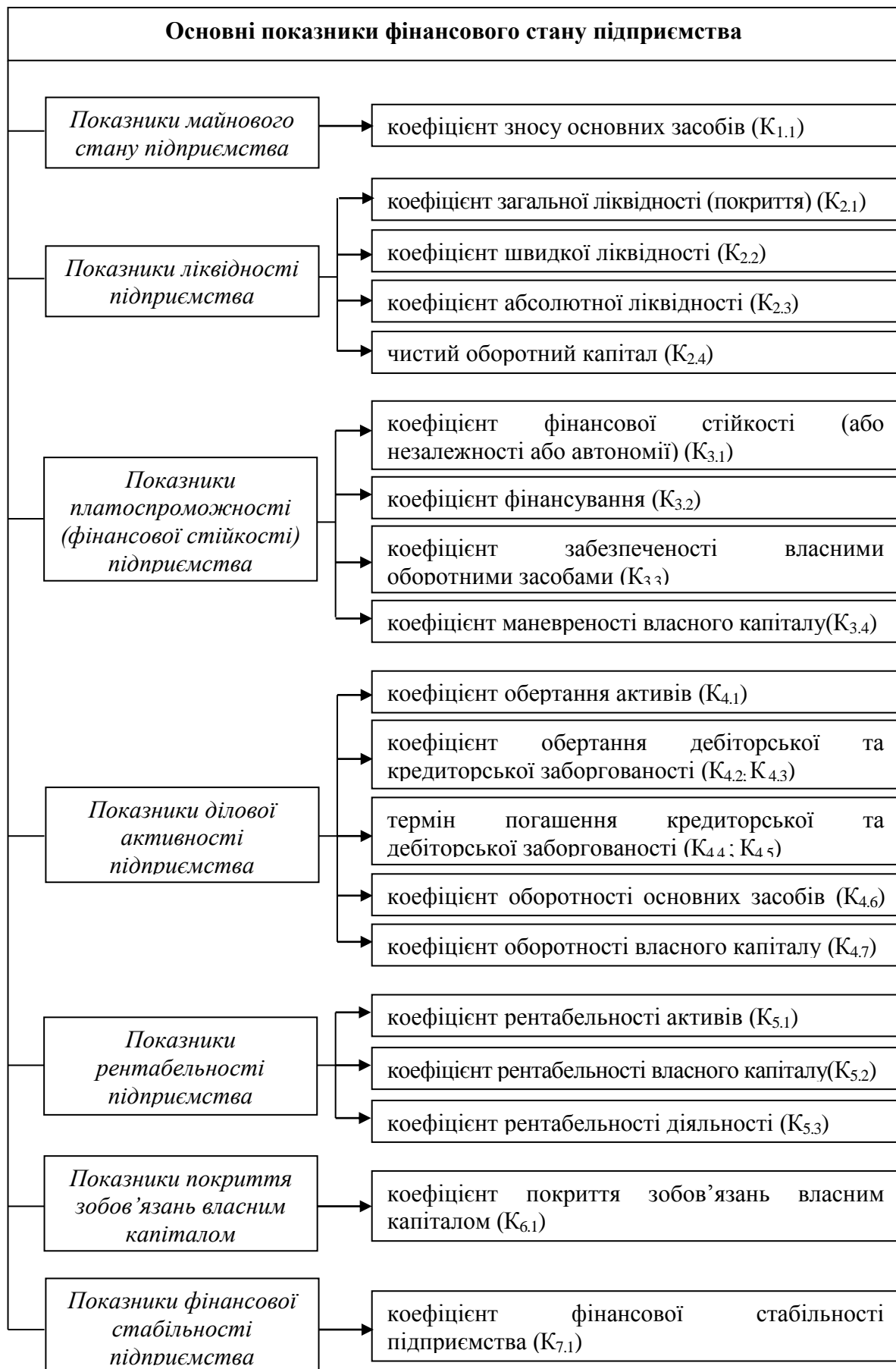

Рис. 3.8 Показники фінансового стану товариства за різними аспектами діяльності

Також меншим за нормативне значення є фактичне значення коефіцієнта абсолютної ліквідності ($K_{2,3}$), що свідчить про неможливість товариствами погасити грошовими коштами в будь-який час наявні короткострокові зобов'язання.

Таблиця 3.9.

Показники загальної ліквідності в акціонерних товариствах м. Харкова за 2013-2014 р.р.

Роки	АТ «Пошук»	ПАТ «Молоч-консервний завод»	ПАТ «Каравай»	ПАТ «ХБФ»	ПрАТ «Хладопром»	Оптимальне значення
2013	0,489	0,844	0,131	8,787	4,921	1,0-2,0
2014	0,474	1,172	0,135	9,164	0,812	

Оцінка показників майнового стану аналізованих підприємств показала, що основні засоби на них застаріли, оновлення відбувається надто повільно.

Аналіз показників фінансової стабільності підприємств, що потрапили до вибірки, дозволяє стверджувати, що у більшості з них цей коефіцієнт є високим, причому значно вищим від загальноприйнятого рівня ($>1,0$). Виключення становить лише одне з них - ПАТ «Каравай», показники якого не відповідають встановленій нормі та ПрАТ «Хладопром» (рис 3.9).

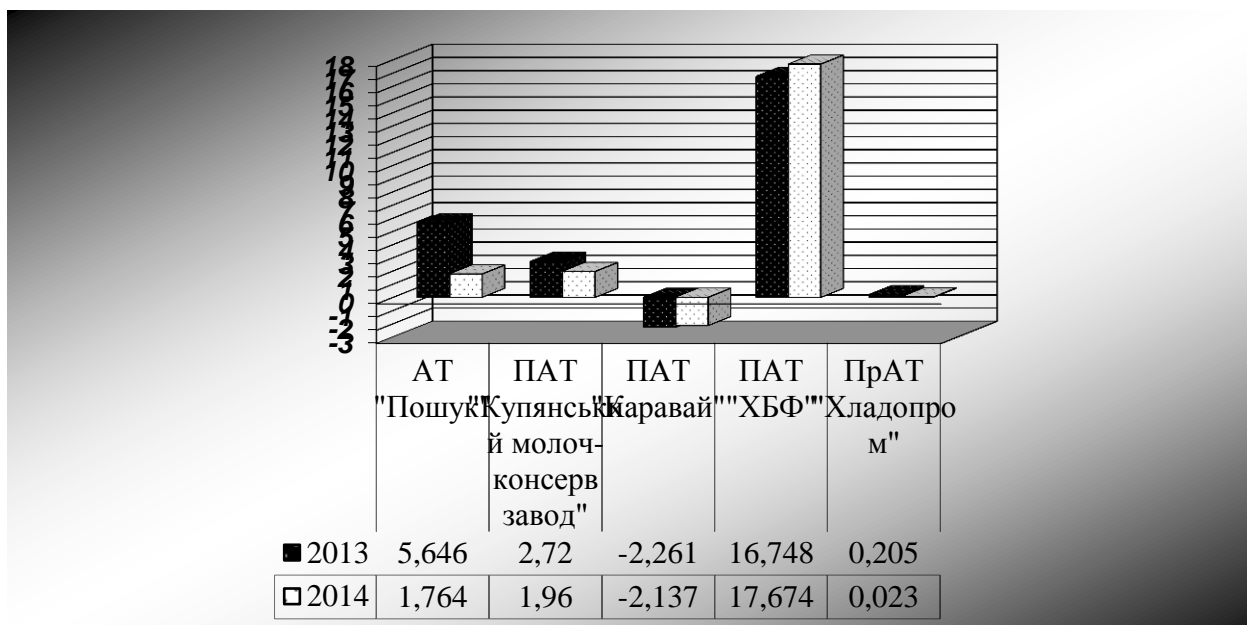

Рис. 3.9. Аналіз показників фінансової стабільності підприємств за 2013-2014 рр.

До того ж, спостерігається тенденція до зниження рівня фінансової стабільності підприємств, що негативно вплине на рівень довіри інвесторів до акціонерного товариства і на зацікавленість потенційних інвесторів.

Також оцінити фінансовий стан підприємства, насамперед здатність підприємства погасити кредиторську заборгованість, дають можливість показники фінансової стійкості, серед яких слід виділити коефіцієнт платоспроможності (незалежності / автономності) підприємства ($K_{3.1}$). Аналіз даного показника свідчить про поступове зростання даного коефіцієнта в аналізованих підприємствах, що відповідає нормативним показникам, свідчить про стійкий фінансовий стан товариств й характеризує незалежність підприємств від зовнішніх кредиторів. Проте в ПАТ «Каравай» даний коефіцієнт є від'ємним, що свідчить про збитковість та неплатоспроможність підприємства.

Аналіз значення коефіцієнта покриття зобов'язань власним капіталом ($K_{6.1}$) дозволяє стверджувати, що у більшості підприємств (80%) цей коефіцієнт відповідає нормі, що свідчить про достатнє забезпечення власним капіталом для здійснення господарської діяльності товариств. Виключення становлять ПАТ «Каравай» та ПрАТ «Хладопром».

Результати оцінки прибутковості господарської діяльності підприємств, зокрема їх рентабельності, свідчить про достатньо низький рівень даного показника серед проаналізованих підприємств. Так, найменш рентабельним є ПАТ «Каравай», найбільш рентабельним – ПАТ «ХБФ».

Детальне вивчення перелічених показників дозволило зробити висновок, що жодне з аналізованих підприємств не є фінансово стабільним, хоча більшість показників, в основному, відповідають нормативам, а за деякими показниками і перевищують їх. Це означає, що кожне з них переживає як злети, так і падіння в процесі свого функціонування, які насамперед залежать від середовища в якому вони функціонують, економічної стабільності та підтримки з боку держави.

Проведений вище аналіз свідчить про те, що застосування методів економічного аналізу в аудиті дозволяє зробити висновок про реальність і перспективність фінансового стану акціонерного товариства та підприємства-емітента облігацій та оцінити (за власним розсудом) достовірність його безперервного функціонування (у тому числі достовірність можливого банкрутства) як суб'єкта господарювання.

На підставі викладеного доходимо висновку, що проведення аудиту акціонерних товариств має велике значення для підприємств, що перевіряються, оскільки дозволяє виявити або попередити можливі відхилення в обліку та звітності товариства та вчасно усунути їх, проте є доволі трудомістким і ємним.

ВИСНОВКИ

Результатом даного наукового дослідження є вирішення наукового завдання, яке полягає в теоретичному узагальненні та розробці практичних рекомендацій з удосконалення організації та методики обліку і аудиту діяльності підприємств акціонерної форми власності. На основі проведеного дослідження сформульовано наступні висновки та пропозиції:

1. Аналіз стану розвитку акціонерних товариств в Україні показав, що їх кількість незначна, має тенденції до поступового зменшення, що пов'язано з економічною кризою в державі, недосконалістю законодавчої бази (переважно в частині відсутності необхідних норм і нормативів), відсутністю підтримки держави у вигляді пільгового оподаткування, дотацій, кредитів.

2. Дослідження теоретичних положень та економічної сутності поняття «статутний капітал» дозволило дійти висновку, що під даною економічною категорією слід розуміти зафіксовану в установчих документах конкретну вартісну величину, що обліковується на балансі підприємства, яка відображає загальну вартість активів, які є вкладками його засновників (засновника), внесених внаслідок придбання ними акцій (корпоративних прав), визначає мінімальний розмір майна товариства і гарантує інтереси його кредиторів. Запропоновано класифікувати функції статутного капіталу акціонерного товариства на стартову, регулятивну, гарантійну, управління та контролю й рекламну, де перші три є основними, інші – опосередкованими.

3. На підставі проведеного дослідження ринку цінних паперів було встановлено, що основними для акціонерних товариств є облігації та акції, останні з яких – найпоширеніші, та є основою для первісного формування статутного капіталу. Для цілей бухгалтерського обліку поглиблено класифікацію акцій з врахуванням їх ознак. Зокрема запропоновано доповнити класифікацію привілейованих акцій некумулятивними та кумулятивними, останні з яких сприятимуть гарантованому отриманню прибутку та зроблять інвестиційно привабливими даний вид акцій.

4. Обґрунтовано, що основою системи бухгалтерського обліку виступає облікова політика, яка формує основні параметри її функціонування й забезпечує ефективність облікового процесу. Для підвищення ефективності організації бухгалтерського обліку товариства удосконалено процес формування облікової політики (в частині визначення її елементів); розроблено структуру її документального оформлення (у вигляді Положення), що дозволяє максимально задовольнити інформаційні потреби власників для цілей управління.

5 Дослідження діючої методики обліку складових власного капіталу дали можливість встановити її недосконалість. У зв'язку з цим було розроблено пропозиції щодо удосконалення облікового відображення операцій з формування та зміни статутного капіталу товариства, формування та використання резервного капіталу шляхом введення субрахунків та аналітичних розрізів, що значно підвищить інформативність обліку та забезпечить ефективне управління майновими корпоративними правами акціонерів.

6. Для удосконалення методики обліку розрахунків з учасниками товариства за дивідендами введено додаткові субрахунки для обліку дивідендів за видами акцій (прості та привілейовані), фактами виплати (виплачені та невиклачені (депоновані)). Щодо утримання податків з дивідендів – запропоновано внести корективи до субрахунку 641 «Розрахунки за податками» шляхом зміни його назви на «Розрахунки за видами податків» та відкриття до нього субрахунків другого порядку з відповідною аналітикою. Розроблено розрахунково-платіжну відомість щодо нарахування та виплати дивідендів, яка містить перелік власників корпоративних прав, нарахованих дивідендів за видами акцій, утриманих податків та сумами виплачених дивідендів за кожним акціонером.

7. На підставі проведеного дослідження порядку розкриття інформації у фінансовій звітності підприємствами акціонерної форми власності було обґрунтовано та запропоновано удосконалення існуючих звітних форм (Балансу, Звіту про власний капітал) для потреб внутрішнього управління, використання

яких дозволить керівництву товариства значно оперативніше приймати обґрунтовані та виважені рішення щодо управління діяльністю підприємства.

8. Уточнено понятійно-термінологічний апарат в частині трактування понять «внутрішній аудит» та «зовнішній аудит». Зокрема запропоновано визначати внутрішній аудит як перевірку бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства, а також стану системи внутрішнього контролю в рамках всієї організації та здійснення її оцінки, виконану незалежним професіоналом відділу контролю (аудиту), з метою висловлення об'єктивної точки зору щодо їх достовірності та відповідності чинному законодавству, а також надання консультаційних та інших послуг щодо ведення справ і управління підприємством. Зовнішній аудит запропоновано визначати як перевірку фінансової звітності суб'єкта господарювання, що здійснюється незалежним професіоналом на добровільних, договірних засадах шляхом застосування аудиторських процедур, з метою представлення об'єктивного аудиторського висновку щодо достовірності звітності, обліку, їх повноти та відповідності чинному законодавству.

9. Доведено доцільність створення відділу внутрішнього аудиту для акціонерних товариств на базі ревізійної комісії. Розроблено методику проведення внутрішнього аудиту (за етапами). Надано пропозиції стосовно вдосконалення організації та методики проведення зовнішнього аудиту, запропоновано типову форму плану аудиту та програму контролю основних операцій акціонерного товариства. Перевагами запропонованих форм є отримання комплексних даних щодо основних аспектів діяльності підприємств даної форми власності та їх спрямування на забезпечення високої якості аудиторської роботи, зниження аудиторського ризику та раціоналізації технології та організації проведення аудиту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамс Р. Основы аудита / Р. Адамс [пер. з англ. ; под ред. Я. В. Соколова]. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1995. – 398 с.
2. Акімова Н. С. Класифікація акцій та їх облікова інтерпретація / Н. С. Акімова, О. О. Безпалова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. – Харків : ХДУХТ, 2010. – Вип. 1 (11). – С. 64-71.
3. Акімова Н. С. Дивіденди акціонерного товариства: обліковий аспект та податкові наслідки / Н. С. Акімова, О.О. Говоруха : збірники статій [Сьвременни проблеми на регионалното развитие, 2014]. – Пловдив, 2014. – Т.2.- С. 72 – 75.
4. Акімова Н. С. Методологія обліку формування статутного капіталу акціонерного товариства / Н. С. Акімова, О. О. Безпалова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. – Харків : ХДУХТ, 2010. – Вип. 2 (12). – С. 61–68.
5. Акімова Н. С. Облікові аспекти змін статутного капіталу акціонерного товариства / Н. С. Акімова, О. О. Безпалова // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. – Житомир : ЖДТУ, 2010. – №3 (53). – Ч. 2. – С. 18–20.
6. Акімова Н. С. Організаційно-методичні аспекти облікової політики акціонерного товариства / Н. С. Акімова, О. О. Безпалова // Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Економічні науки. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2010. – №4 (8). – С. 137–144.
7. Акімова Н. С. Особливості оподаткування дивідендів / Н. С. Акімова, О. О. Безпалова : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. [Облік, аудит, фінанси : сучасні проблеми теорії, практики та підготовки фахівців], (Харків, 28-29 жовт. 2010 р.). – Харків : ХДУХТ, 2010 – С. 171–173.
8. Акімова Н. С. Правові основи щодо вибору акціонерним товариством незалежної аудиторської організації / Н. С. Акімова,

О. О. Безпалова : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. [Прогресивна техніка та технології харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг], (Харків, 19 трав. 2011 р.). – Харків : ХДУХТ, 2011. – Ч. 3. – С. 4.

9. Акімова Н.С. Процедура проведення внутрішнього аудиту основних операцій акціонерного товариства / Н.С. Акімова, О.О. Говоруха, Т.О. Євлаш // [Economics, management law: problems of establishing and transformation : collection of scientific articles], – Al Ghurair Printing and Publishing LLC. – Dubai, UAE, 2016. – С. 203 – 205.

10. Акімова Н. С. Структурна модель корпоративного управління в Україні: шляхи удосконалення / Н. С. Акімова, О. О. Безпалова : матеріали п'ятої Міжнар. наук.-практ. конф. [Розвиток наукових досліджень, 2009], (Полтава, 23-25 листоп. 2009 р.). – Полтава : «ІнтерГрафіка», 2009. – С. 12 – 15.

11. Акімова Н. С. Сучасний стан корпоративної системи управління вітчизняних акціонерних товариств / Н.С. Акімова, О.О. Говоруха // [Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції], (Одеса, 27-28 травня 2016 р.). – Одеса : Одеський національний уні-верситет ім. І.І. Мечнікова, 2016. – С. 95 – 98.

12. Акімова Н. С. Шляхи удосконалення обліку власного капіталу акціонерного товариства / Н. С. Акімова, О.О. Говоруха // [Economics, management, law: problems and prospects : collection of scientific articles]. – Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2015.– С. 110 – 113.

13. Акції. Акціонерні товариства: термінологічний словник / [А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк ; під ред. А. Г. Загороднього]. – К. : Кондор, 2007. – 84 с.

14. Акционерное дело : [учеб. для вузов] / [В. А. Галанов и др. ; под ред. В. А. Галанова]. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 543 с.

15. Алборов Р. А. Аудит учредительных документов, видов деятельности и формирования уставного капитала организации /

Р. А. Алборов // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2000. – № 3. – С. 25-29.

16. Алборов Р. А. Аудит в организациях промышленности, торговли и АПК / Р. А. Алборов [2-е изд., перераб. и доп]. – М. : Дело и Сервис, 2000. – 432 с.

17. Алборов Р. А. Выбор учетной политики предприятия. Принципы и практические рекомендации / Р. А. Алборов. – М. : АО «ДИС», 1995. – 80 с.

18. Алехин Б. И. Рынок ценных бумаг. Введение в фондовые операции / Б. И. Алехин. – [2-е изд., перераб. и доп]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 461 с.

19. Алпатов А. А. Эффективное управление долями и акциями / А. А. Алпатов. – М. : Высшая школа приватизации и предпринимательства, 2000. – 327 с.

20. Андреев В. Д. Практический аудит : [справ. пособие] / В. Д. Андреев. – М. : Экономика, 1994. – 366 с.

21. Аренс А. Аудит : [пер. с англ.] / А. Аренс, Дж. Лобек ; [гл. редактор серии проф. Я. В. Соколов]. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 560 с.

22. Аудит : / [В. И. Подольский, Г. Б. Поляк, А. А. Савин и др. ; под ред. проф. В. И. Подольского] ; [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 655с.

23. Аудит Монтгомери / [Ф. Л. Дефлиз, Г. Р. Дженик и др.]. – М. : ЮНИТИ, 1997. – 542 с.

24. Аудит із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій: монографія / Л. М. Янчева [та ін.] ; Харк. держ. ун-т харч. та торгівлі. – Х. : ХДУХТ, 2011. – 294 с.

25. Бакаев А. С. Бухгалтерские термины и определения / А. С. Бакаев. – М. : «Бухгалтерский учет», 2002. – 160 с.

26. Банківська енциклопедія / [за ред. д.е.н., проф. А. М. Мороза]. – К.: Ельтон, 1993. – 336 с.

27. Башинский А. Налогообложение дивидендов по правилам НКУ / А. Башинский // Все о бухгалтерском учете. – 2011. – №24. – С. 10–15.

28.Безпалова О.О. Аудиторський ризик: сутність та оцінка / О. О. Безпалова // Вісник Львівської комерційної академії : зб. наук. праць. Серія: Економічні науки. – Львів : ЛКА, 2011. – Випуск 36. – С. 31-35.

29.Безпалова О. О. Внутрішній аудит як основна складова системи внутрішнього контролю / О. О. Безпалова // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Черкаси : ЧДТУ, 2011. – Ч. 1. – Випуск 28. – С. 200-205.

30.Безпалова О. О. Внутрішній і зовнішній аудит: порівняльний аспект / О. О. Безпалова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. праць. – Харків : ХДУХТ, 2011. – Вип. 1 (13). – С. 77-85.

31.Безпалова О. О. Дефініція поняття «Акціонерне товариство» в сучасних умовах господарювання / О. О. Безпалова [Розвиток фінансових відносин в умовах трансформаційних процесів : матеріали 2-го міжнародного симпозіуму], (Харків, 16 груд. 2009 р.). – Харків : ХІФ УДУФМТ, 2009 р. – С. 230–231.

32.Безпалова О. О. Особливості обліку нарахування та виплати дивідендів в акціонерному товаристві / О. О. Безпалова [Підприємницька діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання : зб. мат. V Міжнар. наук.-практ. конф.], (Київ, 9-10 черв., 2011 р.). – К. : МІБО КНЕУ, 2011. – С. 15–17.

33. Безпалова О. О. Сучасні підходи до складання фінансової звітності акціонерних товариств / О. О. Безпалова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. праць. – Харків : ХДУХТ, 2011. – Вип. 2 (14). – С. 111-119.

34. Безпалова О. О. Функціональні можливості сучасних комп'ютерних програм у діяльності вітчизняних акціонерних товариств / О. О. Безпалова : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. [Модернізація обліку, аналізу і контролю в галузях економіки України], (Тернопіль, 27-28 жовт. 2011 р.). – Тернопіль, 2011. – С. 13-16.

35. Белобжецкий И. А. Бухгалтерский учет и внутренний аудит / И. А. Белобжецкий [в 2 частях]. – Ч. 2. – М. : Бухгалтерский учет, 1994. – 128 с.

36. Бердникова Т. Б. Рынок ценных бумаг и биржевое дело / Т. Б. Бердникова. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 270 с.

37. Бернстайн Л. А. Анализ финансовой отчетности : теория, практики и интерпретация : [пер. с англ.] / Л. А. Бернстайн [науч. ред. перевода И. И. Елесеев; гл. ред. серии проф. Я. В. Соколов]. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 624 с.

38. Бетге Йорг. Балансоведение : [пер. с нем.] / Й. Бетге [науч. ред. В. Д. Новодворский; вступление А. С. Бакаева; прим. В.А. Верхова]. – М. : Изд-во «Бухгалтерский учет», 2000. – 454 с.

39. Білецька Л. В. Економічна теорія: Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка : [навч. посібник] / Л. В. Білецька, О. В. Білецький, В. І. Савич. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 652 с.

40. Білуха М. Т. Аудит в бізнесі / М. Т. Білуха. – Дніпропетровськ : Преском, 1995. – 240 с.

41. Білуха М. Т. Курс аудиту : [підручник] / М. Т. Білуха. – [2-ге вид., доп. і перероб]. – К. : Вища школа. – Т-во «Знання», 1999. – 574 с.

42. Білуха М. Т. Теорія бухгалтерського обліку : [підручник] / М. Т. Білуха. – Київ, 2000. – 692 с.

43. Биренбург Б. М. Сущность общей функции контроля / Б. М. Биренбург // Социалистический контроль : методы и проблемы. – К. : Наук. Думка, 1985.

44. Богосян М. В. Розвиток акціонерного сектора вітчизняної економіки: від минулого до сьогодення / М. В. Богосян // Науковий вісник ДАСОА. – 2007. – №1. – С.65–69.

45. Бойко В. М. Бізнес : словник-довідник / В. М. Бойко, П. Г. Вашків. – К. : Україна, 1995. – 157 с.

46. Большой экономический словарь / [под. ред. А. Н. Азрилияна. – 2-е изд. доп. и перераб.] – М. : «Ин-т новой экономики», 1997. – 864 с.

47. Бондар В. П. Порядок розрахунку аудиторського ризику / В. П. Бондар // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 10 (89). – С. 11-14.

48. Бочуля Т. В. Дефініція поняття «дивіденд» / Т. В. Бочуля // Розвиток наукових досліджень 2007 : матеріали та тези доповідей III-ї міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 26-28 листоп. 2007 р.). – Полтава, 2007. – Т. 9. – С. 75–77.

49. Бригхэм Ю. Финансовый менеджмент / Ю. Бригхэм, М. Эрхардт [пер. с англ.; под. ред. к.э.н. Е. А. Дорофеева]. – [10-е изд., перераб. и доп.]. – СПб. : Питер, 2009. – 960 с.

50. Булеев И. П. Промышленные корпорации: особенности развития и принятия решений : [монография] / И. П. Булеев, С. В. Богачев, М. В. Мельникова. – Донецк : Ин-т экономики пром-сти, 2003. – с. 116.

51. Бурцев В. В. Организация системы внутреннего контроля коммерческой организации / В. В. Бурцев. – М. : «Экзамен». – 2000 – 320 с.

52. Бурцев В. В. Система внутреннего контроля организации в современных условиях хозяйствования / В. В. Бурцев // Аудиторские ведомости. – 1998. – №8. – С. 14-19.

53. Бутинець Ф. Ф. Аудит: підруч. / Ф. Ф. Бутинець. – [2-ге вид., перер. і доповн.]. – Житомир: ПП «Рута», 2002. – 672 с.

54. Бутинець Ф. Ф. Аудит: стан і тенденції розвитку в Україні та світ: монографія / Ф. Ф. Бутинець, Н. М. Малюга, Н. І. Петренко [за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця]. – Житомир : ЖДТУ, 2004. – 564 с.

55. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський облік в Україні. Міфологія / Ф. Ф. Бутинець [у 2 частинах]. – Частина 2. – Житомир : ЖДТУ, 2003. – 524 с.

56. Бутинець Ф. Ф. Фінансовий облік. [навч. посібник для студентів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит»] / Ф. Ф. Бутинець, Н.В. Шатило [та ін.] [у частинах]. – Частина III. – – Житомир : ЖІТІ, 1998. – 768 с.

57. Бухгалтерський облік : за змістовними модулями навчальної програми [навч. посібник для студентів спеціальності 6.050106 «Облік і аудит»] / Л. М. Янчева, Н. С. Акімова, Л.О. Кирильєва, О.В. Топоркова, О.О. Говоруха, Д.Д. Кирильєва; Харківський державний університет харчування та торгівлі. – Харків : Вид-во «Форт», 2014. – 404 с.

58. Бухгалтерський облік в Україні : [навч. посібник] / [за ред. Р. Л. Хом'яка, В. І. Лемішевського. – [7-ме вид., доп. і перероб.]. – Львів : Інтелект-Захід, 2008. – 1224 с.

59. Бухгалтерський облік на підприємствах АПК : посібник по застосуванню нормативних документів / [за ред. П. Т. Саблука]. – К. : ІАЕ, 2001. – 478 с.

60. Бухгалтерський облік у галузях економіки : підруч. / В. Б. Захожай, М. Ф. Базась, М. М. Матюха, В. М. Базась ; за ред. В. Б. Захожая, М. Ф. Базася. – К. : МАУП, 2005. – 968 с.

61. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник / [під заг. ред. [із передм.] Ф. Ф. Бутинця]. – [7-ме вид., доп. і перероб.]. – Житомир : ПП «Рута», 2006. – 832 с.

62. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник / [під заг. ред. [із передм.] Ф. Ф. Бутинця]. – [8-ме вид., доп. і перероб.]. – Житомир : ПП «Рута», 2009. – 912 с.

63. Бухгалтерський словник / [за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця]. – Житомир, 2001. – 224 с.

64. Бычкова С. М. Аудиторская деятельность. Теория и практика / С. М. Бычкова. – СПб. : Лань, 2000. – 320 с.

65. Варичева Р. В. Власний капітал: функціональний підхід до трактування сутності, напрями класифікації у вітчизняній та зарубіжній практиці / Р. В. Варичева // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. – Житомир : ЖДТУ, 2011. – №2 (52). – С. 37-42.

66. Вейсброрд В. Н. Оперативный учет и контроль в коммерческих учреждениях. Методика-техника-организация / В. Н. Вейсброрд, В. В. Цубербиллер. – М. : НКРПСИ, 1926. – 86 с.

67. Велш Глен А. Основи фінансового обліку / А. Велш Глен, Г. Шорт Деніел [пер. з англ. ; за ред. О. Мінин, О. Ткач]. – К. : Основа, 1997. – 943 с.

68. Верига Ю. А. Облікова політика підприємства – основа ведення фінансового обліку і складання фінансової звітності / Ю. А. Верига // Удосконалення обліку та аналізу господарської діяльності на основі впровадження нових Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні : тези доповідей міжнар. наук.-практич. конф. (Київ, 2010 р.). – К. : КНЕУ, 2000. – С. 10-12.

69. Вівчар О. Й. Власний капітал як фінансове джерело функціонування підприємства / О. Й. вівчар, В. М. Саварин // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19 (5). – С. 146–150.

70. Википедия Свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki>.

71. Внешнеэкономический толковый словарь [под ред. И. П. Фаминского]. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 512 с.

72. Внутрішній аудит : монографія / В. С. Рудницький, І. Д. Лазаришина, Г. М. Шеремета, В. О. Хоменюк – Рівне : УДУВГП, 2003. – 163 с.

73. Волик І. М. Фінансові чинники акціонування / І. М. Волик // Фінанси України. – 2000. – №9. – С. 32–36.

74. Воронина Л. И. Аудиторская деятельность : основы организации : [учебно-практическое пособие] / Л. И. Воронина. — М. : Эксмо, 2007. — 336 с.

75. Гайдуцкий П. И. Организация акционерных и паевых обществ : [практ. пособие] / П. И. Гайдуцкий. – К. : УСХА, 1992. – 211 с.

76. Гармаш Є. Випуск і розміщення акцій / Є. Гармаш // Баланс. – 2001. - №34 (367), 21 серпня. – С. 53–56.

77. Гаук Н. Дивіденди від нерезидента: обліковуємо правильно / Н. Гаук // Все про бухгалтерський облік. – 2006. – № 38. – С. 6–13.

78. Говоруха О. О. Моделювання облікової політики за міжнародними стандартами фінансової звітності / О. О. Говоруха [Економіко-культурологічне позиціонування України у світовому глобалізованому просторі : тези доп. I Міжнарод. наук.-практ. конф.]. – Словаччина, 2016. – С. 41–44.

79.Говоруха О. О. Необхідність формування відділу внутрішнього аудиту на підприємствах акціонерної форми власності / О. О. Говоруха : тези доп. ІХ Міжнарод. наук.-практ. конф. [Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю], (Черкаси, 18-19 квітн. 2012 р.). – Черкаси : ЧДТУ, 2012. – С. 51-53.

80.Говоруха О. О. Особливості формування резервного капіталу вітчизняними акціонерними товариствами / О. О. Говоруха [Торгівля та готельно-ресторанний бізнес: інноваційний розвиток в умовах глобалізації : мат. всеукр. наук.-практ. конф.] : присвячена 90-річчю з дня народження ректора університету (1967-1988 рр.), к.е.н, проф., засл. діяча вищої школи Бережного І.Г.], (Харків, 20 квіт., 2012 р.) – Харків: ХДУХТ, 2012. – ч. 2. – С. 311-312.

81. Гончар І. І. Інноваційний підхід до створення АТ як форми організації бізнесу / І. І. Гончар // Проблеми науки. – 2005. – С.29-32.

82.Господарський Кодекс України [від 16 січня 2003 року № 436-IV із наступними змінами і доповненнями, остання редакція від 30.07.2010 р. на підставі 2289-17] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

83.Гражданський кодекс РФ [от 16 апреля 2001 года № 213-ФЗ] [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gk-rf.ru>.

84. Гриньова, В. М. Організаційно-економічні основи формування систем корпоративного управління в Україні : [монографія] / В. М. Гриньова, О. Є. Попов. – Х. : ХДЕУ, 2003. – 324 с. _

85. Гуйда Л. Як підготувати наказ про облікову політику / Л. Гуйда // Дебет-кредит. – 2001. – №3. – С. 17-35.

86.Гура Н. О. Тлумачний словник бухгалтерської та аудиторської термінології / Н. О. Гура, Ю. В. Каверін. – К. : Українська книга, 1999. – 64 с.

87.Гуторова Е. А. Акции и их классификация / Е. А. Гуторова // Вісник СНУ ім. В. Даля. – 2003. – № 1 (59). – С. 35–39.

88. Давидов Г. М. Аудит: теорія і практика : [монографія] / Г. М. Давидов. – Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2006. – 324 с.

89. Декарт Р. Рассуждения о методе, с приложениями: диоптика, метеоры, геометрия / Р. Декарт. – М. : Издательство Академии Наук СССР, 1953. – 656с.
90. Діденко С. В. Модель управління ризиком аудиторської діяльності / С. В. Діденко // Економіка і регіон. – ПолтНТУ. – 2009. – №1 (20). – С. 139-142.
91. Дихал І. Бухгалтерський облік статутного капіталу / І. Дихал // Баланс. – 2000. – № 50 (331). – С. 54-57.
92. Дмитренко А. В. Бухгалтерський та податковий облік внесків до статутного капіталу спільного підприємства / А. В. Дмитренко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. – Житомир : ЖДТУ, 2010. – №3 (53). – С. 92-96.
93. Додж Р. Краткое руководство по стандартам и нормам аудита / Р. Додж ; [пер. с англ.; предисловие С. А. Стукова]. – М. : Финансы и статистика ; ЮНИТИ, 1992. – 224 с.
94. Дорош, Н.І. Аудит : методологія і організація / Н. І Дорош. – К. : Знання, 2001.- 402 с.
95. Євтушевський В. А. Корпоративне управління : [підручник] / В. А. Євтушевський; КНУ ім. Т. Шевченка, Ін-т вищ. освіти Акад. пед. наук України. – К. : Знання, 2006. – 406 с.
96. Ендовицкий Д. А. Учет ценных бумагах : [учебное пособие] / Д. А. Ендовицкий, Н. А. Ишкова; под. ред. проф. Д.А Ендовицкого. – М. : КНОРУС, 2006. – 336 с.
97. Економічна енциклопедія / [за ред. С. В. Мочерного] [у 3 томах]. – Т. 2. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
98. Економічний словник / [Г. В. Осовська, О. О. Редич, Й. С. Завадський ; під ред. Й. С. Завадського]. – К. : Кондор, 2007. – 358с.
99. Економічний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eso-online.ru>.
100. Економічний словник-довідник / [за ред. Сухарського В.С.]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. – 328 с.

101. Житний П. Є. Облікова політика в умовах розвитку фінансово-промислових систем: методологія та організація : [монографія] / П. Є. Житний – Луганськ, вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – 352 с.
102. Завгородній А. Г. Бухгалтерський облік : основи, теорія і практика : [навч. посібник] / А. Г. Завгородній, Г. О. Картін. – К. : Т-во «Знання», 2003. – 327 с.
103. Завгородній В. П. Бухгалтерський облік в Україні / В. П. Завгородній. – К. : А. С. К., 2001. – 846 с.
104. Загородній А. Г. Бухгалтерський облік : основи теорії і практики : [навч. посібник] / А. Г. Загородній, Г. О. Партин [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання, 2004. – 377 с.
105. Загородній А. Г. Облік і аудит : термінологічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Г. О. Партин. – Львів : Центр Європи, 2002. – 671 с.
106. Загородній А.Г. Управління ризиками аудиторської діяльності : навч. посібник / А. Г. Загородній, Л. М. Пилипенко. – Львів : Вид-во «Львівська політехніка», 2008. – 128 с.
107. Зайберт У. Основы немецкого торгового и хозяйственного права. Законодательство ФРГ об обществах, основанных на объединении капиталов (АО и ООО) / У. Зайберт ; [пер. с нем.] – М., 1995. – 226 с.
108. Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2009-2010 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ssmsc.gov.ua>.
109. Звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ssmsc.gov.ua>.
110. Зубілевич С. Я. Основы аудиту / С. Я. Зубілевич., С. Ф. Голов. – Київ : Ділова Україна, 1996. – 374 с.
111. Иванина Е. А. Аудит в регионе : состояние, проблемы, перспективы развития / Е. А. Иванина. – Донецк : НЕПИ НАН Украины, 2000. – 20 с.

112. Ільяш Л. Формування облікової політики підприємства / Л. Ільяш // Головбух. – 2001.– № 5 (107) – С. 67-77.
113. Каменська Т.О. Внутрішній аудит. Сучасний погляд : [монографія] / Т.О. Каменська; Нац. акад.. статистики, обліку та аудиту. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2010. – 499 с.
114. Капитан М. Паевые фонды : современный подход к управлению деньгами / М. Капитан, Д. Барановський. – СПб. : Питер, 2005. – 240 с.
115. Каратуев А. Г. Ценные бумаги. Виды и разновидности / А. Г. Каратуев. – М. : 1997. – 247 с.
116. Кашанина Т. В. Корпоративное право (Право хозяйственных товариществ и обществ) : [учебник для вузов] / Т. В. Кашанина. – М. : НОРМА-ИНФРА – М, 1999. – 815 с.
117. Каштанова І. О. Консультації / І. О. Каштанова // Економіка, Фінанси, Право. – 2006. – № 5. – С. 35–36.
118. Килячков А. А. Рынок ценных бумаг и биржевое дело / А. А. Килячков, Л. А. Чалдаева. – М. : Экономистъ, 2003. – 704 с.
119. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік в комерційних банках України : підручник / Л. М. Кіндрацька. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 636 с.
120. Кісельов А. П. Основи бізнесу : підручник / А. П. Кісельов. – К. : Вища школа, 1998. – 191 с.
121. Киселева О. Механизм налогообложения дивидендов / О. Киселева // Бухгалтерский учет и аудит. – 2008. – № 1. – С. 26–40.
122. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент : [навчальний посібник] / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова [2-е вид., перероб. і доп.].– [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://library.if.ua/books/52.html>.
123. Коваленко Н. Н. Правовое регулирование рынка ценных бумаг в Республике Беларусь (в определениях и схемах) : [учебное пособие] / Н. Н. Коваленко. – Мн. : Новое знание, 2001. – 167 с.

124. Ковалева О. В. Аудит : [учеб. пособие] / О. В. Ковалева, Ю. П. Константинов. – М. : ПРИОР, 1999. – 272 с.

125. Ковальова Т. В. Удосконалення обліку цінних паперів (на прикладі облігацій) / Ковальова Т. В., Лебідь О. І. // Розвиток обліку та аудиту на основі інформаційно-аналітичної системи підприємства. – Випуск 58. – Т. 2 – Вісник НТУ «ХП», 2005. – С. 18-19.

126. Кодекс корпоративного поведення. Корпоративная культура [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.akdi.ru/PRAVO.htm>.

127. Кодекс корпоративного управления. Принципы корпоративного управления ОЭСР. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://corp.gov.ru/projects/principles-ru.pdf>.

128. Козаченко, А. В. Корпоративное управление : [учеб. для высш. учеб. заведений] / А. В. Козаченко, А. Э. Воронкова. – К. : Либра, 2004. – 367 с.

129. Козаченко Г. В. Основы корпоративного управления : [учеб. пособие] / Г. В. Козаченко, А. Е. Воронкова, Е. Н. Корнев. – Луганск : ВНУ, 2001. – 480 с.

130. Колабушкин Д. А. Налог на операции с ценными бумагами / Д. А. Колабушкин // Бухгалтерский бюллетень. – 2001. – №5. – С. 37-45.

131. Контроль і ревізія : [підручник] / [Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, Н. М. Малюга, Н. І. Петренко; за ред. проф. Ф. Ф. Бутиця]. – Житомир : ПП «Рута», 2002. – 544 с.

132. Корнеева Е. И. Оффшорный мир. Взгляд изнутри / Е. И. Корнеева. – М. ЗАО : Экономика, 2001. – 318 с.

133. Корпоративный менеджмент : [учеб. пособие]. – К. : КНТ «Эльга-Н», 2008. – 413 с.

134. Косаренко Л. Дивиденды для нерезидента: учет и налогообложение / Л. Косаренко // Бухгалтерия. – 2006. – № 12. – С. 50–52.

135. Костирко Л. А. Стратегія фінансово-економічної діяльності господарюючого суб'єкта: методологія і організація : монографія / Л. А. Костирко. – Луганськ : вид-во СНУ ім. Даля, 2002. – 560 с.

136. Костюченко В. М. Внутрішній аудит у системі управління холдингом / В. М. Костюченко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – №2. – С. 19-25.
137. Краснова Л. П. Бухгалтерский учет : [учебник] / Л. П. Краснова, Т. Н. Шалашова, Н. М. Ярцова. – М. : Юриста, 2001. – 550 с.
138. Красножон С. Типологія національної моделі корпоративного управління / С. Красножон, Б. Стеценко // Цінні папери України. – 2006. – № 31. – С. 7–8.
139. Красовська І. Нараховуємо та виплачуємо дивіденди / І. Красовська // Головбух. – 2009. – № 3. – С. Т-2–Т-13.
140. Кужельний М. В. Теорія бухгалтерського обліку: підручник] / М.В. Кужельний, В. Г. Лінник. – К. : КНЕУ, 2001. – 334с.
141. Кузик Н. П. Система внутрішнього контролю в акціонерному товаристві : автореф. дис. ... канд. екон. наук. : 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Н. П. Кузик. – К., 2004. – 19 с.
142. Кузнєцова Н. С. Ринок цінних паперів в Україні: правові основи формування та функціонування / Н. С. Кузнєцова, І. Р. Назарчук. – К. : Хрінком Інтер, 1998. – 528 с.
143. Кулаковська Л. П. Організація і методика аудиту : [навч. посіб.] / Л. П. Кулаковська, Ю. В. Піча. – К. : Каравела, 2004. – 568 с.
144. Кулаковська Л. П. Основи аудиту : [навч. посіб.] / Л. П. Кулаковська, Ю. В. Піча ; [3-тє вид.]. – К. : Каравела, 2006. – 312 с.
145. Кушина Е. «Дивидендный» налог на прибыль: зачтется ли после 1 апреля ? / Е. Кушина // Бухгалтерия. – 2011. – № 16 (951). – С. 58–60.
146. Кушина О. Операції з цінними паперами: погляд торговця-2 / О. Кушина // Бухгалтерія. – 2002. – №35/1-2(502). – С. 55-61.
147. Ладутько Н. И. Бухгалтерский учет / [под общей ред. Н. И. Ладутько]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Мн. : ФУАинформ, 2001. – 832 с.
148. Лазар Я. Собственность в буржуазной правовой теории / Я. Лазар ; пер. с нем. – М. : Юридическая литература, 1985. – 192 с.
149. Лесная И. Дивиденды нерезиденту: учетные лабиринты / И. Лесная // Все о бухгалтерском учете. – 2010. – № 32. – С. 15–20.

150. Лупенко Ю. Акціонерні товариства в АПК / Ю. Лупенко. – К. : ІАЕ, 1997. – 185 с.

151. Лютий І. О., Ринок боргових цінних паперів в Україні: суперечності та тенденції розвитку : [монографія] / І. О. Лютий, О. П. Білик, Р. В. Рак, Т. Г. Буй, Т. В. Нічосова, О. К. Прімерова. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 432 с.

152. Макальская М.Л. Основы аудита : курс лекций с ситуационными задачами / Л.М. Макальская, Н.А. Пирожкова. – М. : Дело и сервис, 2001. – 160 с.

153. Макоев О. Внутренний аудит : понятие и предназначение / О. Макоев // Аудитор. – 1998. – №11. – С. 11-15.

154. Мальоне Д. Отношение счетоводства к политической экономии / Д. Мальоне // Счетоводство. – 1890. – № 1, 3, 5, 20-23, 24.

155. Маркс К. Капитал : в 3 т. / К. Маркс. – М. : Изд-во полит. лит-ры, 1988. – Т. 1, кн. 1. – 891 с.

156. Маркс К. Капитал : в 3 т. / К. Маркс. – М. : Изд-во полит. лит-ры, 1975. – Т. 3, кн. 1. – 508 с.

157. Марченко В. Доходи нерезидентів та податок на репатріацію / В. Марченко // Дебет-Кредит. – 2007. – № 12. – С. 29–35.

158. Мацегора І. А. Облік і аналіз операцій з цінними паперами власної емісії в акціонерних товариствах : автореф. дис... канд. екон. наук. : спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / І. А. Мацегора – К., 2006. – 16 с.

159. Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку [затверджені наказом Міністерства фінансів України від 29 грудня 2000 р. – № 356] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>.

160. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку / [перекл. з англ.; за ред. С. Ф. Голова]. – К. : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2000. – 1272 с.

161. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг : в 2 томах / [редкол. І. І. Нестеренко

(координатор проекту) та ін.; пер. з англ.: Ольховікова О.Л., Селезньов О.В., Зеніна О.О., Гик О.В., Біндер С.Г.]. – К. : Міжнародна федерація бухгалтерів. Аудиторська палата України, 2010. – Т. 1. – 842 с.

162. Міжнародний стандарт фінансової звітності 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.

163. Миркин Я. М. Ценные бумаги и фондовый рынок / Я. М. Миркин. – М. : Издательство «Перспектива», 1995. – 512 с.

164. Мирошник Т. Дивіденди: правильно нараховуємо, виплачуємо та отримуємо / Т. Мирошник // Консультант бухгалтера. – 2005. – № 8. – С. 6–32.

165. Мозговий О. М. Фондовий ринок / О. М. Мозговий. – К. : КНЕУ, 1999. – 316 с.

166. Мозговой О.Н. Фондовый рынок Украины / О. Н. Мозговой. – К. : УАННП «Феникс», 1997. – 276 с.

167. Немченко В. В. Практичний курс внутрішнього аудиту : [підручник] / В. В. Немченко, В. П. Хомутенко, А. В. Хомутенко; за ред. В. В. Немченко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.

168. Нидлз Б. Принципы бухгалтерского учета : [пер. с англ.] / Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуэлл; под ред. Я. В. Соколова [2-е изд., стереотип]. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 496 с.

169. Облік зовнішньоекономічної діяльності : навчальний посібник / Л. М. Янчева, Н. С. Акімова, А.О. Баранова, О. В. Топоркова, А. В. Янчев, Т. О. Євлаш [та ін.]. – Х.: ХДУХТ, 2014. – 569 с.

170. Облікова політика підприємства: [навч. посібник] / [за ред. Гаврилюка В.М., Жука В.М., Михайлова М.Г.]. – К. : ТОВ «Юр-Агро-Веста», – 2007. – 326с.

171. Олійник О. В. Історичний розвиток та організаційно-правові аспекти функціонування акціонерних товариств / О. В. Олійник, Н. С. Акімова, О.О. Безпалова // Економічна стратегія і перспективи розвитку

сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. – Харків : ХДУХТ, 2009. – Вип. 2 (10). – С. 96-103.

172. Олюха В. Г. Основні функції акцій / В. Г. Олюха, О. В. Мігуль // Вісник Криворізького економічного ін-ту «КНЕУ ім. В. Гетьмана». – 2007. – № 2. – С. 16–19.

173. Організація бухгалтерського обліку : [підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів] / [за ред. Ф. Ф. Бутинця]. – [3-тє вид., доп. і перероб.]. – Житомир : ПП «Рута», 2002. – 592с.

174. Остапенко В. В. Акционерное дело и ценные бумаги : [справ. пособие] / В. В. Остапенко. – М. : Экономика, 1992. – 127 с.

175. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uprstat.kharkov.ukrtel.net/ua>.

176. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

177. Оценка имущества и имущественных прав в Украине / [Н. Лебедь, А. Мендрул, В. Ларцев, С. Скрынько, Н. Жиленко, В. Пашков]. – К. : ООО «ИИФ Принт – Экспресс». – 2002. – 688с.

178. Павлов В. І. Цінні папери в Україні : [навчальний посібник] / В. І. Павлов, І. І. Пилипенко, І. В. Кривов`язюк [2-ге вид., допов.]. – К. : Кондор, 2004. – 400с.

179. Павлова И. П. История экономических учений : [учебное пособие] / И. П. Павлова [3-е изд.]. – Спб. : СПбГУАП, 2000. – 191с.

180. Пантелеев В. П. Аудит : [навч. посіб.] / В. П. Пантелеев. – К. : Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 400 с.

181. Пантелійчук Л. Дивіденди 2006 : особливості обліку та оподаткування / Л. Пантелійчук, Т. Буданова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 1. – С. 35–41.

182. Педько А. Б. Власність, контроль і конфлікт інтересів в акціонерних товариствах : [монографія] / А. Б. Педько. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 325с.

183. Петражицкий Л.И. Акции, биржевая игра и теория экономических кризисов / Л. И. Петражицкий. – Т.1. – СПб., 1911. – 319 с.

184. Петренко Н. І. Проблеми визначення аудиту в економічній літературі / Н. І. Петренко // Держава та регіони. – 2002. – №4. – С. 153-158.

185. Петренко С. М. Внутрішній контроль діяльності підприємств і його інформаційне забезпечення: теорія, методологія, організація: дис. ... док. екон. наук : 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / С. М. Петренко. – Д., 2010. – 560 с.

186. Петрик О. А. Аудит : методологія і організація : [монографія] / О. А. Петрик. — К. : КНЕУ, 2003. — 260 с.

187. Перелік видів виплат, що здійснюються за рахунок коштів роботодавців, на які на нараховується єдиний внесок на загальнообов'язкове соціальне страхування [затв. постановою Кабінету Міністрів України від 22.12.10 р. – № 1170] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

188. Пилипенко А. Я. Очерки акционерного права Украины : [монографія] / А. Я. Пилипенко, В. С. Щербина. – К. : МАУП, 1995. – 72 с.

189. Пилипенко І. І. Цінні папери в Україні / І. І. Пилипенко, О. П. Жук. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2001. – 305 с.

190. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

191. Поліщук І.Р. Бухгалтерський облік і контроль статутного капіталу в товариствах з обмеженою відповідальністю: теорія і методика : автореф. дис. ... канд. екон. наук. : 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / І. Р. Поліщук. – К., 2006. – 24 с.

192. Положенням про порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства [затверджене

рішенням НКЦПФР від 14.05.2013 р. – № 822] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>.

193. Положення про розкриття інформації емітентами акцій та облігацій підприємств, які знаходяться у лістингу організатора торгівлі [затв. Рішенням ДКЦПФР від 22 червня 2010 р. – № 981] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

194. Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів [затв. Рішенням ДКЦПФР від 19 грудня 2006 р. – № 1591] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>

195. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

196. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» [Чинне від 31.03.99] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

197. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» [Чинне від 30.11.2001] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

198. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» [Чинне від 29.11.99] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

199. Положення щодо підготовки аудиторських висновків, які подаються до Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку при розкритті інформації емітентами та професійними учасниками фондового ринку [затверджене рішенням ДКЦПФР від 19.12.2006 р. – № 1528] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

200. Пономарьова Н. А. Особливості обліку дивідендів в умовах переходу на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку / Н. А. Пономарьова // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2002. – № 2, ч. 1. – С. 276–281.

201. Порядок звільнення (зменшення) від оподаткування доходів із джерелом їх походження з України згідно з міжнародними договорами України про уникнення подвійного оподаткування [затв. постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.01 р. – № 470] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

202. Порядок реєстрації випуску акцій при зміні розміру статутного капіталу акціонерного товариства : [затв. Рішенням НКЦПФР від 31.07.2012 р. – № 1073] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>.

203. Порядок розкриття інформації про діяльність публічних акціонерних товариств на основі міжнародних стандартів фінансової звітності : [затв. Рішенням ДКЦПФР від 30.11.2010 р. – № 1780] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>.

204. Практическое пособие по аудиту / [П. И. Камышанов и др. ; 2-е изд. доп. и перераб.]. – М. : ИНФРА-М, 1998, – 382 с.

205. Принципи корпоративного управління : за станом на 11 грудня 2003 р. / Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку України. – Офіц. вид. – К. : ДКЦПФР, 2004. – 74 с. – (Нормативний документ ДКЦПФР. Рішення).

206. Про акціонерні товариства : Закон України [прийнятий Верховною Радою України від 17.09.2008 р. – № 514-VI] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

207. Про аудиторську діяльність : Закон України [прийнятий Верховною Радою України від 22.04.1993 р. – №3125-XIII] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>

208. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність : Закон України [прийнятий Верховною Радою України від 16.07.1999 р. – № 996] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

209. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України [прийнятий Верховною Радою України від

15.05.2003 р. – № 755-IV] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

210. Про інформацію : Закон України [прийнятий Верховною Радою України від 02.10.1992 р. – № 2657-XII] (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

211. Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні : Закон України [прийнятий Верховною Радою України від 10.12.1997 р. – № 710/97-ВР] (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

212. Про облікову політику : Лист Міністерства фінансів України [від 21.12.2005 р., №31-34000-10-5/27793] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>

213. Про порядок відкриття, використання та закриття рахунків в національній та іноземних валютах звітності : Інструкція [затверджена Постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. – № 492] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

214. Про страхування : Закон України [прийнятий Верховною Радою України від 07.03.1996 р. – № 85/96-ВР] (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

215. Про узгодження гарантій, яких вимагають держави-члени від товариств у розумінні частини другої статті 58 договору, з метою захисту інтересів учасників та третіх осіб, з огляду на створення акціонерних товариств, збереження та зміни капіталу з метою забезпечення рівності застосування таких гарантій [Директива ЄЕС від 13.12.76 р. – № 77/91] (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eurodocs.sdla.gov.ua>

216. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України [прийнятий Верховною Радою України від 23.02.2006 р. – №3480-IV] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

217. Програма TACIS Європейського союзу. Проект «Правничі студії в Україні. – К. : Серія „Право ЄС” [у частинах]. – Ч. 20.

218. Птащенко Л. О. Етапи трансформації власності в Україні та проблеми регулювання діяльності акціонерних товариств / Л.О. Птащенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2002. – С.22–26.

219. Пушкар М. С. Фінансовий облік : [підручник] / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-Бланш, 2002. – 628с.

220. Райзберг Б. А. Учебный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский. – М. : Рольф: Айрис-пресс, 1999. – 416 с.

221. Регіони України 2010 (статистичний збірник) / Держкомстат України : [за ред. О.Г. Осауленка] [у частинах]. – Ч. 2. – Київ. : Інформаційно-аналітичне агентство, – 2010. – 803с.

222. Редько О. Ю. Аудит в Україні. Морфологія : [монографія] / О. Ю. Редько – К. : Інформаційно-аналітичне агентство, 2008. – 493 с.

223. Рибалкін В. О. Теорія власності / В. О. Рибалкін, І. В. Лазня. – К. : Логос, 2000. – 279 с.

224. Рынок ценных бумаг : [учебник. / [под. ред. В. А. Галанова, А. И. Басова]. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 352 с.

225. Ринок цінних паперів : [навч. посібник] / О. Г. Мендрул, І. А. Шевчук. – К. : КНЕУ, 1998. – 152 с.

226. Рыночная экономика: 200 терминов / [под общ. ред. Г. Я. Кипермана]. – М. : Политиздат, 1991. – 224 с.

227. Робертсон Дж. Аудит / Дж. Робертсон. – М. : КМРГ, Аудиторская фирма «Контакт», 1993. – 496 с.

228. Рудейчук С. В. Сутність конвертованих облігацій : обліковий аспект / С. В. Рудейчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2009. - №4 (50). – С. 141-145.

229. Рязанов Н. С. Фінансове рахівництво : [навч. посіб.] / Н.С. Рязанова. – К. : Знання-прес, 2002. – 246 с.

230. Свірко С. В. Бухгалтерський облік в бюджетних установах України : методологія і організація : [дис. д-ра екон. наук. : 08.06.04] / С. В. Свірко – Київ : КНЕУ, 2006. – 514 с.

231. Свірко С. В. Первинна організація бухгалтерського обліку бюджетних установ : формування облікової політики // Економіка та підприємництво : збірник наукових праць – К. : КНЕУ, 2002. – №8. – С. 137-148.

232. Сиденко А. В. Международный статистический учет : словарь-справочник / А. В. Сиденко, В. М. Матвеева. – М. : Дело и сервис, 1999. – 208 с.

233. Сисмонди Ж. Новые начала политической экономии или о богатстве в его отношении к народонаселению / Ж. Сисмонди [пер. с фр. ; под ред. А. Ф. Кона]. – М. : Соц.-экон. изд-во, 1937. – 386 с.

234. Слесарева Г. Компьютеризация бухгалтерского учета: с чего начать? / Г. Слесарева // Баланс. – 2005. – № 27. – С. 39-42.

235. Словарь современной экономической теории Макмиллана. – М. : ИНФРА-М, 2003. – С.88.

236. Словник термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bkvika.ru>

237. Современный энциклопедический словарь / [Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева ; 3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 480 с.

238. Соколов Я. В. Реформа бухгалтерского учета : Российские и международные стандарты : практика применения / Я.В. Соколов, В.Ф. Палий, Н.А. Ремизов [и др.] – М. : Книжный мир : Национальный фонд подготовки кадров, 1998. – С.9.

239. Солодченко И. Программ много, а я один (независимый обзор бухгалтерских программных продуктов) / И. Солодченко // Бухгалтерия. – 2008. – № 28. – с. 41-43.

240. Солошенко Л. Выплачиваем дивиденды нерезиденту / Л. Солошенко // Налоги и бухгалтерский учет. – 2008. – № 7. – С. 36–41.

241. Сопко В. Бухгалтерський облік : навч. посібник / В. Сопко. – К. : КНЕУ, 1998. – 448 с.

242. Сопко В. В. Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів) : монографія / В. В. Сопко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.

243. Статистический словарь. – М. : Финансы и статистика, 1989.

244. Суйц В. П. Аудит : общий, банковский, страховой : [учебник] / В. П. Суйц, А. Н. Ахметбеков, Т. А. Дубровина. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 556 с.

245. Тафтай В. А. Аудиторський ризик : сутність та оцінка / В. А. Тафтай // Вісник ЖІТІ. — 2002. — № 20. — С. 243-248.

246. Терехов А. А. Аудит : перспективы развития / А. А. Терехов. — М. : Финансы и статистика, 2001. — 560с.

247. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : [навчальний посібник] / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с.

248. Ткаченко А. М. Організація внутрішнього аудиту на промислових підприємствах : [монографія] / А. М. Ткаченко. – Запоріжжя: Видавництво Запорізької державної інженерної академії, 2005. – 505 с.

249. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України : [підруч. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл.] / Н. М. Ткаченко [6-те вид.]. – К. : А.С.К., 2001. – 784 с.

250. Третьяк О. Д. Фінансові аспекти діяльності акціонерних товариств в Україні / О. Д. Третьяк. – Х. : Прапор, 2001. – 96 с.

251. Управление государственной собственностью : учебник / [под. ред. д.э.н., проф. В. И. Кошкина, к.э.н., доц. В.М. Шупаро]. – М. : ИНФРА-М. – 1997. – 496 с.

252. Управление экономической деятельностью: проблемы и перспективы развития / Н. С. Акимова, Е. В. Топоркова, Т. А. Евлаш, Е. А. Говоруха [и др.] // Economic activity management: problems and prospects: : [collective monograph]. – Aspekt Publishing, Taunton, MA, United States of America, 2016.- 128 p.

253. Фінансовий облік 1 : навч. посіб. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. напряму підготовки 6.03059 «Облік і аудит» / Л. М. Янчева,

Н. С. Акімова, Л. М. Котенко, А. О. Баранова, О. В. Топоркова, О. О. Кваша, О. О. Говоруха, Т. О. Євлаш – Х. : ХДУХТ, 2010. – 200 с.

254. Фінансово-економічний словник / [за ред. А. Г. Загороднього, Г. Л. Вознюк]. – К. : Знання. 2007. – 1072 с.

255. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / [под ред. д.э.н., проф. А.Г. Грязновой]. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 1168 с.

256. Функ Я. И. Акционерное общество: история и теория (Диалектика свободы) / Я.И. Функ [и др.]. – Мн. : Амалфея, 1999. – 608 с.

257. Хабарова Л. П. Учетная политика / Л. П. Хабарова. – М. : ЗАО «Бухгалтерский бюллетень», 2000. – 272 с.

258. Харківська область у 2009 році (статистичний щорічник) / Головне управління статистики у Харківській області: [за редакцією М.Л. Чмихала] – Харків : ТОВ «Золоті сторінки», 2010. – 588 с.

259. Холод З. М. Формування капіталу підприємств видавничо-поліграфічного комплексу і відображення його у фінансовій звітності / З. М. Холод, І. І. Малярчук // Науковий вісник НЛТУ України. – Київ, 2011. – № 21 (3). – С. 283-291.

260. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (із наступними змінами і доповненнями, остання редакція від 20. 08.2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

261. Цыганенко В. Выплата дивидендов физлицам : налогообложение и отчетность / В. Цыганенко // Все о бухгалтерском учете. – 2010. – № 32. – С. 14–15.

262. Чиж В. І. Методологія облікових процедур в управлінні витратами: [монографія] / В. І. Чиж. – Луганськ, 2004. – 296 с.

263. Чуєнков А.Є. Сутність та організація служби внутрішнього аудиту / А. Є. Чуєнков // Економічний часопис ХХІ. – 2010. – № 7-8. – С. 38-42.

264. Шарп У. Инвестиции : [пер. с англ.] / У. Шарп, Г. Александр, Дж. Бейлі. – М. : ИНФРА-М, 1999. – XII. – 1028 с.

265. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку : [підручник] / В. Г. Швець [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання, 2006. – 525с.

266. Шеремет А. Д. Аудит / А. Д. Шеремет, В. П. Суйц. [5-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ИНФРА-М, 2006. — 448 с.

267. Шеремет О. О. Організаційно-економічний механізм діяльності акціонерних товариств харчової промисловості України / О.О. Шеремет. – К. : РАДА, 2002. – 176 с.

268. Шишкин А. К. Бухгалтерский учет и финансовый анализ на коммерческих предприятиях : [практическое руководство] / А. К. Шишкин, С. С. Варганян, В. А. Микрюков. – М. : АО «Финстатинформ», 1994. – С. 383.

269. Шишханов М. О. Управленческий консалтинг: слов. справ. / М. О. Шишханов. – Москва: Анкип, 2006. – 896 с.

270. Шохин С. О. Бюджетно-финансовый контроль и аудит. Теория и практика применения в России : [науч.-метод. пособие] / С. О. Шохин, Л. И. Воронина. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 240 с.

271. Шпакович Н. Дивиденды: подводим итоги 2008 года / Н. Шпакович // Бухгалтерская неделя. – 2009. – № 8. – С. 22–32.

272. Щербина С. Дивіденди у юросіб-єдинників : виплатив – сплати податки / С. Щербина // Все про бухгалтерський облік. – 2008. – № 70. – С. 38–39.

273. Щодо обмежень на розрахунки готівкою при виплаті дивідендів та підпису касових документів у разі тимчасової заміни касира [Лист НБУ від 01.08.2014 №11-11741539]. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

274. Янжул И. И. Основные начала финансовой науки. Учение о государственных доходах / И. И. Янжул; [науч. ред. и авт. вступ. ст. А. Н. Козырин ; сост., авт. ст. А. А. Ялбулганов]. – М. : Статут, 2002. – 554 с.

275. Янчева Л. М. Дивіденди: теорія, практика, облік : [монографія] / Л. М. Янчева, Н. С. Акімова, Т. В. Бочуля. – Харків : ХДУХТ, 2010. – 177 с.

276. Янчева Л. М. Інформаційні системи управління товарорухом мв роздрібній торгівлі : [монографія] / Л. М. Янчева, А. С. Крутова, О.О. Нестеренко. – Харків : ХДУХТ, 2012. – 260 с.
277. Яремко І. Й. Економічні категорії у методології обліку : [монографія] / І. Й. Яремко. – Львів : Каменяр, 2002. – 192 с.
278. Adam Smith. The Wealth of Nations. New York: Modern Library, Inc., 1776.
279. Baker Malcolm. A Catering Theory of Dividends / Malcolm Baker, Jeffrey Wurgler // Working paper / Harvard University. – 2002. – № 10. – P. 24-28.
280. Baker Malcolm. Investor Sentiment. A Cross Section of Stock Returns / Malcolm Baker, Jeffrey Wurgler // Working paper / Harvard University. – 2003. – № 5. – P. 14-17.
281. Baker Malcolm. Why Are Dividends Disappearing / Malcolm Baker, Jeffrey Wurgler // Working paper / Harvard University. – 2002. – № 6. – P. 34-36.
282. Miller, M. The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment / M. Miller, F. Modigliani // American Economic Review. – 1958. – № 48. – P. 261-297.
283. Miller, M. Dividend Policy, Growth and the Valuation of Shares / M. Miller, F. Modigliani // Journal Of Business. – 1961. – № 34. – P. 235-264.
284. Romney Marshall B. Accounting information systems / Marshall B. Romney, Paul John Steinbart. – 9th ed. – Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Education, Inc., 2003. – 735 p.

Додаток А

Переваги та недоліки акціонерної форми власності

<i>Акціонерні товариства</i>	
Переваги	Недоліки
Учасниками можуть бути як юридичні особи (держава, інші підприємства), так і фізичні	Складна і тривала процедура створення товариства
Обмежена відповідальність учасників АТ розмірами їхніх внесків	Складна система управління
Самостійна майнова відповідальність товариства	Складна процедура звітування
Фактична безстроковість існування	Публічна звітність, що є небезпекою витоку інформації до конкурентів і можливих «загарбників»
Можливість передачі акцій учасниками акціонерного товариства іншим особам (свобода купівлі-продажу акцій)	Високий ризик для акціонерів при вкладанні своїх заощаджень в акціонерне товариство
Вільне спадкування капіталу без обмежень із боку акціонерного товариства	Передбачена законодавством обмежена вартість чистих активів, що не може бути меншою за мінімальний розмір статутного капіталу товариства
Можливість об'єднання капіталу та зусиль кількох осіб для досягнення поставленої мети	Можливість акціонерами керувати виробничим та управлінським процесами на підприємстві лише в особі правління товариства
Можливість залучати додатковий капітал шляхом емісії додаткової кількості акцій, облігацій та отримувати кредити на вигідніших умовах, ніж інші підприємства	Жорстока законодавча регламентація та контроль з боку держави діяльності товариства (контроль НКЦФР, ФДМ, НБУ, ДПА, наявність обмежень щодо формування і використання капіталу)
Забезпечення акціонерного товариства завдяки акціям з різноманітними характеристиками більшої фінансової могутності, ніж за простого об'єднання капіталів партнерами чи закритими корпораціями	Тривалість та складність процедури зміни статутного капіталу
Швидка реалізація акцій особами, не задоволеними управлінням підприємства, в яке були вкладені кошти	Подвійне оподаткування: прибутку акціонерного товариства та дивідендів його акціонерів
Доступ до зовнішніх джерел фінансування, насамперед акціонерного капіталу, який має безстроковий характер	Залишковий принцип задоволення претензій акціонерів у випадку ліквідації товариства

Продовження додатку А

Перевати		Недоліки	
Можливість залучення фінансових ресурсів в Україну, завдяки використанню різноманітних фінансових інструментів	Відсутність спільних інтересів у різних учасників корпоративних відносин і об'єктивне існування конфлікту інтересів між ними		
Можливість придбання цінних паперів ін. товариств утворюючи при цьому мережу зацікавлених у взаємозалежній роботі підприємств, пов'язаних відносинами власності та правом участі в управлінні	Інформаційна відкритість, яка зумовлює обов'язковість проведення аудиторських перевірок, необхідність ведення реєстрів акціонерів і створення спеціальних підрозділів по роботі з акціонерами		
Розширені можливості довгострокового фінансування шляхом розміщення облігацій			
Високий ступінь усунювання виробництва			
Можливість брати участь в управлінні діяльністю товариства всіма учасниками акціонерного товариства			
Можливість отримання доходу – частини прибутку у вигляді дивідендів; крім того участь у розподілі майна товариства при його ліквідації			
Відсутність проблем з розподілом доходів: державі сплачують податок, акціонерам – дивіденди			
Найстійкіша форма об'єднання капіталів, адже вибуття одного з учасників не веде до ліквідації товариства			
Універсальність застосування цієї форми господарювання (практично до будь-якої сфери економіки)			

Додаток Б

Підходи до трактування визначення «акціонерне товариство» в літературних джерелах

№ з/п	Автор	Визначення	Літературне джерело
1	2 Закон України «Про акціонерні товариства» (ст. 3)	3 Акціонерне товариство – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями	4 Про акціонерні товариства : Закон України [прийнятий Верховною Радою України від 17.09.2008 р. – № 514-VI] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua .
2	Цивільний Кодекс України (ст. 152)	Акціонерним є товариство, статутний капітал якого поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості	Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (із наступними змінами і доповненнями, остання редакція від 20. 08.2010 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zakon.rada.gov.ua .
3	Господарський кодекс України (ст. 80)	Акціонерним товариством є господарське товариство, яке має статутний фонд , поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язання тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства в межах вартості належних їм акцій	Господарський Кодекс України [від 16 січня 2003 року № 436-IV із наступними змінами і доповненнями, остання редакція від 30.07.2010 р. на підставі 2289-17] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua .
4	Г.Н. Борц В.Г. Борц	Акціонерне товариство - підприємство, капітал якого утворюється в результаті об'єднання багатьох індивідуальних капіталів шляхом продажу акціонерними товариствами цінних паперів (акцій, облигацій та ін.)	Соколов Я.В. Реформа бухгалтерського учета : Российские и международные стандарты : практика применения / Я.В. Соколов, В.Ф. Палий, Н.А. Ремизов [и др.] – М. : Книжный мир : Национальный фонд подготовки кадров, 1998. – С.9.
5	П.І. Гайдучий	Акціонерне товариство – це колективне господарське об'єднання юридичних осіб та громадян, яке охоплює, як правило, значну кількість вкладників та велику суму вкладу ...»	Гайдучий П. И. Организация акционерных и паевых обществ : [практ. пособие] / П. И. Гайдучий. – К. : УСХА, 1992. – 211 с.

Продовження додатку Б

1	2	3	4
6	О.М. Годін В. С. Голодаєва	Акціонерне товариство – форма господарювання на основі об'єднання всіх або частини матеріальних та фінансових коштів підприємств, організацій або окремих осіб	Собственность : корпоративная, муниципальная, государственная, частная. – М. : Изд-во «Русская инициатива», 1992. – С.2-5.
7	І.І. Гончар	Акціонерне товариство (у західній термінології – публічна корпорація, оскільки засновником може бути будь-хто) – це організаційно-правова форма підприємництва, капітал якого утворюється об'єднанням багатьох індивідуальних капіталів шляхом випуску акцій для їх публічного розміщення	Гончар І. І. Інноваційний підхід до створення АТ як форми організації бізнесу / І. І. Гончар // Проблеми науки. – 2005. – С.29-32
9	Ю.О. Лупенко	Акціонерне товариство – це суб'єкт підприємницької діяльності, статутний фонд якого створений за рахунок випуску і розміщення попередньо визначеної кількості акцій рівної номінальної вартості, на умовах угоди і обмеженої відповідальності учасників	Лупенко Ю. Акціонерні товариства в АПК / Ю. Лупенко. – К. : ІАЕ, 1997. – 185 с.
10	В.О. Рибалкін І.В. Лазня	Акціонерне товариство – це економічна форма функціонування та реалізації акціонерної власності	Рибалкін В. О. Теорія власності / В. О. Рибалкін, І. В. Лазня. – К. : «Югос», 2000. – 279 с.
11	О.В. Рудинська	Акціонерне товариство – поєднання (союз) юридичних і фізичних осіб з метою об'єднання капіталів шляхом випуску (емісії) та продажу акцій (простих, привілейованих)	Корпоративный менеджмент : [учеб. пособие]. – К. : КНТ «Эльга-Н», 2008. – 413 с.
12	В.С. Сухарський	Акціонерне товариство – організація, статутний капітал якої сформовано за рахунок пайових внесків акціонерів шляхом придбання ними акцій даної організації	Економічний словник-довідник / [за ред. Сухарського В.С.]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. – 328 с.
13	Г. Шерневич	Акціонерне товариство - засноване на договорі об'єднання осіб з метою сумісного виробництва з допомогою капіталу, розділеного на різного розміру частки, межами яких обмежується відповідальність кожного учасника	Шишкин А. К. Бухгалтерский учет и финансовый анализ на коммерческих предприятиях : [практическое руководство] / А. К. Шишкин, С. С. Варганын, В. А. Микрюков. – М. : АО «Финстатинформ», 1994. – С. 383.

1	2	3	4
14		Корпорація – основний вид ділового підприємництва, який являє собою товариство засноване на паях, де відповідальність кожного власника обмежена вкладом в конкретне підприємство шляхом купівлі акцій і облігацій	Булеєв І. П. Промышленные корпорации: особенности развития и принятия решений : монография / И. П. Булеев, С. В. Богачев, М. В. Мельникова. – Донецк : Ин-т экон. пр-ги, 2003.- 116 с.
<i>Світова практика</i>			
15	Акціонерний закон ФРН (§ 1)	Акціонерним є товариство, яке має власну правособ'єктність. За зобов'язаннями товариства перед кредиторами відповідає лише майно товариства. Акціонерне товариство має розбитий на акції акціонерний капітал	Педько А. Б. Власність, контроль і конфлікт інтересів в акціонерних товариствах : монографія / А. Б. Педько. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 325 с.
16	Французький закон «Про торгові товариства» (ст. 73)	Акціонерне товариство – товариство, капітал якого розбитий на акції і яке засновується між учасниками, що відповідають за збитки лише в межах своїх внесків	Педько А. Б. Власність, контроль і конфлікт інтересів в акціонерних товариствах : монографія / А. Б. Педько. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 325 с.
17	Закон РФ «Про акціонерні товариства» (п.1 ст. 2)	Акціонерне товариство – є комерційною організацією, статутний капітал якої розбитий на визначену кількість акцій, що засвідчують зобов'язальні правовідносини між учасниками товариства (акціонерами) і даним товариством	Педько А. Б. Власність, контроль і конфлікт інтересів в акціонерних товариствах : монографія / А. Б. Педько. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 325 с.
18		Акціонерна компанія є правовим суб'єктом, створеним для здійснення комерційної або виробничої діяльності, з капіталом, поділеним на акції, якими володіють її члени	Словарь современной экономической теории Макмиллана. – М. : ИНФРА-М, 2003. – С.88.
19	В.В. Остапенко	Акціонерне товариство – організація, створена на підставі добровільної угоди юридичних та фізичних осіб, які об'єднали свої кошти шляхом випуску акцій, що має за мету задоволення суспільних потреб та отримання прибутку	Остапенко В. В. Акционерное дело и ценные бумаги : [справ. пособие] / В. В. Остапенко. – М. : Экономика, 1992. – 127 с.
20	Я. І. Функ	Акціонерне товариство – це вища форма підприємницького об'єднання, де особливо яскраво концерн-труються підприємницькі начала, в основі яких – не тільки і не стільки особистість, а в перше чергу майно	Функ Я. И. Акционерное общество: история и теория (Диалектика свободы) / Я.И. Функ [и др.]. – Мн. : Амалфея, 1999. – 608 с.

Додаток В

Основні характеристики моделей корпоративного управління

Характеристика	Англо-американська Модель 2	Німецька (західноєвропейська) модель 3	Японська (азіатська) модель 4
1. Країни розповсюдження	США, Великобританія, Канада, Австралія, Нова Зеландія	Німеччина, Австрія, Нідерланди, Скандинавія, частково Бельгія, Франція, Швейцарія	Японія, Китай, В'єтнам
2. Сутнісна характеристика	Базується на принципі жорстокого розмежування власності і управління. Широкі представництво індивідуальних і незалежних акціонерів (аутсайдерів). Чітко розроблена законодавча база. Велика роль фіктивного капіталу.	Банки відіграють ключову роль у представництві і контролі на рівні всіх компонентів корпоративного управління і фінансування. Структура управління на основі контактів корпорацій і банків	Базується навколо ключового банку й фінансово-промислової мережі. Законодавство підтримує «кейрецу» (групи корпорацій, об'єднаних спільним володінням позиковими коштами і власним капіталом). Акцент на банківський контроль та представництво.
3. Учасники моделі	- акціонери; - управлінці; - рада директорів; - біржі цінних паперів; - уряд.	- банк; - правління; - наглядова рада; - працівники компанії.	- ключовий банк; - ФПС; - афлійовані корпоративні акціонери; - менеджери; - уряд.
4. Структура володіння акціями	Перевага індивідуальних і інституціональних інвесторів.	Перевага банківської системи і корпорацій	Абсолютна перевага афлійованих банків і корпорацій. Представництво зовнішніх акціонерів незначний.
5. Система контролю	Переважно ринковий.	Переважно банківський.	Переважно банківський і міжкорпоративний.

Продовження додатку В

1	2	3	4
6. <i>Форми фінансування</i>	Фінансування відбувається дистанційно – через ринок цінних паперів. Перевага внутрішніх джерел фінансування.	Компанія сама здійснює контроль за прийняттям інвестиційних рішень. Джерелом фінансування виступає банківське кредитування.	
7. <i>Склад ради директорів (структура управління)</i>	Інсайтери та аутсайтери. Головний орган – рада директорів (внутрішні та незалежні директори)	Двопалатна рада (наглядова рада та правління). Наглядова рада призначає і розпускає правління, затверджує рішення керівництва.	Рада директорів грає формальну роль. Практично цілком складається з внутрішніх учасників. Держава може призначати представника.
8. <i>Законодавча база</i>	У США – закони окремих штатів, федеральні закони, збірки законів і стандартів неурядових організацій. У Великій Британії – парламентські акти, колегія з цінних паперів і інвестицій, Кодекс Кед Бері.	Федеральні і місцеві закони. Кодекс найкращої практики для німецького корпоративного управління.	Значний вплив уряду на діяльність корпорацій через своїх представників.
9. <i>Вимоги до розкриття інформації</i>	Найсуворіші у США – квартальний та річний звіт, що включає інформацію про директорів, пости, які вони займають, володіння ними акціями, розміри винагороди, дані про акціонерів, що володіють більш як 5% акцій, інформацію про можливі злиття і поглинання. В інших країнах – аналогічні, але є не такими суворими.	Кожне півріччя звіт з вказаною структурою капіталу, дані про акціонерів, що володіють більш як 5% акцій корпорації. Відомості про можливі злиття чи реорганізацію, зміни до Статуту, а також імена осіб або назви компаній, які запрошуються для аудиторської перевірки.	Піврічний звіт з інформацією про структуру капіталу, членів ради директорів та їх винагороди. Інформація про передбачувані злиття, зміни до Статуту. Відомості про 10 найбільших акціонерів, а також осіб, які запрошуються для аудиторської перевірки.
10. <i>Відносини між учасниками</i>	Інституціональні інвестори стежать за діяльністю корпорації (інвестиційні фонди, аудитори). Акціонери можуть голосувати поштою або за дорученням.	Більша частина акцій німецьких корпорацій – акції на пред'явника. Неможливість заочного голосування. Необхідна особиста присутність на зборах або за дорученням банку.	Щорічні збори акціонерів носять формальний характер. Принцип соціальної єдності всіх учасників акціонерного товариства. Корпорації зацікавлені в довгострокових партнерських відносинах.

Додаток Г

Розкриття терміну «статутний капітал» в обліково-економічній літературі

№ з/п	Автор	Визначення
1	2	3
1	Алборов Р. А. Аудит учредительных документов, видов деятельности и формирования уставного капитала организации / Р. А. Алборов // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2000. – № 3. – С. 25-29.	Статутний капітал являє собою сукупність вкладів учасників (власників) в майно при створенні організації для забезпечення її діяльності в розмірах, визначених установчими документами (с. 26)
2	Бакаев А. С. Бухгалтерские термины и определения / А. С. Бакаев. – М. : Бухгалтерский учет, 2002. – 160 с.	Статутний капітал – капітал, сформований комерційними організаціями, утвореними у формі товариства з обмеженою відповідальністю і акціонерного товариства, який складається з номінальної вартості акцій товариства, придбаних акціонерами (с. 130-131)
3	Бутинець Ф. Ф. Фінансовий облік. [навч. посібник для студентів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит»] / Ф. Ф. Бутинець, Н.В. Шатило [та ін.] [у частинах]. – Частина III. – Житомир : ЖІТІ, 1998. – 768 с.	Статутний капітал – це стартовий капітал, необхідний підприємству для його виробничої діяльності з метою отримання в подальшому прибутку (с. 407)
4	Бухгалтерський словник / [за ред. проф. Ф.Ф. Бутиця]. – Житомир : ПП «Рута», 2001. – 224 с.	Статутний капітал – початкова сума капіталу підприємства, визначена його статутом. Формується за рахунок внесків засновників та випуску акцій (с. 85)
5	Внешнеэкономический толковый словарь [под ред. И. П. Фаминского]. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 512 с.	Статутний капітал акціонерного товариства складається з номінальної вартості акцій товариства, придбаних акціонерами (с. 432)
6	Гура Н. О. Глумачний словник бухгалтерської та аудиторської термінології / Н. О. Гура, Ю. В. Каверін. – К. : Українська книга, 1999. – 64 с.	Статутний фонд (капітал) – 1) сукупність матеріальних і грошових коштів, що надаються засновником (державою, організацією, установою, трудовим колективом, фізичною особою) у постійне розпорядження підприємства, основне джерело коштів підприємства (с. 47)
7	Дихал І. Бухгалтерський облік статутного капіталу / І. Дихал // Баланс. – 2000. – № 50 (331). – С. 54-57.	Статутний капітал – це зафіксована в засновницьких документах загальна вартість активів, які і вкладом власників (учасників) у капітал підприємства, тобто сума капіталу, яку формують підприємства, зокрема господарські товариства, для початку своєї діяльності (с. 54)

Продовження додатку Г

1	2	3
8	Загородній А. Г. Облік і аудит : термінологічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Г. О. Партин. – Львів : Центр Європи, 2002. – 671 с.	<i>Статутний капітал</i> – початкова сума капіталу підприємства, визначена його статутом. Формується за рахунок внесків засновників та випуску акцій. До К. с. належить вартість основних і обігових коштів. К. с. показують у балансі за його початковою вартістю (с. 284)
9	Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік в комерційних банках України : підручник / Л. М. Кіндрацька. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 636 с.	<i>Статутний капітал</i> – сплачений та зареєстрований передплатний капітал (с. 511)
10	Кісельов А. П. Основи бізнесу : підручник / А. П. Кісельов. – К. : Вища школа, 1998. – 191 с.	<i>Статутний капітал</i> – сукупність коштів та майна, необхідних для початку та ведення діяльності підприємства (с. 184)
11	Корнеева Е. И. Оффшорный мир. Взгляд изнутри / Е. И. Корнеева. – М. ЗАО : Экономика, 2001. – 318 с.	<i>Статутний капітал</i> – вартість, що представлена акціями з номінальною вартістю і акціями без номінальної вартості (с. 40)
12	Кужельний М. В. Теорія бухгалтерського обліку : підручник / М. В. Кужельний, В. Г. Лінник. – К. : КНЕУ, 2001. – 334 с.	<i>Статутний фонд</i> – це сукупність вкладень (у грошовій оцінці) учасників (власників) у майно під час створення підприємства для за без-печення його діяльності в розмірах, визначених засновницькими документами (с. 37)
13	Ладутько Н. И. Бухгалтерский учет / [под общей ред. Н.И. Ладутько]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Мн. : ФУАинформ, 2001. – 832 с.	<i>Статутний капітал</i> – це сума засобів, вкладених в його майно власниками (засновниками, учасниками) (с. 461)
14	Оценка имущества и имущественных прав в Украине / [Н. Лебедь, А. Мендрул, В. Ларцев, С. Скрынько, Н. Жиленко, В. Пашков]. – К. : ООО «ИИФ Принт – Экспресс». – 2002. – 688с.	<i>Статутний капітал</i> - це зафіксована установчими документами й оцінена учасниками в національній валюті України (а у випадках, передбачених законом, також і в іноземній валюті) сукупність вкладів, що об'єднуються учасниками при створенні господарського товариства для забезпечення його діяльності»
15	Поліщук І.Р. Бухгалтерський облік і контроль статутного капіталу в товариствах з обмеженою відповідальністю: теорія і методика : автореф. дис. ... канд. екон. наук. : 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / І. Р. Поліщук. – К., 2006. – 24 с.	<i>Статутний капітал</i> – це вид капіталу за організаційно-правовою формою підприємства, розмір якого визначається установчими документами відповідно до чинного законодавства і є сукупністю внесків засновників (учасників) в майно під час створення підприємства для забезпечення його статутної діяльності (с. 8)
16	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» [Чинне від 31.03.99] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua .	<i>Статутний капітал</i> – це зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства

Продовження додатку Г

1	2	3
17	Про акціонерні товариства : Закон України [прийнятий Верховною Радою України від 17.09.2008 р. – № 514-VI] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua .	<i>Статутний капітал</i> - капітал товариства, що утворюється з суми номінальної вартості всіх розміщених акцій товариства
18	Програма TACIS Європейського союзу. Проект «Правничі студії в Україні. – К. : Серія „Право ЄС” [у частинах]. – Частина 20.	<i>Статутний капітал</i> – це зареєстрований в установленому законом порядку та закріплений в установчих документах грошовий еквівалент майна, яке слід передати товариству у вигляді внесків для забезпечення його господарської діяльності та як оплата придбаних учасниками корпоративних прав (с. 139)
19	Райзберг Б. А. Учебный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский. – М. : Рольф: Айрис-пресс, 1999. – 416 с.	<i>Статутний капітал</i> – зафіксований в статуті підприємства, товариства його початковий капітал, створеної організації Утворюється за рахунок приватних вкладень, засновників, виручки від продажу акцій, державних вкладень. Внесок до статутного капіталу може здійснюватись не тільки у вигляді грошових коштів, але і у майновій формі (у вигляді приміщень, землі), а також об'єктів інтелектуальної власності (патентів, ліцензій, проектів). Статутний капітал створює матеріально-речову, грошову, науково-технічну, інформаційну основу діяльності (с. 354-355)
20	Сиденко А. В. Международный статистический учет : словарь-справочник / А. В. Сиденко, В. М. Матвеева. – М. : Дело и сервис, 1999. – 208 с.	<i>Статутний капітал</i> – первісна сума акціонерного капіталу підприємства (фірми, організації), яка формується як за рахунок засобів засновників, так і за рахунок продажу акцій (с. 185)
21	Сопко В. Бухгалтерський облік : навч. посібник / В. Сопко. – К. : КНЕУ, 1998. – 448 с.	<i>Статутний фонд (капітал)</i> – сума грошових вкладів (саме вкладів!), що їх власник надає в повне господарське відання (володіння, користування і розпорядження) підприємству, яке він створює, або вартість відповідного майна (с. 158)
22	Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України : [підруч. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл.] / Н. М. Ткаченко [6-те вид.]. – К. : А.С.К., 2001. – 784 с.	<i>Статутний капітал</i> – це первісне джерело інвестування і формування майна підприємства. На відміну від Додаткового капіталу Статутний капітал забезпечує регулювання відносин власності та управління підприємством, його розмір не може бути меншим за встановлену законодавством суму. Статутний капітал – це зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства (с. 548)

Додаток Д

Розкриття терміну «облігація» та критерії її визнання в обліково-економічній літературі

№ п/п	Джерело (автор)	4	Критерії визначення сутності			
			5 як борговий цінний папір	6 як пов'язані позики	7 передає управління доходу	8 як фінансовий актив
1	Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» [216]	Облігація - цінний папір, що пов'язує внесення його власникові грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбаченій умовами розміщення строк та виплатити дохід за облігацією, якщо інше не передбачене умовами розміщення	+	+	+	
2	Гражданський кодекс РФ, часть первая (в ред. от 16.04.2001 г.); часть вторая (в ред. от 17.12.1999 г. № 213-ФЗ) (ст. 816) [83]	Облігацією визнається цінний папір, що засвідчує право її власника на отримання від особи, що випустила облігацію, в передбачений нею термін номінальної вартості облігації або іншого майнового еквівалента. Облігація надає її власнику також право на отримання фіксованого відсотку за нею	+		+	
3	МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання» [159]	Облігації – це фінансові активи, оскільки вони являють собою зобов'язання держави-емітента сплатити грошові кошти				+
4	Борисов А. Б. [74, с. 455]	Облігація – цінний папір, що випускається акціонерними товариствами та державою як боргове зобов'язання. Облігація підтверджує, що її власник вніс кошти на придбання ЦП і тим самим має право пред'явити її до сплати як боргове зобов'язання	+			

1	2	3	4	5	6	7	8
	5	Бутинець Ф. Ф. [55, с. 503]	Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення його Власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу у передбачений у ньому термін, з виплатою доходу у вигляді плаваючого чи фіксованого відсотку, якщо інше не передбачене умовами випуску	+	+	+	
	6	Лютый І. О., Білик О. П., Рак Р. В., Буй Т. Г., Нічосова Т.В., Прімерова О. К. [179, с. 285]	Облігація – це цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання виплатити йому номінальну вартість цього цінного паперу у передбачений строк з виплатою фіксованого відсотка	+	+	+	
	7	Ковальова Т. В., Лебідь О. І. [147, с. 18]	Облігація – один з видів цінних паперів, який засвідчує внесення її власником грошових коштів та підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в обумовлений строк з виплатою фіксованого відсотка	+	+	+	
	8	Завадський Й. С. [98, с. 207]	Облігація – вид цінного паперу, який засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати його номінальну вартість у передбачений в ній термін із виплатою фіксованого відсотка		+	+	
	9	Мочерний С.В. [97, с. 606]	Облігація – один із найпоширеніших видів цінних паперів на пред'явника, що є борговим зобов'язанням позичальника (емігента облігації) повернути кредитору (покупцю облігації) в обумовлені терміни позичену суму і виплатити дохід у формі виплати від спеціальних тиражів або через оплату купонів чи номінальної вартості облігації під час їх погашення	+	+	+	
	10	Петражицкий Л. И. [183, с. 48]	Облігація є цінним папером з фіксованим доходом і капіталом			+	
	11	Шишханов М. О. [269, с. 453]	Облігація – цінний папір, що випускається юридичними особами і державою з метою запозичення довгострокових кредитів	+			
	12	Бригхэм Ю., Эрхардт М. [49, с. 395-396]	Облігація – це довгостроковий борговий інструмент, по якому позичальник зобов'язується здійснювати власникам облігацій процентні платежі (купони) і виплати основної суми боргу (номіналу)		+		

Відповідно до економічного трактування науковців

Продовження додатку Д

1	2	3	4	5	6	7	8	
Відповідно до літератури економічного спрямування	13	Капитан М., Барановський Д. [114, с. 56]	Облігація – борговий цінний папір : раз на квартал або півріччя виплачуються гарантовані відсоткові платежі, в кінці терміну обігу облігації погашаються по номінальній вартості	+	+	+		
	14	Кузнєцова Н. С., Назарчук І. Р. [142, с. 24]	Облігації випускаються емітентом для залучення грошових коштів, які необхідні для вирішення поставлених ним завдань		+			
	15	Міркін Я. М. [163, с. 169]	Облігації – це статті власності на майно емітента, це посвідчення позики. Облігація є інструментом позики		+			
	16	Павлов В. І., Пилипенко І. І., Кривов'язюк І. В. [178, с. 374]	Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений у ньому строк з виплатою фіксованого процента	+	+	+		
	17	Пилипенко І. І., Жук О. П. [188, с. 80]	Облігації – це один з видів боргових цінних паперів, що підтверджують наявність кредиторсько-дебіторської заборгованості взаємовідносин між емітентом та власником облігацій. У цих взаємовідносинах емітент є позичальником грошей, а власник облігації – кредитором		+			
	18	Сухарський В.С. [105, с. 80]	Облігація – кредитний цінний папір на пред'явника; боргове зобов'язання, за яким кредитори отримують дохід, що виплачується у формі вигащів або шляхом оплати купонів. При випуску позики обумовлюється термін, впродовж якого облігації підлягають погашенню або викупу	+	+	+		
	19	Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії	Облігація— емісійний цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений в ньому строк з виплатою фіксованого відсотка (якщо інше не передбачено умовами випуску).		+	+		
	20	Економічний словник [98]	Облігація - вид цінного паперу, який приносить його утримувачам визначений заздалегідь дохід у вигляді відсотків	+		+		
	21	Словник термінів [236]	Облігація – боргове зобов'язання з фіксованим доходом	+		+		
			Всього		15	14	15	1

Відповідно до літератури

Додаток Е

Пропозиції авторів щодо структури розпорядчого документа про облікову політику

№ з/п	Змістовне навантаження розпорядчого документа про облікову політику	Алборв Р.А. [15]	Пущкар М.С. [219]	Кужельний М.В., Лінник В.Г. [140]	Загородній А.Г., Партін Г.О. [105]	Швец В.Г. [265]	Хабарова Л.П. [257]	Завгородній В.П. [105]	Верита Ю.А. [68]	Львш Л. [112]	Бутинець Ф.Ф. [61]	Свірко С.В. [230, 231]	Житний П.Є. [101]	Коробова Н.М. [170]	Всього	
															авторів	%
1	Загальні положення	+				+	+	+		+			+	+	7	54
2	Організація бухгалтерського обліку в т.ч. організація управлінського обліку		+			+			+	+		+	+		6	46
3	Організація податкового обліку								+	+			+		1	8
4	Організація роботи облікового апарату в т.ч. відповідальність за організацію бухгалтерського обліку		+	+	+				+	+	+				3	23
															5	38
5	Методика обліку	+	+	+	+	+	+		+		+	+		+	2	15
6	Техніка ведення бухгалтерського обліку		+	+		+			+						10	77
7	Організаційно-технічні аспекти обліку	+					+				+			+	4	31
8	Контроль за виконанням наказу									+					4	31
9	Облікова політика на підприємстві							+					+		2	15
10	Зміни облікової політики														2	15
	Всього розділів	3	4	3	2	4	4	2	4	5	3	2	4	4	1	8
																100

Додаток Ж

Пропозиція Положення про облікову політику та організацію обліку для АТ

Затверджено
Наказом № ____ від _____ 20__ р.

Положення про облікову політику та організацію бухгалтерського обліку

(назва товариства)

на _____ рік.

Керуючись Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. №996-XIV (далі – Закон про бухоблік), Міжнародними стандартами фінансової звітності, інструкціями та іншими нормативними актами, які регулюють порядок ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності, виконуючи вимоги, передбачені Статутом, та з метою забезпечення своєчасного подання достовірної інформації користувачам фінансової звітності на _____ (далі за текстом «Підприємство»),

(назва товариства)

застосовуються наступні положення.

Загальні положення

1. Застосовувати при обліку господарських операцій необхідні норми відповідних положень Міжнародних стандартів фінансової звітності.
2. При веденні бухгалтерського обліку та складанні фінансової звітності застосовувати професійні думки та положення систем обліку, що дозволять однозначно тлумачити інформацію фінансової звітності.
3. Датою балансу вважати 31 грудня згідно з МСФЗ.

1. Організація роботи бухгалтерської служби

1.1. На забезпечення виконання пункту 4 статті 8 Закону про бухоблік встановити з _____ 20__ року на Підприємстві таку форму організації бухгалтерського обліку:

- Бухгалтерський облік здійснюється бухгалтерією на чолі з головним бухгалтером. Кількісний та якісний склад бухгалтерії визначається штатним розписом і затверджується окремим наказом керівника підприємства. Посада головного бухгалтера входить до штатного розкладу підприємства.

1.2. Головний бухгалтер забезпечує дотримання вимог, передбачених Законом про бухоблік, зокрема п.7 ст.8, та іншими законодавчими та

нормативними документами з питань організації і ведення бухгалтерського та податкового обліку.

1.3. Відповідальність за ведення податкового обліку, правильність і своєчасність складання і подання податкової звітності несе директор та головний бухгалтер згідно з чинним законодавством.

1.4. Обов'язок ведення управлінського обліку та складання управлінської звітності на Підприємстві покладається на Заступника директора з фінансових питань.

1.5. Головний бухгалтер та Заступник директора з фінансових питань несуть особисту відповідальність перед директором підприємства, відповідно до переліку питань, перерахованих у їх посадових інструкціях і в цьому Положенні.

1.6. Касир несе повну матеріальну відповідальність за збереження всіх прийнятих ним цінностей згідно укладеного з ним договору.

1.7. Відповідальність інших працівників, які ведуть облік, регулюється посадовими інструкціями, що затверджуються директором підприємства.

1.8. Перелік посадових осіб, яким доручено отримувати і видавати матеріальні цінності встановлюється виключно Наказом директора.

1.9. Повноваження на підпис документів:

1.9.1. Право першого підпису на банківських розрахунково-платіжних документах надається директору.

1.9.2. На час відсутності директора у будь-який час, незалежно від службового відрядження, відпустки чи іншої відсутності право першого підпису надається Заступнику директора з фінансових питань.

1.9.3. Головному бухгалтеру надається право другого підпису.

1.9.4. На час відсутності головного бухгалтера у будь-який час, незалежно від службового відрядження, відпустки чи іншої відсутності право підпису надається заступнику головного бухгалтера.

1.9.5. Під час відсутності на робочому місці з поважних причин головного бухгалтера його обов'язки, відповідальність і права покладаються на заступника головного бухгалтера відповідно до письмового розпорядження директора Підприємства, з оплатою відповідно до діючого законодавства.

1.9.6. На право підпису окремих документів можуть надаватися повноваження іншими посадовим особам, що оформлюється окремим Наказом по Підприємству.

1.9.7. На Підприємстві дозволяється використовувати факсимільний підпис директора тільки на наступних документах:

- положення про відділи, служби та інші структурні підрозділи;
- посадові інструкції на працівників товариства;
- службові записки (крім тих, що містять дані фінансової та бухгалтерської звітності та на підставі яких відбуваються нарахування, виплати, відрахування тощо);
- стандартні робочі процедури;

- документи для службового внутрішнього використання, які не носять розпорядчого чи наказового характеру. Порядок використання факсиміле регулюється «Положенням про порядок факсимільного підпису директора».

2. Організаціо-технічні аспекти

2.1. Документообіг

2.1.1. Документообіг Підприємства регулюється відповідними організаційно-розпорядчими документами, виданими посадовими особами у межах наданих їм повноважень. До таких документів відносяться, зокрема (але не виключно):

- про делегування повноважень на право підпису документів;
- про бухгалтерську службу;
- про представництва;
- про проведення інвентаризації та створення постійної та робочих інвентаризаційних комісій;
- про маркетингову та збутову політику;
- про закріплення водіїв за транспортними засобами та порядок контролю за їх ротацією;
- про перелік посад, які мають право користуватися корпоративним мобільним зв'язком та встановлення лімітів користування послугами мобільного зв'язку;
- про розмір встановленого ліміту каси на підприємстві, його структурних підрозділах, представництвах;
- про порядок архівування документів тощо.

2.2. Первинний облік

2.2.1. Підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій. Первинні документи повинні бути складені під час здійснення господарської операції, а якщо це неможливо- безпосередньо після її закінчення.

Згідно з п. 1.3. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 24.05.95 р. №88, всі первинні документи складаються українською мовою.

Для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи.

2.2.2. Первинні та зведені облікові документи можуть бути складені на паперових або на машинних носіях і повинні мати такі обов'язкові реквізити:

- назву документа (форми);
- дату і місце складання;
- назву підприємства, від імені якого складено документ;
- зміст та обсяг господарської операції і правильність її оформлення;

- посади осіб, підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції (в т.ч. факсимільний підпис).

2.2.3. Інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом подвійного запису їх на взаємопов'язаних рахунках бухгалтерського обліку. Операції в іноземній валюті відображаються також у валюті розрахунків та платежів по кожній іноземній валюті окремо.

2.2.4. Дані аналітичних рахунків повинні бути тотожні відповідним рахункам синтетичного обліку на перше число кожного місяця.

2.2.5. Регістри бухгалтерського обліку повинні мати назву, період реєстрації господарських операцій, прізвища і підписи або інші дані, що дають змогу ідентифікувати осіб, які брали участь у їх складанні.

2.2.6. Господарські операції повинні бути відображені в облікових регістрах у тому звітному періоді, в якому вони були здійснені.

2.2.7. Підприємство вживає всіх необхідних заходів для запобігання несанкціонованому та непомітному виправленню записів у первинних документах і регістрах бухгалтерського обліку та забезпечує їх належне зберігання протягом встановленого строку.

2.2.8. Відповідальність за несвоєчасне складання первинних документів і регістрів бухгалтерського обліку та недостовірність відображених у них даних несуть особи, які склали та підписали ці документи.

2.3. Інвентаризація.

2.3.1. З метою забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку й звітності проводити інвентаризацію активів і зобов'язань відповідно до ст. 10 Закону про бухоблік та інших нормативних документів, зокрема інструкції з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів та розрахунків, затвердженої наказом Міністерства України від 11.12.1994 р. №69.

2.3.2. Затвердити склад постійно діючої інвентаризаційної комісії в такому складі:

- голова – _____;

- члени комісії - _____;

_____;

_____.

2.3.3. Проводити інвентаризацію активів і зобов'язань щороку перед складанням річної фінансової звітності. Дата інвентаризації та склад робочих комісій визначається письмовим розпорядженням директора.

2.3.4. Проводити раптову інвентаризацію каси не рідше одного разу на рік.

2.3.5. У всіх інших випадках об'єкти і проведення інвентаризації визначається керівником чи власниками підприємства на підставі чинного законодавства.

2.4. Оцінка

2.4.1. Створити оціночну комісію для проведення приймання, списання, оцінки активів та зобов'язань. Склад оціночної комісії встановлюється у додатках до цього Положення.

2.4.2. Залучати у разі необхідності для проведення оцінки окремих об'єктів активів спеціалізовані оціночні фірми.

2.5. Податковий облік.

2.5.1. Вести податковий облік та подавати податкову звітність згідно із законодавством України.

2.5.2. Накопичення даних про податкові витрати і доходи для цілей обчислення оподаткованого прибутку здійснюється у бухгалтерській програмі на підставі первинних облікових документів, що фіксують здійснення господарських операцій, відповідно до положень Податкового Кодексу України (надалі ПКУ) від 02.10.2010р. № 2755-VI.

2.6. Управлінський облік

2.6.1. Система і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій розроблюються заступником директора з фінансових питань та можуть змінюватися в оперативному режимі у залежності від потреб користувачів цієї звітності.

2.7. Бухгалтерський облік.

2.7.1. Вести бухгалтерський облік на Підприємстві згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 9996-XVI (далі – Закон про бухоблік), та Міжнародними стандартами фінансової звітності (далі – МСФЗ).

2.8. Облікова політика підприємства будується з використанням наступних принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності:

- автономність;
- обачність (обережність);
- повне висвітлення (відображення);
- послідовність;
- безперервність;
- нарахування і відповідність доходів і витрат;
- превалювання (перевага) сутності над формою;
- історична (фактична) собівартість;
- єдиний грошовий вимірник;
- періодичність.

2.9. Облікову політику застосовувати таким чином, щоб фінансові звіти повністю узгоджувались з вимогами Закону про бухоблік та кожного конкретного МСФЗ. Застосовуватим перед усім ті підходи та методи для

ведення бухобліку і надання інформації в фінансових звітах, які передбачені МСФЗ й найбільш адаптовані до діяльності підприємства.

2.10. Згідно з МСФЗ ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності (крім Звіту про рух грошових коштів) проводити згідно принципу нарахування так, щоб результати операцій та інших подій відображались в облікових регістрах і фінансових звітах тоді, коли вони мали місце, а не тоді, коли підприємство отримує чи сплачує кошти.

2.11. Доходи в Звіті про прибутки та збитки відображати в тому періоді, коли вони були зароблені, а витрати – на основі відповідності цим доходам, що забезпечують визначення фінансового результату звітного періоду співставленням доходів звітного періоду з витратами, здійсненими для отримання цих доходів.

2.12. При складанні фінансових звітів визначити величину суттєвості статті в розмірі 1 тис. грн.

2.13. Використовувати на Підприємстві автоматизовану форму ведення обліку із застосуванням бухгалтерської програми _____.

Відповідальність за відповідність реєстрів обліку, порядку й способу узагальнення інформації, передбачених цією комп'ютерною програмою, вимогам законодавства, покладається на головного бухгалтера підприємства.

3. Методологія обліку

3.1. Основні засоби

Для цілей бухгалтерського обліку основні засоби класифікувати за такими групами:

1. Основні засоби

1.1. Будинки, споруди та передавальні присторої

1.2. Машини та обладнання

1.3. Транспортні засоби

1.4. Інструменти, прилади, інвентар (меблі)

1.5. Інші основні засоби

2. Інші необоротні матеріальні активи

2.1. Бібліотечні фонди

2.2. Малоцінні необоротні матеріальні активи (МНМА)

2.3. Тимчасові (нетитульні) споруди

2.4. Інвентарна тара

2.5. Інші необоротні матеріальні активи.

До основних засобів відносити матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або

операційного циклу, якщо він довший за рік) та вартість яких перевищує 6000 гривень.

До складу малоцінних необоротних матеріальних активів (МНМА) відносити матеріальні цінності, що призначаються для використання у господарській діяльності протягом періоду, який більше одного року з дати введення в експлуатацію таких матеріальних цінностей, та вартість яких перевищує 6000 гривень.

Об'єкт основних засобів визнається активом, якщо існує ймовірність того, що підприємство отримує в майбутньому економічні вигоди від його використання та вартість його може бути достовірно визначена.

Придбані (створені) основні засоби зараховуються на баланс підприємства за первісною вартістю. Одиницею обліку основних засобів є об'єкт основних засобів.

Амортизація основних засобів та інших необоротних матеріальних активів здійснюється прямолінійним методом із застосуванням строків, встановлених для кожного об'єкта основних засобів, зокрема:

- будівлі – 20 років;
- споруди – 15 років;
- передавальні пристрої – 10 років;
- машини та обладнання – 5 років;
- комп'ютерне обладнання – 2 роки;
- транспортні засоби – 5 років;
- інструменти, прилади, інвентар (меблі) – 4 роки;
- інші основні засоби – 12 років.

Ліквідаційну вартість об'єктів основних не розраховувати і з метою амортизації прийнято рівною нулю.

Амортизація малоцінних необоротних матеріальних активів (МНМА) і бібліотечних фондів нараховується в першому місяці використання об'єкта у розмірі 100 відсотків його вартості.

Підприємство може переоцінювати об'єкт основних засобів, якщо залишкова вартість цього об'єкта суттєво відрізняється від його справедливої вартості на дату балансу. У разі переоцінки об'єкта основних засобів на ту саму дату здійснюється переоцінка всіх об'єктів групи основних засобів, до якої належить цей об'єкт.

Переоцінка основних засобів тієї групи, об'єкти якої вже зазнали переоцінки, надалі має проводитися з такою регулярністю, щоб їх залишкова вартість на дату балансу суттєво не відрізнялася від справедливої вартості.

Якщо у первинних документах, якими оформлюється придбання (виготовлення) основних засобів чи введення їх в експлуатацію безпосередньо не зазначається мета використання основного засобу (виробниче чи невиробниче використання), вважати, що основний засіб призначається для виробничого використання.

У протилежному разі, якщо основний засіб призначається для невиробничого використання, про це обов'язково повинно бути зазначено у первинних документах, якими оформлюється придбання, виготовлення чи введення в експлуатацію таких невиробничих основних засобів.

З метою впорядкування складових власного капіталу підприємства в кінці поточного року частину додаткового капіталу, яка відповідає амортизованій (списаній) частині дооцінених ОЗ, включити до доходів поточного періоду або коригувати сальдо нерозподіленого прибутку.

Для контролю документального оформлення усіх здійснюваних підприємством операцій з основними засобами створити комісію у складі:

- голова комісії _____;
 - члени комісії _____
-

3.2. Нематеріальні активи

Облік нематеріальних активів вести по кожному об'єкту нематеріальних активів.

Нематеріальні активи класифікувати за такими групами:

1. Права користування майном
2. Права на знаки для товарів і послуг
3. Права на об'єкти промислової власності.
4. Авторські та суміжні з ним права
5. Інші нематеріальні активи

Придбаний або отриманий нематеріальний актив відображати в балансі, якщо існує ймовірність одержання майбутніх економічних вигід, пов'язаних з його використанням, та його вартість може бути достовірно визначена.

Нематеріальний актив, отриманий в результаті розробки, слід відображати в балансі за умов, якщо підприємство має:

- намір, технічну можливість та ресурси для доведення нематеріального активу до стану, в якому він придатний для реалізації або використання;
- можливість отримання майбутніх економічних вигід від реалізації або використання нематеріального активу;
- інформацію для достовірного визначення витрат, пов'язаних з розробкою нематеріального активу.

Якщо нематеріальний актив не відповідає вказаним критеріям визнання, то витрати, пов'язані з його придбанням чи створенням, визнаються витратами того звітного періоду, протягом якого вони були здійснені, без визнання таких витрат у майбутньому нематеріальним активом.

Не визнаються активом, а підлягають відображенню у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені:

- витрати на дослідження;
- витрати на рекламу та просування продукції на ринку;
- витрати на реорганізацію та переміщення підприємства або його частини;
- витрати на підвищення ділової репутації підприємства, витрати на створення торгових марок (товарних знаків).

Придбані (створені) нематеріальні активи зараховуються на баланс підприємства за первісною вартістю.

Нарахування амортизації нематеріальних активів здійснюється протягом року їх корисного використання, який встановлюється при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс), але не більше 10 років. Строк корисного використання встановлюється окремо для кожного нематеріального активу. Ліквідаційну вартість НМА прийняти такою, що дорівнює нулю.

При визначенні строку корисного використання об'єкта нематеріальних активів слід урахувувати:

- строки корисного використання подібних активів;
- моральний знос, що передбачається;
- правові або інші подібні обмеження щодо строків його використання та інші фактори.

Амортизація нематеріального активу нараховується із застосуванням прямолінійного методу.

Термін корисного використання нематеріального активу та метод його амортизації переглядаються в кінці звітного року, якщо в наступному періоді очікуються зміни строку корисного використання активу або зміни умов отримання майбутніх економічних вигід.

Для контролю визначення терміну корисного використання і документального оформлення усіх здійснюваних підприємством операцій з нематеріальними активами створити комісію у складі:

- голова комісії _____;
- члени комісії _____.

3.3. Запаси.

Одиницею бухгалтерського обліку запасів визнавати їх найменування.

Запаси визнавати активом, якщо існує ймовірність того, що підприємство отримує в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, та їх вартість може бути достовірно визначена.

Первісну вартість запасів придбаних за плату визначати по собівартості запасів згідно з МСФЗ.

Придбані або вироблені запаси відображати в бухгалтерському обліку по первісній вартості.

При відпуску запасів їх оцінку здійснювати за методами:

- у виробництво, оптовій торгівлі, іншому вибутті – по методу ФІФО;
- у роздрібній торгівлі – за цінами реалізації.

Запаси, які не приносять підприємству економічних вигод в майбутньому, визнавати неліквідними і списувати в бухобліку, а при складанні фінансовій звітності не відображати в балансі, а враховувати на окремому субрахунку позабалансового рахунку 07.

Вартість малоцінних та швидкозношуваних предметів, що передані в експлуатацію, виключається зі складу активів (списується з балансу із нарахуванням зносу в розмірі 100% при передачі їх в експлуатацію) з подальшою організацією оперативного кількісного обліку таких предметів за місцями їх експлуатації і відповідними матеріально-відповідальними особами протягом строку їх фактичного використання (до моменту їх повної ліквідації, списання з балансу). Малоцінні і швидкозношуваних предмети вартістю до 100 грн. за одиницю при передачі їх в експлуатацію за балансом не враховуються (окрім приладів обліку та спецодягу).

Запаси відображаються в бухгалтерському обліку і звітності за найменшою з двох оцінок : первісною вартістю або чистою вартістю реалізації.

Транспортно-заготівельні витрати, пов'язані з придбанням запасів, у зв'язку з придбанням яких ці витрати понесені.

Спецодяг, виданий під звіт працівникам, обліковувати на особових картках останніх протягом усього встановленого терміну його корисного використання. Спиписання спецодягу, виданого під звіт, до закінчення встановлених термінів його використання здійснювати тільки на підставі актів про його непридатність.

У бухгалтерському обліку залишки відображаються:

- готової продукції за фактичною виробничою собівартістю;
- незавершеного виробництва за прямими матеріальними витратами.

3.4. Дебіторська заборгованість.

Дебіторську заборгованість визнавати активом, якщо існує ймовірність отриманні підприємством майбутніх економічних вигід і її можливо достовірно визначити.

Резерв сумнівних боргів (далі РСБ) за дебіторською заборгованістю за реалізовані продукцію, товари, роботи і послуги нараховувати в кінці звітного року, Велечина РСБ визначається за абсолютною сумою сумнівної заборгованості на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

Безнадійною вважається дебіторська заборгованість, за якою існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

Інші поточна дебіторська заборгованість, у разі визнання її безнадійною списується з балансу з відображенням у складі інших операційних витрат.

Частина довгострокової дебіторської заборгованості, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, відображається на ту саму дату в складі поточної дебіторської заборгованості.

Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються проценти, відображається в балансі за амортизованою вартістю. Визначення амортизованої собівартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення.

3.5. Власний капітал підприємства

3.5.1. Формування власного капіталу товариства (за структурними елементами).

Формування власного капіталу відбувається шляхом вкладення інвестицій акціонерами товариства (первісне формування) або шляхом накопичення в процесі діяльності.

Облік власного капіталу вести за видами акцій.

Витрати на організацію першого та додаткових випусків акцій вести на субрахунок 952 «Інші фінансові (реєстраційні) витрати,

3.5.2. Зміни капіталу в результаті діяльності товариства (за видами діяльності).

Всі зміни статутного капіталу передбачають їх внесення до реєстраційних документів.

Джерелами збільшення розміру статутного капіталу акціонерного товариства можуть бути:

- додаткові внески учасників (акціонерів);
- реінвестиція дивідендів, нарахованих учасникам;
- спрямування прибутку (або його частини) до статутного капіталу товариства пропорційно до частки кожного з акціонерів у статутному капіталі без розподілу цього прибутку між акціонерами у вигляді дивідендів).

Шляхами збільшення розміру статутного капіталу товариства є:

3) збільшення кількості акцій існуючої номінальної вартості (випуск нових акцій);

2) підвищення номінальної вартості акцій

При цьому розмір капіталу після його збільшення має відповідати вимогам ч. 1 ст. 14 З.У. «Про акціонерні товариства» (1250 мінімальних заробітних плат на момент реєстрації).

Збільшення капіталу до реєстрації змін в установчих документах обліковувати на рахунку 67 «Розрахунки з учасниками» субрахунок 672 «Розрахунки з учасниками за акції додаткової емісії» і використовувати його замість рахунку 46 «Неоплачений капітал» та обліковувати розрахунки за іншими виплатами на рахунку 673 «Розрахунки за іншими виплатами».

Витрати на оплату послуг сторонніх організацій щодо операцій, пов'язаних із збільшенням капіталу (послуги депозитарію, реєстратора або андеррайтера) шляхом додаткової емісії, відображати на рахунку 42 «Додатковий капітал», а за його відсутності – на рахунку 44 «Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)»).

Рішення про зменшення статутного капіталу акціонерного товариства приймається аналогічно рішенням про його збільшення, в порядку встановленому НКЦПФР.

При цьому шляхами зменшення розміру статутного капіталу акціонерного товариства є:

3) зменшення номінальної вартості акцій (деномінації);

4) зменшення кількості акцій існуючої номінальної вартості шляхом викупу їх частини товариством з метою подальшого анулювання, або анулювання раніше викуплених товариством акцій, які не були реалізовані, або анульовані протягом одного року з дати придбання.

Обліковувати викуплені акції за ціною їх придбання на рахунку 45 «Вилучений капітал» субрахунок 451 «Вилучені акції».

Під фактичною собівартістю акцій розуміти їх справедливую вартість.

3.5.3. Резервний капітал

Формування резервного капіталу передбачено у розмірі згідно зі Статутом товариства – 15 % від зареєстрованого капіталу товариства.

Розмір щорічних відрахувань - 5% суми чистого прибутку до досягнення розміру, встановленого Статутом.

Напрями використання резервного капіталу:

– покриття збитків товариства;

– погашення боргів у разі ліквідації товариства;

– виплати дивідендів за привілейованими акціями (у випадку недостатності прибутку);

– на видачу діючим акціонерам безоплатних акцій;

– на викуп акцій та інших цінних паперів товариства у разі відсутності інших коштів;

– на виплату процентів за облігаціями (за відсутності чистого прибутку або нестачі прибутку минулих років);

– на розвиток підприємства, враховуючи виробничі і спеціальні потреби за умови, що це передбачено Статутом товариства.

– інші цілі, які передбачені чинним законодавством чи установчими документами товариства.

Аналітичний облік резервного капіталу вести за його видами, джерелами утворення та напрямками використання.

3.6. Зобов'язання.

Зобов'язання (обов'язок чи відповідальність діяти певним чином) визначати лише тоді, коли актив отриманий, або коли підприємство має безвідмовну угоду придбати актив.

Зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигід у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходів звітного періоду.

Зобов'язання, на яке нараховуються відсотки та яке підлягає сплаті протягом дванадцяти місяців з дати балансу, слід розглядати як довгострокове зобов'язання, якщо первісний термін погашення був більше ніж дванадцять місяців та до затвердження фінансової звітності існує угода про переоформлення цього зобов'язання на довгострокове.

Довгострокове зобов'язання за кредитною угодою (якщо угода передбачає погашення зобов'язання на вимогу кредитора (позикодавця) у разі порушення певних умов, пов'язаних з фінансовим станом постаальника), умови якої порушені, вважається довгостроковим якщо:

- позикодавець до затвердження фінансової звітності погодився не вимагати погашення зобов'язання внаслідок порушення;
- не очікується виникнення подальших порушень кредитної угоди протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, відображаються в балансі за їх амортизованою вартістю. Визначення амортизованої вартості залежить від умов та виду зобов'язання.

Поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення.

Забезпечення (резерви) на додаткове пенсійне забезпечення, на виконання гарантійних зобов'язань, на реструктуризацію, на виконання зобов'язань за обтяжливими контрактами не створювати.

Обов'язково створювати на дату балансу такі види забезпечень майбутніх витрат і платежів:

- резерв коштів на забезпечення оплати відпусток – у розмірі нарахованого фонду оплати праці. Отриману суму збільшити на величину єдиного соціального внеску.
- резерв коштів на виплату дивідендів.

3.7. Інші активи та зобов'язання.

До «витрат майбутніх періодів» відносити суми за підписку періодичних видань, а також деякі інші витрати, що стосуються наступного облікового періоду.

До складу «Доходів майбутніх періодів» включати суми доходів, нарахованих на протязі поточного чи попередніх звітних періодів, які будуть визначені в наступних звітних періодах.

Оцінку ступеня завершеності операції з надання послуг (виконання робіт) здійснювати шляхом вивчення виконаної роботи, при цьому в бухгалтерському обліку доходи відображати у звітному періоді підписання акта про надані послуги (виконані роботи).

Витрати не пов'язані з операційною діяльністю, які не включаються в собівартість реалізованої продукції, є витратами звітного періоду.

Затвердити нормативний метод обліку затрат на виробництві.

Затвердити перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (рахунок 23):

- затрати на придбання сировини, матеріалів, напівфабрикатів і комплектуючих виробів, необхідних для виробництва готової продукції. Вартість поворотних відходів виключається;

- оплата праці основних робітників, відрахування до соціальних фондів обов'язкового страхування;

- витрати на виправлення браку;

- амортизація виробничого обладнання;

- розподілені загальновиробничі витрати.

Затвердити перелік загально-виробничих витрат (рахунок 91):

- оплата праці працівників, які займаються обслуговуванням обладнання, з урахуванням витрат на їх обов'язове страхування;

- витрати на утримання й експлуатацію машин та обладнання, включаючи вартість мастильних та інших матеріалів, необхідних для підтримки обладнання в робочому стані, - вартість витраченого палива, енергії, води та інших ресурсів;

- витрати на управління виробництвом (оплата праці апарату управління цехами і дільницями, відрахування до фондів, витрати на відрядження зазначеного персоналу тощо);

- амортизацію основних засобів загальновиробничого призначення (цехів тощо);

- витрати на утримання й експлуатацію виробничих приміщень, включаючи витрати на утримання будівлі, споруд та інвентарю виробничих цехів, утримання систем опалення, каналізації, ліній електропередач тощо);

- витрати на ремонт основних засобів, включаючи вартість використаних матеріалів, заробітну плату працівників і необхідні відрахування;

- витрати на вдосконалення технологій та організації виробництва;

- витрати на охорону праці та техніку безпеки, на охорону навколишнього середовища.

Загальновиробничі витрати розподіляти на кожну одиницю виробництва.

За основу розподілу прийняти матеріальні витрати основного виробництва.

По кожному контрагенту вести облік у розрізі договорів (рахунків).

Витрати, які виникають при додатковому випуску цінних паперів акціонерного товариства та їх розміщенні відносити на рахунок 952 «Інші фінансові витрати».

Оцінку активів або зобов'язань в операціях з пов'язаними сторонами Підприємство проводить по методу балансової вартості.

На кожну дату балансу розраховувати балансову вартість відстрочених податкових активів та зобов'язань. Витрати з податку на прибуток визначати як суму поточних витрат з податку на прибуток, згідно з Декларації з податку на прибуток, та результату зміни відстрочених податкових активів та зобов'язань, що відображаються у звіті про фінансові результати.

Нарахування податку на прибуток у фінансовій звітності відображати у тому періоді, за яким складається фінансова звітність.

Подавати фінансову звітність в терміни, передбачені постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2000 р. №419.

Використовувати на підприємстві форми і системи оплати праці відповідно до умов, передбачених відповідними положеннями та колективним договором підприємства.

Використовувати на підприємстві передбачені діючими законодавчими актами граничну величину розрахунків готівкою, терміни подачі звіту про використання коштів тощо.

Установити розмір добових витрат на відрядження згідно з вимогами пп. 140.1.7 ПКУ та Положенням про відрядження.

Витрати на відрядження, визнанні підприємством до відшкодування, відносити на той же вид витрат, куди відносяться інші витрати на утримання підрозділу, у якому числиться відряджений працівник (без урахування мети відрядження).

Зміна облікової політики

Переглядати облікову політику підприємства можливо, якщо:

- змінюються вимоги установчих документів підприємства;
- змінюються вимоги органу, який здійснює функції з державного регулювання методології бухгалтерського обліку й фінансової звітності, та органу правління;

- за умови, якщо зміни облікової політики забезпечать більш достовірне відображення подій та операцій у бухгалтерському обліку й фінансовій звітності підприємства.

Зміна облікової політики також може відбутися при зміні видів діяльності підприємства.

Доповнення та зміни облікової політики відображаються у звітності шляхом коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року і повторного подання порівняльної інформації щодо попередніх звітних періодів. Крім того, в примітках до звітності необхідно розкрити причини і сутність цих змін.

Внесення змін до даного Положення у зв'язку зі зміною Законодавства чи вступом у дію нових ПСБО здійснюється шляхом викладення Положення у новій редакції та затвердженням Наказу по Підприємству.

Заключні положення

Загальний контроль за виконанням вимог Положення залишаю за собою.

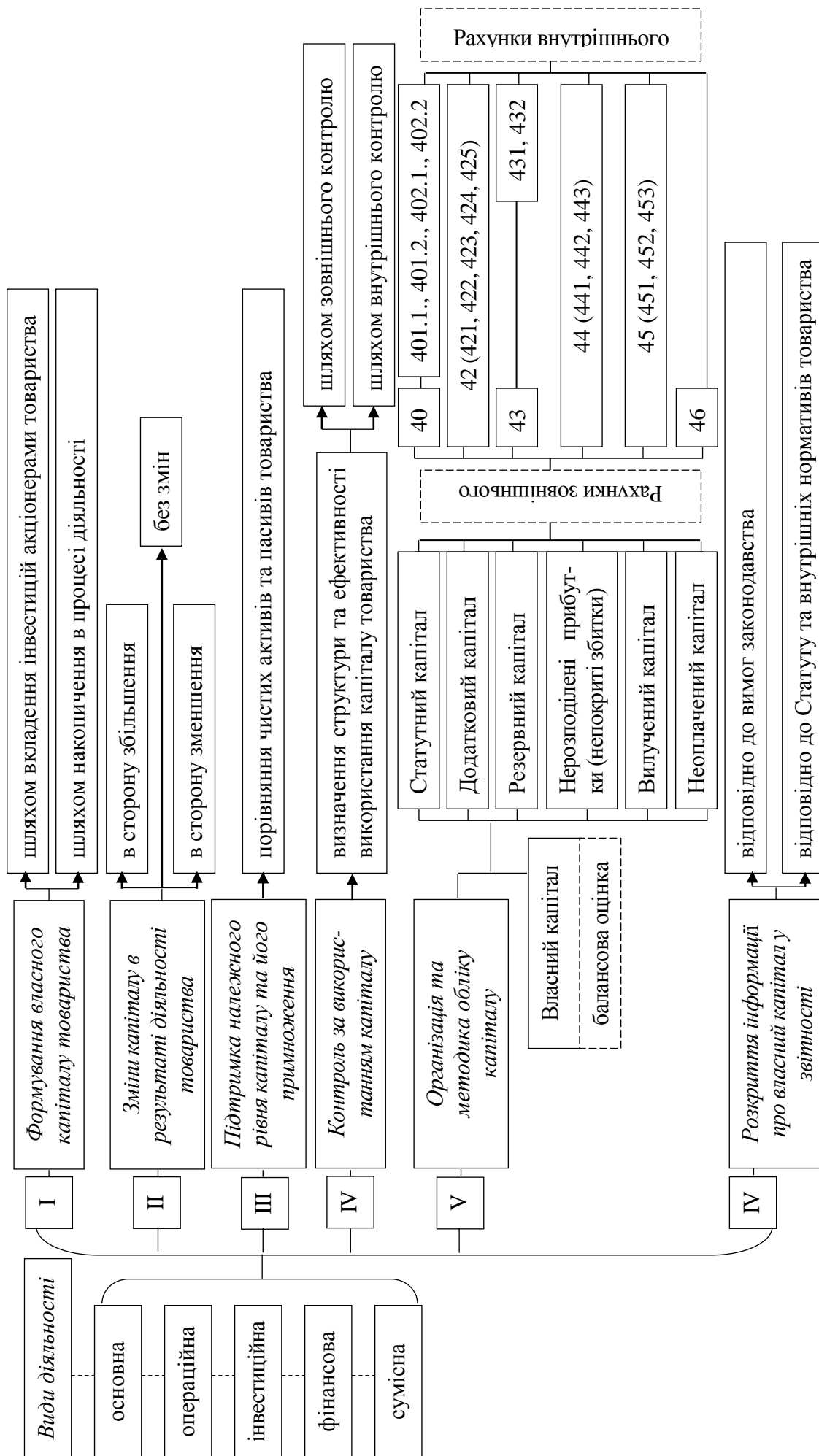
Безпосередній контроль за виконанням вимог Положення покладається на головного бухгалтера підприємства.

Директор _____

Головний бухгалтер _____

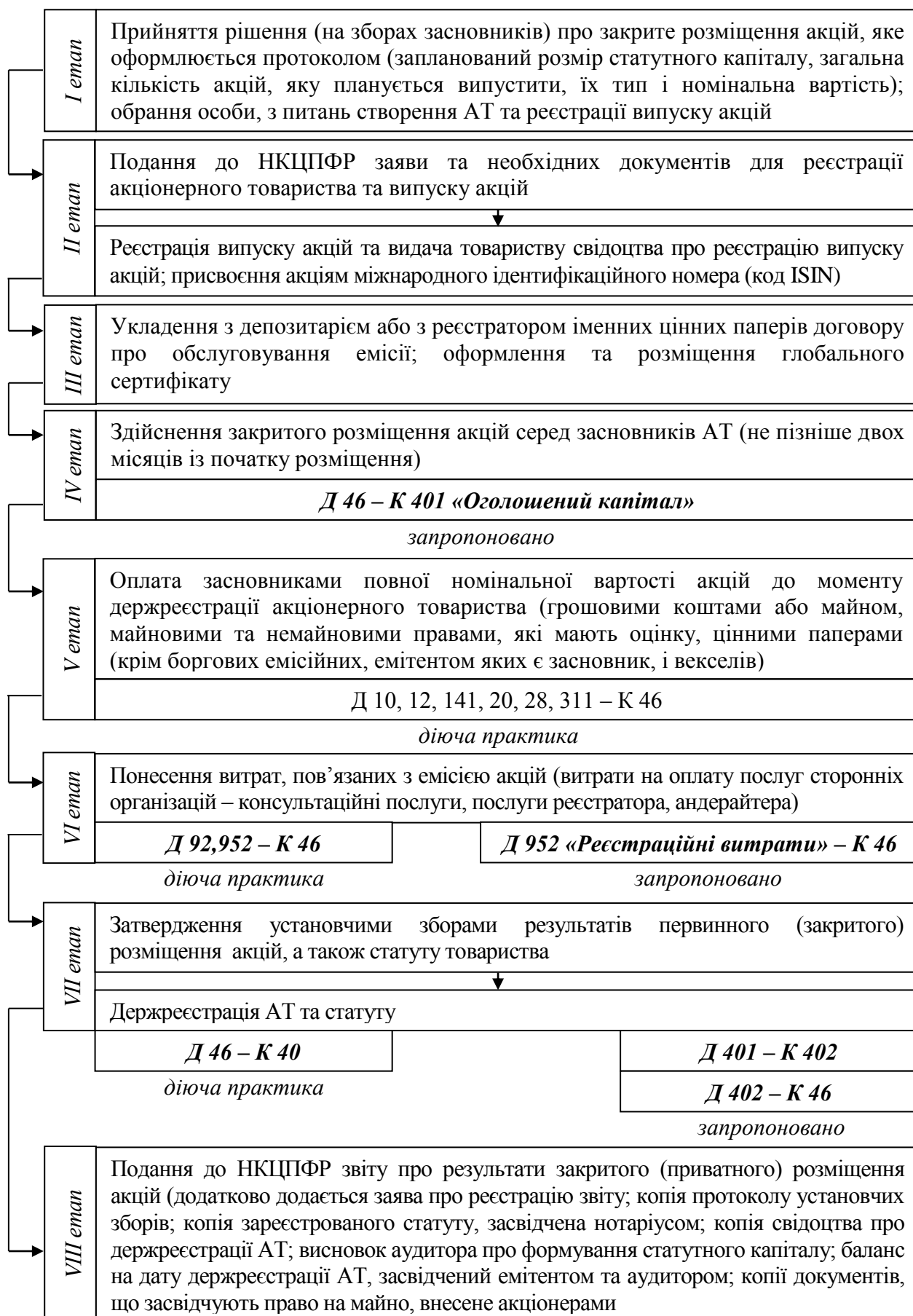
Додаток 3

Структурна модель внутрішнього стандарту підприємства «Фінансовий облік власного капіталу»

Додаток И

Порядок первинного розміщення (емісії) акцій при створенні АТ

Додаток К

Зразок відомості аналітичного обліку по рахунку 401 «Статутний капітал»

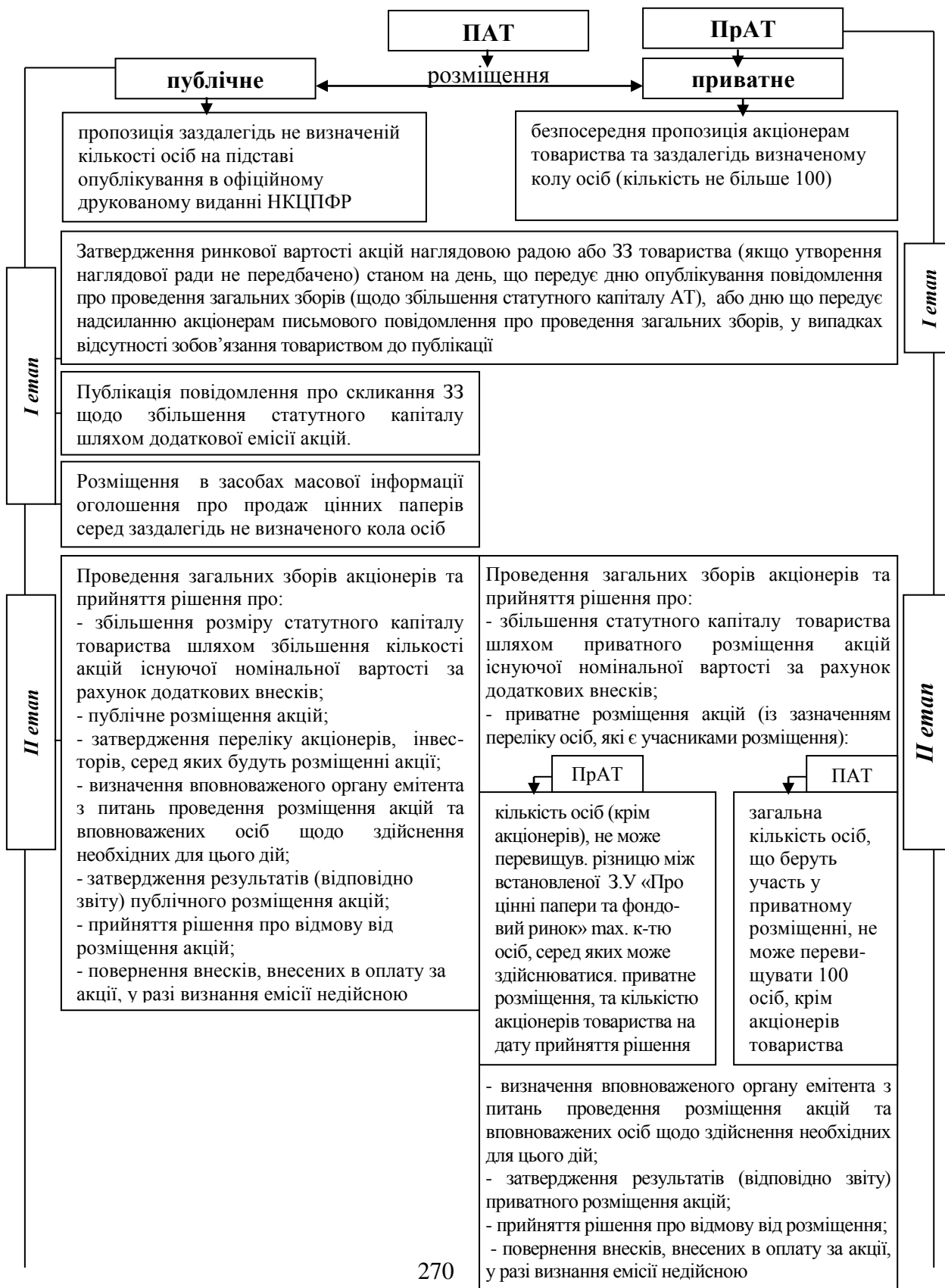
Вид акції	Сальдо на початок місяця по кредиту					Дата здійснення операції	Оборот по дебету					Всього по дебету
	Код держ. реєстрації випуску акцій	Номінальна вартість, грн.	Кількість акцій у випуску, шт.	Вартість випуску акцій, грн.	Вид акції		Код держ. реєстрації випуску акцій	Номінальна вартість акцій, грн.	Кількість акцій у випуску, шт.	Вартість випуску акцій, грн.	Всього по дебету	
1	2	3	4	5	6	7	8	10	11	12		
Всього статутний капітал												

Продовження додатку К

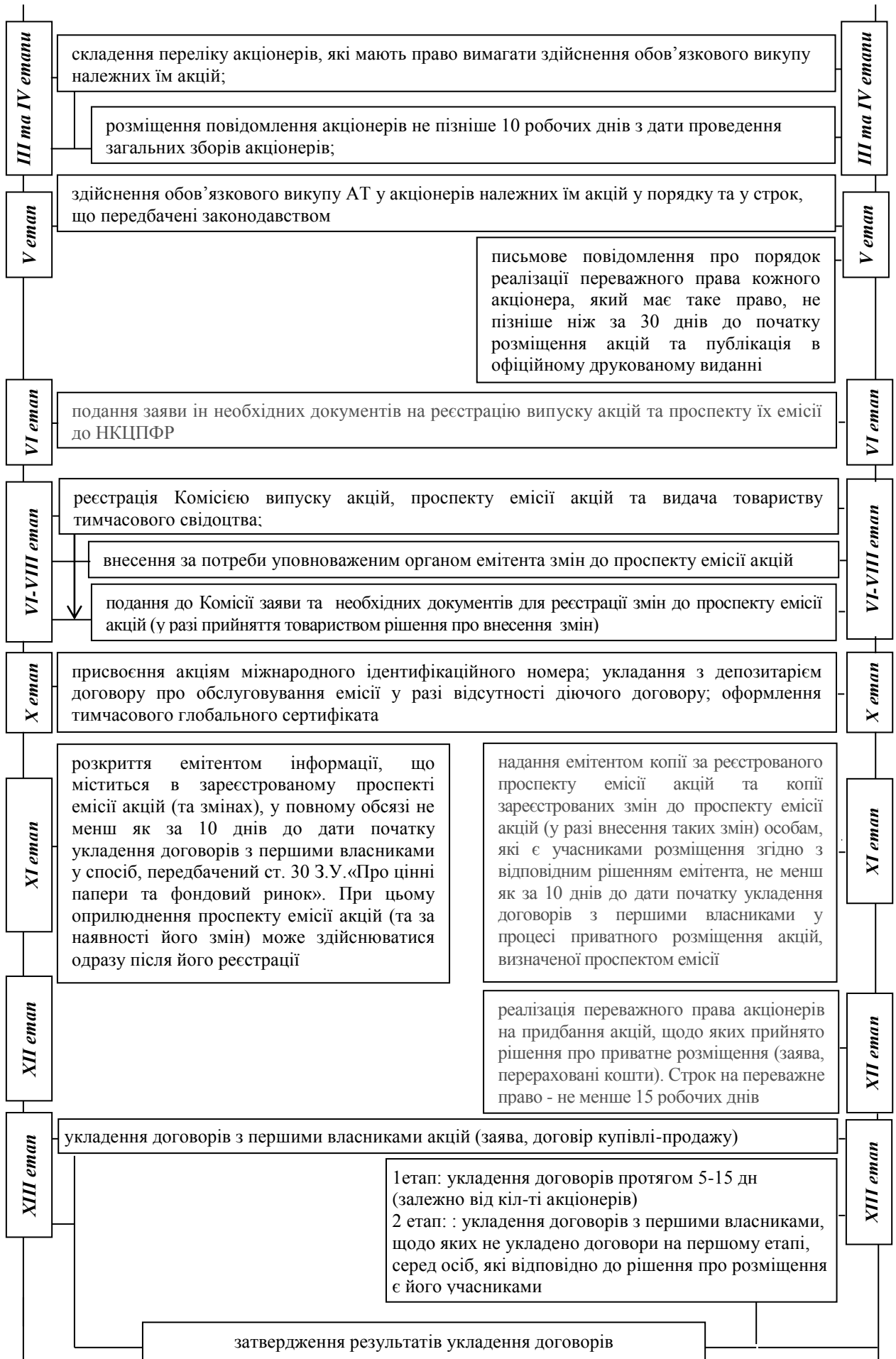
Дата здійснення операції	Оборот по кредиту					Всього по кредиту	Сальдо на кінець місяця по кредиту				Вартість випуску акцій, грн.
	Вид акції	Код держ. реєстрації випуску акцій	Номінальна вартість акцій, грн.	Кількість акцій у випуску, шт.	Вартість випуску акцій, грн.		Вид акції	Код держ. реєстрації випуску акцій	Номінальна вартість акцій, грн.	Кількість акцій у випуску, шт.	
13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
Всього статутний капітал											

Додаток Л
Порядок збільшення статутного капіталу АТ за їх джерелами

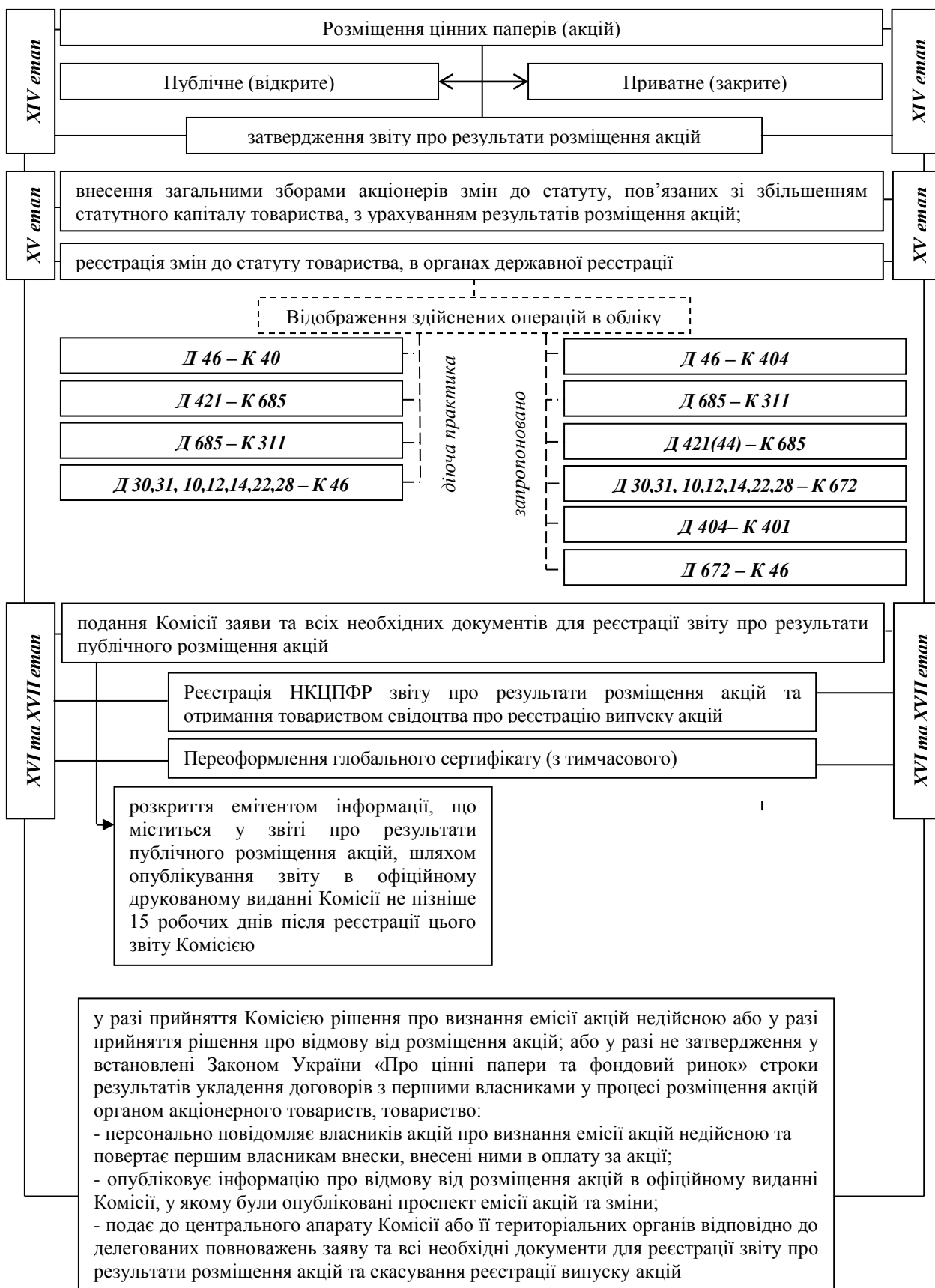
Додаток Л.1
Порядок збільшення статутного капіталу акціонерного товариства
за рахунок додаткових внесків шляхом додаткової емісії акцій

Продовження додатку Л.1.

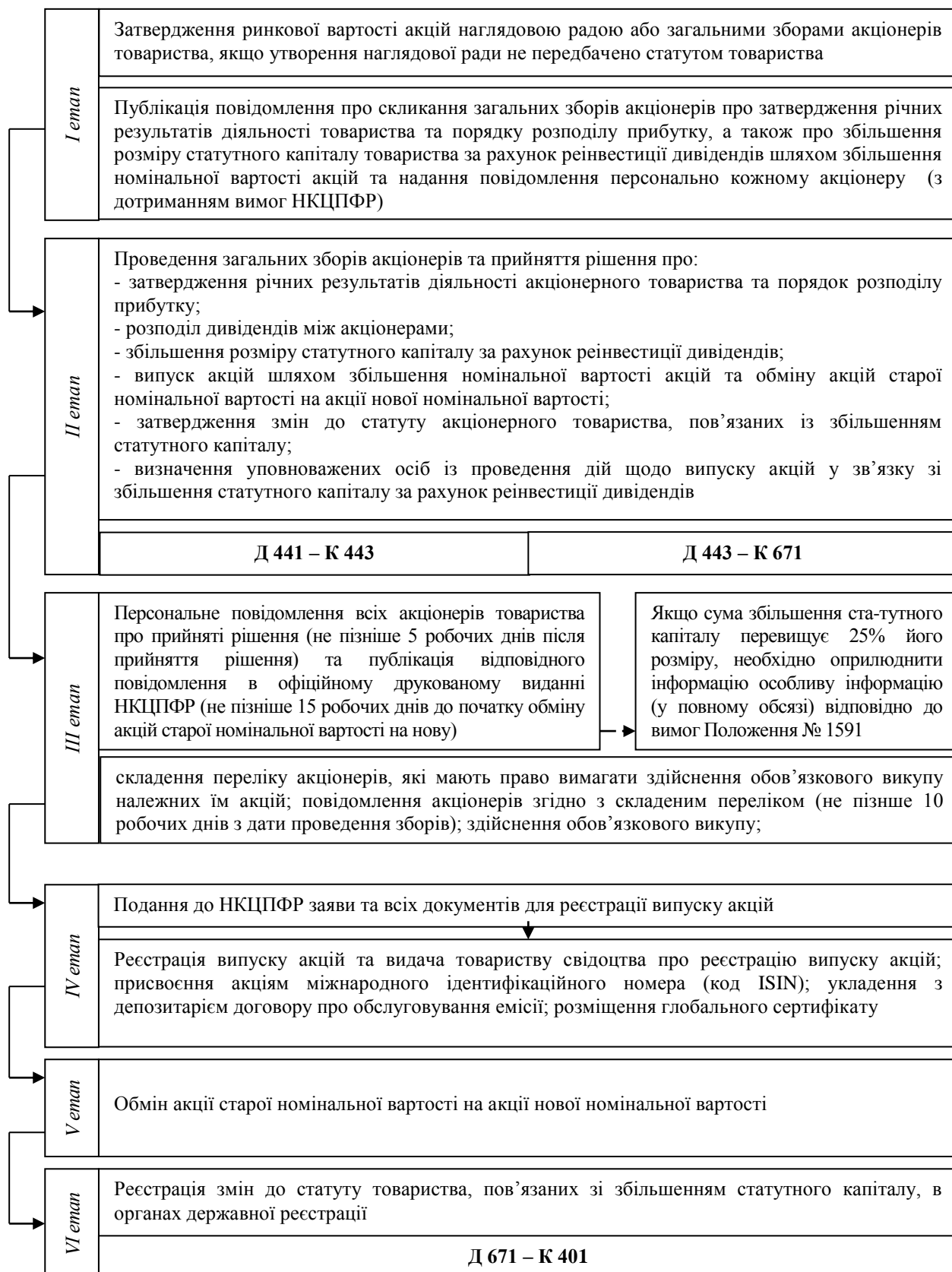

Продовження додатку Л.1.

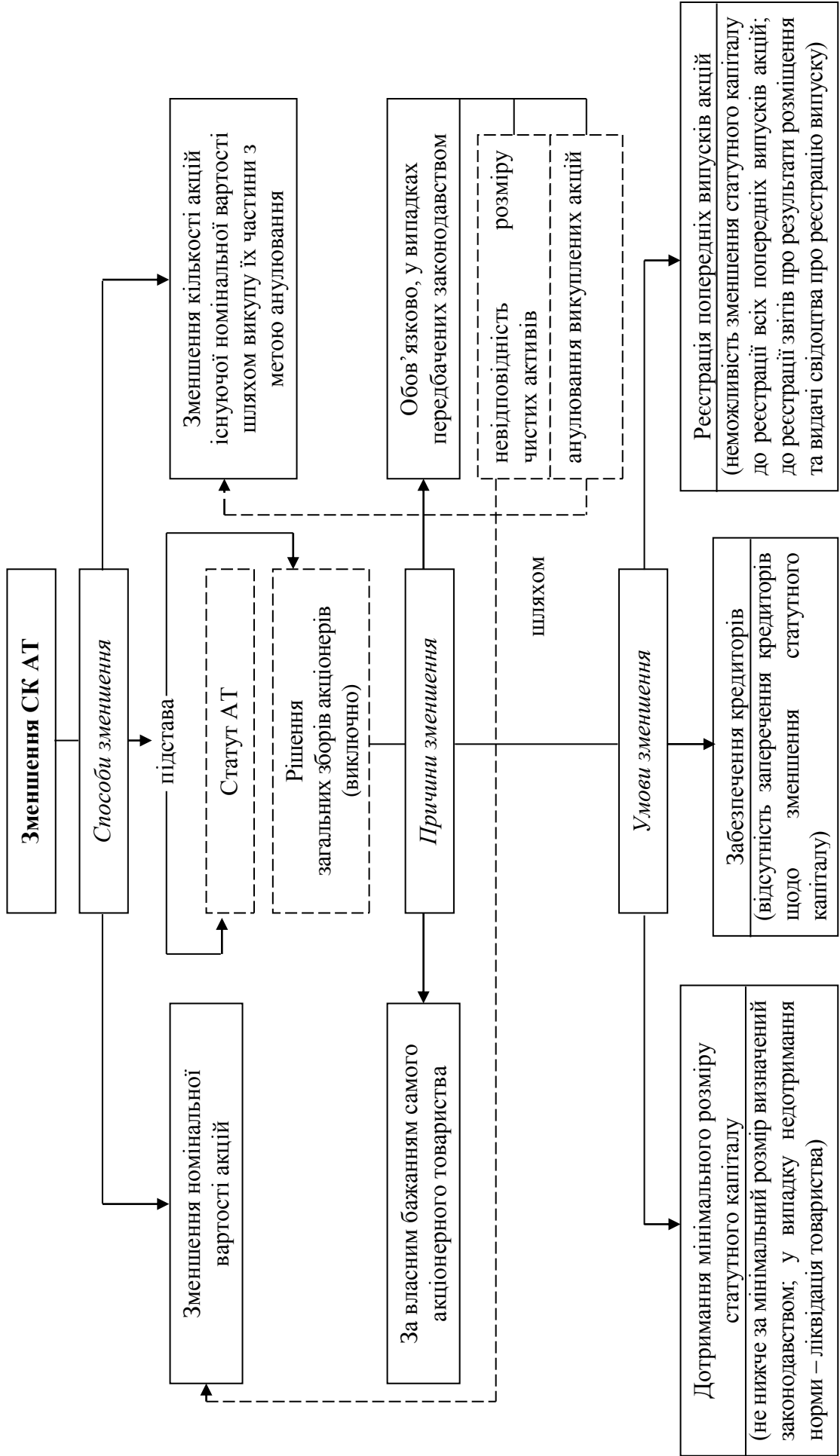
Додаток Л.2.

Порядок збільшення статутного капіталу акціонерного товариства за рахунок реінвестиції дивідендів

Додаток М

Причини та способи зменшення статутного капіталу акціонерного товариства

Додаток Н

Характеристика основних аспектів діяльності акціонерних товариств м. Харкова та Харківської області

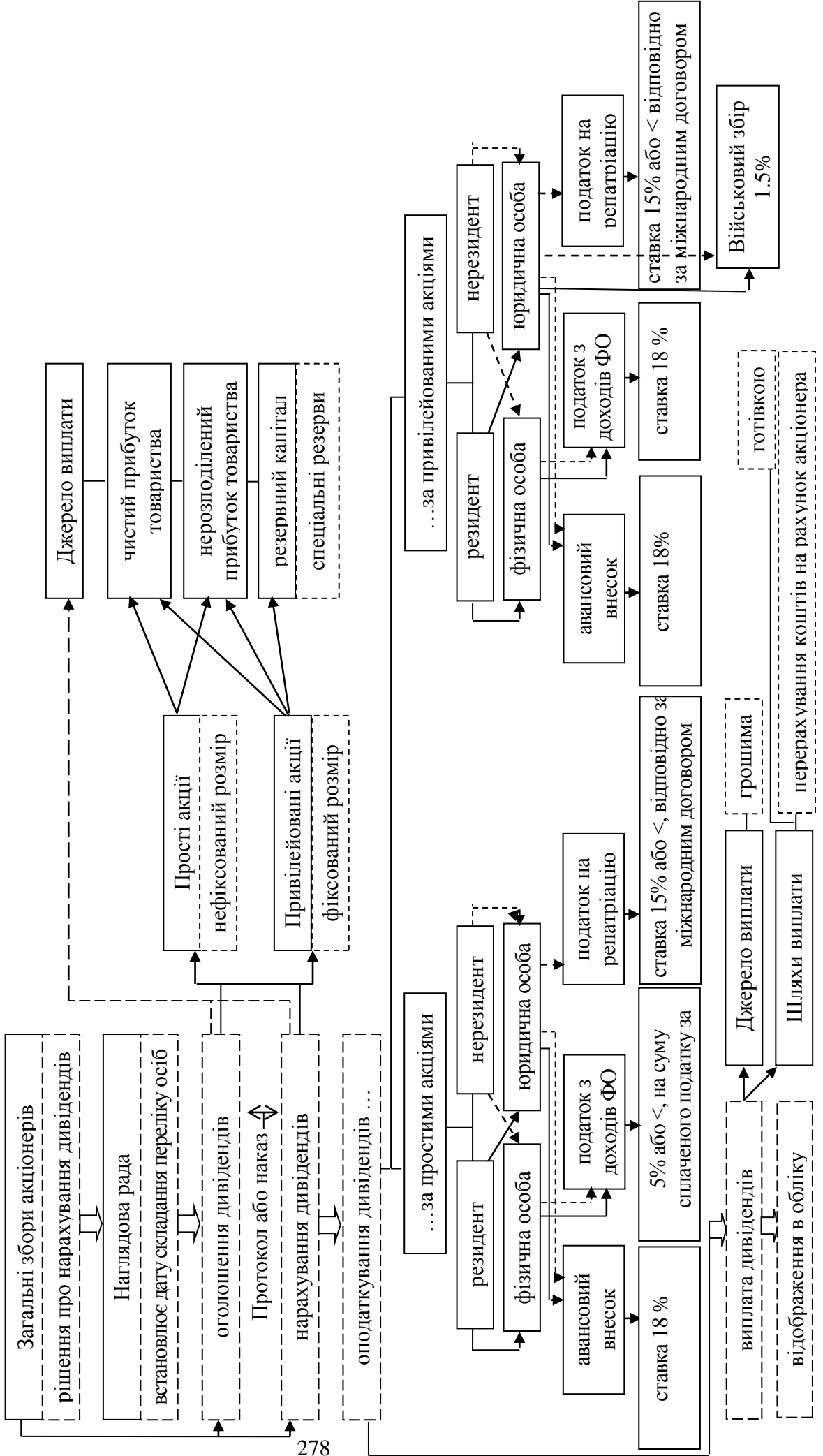
	Найменування організації	Статутний капітал, (грн.)	Цінні папери товариства				Розмір резервного капіталу (%)	Відношення організації до формування облікової політики			Наявність системи внутрішнього контролю	Ефективність системи внутрішнього контролю	Необхідність підвищення ефективності системи внутрішнього контролю	Наявність ревізійної комісії	Наявність відділу внутрішнього аудиту
			акції		облігації			Приділяється значна увага	Виконується формально	11					
1	2	3	кількість	номинал	кількість	номинал	9				10	11	12	13	14
1	ПАТ «Автрапат»	13075607,0	52302428	0,25	30000	100	+	-	+	+	+	+	+	-	
2	ПрАТ «АСТАРГА» (МЄБ)	102284,10	15858	6,45	-	-	-	+	+	+	-	+	+	-	
3	ПрАТ «Безант»	1517,25	289	5,25	-	-	-	+	+	+	-	+	+	-	
4	ПрАТ «Печенізьке рибоводне госп-во»	1309282,0	5237128	0,25	-	-	+	-	+	+	-	+	+	-	
5	ПАТ «Росс»	1201233,0	4804932	0,25	-	-	-	+	+	-	-	+	+	-	
6	ПАТ «Велико-бурлуцький сироробний завод»	3200000,0	12800000	0,25	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+	
7	ПАТ АФ Вербівське	2865852,25	11463409	0,25	-	-	-	+	+	-	-	+	+	-	
8	ПАТ Готель «Мир»	2615070	5230140	0,5	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	
9	ПрАТ «ГБ «Гулівер»	20450,0	20450	1,0	-	-	-	+	+	+	-	+	+	-	
10	ПАТ «БК Авантаж»	100500,0	100500000	1,0	-	-	-	+	+	+	-	+	+	+	
11	ПАТ «Комаровський молочний завод»	30556,75	122227	0,25	-	-	-	+	+	+	+	-	+	-	

Продовження додатку Н

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
12	ПАТ «Каравай»	3502727,0	14010908	0,25	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-
13	ПрАТ «Ольга»	36125000,0	36125	1000	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-
14	ПАТ «ОВТ Оптивробторг»	630417,12	20154	31,28	-	-	9,4	-	+	-	-	+	+	-
15	АТ «Пошук»	177750,0	474	375	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-
16	ПАТ «СТОМА»	3499998,6	833333	4,2	-	-	0,25	-	+	-	-	+	+	-
17	ПАТ «ХЛЗ «Червоний хімік»	394612,50	789225	0,50	-	-	5	-	+	-	-	+	+	-
18	ПАТ «Чулуївський молочний завод»	554940,0	2219760	0,25	-	-	2,9	+	-	+	-	+	+	-
19	ПАТ «КФ Харківянка»	25000000,0	25000000	0,1	-	-	32,8	-	-	+	-	-	+	+
20	ПрАТ «Філіп Морріс Україна»	2646623,76	2005018	1,32	-	-	25	+	+	+	-	+	+	-
21	ПрАТ «ГД «Спортек»	100000,0	200000	0,5	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-
22	ПАТ «Харківелектро»	627980,0	1255960	0,5	-	-	-	+	-	+	+	-	+	-
23	ПАТ «ХБФ»	10629910	570400	4,6	-	-	25	+	-	+	+	+	+	+
24	ПАТ «Харківсь- кий хлібокомбінат «Слобожанський»	1170206,0	4680824	0,25	-	-	6	+	-	+	-	-	+	+
25	ПАТ «Кулянський мол.-консерв комбінат»	9313594,00	37254376	0,25	-	-	21,8	-	+	-	-	+	+	-
26	ПАТ «Харківський ЦУМ»	1646989,56	9149942	0,18	-	-	-	-	+	+	-	+	+	-
27	ПрАТ «Хладпромом»	6050000,0	12100000	0,50	366000	0,5	-	+	-	+	-	+	+	+
28	ПАТ «ХЗІАМ»	163920,75	156115	1,05	-	-	17,7	+	-	+	-	+	+	-
29	ПрАТ «ХІЦНТІ»	335179,0	335179	1,0	-	-	1,5	-	+	+	-	+	+	-
30	ПрАТ «Харківське кар`єроуправління»	311600,0	1246400	0,25	-	-	2,63	-	+	-	-	+	+	-
Всього (%)														13
														100
														80
														20
														63
														67
														33
														56
														80
														100
														13

Додаток Р

Порядок нарахування, оподаткування та виплати дивідендів акціонерного товариства

Додаток С

Запропоновані внутрішні звіти для управління акціонерного товариства

Додаток С.1

Запропонована форма внутрішньої звітності «Баланс»

Таблиця С.1

Баланс (витяг)

Пасив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
РОЗДІЛ 1. Зареєстрований (пайовий) капітал	1400		
Статутний капітал за простими акціями (401.1):	1401		
Статутний капітал за привілейованими акціями (401.2)	1402		
Внески до незареєстрованого статутного капіталу за простими акціями (404.1)	1403		
Внески до незареєстрованого статутного капіталу за привілейованими акціями (404.2)	1404		
Капітал у дооцінках	1405		
Додатковий капітал	1410		
Резервний капітал (Резерви капіталу) (43):	1415		
Обов'язкові резерви (431)	1416		
Вільні резерви (432)	1417		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420		
Прибуток використаний у звітному періоді	1421		
Неоплачений капітал	1425	()	()
Вилучений капітал	1430	()	()
Усього за розділом I	1495		

Додаток С.2.

Розроблений звіт про власний капітал товариства

Таблиця С.2

Звіт про власний капітал товариства на _____ р.

I. Звіт про зміни у власному капіталі

Найменування статей	Код	Власний капітал товариства										Всього
		Зареєстрований (найовій) капітал		Капітал у дооцінках	Додатковий капітал	Резерви капіталу		Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Неоплачений капітал	Вилучений капітал		
		акції прості	акції привілейовані			Обов'язкові резерви	Вільні резерви					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Залишок на початок року	4000											
Коригування:												
Зміна облікової політики	4005											
Виправлення помилок	4010											
Інші зміни	4090											
Скоригований залишок на початок року	4095											
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	4100											
Інший сукупний дохід за звітний період	4110											

Продовження табл. С.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
<i>Розподіл прибутку:</i>											
Виплати власникам (дивіденди):	4200										
- за простими акціями	4201										
- за привілейованими акціями	4202										
Спрямування прибутку до зареєстрованого капіталу	4205										
Відрахування до резервів капіталу:	4210										
- обов'язкові резерви	4211										
- вільні резерви	4212										
<i>Внески учасників:</i>											
Внески до капіталу	4240										
Погашення заборгованості з капіталу	4245										
<i>Вилучення капіталу:</i>											
Викуп акцій (часток)	4260										
Перепродаж викуплених акцій (часток)	4265										
Анулювання викуплених акцій (часток)	4270										
Вилучення частки в капіталі	4275										
<i>Інші зміни в капіталі</i>	4290										
<i>Разом змін в капіталі</i>	4295										
<i>Залишок на кінець року</i>	4300										

II. Звіт про структуру та зміни статутного капіталу

№ п/п	Структура статутного капіталу						Дата випуску	Код державної реєстрації випуску акцій	Номінальна вартість	Кількість акцій		Сума випуску по номіналу, тис. грн.		Зміни статутного капіталу, тис. грн.			
	Власники акцій									На початок року	На кінець року	Випуск нових акцій	Збільшення номінальної вартості акцій	Зменшення номінальної вартості акцій	Збільшення номінальної вартості акцій	Зменшення номінальної вартості акцій	
	Акціонер-резидент		Акціонер-нерезидент														
	Юр. особа		Фіз. особа		Юр. особа					Фіз. особа							
1	акції прості	акції привілейовані	акції прості	акції привілейовані	акції прості	акції привілейовані	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20

III. Інформація про цінні папери товариства (розміщені, викуплені й анульовані)

№ п/п	Вид (тип) акцій, шт.		Номінальна вартість акцій, грн.	Сума випуску, тис. грн.	Код державної реєстрації випуску	Викуп акцій, тис. грн.		Анулювання акцій, тис. грн.	
	прості	привілейовані				Кількість	Сума	Кількість	Сума
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Додаток С.3

Розроблений звіт про нарахування дивідендів учасникам акціонерного товариства

Таблиця С.3

Звіт про нарахування дивідендів учасникам акціонерного товариства

№ з/п	Власник акцій	Статус акціонера		Сума внеску, грн.	Частка у статутному капіталі, %	Нараховано дивідендів, грн.	Дата нарахування	3 нин:			Сума утримань з дивідендів, грн.	Сума виплачених дивідендів, грн.	Дата виплати							
		Джерело виплати						за простими акціями	за привілейованими акціями	Чистий прибуток				Нерозподілений прибуток	Резервний капітал					
		Резидент	Нерезидент																	
3	Юр. особа	Фіз. особа	Юр. особа	Фіз. особа	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18			
	Разом:																			

Головний бухгалтер

(підпис)

(ПІБ)

Керівник

(підпис)

(ПІБ)

Додаток Т

Визначення поняття внутрішнього аудиту в науковій літературі

<i>з/п</i>	<i>Джерело</i>	<i>Визначення</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
1	Алборов Р. [16]	внутрішній аудит – це фактично внутрішньогосподарський контроль (с. 13)
2	Аренс Э.А., Лоббек Дж. К [21]	внутрішній аудит — це внутрішньогосподарський аудит, що забезпечує «коштовною» інформацією для прийняття рішень, що стосується ефективного функціонування їхнього бізнесу
3	Бурцев В.В. [49]	внутрішній аудит — це регламентована внутрішніми документами організації діяльність по контролі ланок керування і різних аспектів функціонування організації, здійснювана представниками спеціального контрольного органа в рамках допомоги органам керування організації...
4	Бычкова С.М. [64]	внутрішній аудит являє собою елемент системи внутрішнього контролю, організований керівництвом підприємства з метою аналізу облікових і інших контрольних даних (с.21)
5	Грязновая А.Г. [86]	внутрішній аудит – це організована в інтересах власників господарюючого суб'єкта та регламентована внутрішніми документами система внутрішнього контролю за дотриманням встановленого порядку ведення бухгалтерського обліку та надійністю функціонування системи контролю (с. 48)
6	Додж Р. [93]	внутрішній аудит є складовою частиною внутрішнього контролю; здійснюється за рішенням органів керування фірми для цілей контролю й аналізу господарської діяльності (с. 84-85)
7	Дорош Н.І. [94]	внутрішній аудит - система, яка організовується на економічному суб'єкті для його власників і регламентується внутрішніми регламентами підприємства з метою контролю за дотриманням встановленого порядку ведення бухгалтерського обліку й надійністю функціонування системи внутрішнього контролю (с. 245-246)
8	Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. [105]	аудит внутрішній – перевірка працівниками підрозділу внутрішнього аудиту підприємства відповідності здійснених господарських операцій вимогам нормативних документів щодо ведення бухгалтерського обліку (с. 51)
9	Каменська Т.О. [113]	внутрішній аудит – це функція незалежної оцінки всіх аспектів діяльності підприємства, яка здійснюється зсередини підприємства й спрямована на створення у власників впевненості в тому, що існуюча система контролю надійна та ефективна (с. 5)
10	Камышанов П. И. [236]	внутрішній аудит – це поточний контроль за здійсненням економічної політики та якістю управління підприємством, він необхідний для попередження втрати ресурсів, локалізації недоліків, своєчасного передбачення фінансових труднощів (с. 12)

Продовження додатку Т

1	2	3
11	Костюченко В.М. [136]	внутрішній аудит – структурний підрозділ, який здійснює внутрішній аудит, не бере участі в діяльності холдингу і є органом оперативного управління Ради директорів (с. 20)
12	Кулаковська Л. П., Піча Ю. В. [143]	внутрішній аудит – незалежна діяльність, організована у суб'єкта господарювання з метою перевірки та «оцінювання» роботи в його інтересах (с. 181-182)
13	Макоєв О. [153]	внутрішній аудит є системою оперативного, одиничного чи разового забезпечення інформацією адміністрації чи власників підприємства шляхом організації незалежного контролю та підготовки управлінських рішень штатними працівниками чи залученого на основі договору незалежного аудитора для максимізації фінансових результатів (с. 13)
14	Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг [161]	внутрішній аудит – діяльність з оцінки, яка організована як підрозділ суб'єкта господарювання або надається йому як послуга. Серед іншого її функції охоплюють перевірку, оцінку та моніторинг достатності й ефективності внутрішнього контролю (с. 658)
15	Пантелєєв В.П. [180]	внутрішній аудит - перевірка, яка здійснюється співробітниками суб'єкта господарювання (с. 310)
16	Петренко С.М. [184]	внутрішній аудит – це контрольна діяльність, яка регламентована внутрішніми документами підприємства та направлена на оцінку ефективності функціонування систем управління (с. 190)
17	Подольський В. І. [25]	внутрішній аудит представляє собою діяльність в організації щодо перевірки й оцінки її роботи в інтересах керівництва (с. 22)
18	Редько О. Ю. [222]	внутрішній аудит означає оцінювальну діяльність служби, створеної суб'єктом господарювання. До функції внутрішнього аудиту входять, зокрема, моніторинг системи внутрішнього контролю (с. 332)
19	Робертсон Дж. [227]	внутрішній аудит – це незалежна оцінка всередині підприємства для перевірки та визначення ефективності його діяльності (с. 466)
20	Суйц В. П., Ахметбеков А. Н., Дубровина Т. А. [244]	внутрішній аудит – невід'ємна частина управлінського контролю підприємства; внутрішній аудит – один з способів контролю за ефективністю діяльності ланок структури економічного суб'єкта (с. 25)
21	А.А. Терехов [246]	внутрішній аудит – організована в економічному суб'єкті в інтересах його власників та регламентована внутрішніми документами система контролю з метою перевірки дотримання встановленому порядку ведення бухгалтерського обліку та надійності функціонування системи внутрішнього контролю (с. 121)
22	А. Д. Шеремет, В. П. Суйц [246]	внутрішній аудит – це організована на підприємстві в інтересах його власників і регламентована внутрішніми документами система контролю за дотриманням встановленого порядку ведення обліку і надійності функціонування системи внутрішнього контролю (с. 32)

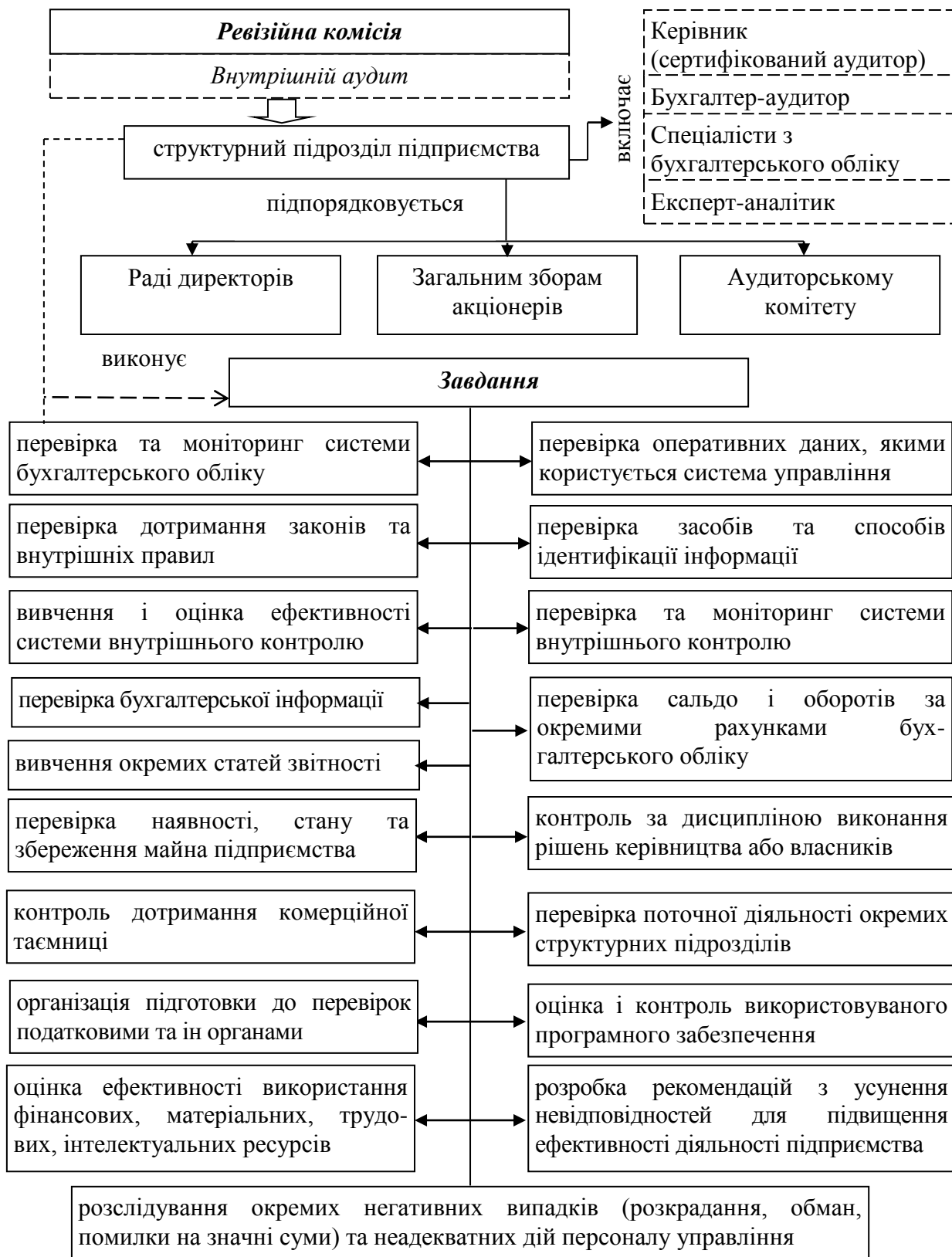
Додаток У

Структурна модель побудови системи контролю в акціонерному товаристві

Додаток Ф

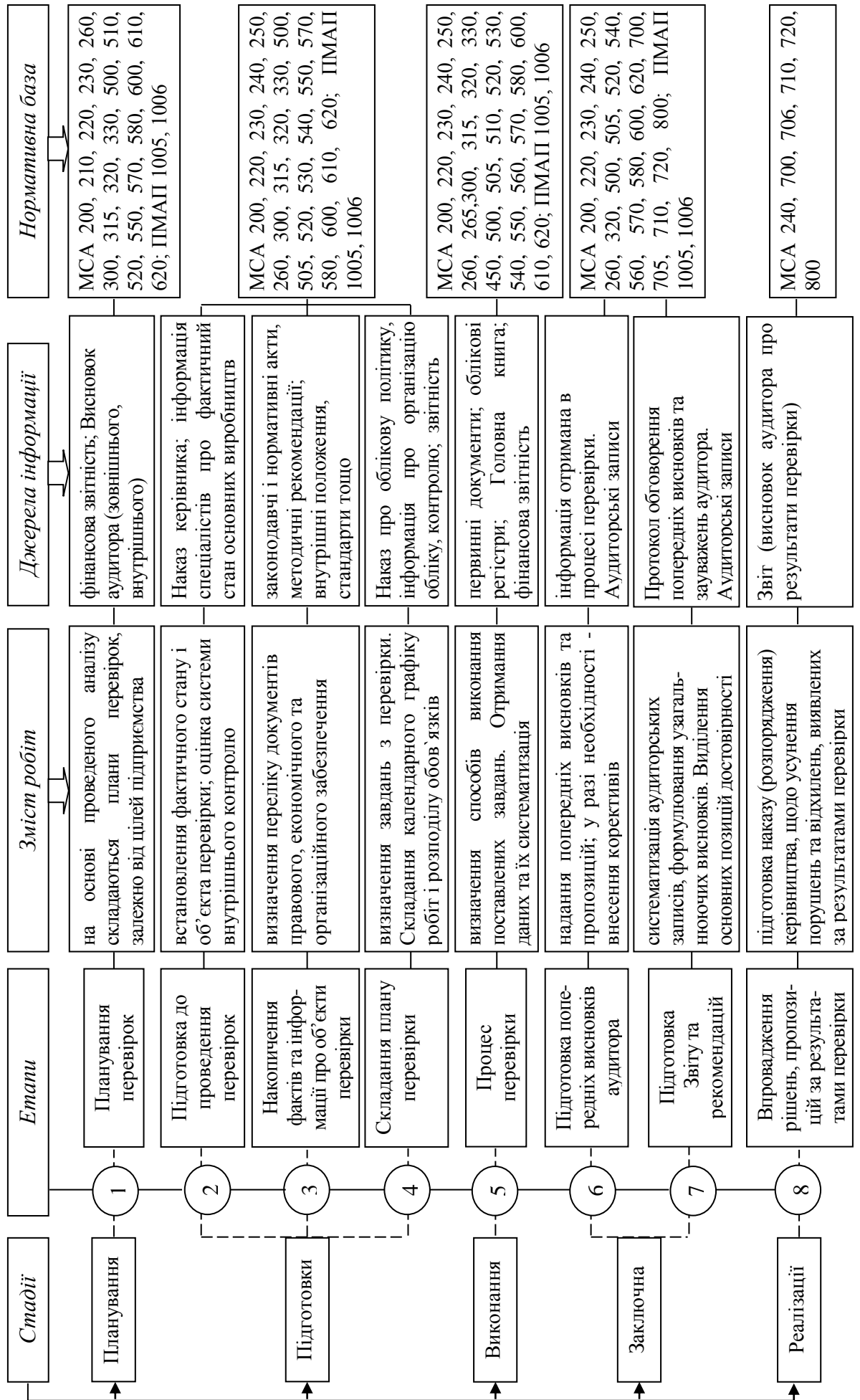
Структурна модель побудови відділу внутрішнього аудиту на підприємствах акціонерної форми власності

регламентуються внутрішніми документами підприємства
(Стандарти, Положення, накази, посадові інструкції)

Додаток X

Порядок організації проведення внутрішнього аудиту

Додаток Ц

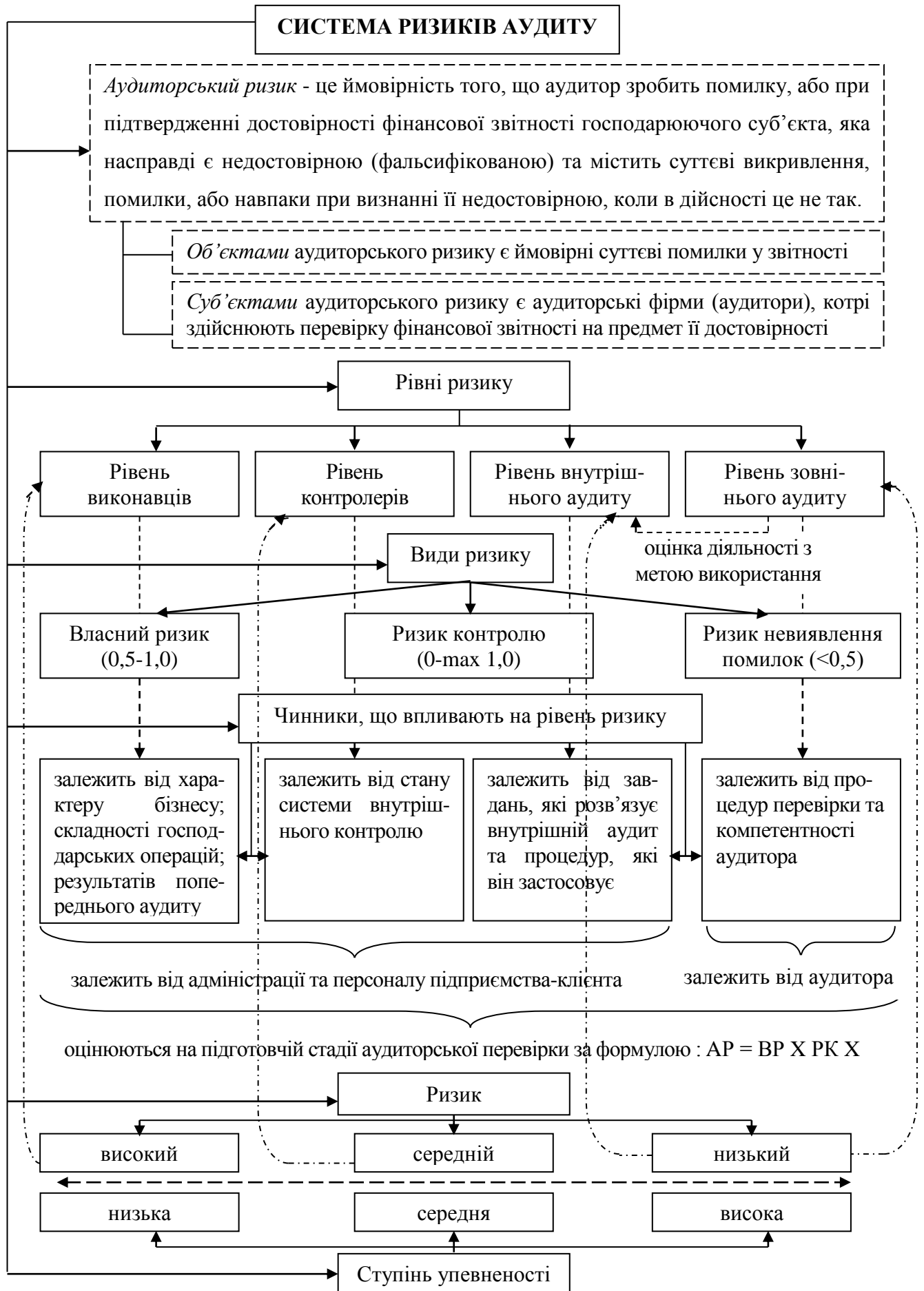
Визначення поняття «аудиторський ризик» в науковій літературі

<i>Автор</i>	<i>Визначення</i>	<i>Джерело</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Алборов Р.А.	<i>аудиторський ризик</i> – це оцінка ризику неефективності майбутньої перевірки аудитором, який у своєму висновку вказав те, що звітність клієнта достовірна, а в дійсності ж у ній можливі суттєві помилки і пропуски, які не попали у поле зору аудитора; або ж признав, що звітність містить суттєві викривлення, коли в дійсності таких викривлень у ній немає	Алборов Р. А. Аудит в организациях промышленности, торговли и АПК / Р. А. Алборов [2-е изд., перераб. и доп]. – М. : Дело и Сервис, 2000. – 432 с.
Аренс А., Лоббек Дж.	<i>аудиторський ризик</i> заключається в наступному : аудитор приходиться до висновку, що фінансова звітність складена правильно, і на цій основі виражає в аудиторському висновку думку без застережень, а в дійсності фінансова звітність містить суттєві погрешності (с. 241)	Аренс А. Аудит : [пер. с англ.] / А. Арэнс, Дж. Лобек ; [гл. редактор серии проф. Я. В. Соколов]. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 560 с.
Бондар В. П.	<i>аудиторський ризик</i> – це ризик того, що аудитор висловить невідповідну думку, якщо фінансові звіти містять суттєво викривлену інформацію (с. 11)	Бондар В. П. Порядок розрахунку аудиторського ризику / В. П. Бондар // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 10 (89). – С. 11-14.
Грязновая А. Г.	<i>ризик аудиторський</i> – суб'єктивно визначена аудитором ймовірність наявності в бухгалтерській звітності клієнта невиявлених суттєвих помилок або викривлень після підтвердження її достовірності, або визнання наявності в ній суттєвих викривлень, у той час коли насправді таких викривлень немає (с. 846)	Финансово-кредитный энциклопедический словарь / [под ред. д.э.н., проф. А.Г. Грязновой]. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 1168 с.
Діденко С. В. Саблук П. Т.	<i>аудиторський ризик</i> є ризиком підприємницької аудиторської діяльності, пов'язаний з невиконанням підприємством-клієнтом своїх зобов'язань щодо оплати наданих послуг, пред'явлення претензій матеріального характеру замовником аудиту чи ін. зацікавленими сторонами	Діденко С. В. Модель управління ризиком аудиторської діяльності / С. В. Діденко // Економіка і регіон. – ПолтНТУ. – 2009. – №1 (20). – С. 139-142
Додж Р.	<i>аудиторський ризик</i> – результат двох факторів : ризик того, що будуть мати місце істотні помилки та ризик того, що істотні помилки, які мали місце залишаться невиявленими	Додж Р. Краткое руководство по стандартам и нормам аудита / Р. Додж; [пер. с англ.; предисловие С. А. Стукова]. – М. : Финансы и статистика; ЮНИТИ, 1992.–224с.

Продовження додатку Ц

1	2	3
Дорош Н. І.	<i>аудиторський ризик</i> – це небезпека того, що аудитор зробить неправильний висновок щодо фінансової звітності після виконання ним аудиторських процедур, тобто за неправильно складеною фінансовою звітністю буде представлено аудиторський висновок без застережень і навпаки	Дорош Н.І. Аудит : методологія і організація / Н. І. Дорош. – К. : Знання, 2001.- 402 с.
Загородній А. Г., Вознюк Г. Л.	<i>ризик аудиторський</i> виникає, коли аудитор не може визначити суттєвої помилки і видає аудиторський висновок без застережень, тоді як доречнішим був би аудиторський висновок із застереженням чи відмова від надання висновку, чи несприятливий висновок (с. 785)	Фінансово-економічний словник / [за ред. А. Г. Загороднього, Г. Л. Вознюк]. – К. : Знання. 2007. – 1072 с.
Кулаковська Л.П., Піча Ю. В.	<i>аудиторський ризик</i> – ризик того, що аудитор може висловити неадекватну думку в тих випадках, коли в документах бухгалтерської звітності існують суттєві перекручення, інакше кажучи, за неправильно підготовленою звітністю буде представлено аудиторський висновок без зауважень (с. 93)	Кулаковська Л. П. Основи аудиту : [навч. посіб.] / Л. П. Кулаковська, Ю. В. Піча ; [3-те вид.]. – К. : Каравела, 2006. – 312 с.
Петрик О. А.	<i>аудиторський ризик</i> - це побоювання того, що аудитор може висловити невідповідну думку про фінансову звітність, яка має суттєву недостовірну інформацію, і тим самим будуть введені в оману користувачі фінансової звітності (с. 164)	Петрик О. А. Аудит : методологія і організація : [монографія] / О. А. Петрик. — К. : КНЕУ, 2003. — 260 с.
Подольський В. І.	<i>ризик аудитора</i> означає можливість того, що звітність економічного суб'єкта може містити невиявлені суттєві помилки і (або) викривлення після підтвердження її достовірності, якщо в дійсності таких викривлень у бухгалтерській звітності немає (с. 210)	Аудит : [учебник для вузов] / [В. И. Подольский, Г. Б. Поляк, А. А. Савин и др. ; под. ред. проф. В. И. Подольского] ; [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 655с.
Суйц В. П., Ахметбеков А. Н., Дубровина Т. А.	<i>ризик аудитора</i> означає ймовірність того, що бухгалтерська звітність суб'єкта господарювання може містити не виявлені суттєві помилки або (і) викривлення після підтвердження її достовірності, або визнати, що вона містить суттєві викривлення, коли насправді таких викривлень в бухгалтерській звітності немає (с. 113)	Суйц В. П. Аудит : общий, банковский, страховой : [учебник] / В. П. Суйц, А. Н. Ахметбеков, Т. А. Дубровина. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 556 с.
Терехов А. А.	<i>аудиторський ризик</i> полягає в тому, що аудитор може допустити деякі погрешності в своїй роботі (в процесі тестування контрольних моментів, ін. аудиторських процедур) і при підведенні загальних підсумків зробить невірні висновки (с. 435)	Терехов А. А. Аудит : перспективы развития / А. А. Терехов. — М. : Финансы и статистика, 2001. — 560с.

Додаток Ш

Додаток Щ

**АУДИТОРСЬКА ФІРМА
ТОВ «РЕЙТІНГ»**

*61082, м. Харків, пр-т Московський 234, тел. (057)717-76-34
ліцензія № 1225 видана АУП від 26.01.2001 р.*

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

зам.директор ТОВ «АФ» Рейтінг»

П.І. Рибалко « _ » _____ 2011 р.

ПРОГРАМА АУДИТУ ОСНОВНИХ ОПЕРАЦІЙ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Об'єкт перевірки _____
Період перевірки _____
Склад аудиторської групи: _____
Керівник аудиторської групи _____
Сертифікат _____
Вибірка _____
Кількість людино-годин на перевірку (люд./год.) _____
Аудиторський ризик, що планується (%) _____
Рівень суттєвості, що планується (тис. грн.) _____

Мета аудиту _____

Таблиця Ш

№ з/п	Завдання	Об'єкти контролю	Джерела інформації	Виконавці	Строки здійснення	Робочі документи	Примітки
1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Ознайомлення з бізнесом суб'єкта господарювання, станом систем внутрішнього контролю та бухгалтерського обліку:</i>							
1.1	Вивчення господарської діяльності клієнта, асортименту продукції, що випускається, перелік постачальників та покупців;						
1.2	Проведення опитування та анкетування керівництва, персоналу бухгалтерії;						
1.3	Аналіз установчих документів (визначення виду власності, видів діяльності, зміни та доповнення до установчих документів), реч-страйційних документів, господарчих договорів;						
1.4	Аналіз наявних ліцензій, дозволів;						
1.5	Аналіз організаційної структури та системи управління клієнта;						
1.6	Аналіз стану внутрішнього контролю, вивчення документів внутрішнього контролю;						
1.7	Аналіз структури бухгалтерії;						
1.8	Ознайомлення з робочим планом рахунків, обліковою політикою клієнта, формами типових первинних документів, посадовими інструкціями та повноваженнями робітників бухгалтерії						
1.9	Аналіз облікової політики та оцінка її повноти, законності та раціональності;						
1.10	Проведення незалежної інвентаризації, або присутність під час інвентаризації. Ознайомлення з матеріалами інвентаризації н/а, запасів, коштів і розрахунків, зобов'язань, дебіторської і кредиторської заборгованості. Оцінка правильності відображення в обліку результатів інвентаризації.						

Продовження табл. Ш

1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Визначення попереднього та остаточного рівня суттєвості та аудиторського ризику:</i>							
1.11	Попередня оцінка рівня суттєвості						
1.12	Оцінка аудиторського ризику						
1.13	Встановлення рівня суттєвості						
1.14	Визначення аудиторської вибірки						
<i>Вивчення та аналіз стану власного капіталу товариства</i>							
1.15	<p>Аудит статутного капіталу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - перевірка розміру статутного капіталу оголошеного та сплаченого, його відповідності встановленому законодавством мінімуму; - перевірка складу та структури статутного капіталу (кількість та вид акцій, номінальна вартість, склад засновників); - перевірка правильності розміру внесеного внеску за кожним акціонером і порядку документального оформлення операцій з акціями; - перевірка відповідності форм оплати статутного капіталу згідно установчим документам, правильності оцінки майна; - перевірка порядку проведення реєстрації емісії акцій; - перевірка формування організаційних витрат, які виникають при створенні акціонерного товариства, їх доцільність та правильне відображення в обліку; - перевірка формування статутного капіталу, його змін, відображення цих операцій в обліку; - перевірка дотримання правил та вимог додаткового випуску акцій; 						

1	2	3	4	5	6	7	8
1.15	- перевірка правильності ведення аналітичного обліку по рахунку 40 «Стагунтний капітал» за кожним засновником, видами акцій.						
1.16	Аудит вилученого капіталу: - перевірка правильності відображення в обліку вилученого капіталу (порядок викупу акцій власної емісії та їх подальше використання; аналіз співвідношення ціни викупу і номінальної вартості акцій); - встановлення на основі протоколу загальних зборів акціонерів, чи були дозволені операції з викупленими власними акціями.						
1.17	Аудит додаткового капіталу: - перевірка правильності відображення в обліку іншого додаткового капіталу та додатково вкладеного капіталу, їх використання; - вивчення викупу акцій власної емісії та їх подальшого використання, співвідношення ціни викупу та номінальної вартості акцій; - вивчення обліку та використання емісійного доходу.						
1.18	Аудит резервного капіталу: - порядок формування і правильність відображення в обліку резервного капіталу і його використання; - порядок формування і правильність відображення в обліку інших резервів створених відповідно до статутних документів, їх використання.						
1.19	Аудит нерозподіленого прибутку (непокритого збитку):						

1	2	3	4	5	6	7	8
	<ul style="list-style-type: none"> - перевірка правильності відображення в обліку та звітності нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) від діяльності, здійсненої підприємством; - перевірка порядку розподілу прибутку згідно статуту та рішення загальних зборів акціонерів (на основі протоколів). 						
<i>Вивчення стану розрахунків з учасниками товариства</i>							
1.20	Перевірка узгодження запропонованих Зборами акціонерів та фактично виплачених дивідендів;						
1.21	Перевірка дотримання вимог законодавства щодо правильності розрахунку та виплати дивідендів;						
1.22	Перевірка дотримання податкового законодавства щодо розрахунку податку з нарахованих дивідендів та належне відображення в обліку.						
<i>Аудит фінансової звітності</i>							
1.23	Перевірка окремих статей активу та пасиву балансу						
1.24	Перевірка звіту про сукупні прибутки та збитки						
1.25	Перевірка звіту про зміни у власному капіталі						
1.26	Перевірка звіту про рух грошових коштів						
1.27	Перевірка приміток до фінансової звітності						
<i>Фінансовий аналіз господарської діяльності клієнта</i>							
1.28	Аналіз складу, структури та динаміки балансу підприємства						
1.29	Аналіз ліквідності підприємства						
1.30	Аналіз платоспроможності підприємства						
1.31	Аналіз ділової активності підприємства						
1.32	Аналіз рентабельності підприємства						

Продовження табл. Щ

1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Складання підсумкових документів за результатом атами аудиторської перевірки</i>							
1.33	Щотижневий звіт керівника групи (усно)						
1.34	Складання письмової інформації, основних висновків і пропозицій керівництву клієнта, що перевіряється						
1.35	Складання аудиторського висновку						

Виконав:

Перевірив:

Висновок:

Додаток Ю

Типові порушення та помилки виявлені аудитором при формуванні статутного капіталу АТ та його руху

№ з/п	Основні види порушень	Методи та прийоми отримання аудиторських доказів										
		перевірка первинних документів	запит	підтвердження	підрахунок	аналітичні процедури	обстеження	інвентаризація	опитування	зіставлення		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		
<i>Аудит порядку формування статутного капіталу акціонерного товариства</i>												
1	Залишок за кредитом рахунку 40 не відповідає сумі оголошеній в засновницьких документах	+	+	+								
2	Величина статутного капіталу відображена у звітності не відповідає величині зареєстрованій в статуті	+			+							
3	Не зареєстровано випуск акцій	+	+	+					+		+	
4	Відсутні підтверджуючі документи щодо внесків засновників, або наявні фіктивні документи	+	+	+					+			
5	Перевищення гранично допустимої величини привілейованих акцій у розмірі статутного капіталу	+	+	+	+							
6	Не відповідність номінальної вартості акцій в межах одного типу	+	+	+	+				+		+	
7	Оплата цінних паперів здійснюється немонетарними активами не дивлячись на наявність в статуті товариства заборони на оплату цінних паперів не грошовими коштами	+	+	+				+				
8	Оцінка майна, що внесене в рахунок оплати акцій товариства, здійснена без суб'єктивної оціночної діяльності	+	+	+					+		+	
9	Вартість майна, внесеного в якості внеску (оплати акцій) до статутного капіталу за даними статутних документів, не відповідає вартості відображеної на рахунках бухгалтерського обліку	+	+	+				+			+	

Продовження додатку Ю

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
10	Несвоєчасна реєстрація (або її відсутність) грошових коштів або майна, внесених до статутного капіталу на рахунках бухгалтерського обліку	+	+		+			+	+	+
11	Наявність виправлень в первинних облікових документах без необхідних на те підстав	+		+			+		+	+
12	Не вірно здійснений перерахунок іноземної валюти внесеної до статутного капіталу в гривневий еквівалент	+			+					
13	Аналітичний облік за рахунком 40 не є інформативним щодо інформації про засновників, стадій формування статутного капіталу, видів акцій	+					+			
<i>Аудит порядку змін статутного капіталу акціонерного товариства</i>										
14	Залишок за кредитом рахунку 40 не відповідає сумі статутного капіталу після внесення відповідних змін до засновницьких документів	+		+	+		+			+
15	Відсутнє рішення зборів акціонерів (засновників) щодо зміни розміру статутного капіталу при фактичній зміні такого	+	+						+	+
16	Несвоєчасно внесення змін до реєстраційних документів у разі зміни статутного капіталу	+	+	+					+	+
17	Внесені зміни розміру статутного капіталу товариства без перереєстрації статутних документів	+	+	+			+		+	+
18	Кількість і (або) номінальна вартість акцій, заявлена в проспекті емісії, не відповідає кількості та (або) вартості, заявлених в рішенні щодо додаткової емісії акцій		+	+	+	+			+	+
19	Форма оплати додатково випущених акцій не відповідає рішенням про їх розміщення	+	+	+	+		+	+	+	+
20	Оприбуткування грошових коштів, отриманих від продажу додаткових акцій або від збільшення їх номінальної вартості, в неповному обсязі	+	+	+	+			+		+
21	Відсутнє рішення щодо зменшення статутного капіталу при фактичній потребі (недостатність чистих активів, не реалізовано викуплені акції протягом року)	+		+	+	+			+	
22	Відображено зміни величини статутного капіталу в звітності без внесення реєстраційних змін до засновницьких документів	+				+	+		+	+
23	Несвоєчасне оформлення вибуття та прийому нових засновників	+		+					+	+
24	Неправильне оформлення повернення засновникам належним їм часток із статутного капіталу	+		+					+	+
25	Оприбуткування грошових коштів отриманих від викупу власних акцій, в сумі різниці між ціною викупу акцій і їх номінальною вартістю, в неповному розмірі	+	+	+	+			+		+

Продовження додатку Ю

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
26	Записи синтетичного та аналітичного обліку за рахунком 40 не відповідають записам Головної книги та формам бухгалтерської звітності	+	+		+	+				+
<i>Аудит порядку використання прибутку акціонерного товариства</i>										
27	Неправомірне розподілення прибутку до повної оплати статутного капіталу	+	+			+				+
28	Відсутнє рішення зборів акціонерів (засновників) щодо нарахування та виплати дивідендів за підсумками звітного року	+	+	+		+			+	+
29	Нараховані дивіденди за раніше викупленими або погашеними акціями	+	+						+	+
30	За підсумками звітного року не виплачені дивіденди за привілейованими акціями	+	+	+					+	+
31	Виплачені дивіденди за простими акціями за рахунок резервного капіталу	+	+	+			+			+
32	До або одночасно з виплатою дивідендів не нараховано та не сплачено до бюджету авансовий внесок з податку на прибуток	+	+	+		+	+		+	+
33	Нарахування та виплата дивідендів (розподілення прибутку) здійснено на акції, звіт про результати розміщення яких не зареєстровано НКЦПФР	+	+	+					+	+
34	Нарахування та виплата дивідендів (розподілення прибутку) здійснено до виконання зобов'язань щодо обов'язкового викупу акцій	+	+	+					+	+
35	Нарахування та виплата дивідендів (розподілення прибутку) здійснено при наявності ознак банкрутства; в точку числі коли власний капітал товариства менший, ніж сума його статутного, резервного капіталу та розміру перевищення ліквідаційної вартості привілейованих акцій над їх номінальною вартістю			+			+			+
36	Завищено суми фактично виплачених дивідендів порівняно з показниками в обліку	+	+		+	+			+	+
37	Неправильний розрахунок суми належних акціонерам (засновникам) дивідендів	+	+		+					+
38	Виплата дивідендів здійснено за рахунок нерозподіленого прибутку минулих років, за відсутності рішення на це загальних зборів акціонерів	+	+						+	+
39	Неправильний розрахунок: авансового внеску з податку на прибуток (при виплаті дивідендів (доходів) юридичним особам; податку з доходів фізичних осіб (при виплаті дивідендів (доходів) фізичним особам)	+			+					
40	Несвоєчасна виплата дивідендів	+	+	+			+		+	+

Додаток Я

Показники фінансового стану акціонерних товариств м. Харкова та Харківської обл. за 2013-2014 рр.

№ з/п	Показники	Формула розрахунку показника фінансового стану *	АТ «Пошук»		ПАТ «Куляньський МОЛ-КОНС ЗАВОД»		ПАТ «Каравай»		ПАТ «ХБФ»		ПрАТ «Хладопром»		Оптимальне значення
			станом на 31.12.2013 р.	станом на 31.12.2014 р.	станом на 31.12.2013 р.	станом на 31.12.2014 р.	станом на 31.12.2013 р.	станом на 31.12.2014 р.	станом на 31.12.2013 р.	станом на 31.12.2014 р.	станом на 31.12.2013 р.	станом на 31.12.2014 р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	<i>Аналіз майнового стану підприємства</i>												
1.1	Коефіцієнт зносу основних засобів	K _{1,1} = ф.1 ряд. 1012 ф.1 ряд. 1011	0,374	0,407	0,536	0,557	0,673	0,707	0,316	0,479	0,785	0,953	зменшення
2			<i>Аналіз ліквідності підприємства</i>										
2.1	Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	K _{2,1} =	0,489	0,474	0,844	1,172	0,131	0,135	8,787	9,164	4,921	0,812	1,0-2,0
2.2			Коефіцієнт швидкої ліквідності	K _{2,2} =	0,330	0,349	0,299	0,485	0,123	0,127	5,923	6,659	1,581
2.3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	K _{2,3} =			0,03	0,01	0,0002	0,021	0,004	0,004	0,93	1,759	0,035
2.4.			Чистий оборотний капітал	K _{2,4} =	-19,0	-20,6	-6971	9157	-10303	-10628	297467	413760	29979
3	<i>Аналіз платоспроможності (фінансової стійкості) підприємства</i>												

Продовження додатку Я

1	2	3			4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
		К _{3,1} =	ф.1 ряд.1495 ф.1 ряд.1900	ф.1 (ряд.1595+ ряд.1695)											
3.1	Коефіцієнт фінансової стійкості (або незалежності, або автономії)	К _{3,1} =	0,672	0,638	0,593	0,569	-2,814	-3,016	0,937	0,931	0,165	0,007	>0,5		
3.2	Коефіцієнт фінансування	К _{3,2} =													
3.3	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	К _{3,3} =	-0,546	-0,558	-0,156	0,172	-0,869	-0,865	7,787	8,164	3,921	-0,188	>0,1		
3.4	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	К _{3,4} =	-0,266	-0,316	-0,102	0,105	-1,177	-1,152	0,517	0,576	1,242	-7,597	>0 збільшення		
4	<i>Аналіз ділової активності підприємства</i>														
4.1	Коефіцієнт оборотності активів	К _{4,1} =	0,750	0,978	3,118	4,266	0,232	0,227	2,827	2,648	0,867	7,451	збільшення		
4.2	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	К _{4,2} =	6,015	4,862	15,205	20,803	0,059	0,058	23,792	27,985	18,67	16,42	збільшення		
4.3	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	К _{4,3} =	8,497	8,362	22,754	31,129	0,505	0,492	4,588	5,396	9,501	8,359	збільшення		

Продовження додатку Я

1	2	3		4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
4.4	Термін погашення дебіторської заборгованості (днів)	K _{4.4} =	тривалість періоду K _{4.3} .	43	44	16	12	708	741	80	67	38	44	зменшення
4.5	Термін погашення кредиторської заборгованості (днів)	K _{4.5} =	тривалість періоду K _{4.2} .	61	75	24	17	6186	6186	15	13	20	22	зменшення
4.6	Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)	K _{4.6} =	ф.2 ряд.2000	0,563	0,680	2,961	4,059	0,161	0,161	1,571	1,848	0,732	0,644	збільшення
			ф.1 (ряд.1011 гр.3+ряд.1011 гр.4)/2											
4.7	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	K _{4.7} =	ф.2 ряд.2000	1,012	1,484	5,377	7,356	-0,080	-0,078	1,342	1,578	1,032	0,907	збільшення
			ф.1 (ряд.1495 гр.3+ряд.1495 гр.4)/2											
5	<i>Аналіз рентабельності підприємства</i>													
5.1	Коефіцієнт рентабельності активів	K _{5.1} =	ф.2 ряд. 2190	-0,148	-0,014	0,058	0,195	-0,022	-0,153	0,074	0,219	-0,141	-0,120	збільшення
			ф.1 (ряд.1300 гр.3+ряд.1300 гр.4)/2											
5.2	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	K _{5.2} =	ф.2 ряд. 2190	-0,20	-0,021	0,099	0,337	-0,008	-0,052	0,080	0,235	-1,713	-1,471	збільшення
			ф.1 (ряд.1495 гр.3+ряд.1495 гр.4)/2											
5.3	Коефіцієнт рентабельності діяльності	K _{5.3} =	ф.2 ряд. 2190	-0,198	-0,014	0,019	0,046	-0,096	-0,674	0,059	0,148	-0,166	-0,162	збільшення
			ф.2 ряд. 2000											
6	<i>Аналіз покриття зобов'язань власним капіталом підприємства</i>													

Продовження додатку Я

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
6.1	Коефіцієнт покриття зобов'язань власним капіталом	К _{6,1} = ф.1 ряд.1495 ф.1 (ряд.1595+ ряд.1695)	2,052	1,764	1,674	1,325	-0,737	-0,751	14,959	13,534	0,198	0,007	>0,2
7	<i>Аналіз фінансової стабільності підприємства 44776</i>												
7.1	Коефіцієнт фінансової стабільності	К _{7,1} = ф.1 (ряд.1495 + ряд.1660 по1690) ф.1 (ряд.1595+ ряд.1610 по1650)	5,646	1,764	2,720	1,960	-2,261	-2,137	16,748	17,674	0,205	0,023	>1,0

Наукове видання

АКИМОВА Наталія Сергіївна
ГОВОРУХА Олена Олександрівна
ТОПОРКОВА Олена В`ячеславівна
ЄВЛАШ Тетяна Олександрівна

**ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ОСНОВНИХ ОПЕРАЦІЙ
АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Монографія

План 2016 р. Позиц. № 101.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 17.79. Тир. 300 прим. Зам. 550-16.

Видавець та виготовлювач ФОП Бровін О.В.
61022, м. Харків, вул. Трінклера, 2, корп.1, к.19. Т. (057) 758-01-08, (066) 822-72-30
Свідоцтво про внесення суб'єкта до Державного реєстру
видавців та виготовників видавничої продукції серія ДК 3587 від 23.09.09 р.

СТИЛЬ [®]
ИЗДАТ
ТИПОГРАФІЯ
www.stil-izdat.com

